

C. A. B. N. S. I.

BIBLIOTECA

DE LA UNIVERSIDAD DE VALLADOLID

Estadística n.º 55

Título 1.º 55

Número 7864

UVA.BHSC

Hesperia Deo. Adhuc vobis Deo,
ad Deo Hesperia gratique maiestas Deo.

Handwritten text at the top of the page, likely bleed-through from the reverse side.

Exemplar Cæsarei Priuilegij.

RUDOLPHVS II. Diuina fauente clementia electus Romanorum Imperator, semper Augustus, Germania, Hungaria, Bobemia, Dalmatia, Croatia, Sclauonia, &c. Rex, Archidux Austria, Dux Burgundia, Styria, Carinthia, Carniola, VVirtembergæ, &c. Comes Tyrolis, &c. Recognoscimus & notum facimus tenore presentium vniuersis, nobis & Imperio dilectum Theodoricum de Bry, ciuem Francosurti ad Manum, humiliter nobis exponendum curasse, quod magna cura & magnis sumptibus Incolarum America habitus, ritus & mores in aneas tabulas incidisset, quod opus libenter in lucem emittere cuperet, demisse etiam supplicasse (quandoquidem nemini id aduersum, sed multis gratum futurum sit, magnig, in eam rem sumptus sint ipsi faciendi) ut Cæsareo nostro priuilegio eum munire clementer dignemur, ne cuiquam alteri, qui suum commodum cum ipsius summo detrimento quarit, aneas istas tabulas aut icones vel hoc opus imitari aut exprimeri liceat. Nos illius humilibus precibus annuentes, ex certa nostra Cæsarea Maiestatis scientia & autoritate hanc gratiam & priuilegium prædicto Theodorico de Bry cōcedimus, ut prædictos typos & icones in lucem edat, & ne intra quadriennium ab huius priuilegij concessione supputandum, quispiam, quicumq, tandem ille sit, istas icones ad imitationem excudat, aut sic impressas inuehat, importet aut vendat. Quapropter inbibemus singulis nostris & sacri Imperij subditis & fidelibus, cuiuscunque dignitatis, status & conditionis sint, præsertim autem omnibus Typographis, bibliopolis, alijsq, librariam negotiationem exercentibus, nisi nostram indignationem & grauem penam incurrere velint, & vetamus, ne quis eorum, aut alius eorum nomine, prædictas aneas tabulas & icones quas sæpe memoratus Theodoricus de Bry excudet, intra dictum quadriennium ad imitationem imprimat, aut sic impressas circumuehat, venales proponat aut quoquo modo distribuât, aliorve id facere permittat, sub pena nostra indignationis & amissionis singulorum exemplarium dicta impressionis, qua sæpe dictus Theodorus de Bry ubicumq, locorum nactus fuerit, per se, vel suos, propria autoritate & sine impedimento sibi vendicare, atque illis pro suo arbitrio vsi poterit, libere, & sine detrimento.

Debet tamen sæpe præfatus Theodoricus de Bry, nisi hac nostra gratia & priuilegio priuari velit, tria præfata impressionis exemplaria propriis impensis ad nostram Imperialem Cancellariam transmittere. Harum testimonio literarum manu nostra subscriptarum & sigilli nostri impressione munitarum, Datum in nostra Regia arce Praga, vigesimaquarta Martij, Anno Domini Millefimoquingentesimo & nonagesimo, Regnorum nostrorum Romani decimoquinto, Hungarici decimo octauo & Bobemicetiam decimoquinto.

Rudolphus.

Ad mandatum sacre Cæs. Maiest. preceptum.

Jacob Kutz von Schützenau.

A. Eistenberger.

NON

THEODORVS DE BRY BENEVOLO LECTORI.

NON existimo, candide lector, tibi ignotos esse tres illos priores libros, quos de noui orbis seu Indiae occidentalis tribus regionib. nempe Virginia, Florida & Brasilia praeteritis annis in lucē edidit cum figuris & iconibus ad viuū expressis ac in aes incisus: in quibus barbarorum illorū tum corporis cultus & ornatus, tum mores, tum deniq. fides & religio eleganter describūt & exprimitur, non minore cum legentis & contemplantis voluptate & delectatione quā vtilitate. Cū autem cognoscere atq. inuentionis illarum terrarum noui orbis praetermittere mihi nec æquum nec decorum videretur, vt non tantum meo, sed & alijs bonis ingenijs satisfacere m. superioribus illis tuis libris, hunc quartum adiacere visum est, in quo reperies primum tabulam chnographicam eius regionis, quæ prima ab illustri viro D. Christophoro Colombo Italico reperia est in qua tabula loca ipsa ad quæ vir ille appulit quatuor illis navigationibus quas in eas terras suscepit, accuratè notantur adhabitis in eius rei diligentiore inquisitionem omnium maximè idoneorum auctorum scriptis, atque in præmis auctoribus noster M. Hieronymi Benzoni Mediolanensis, qui in illis terras per 14. annos commoratus est. Inuenies præterea icones complures tabulis æneis meæ filiorumq. meorum opera incisas, quibus exprimitur multa quæ ad incolarum illius regionis mores, viuenti rationem atq. religionem pertinent: ex quibus poteris videre quantum sit discrimen in eis illos trium illarum regionum superioribus libris descriptarum incolas, & hos de quibus in hoc libro fit mentio, præsertim in religione: siquidem hi non vnum solum Deum rerum omnium creatorem ac figuram aliquam ligneam representatum insunt Virginiae incolarū, nec Solem aut Lunam sicut Flouidenfes, nec Maralem velut Brasiliensi colunt, sed ipsum Diabolum, qui sese ipsius omnis generis horrendis formis exhibet & colentur, sicut ex figuris sequentijs, ac ipsius libel. lectione videbis & intelliges. Quod si nē horrendum est & maximè deplorandū, homines licet barbaros, creatos tamen ad imaginem Dei, vt ad Angelorum imitationem eam perpetuò colerent & glorificaret. eò caritatis esse delapsos, vt loco creatoris ipsam iuratum Dei & generis humani hostē adorent. Verum tamen quid miseris illos tantopere detestamur & damnamus? In nos ipsos descendamus ac videamus num ipsi meliores

P R A E F A T I O.

timus, nos, inquam, quib. vera Dei salutis; æternæ cognitio tum per Prophetas & Apostolos, tum per ipsum Deum Christum Dei filium & sermonem æterni reuelata & patefacta est. Omitto multa vitia quib. Christiani Diabolo ipsi militat & quibus barbari illi carent. Taceo luxum illum in modico qui tum in vestita corporis tum in apparatus ciborum inter nos cõspicitur, à miseris autem illis proliis exultat. siquidẽ is bonis quæ natura per se producit cõtente sunt, suaq. pudenda simplicitate tegunt vel lasciuia vel pellicibus ferinis, vel musco, præter eos qui omnino nudis incedunt nullo pudoris sensu, quod quidem probate humanum non esset nedom Christianum. Sed is omisis annon etiam nos Christiani Deo palam reparamus, vt Diabolo pareamus & eum adoretus. Quis non detestandum illud auaritiæ vitium se cõtetur, quæ tamen ab Apostolo idololatrya vocatur, quomodo auarus aqum & argentum atq. in his principem huius sæculi loco Dei adorat. Quotusquisq. credit Deum nobis omnia quæ ad huius vitæ sustentationem necessaria sunt suppeditatum, modo renuntians omnibus inordinatis cupiditatibus eius tegnum primum quæ amas, eiusq. iustitiam, quæ est vt Deum amemus ex toto corde nostro, & proximum sicut nos ipsos? Paucos sane reperias qui eius (modi fidem habeant. Hoc fit vt Diabolus cautus & astutus videns nos Deo non fidere, nec nostram victiã & tegumento contentos esse, sed in modicis cupiditatibus ferri & abripi, nobis hanc mundi eiusq. gloriam & opes ostendet, vt nos ad se adorandum rerum illarum cupiditate alliciat, sicut Christum tentauit, promittens se illi totam mundi gloriam daturum, si se adoraret. Ea autem est cæcitas ingenij nostri, atq. is huius sæculi amor, vt facile nos ab eo decipi patiamur, & Deo derelicto, Diabolũ ipsum lequamur, illiq. pareamus. Horret quidem animus, cum audimus Diabolum à cæcis illis hominibus adorari. Sed quid respicimus festucam quæ est in alorum oculis, & interea trabem quæ in nostris est non cernimus? Lege hunc tractatum, videbis cæcos illos in fõdos nostram infirmitatem & auaritiæ melius quàm nos animaduertisse, atq. etiam aliquando exprobrasse, cum frustum auri ostendentes dicent: En Deum Christianorum. Rem sane pudendam oportere Christianos tales habere pedagogos & magistros. Prætereã in hoc libro videbis quæ quamq. insatiabilis fuerit Hispanorum auaritia, in quæ quantaq. flagitia hæc eos impulerit, quàm sæuè & atrociter miseros barbaros tractarint, quàm turpiter etiam iustitia sua cupiditate accensi in mutuas cædes seuerint. Quæ omnia sanè in hominibus Christianis valde damanda & deploranda sunt. Veruntamen ne quis hæc in Hispaniæ gentis ignominiam trahat, expendat vniuscuiq. quid ab aliis altarum nationum hominibus fiat. Annon similia quotidie à nobis pertrantur? Fruentiam & vinum coësumus, & in cellas horrea condimus, vt pauperes tempestose famas aut annonæ caritatis ingulemus. Fraudibus, vfuris & imposturis fratres nostros facultatibus suis spoliamus & exhauiamus. In mutuas cædes ambitione & auaritia abrepti quotidie ruimus, nec modus est vilis aut finis nostræ cupiditati & crudelitati. Ne simus ergo tam præcipites in damnandis Hispanis, quin prius nos ipsos ferio etiam auertimus, nam ipsos meliores semus. Multos enim inter Hispanos noui viros pios & probos non minus quàm in vlla alia gente, quod absq. vllius præiudicio dictum sit. Si quæ sæuè, crudeliter, avarè & iniquè gesta sunt ab Hispanis in India, ea genti impetranda non sunt, sed potius militari licentia, quæ in aliis gentibus non minus iherata competitur. Quis enim ignorat quàm multa crudeliter patrata sint atq. etiam nunc hodie patrentur à militibus Gallis, Germanis, Italis, & aliis in omnibus fere expeditionibus ac bellis. Quis tamen à quas iudex hæc toti genti impotabit? Faxit Deus vt ex aliorũ exemplis discamus mores nostros corrigere, atq. ea quæ in aliis damnamus, in nobis temendare, ac in primis cupiditates nostras frenare, vt contenti simus his quæ Deus nobis pro sua liberalitate & benignitate largitus est, nec plura appetamus quàm quæ ad nos alendos & tegendos sufficiunt iuxta Pauli consilium, cum cætera sint superuacua, siquidem nihil in hunc mundum intulimus, nihil etiam hinc auferemus. Cõsiderantes præsertim eos omnes qui plura concupierunt, in extremã petricula ac tandem in exitium seipios præcipitasse. Cuius rei fidem faciet, quæ in hoc libro continentur: quæ vscandido animo excipias, beniuole lector, te etiam atq. etiam rogo, nec minore voluptatem in eolegendo & contemplando, quàm ego in elaborando, sumas oro: quod si hunc meum laborem quoq. tibi gratum fuisse comperero, me breui Deo propitio & fauente, cætera quæ adhuc restant tibi commenseturum spondeo. V A L E & fructe.

E P I

EPIGRAMMA
IANI IACOBI BOISSARDI VESVNTINI,
AD THEODORVM DE BRY.

CONDITOR ille orbis restor stellantis olympi,
Ad cuius vatam cuncta creata tremunt:
Arguta ratione hominem donavit, ut ille
Adultrices summi nefas amicti, Deum.

At Deum aeterno consistens Spiritu orta,
Humana cerni qui ratiōne nequit.
Proposuit mandata hanc structura atq; ordine mirum:
Hinc sapiens Opifex dicitur atq; patens.
Probat divinae cen. Ataxellatū imago,
Qua mortale gemitu iudices artificum,
At cum vena aëre sinu visidatne egere,
Qui neges à suo vno Numine cuncta regi:
Perpauca noscere quod expedit. Hocce disertè
Disserendi capides pagina sacra docet.
In cruce quos Christum precibus suis vno lenit,
Circumspicilla magis lumine mentis h'olent,
Alii tunc animo amplexi in uolata Tonantū
Causisiant firma caedice regna fide.
In trebrū reliquis densa caligine erant
Detrahit, miserū implicat que modis.

Inter quos terra illa Notū Zepheriūq; subaltè,
Qua tota à nobis diffidet Oceano:
Cui nunquam conspice Helus septemque Trimes,
Aut inbat gelidū que Cygnos a rota,
Astra sed opposita conuertis suspicis Argus,
Astra alicūq; tuas, elare Cenape, faxes.
Gens Ocyge sata antiquo, tanique nepotam
Progenies duri edita sideribus:
Gens patribus profus incognita: fuet aque nodis
Sub Dio quous tempore corporibus:
Qua flama Cereris, nec Daedus mouere mouit,
Creda sed humana visiere carne replet.
Sola hominem facie referens risu atque lingua,
In reliquis similitudo ita h'olitorū, seris.
Diuinum Namque cognoscere nescia: quomq; est
Præstigiū saltem destituisse Satan:
Nani Christo asertam maueri ex parte videmus,
Paroz, thuricremis dona edolere feris.
Nane passim ingenis melioribus esse politam
Cernimus, & mores eruditissiq; sagas.

Artes & cultum versata disiere terra, &
 Martia consula Palli de bella sequi.
 Gloria prima tibi hoc debetur, magne Colatubæ:
 Fama Atagilano deinde secunda venit.
 Ac tibi, qua momento fecisti nomina mundo,
 Piffusi Hetrusca laus celebrata plaga.
 Hi primis caruâ pelago se pappibus ausi
 Credere, & occidui ferre pericula mori.
 Ignatam tentare Terbin, nec cognatae cœli
 Antipodum aduersis œstra subire polia.
 Quàm sape condidisti hærentes flutibus ipsa
 Excussisti da Darius amica manu.
 Enamini quæties vobis innumera Cete
 Cateraq; aquare mensura paventi fecisti.

Protæq; Et rancæ squamosum clangere concubæ
 Tritonem inuasi sustinere moræ.
 Incolames rediisti, salis solique pericula
 Inuit, & cunctasq; tot super esse vias.
 Intrepidus post hæc verres vada coruâ tangis,
 Et classis affectum nauta parabit iter.
 At nos interea si cœli abinuis amois rasi,
 Artibus cum sint singula pœlæ typpo.
 Gratia habenda tibi hæc, Theodora, æterna laboris
 Hæc cui tam exaltis scribere curæ fuit.
 Dumque repræsentat diuersi cœli a figurâ,
 Ingenium felix arguit & gentiam.

1659

SONNET
 DE PAUL PERROT SIEVR DE LASALEAV
 SIEVR THEODORE DE BRY SVR L' HISTORIE
 DES INDES OCCIDENTALES MI-
 se En lumiere & de painte par luy.

CEn' estoit pas assez, qu'un hazardeux Pilote
 Eust franchi le fosse de L' Ocean ron fleur,
 Pour nous venir conter le plam, Et la grandeur,
 D'un royaulme incognu, et le cours de sa flote:
 Il falloit que de Bry qui d'un burin nous note
 Le beau de ce voyage, augment at la valeur
 De L'histoire, Et le nom de son obscur autheur,
 Monstrant ce que pour voir l'impossible nous oste.
 Au moins sans nul hazard on peut prouffit tirer
 De luy, voire un prouffit qu'on doit plus desirer
 Que L'or Perusien, le caillon de nos sens:
 Car en representant de ce peuple barbare
 Les Abus, Et les faicts D'un Espagnol auare
 Il apprend à euster le vice de ces deux.

SYMBOLVM THEODORI DE BRY.

HEst quantum à primis miseris mortuar Adamo
 Per illi ater nimis risit & alma quies.
 At nunc cura homines facit irrequieta beatus.
 Hæc ratio, hæc omnia tui saluti inuog.
 Scilicet ut corpique animamq; & caetera serues,
 Rex tibi cum caris effluat eris.

Paras sed ingenti formica laboris imago,
 Exemplo hæc nobis dat documenta sua.
 At nobis quando anima dabitur carere salutem,
 Non nos deficient quæc colit et bis opes.

1659

De Hispanorum in Indiam Occid. nauigantium consilio.

CAPITVS opum studio rabieq; insanus habendi,
Tentauit longas impiger Astur aquas,
Vt quondam iuuenes, Argina robor a pubis,
Sunt vetitas ausper maris ire vias,
Ad saeuum Eaten, rigidas & Phasidioras,
Auratam Colchis vellus ut eriperent:
Oceanum haud alter penetrans classis Ibera,
Vt raperet quas fert India diues opes,
India, quam memorant baccis auroq; beatam:
Auro multa illic splendet arena micans,
Indica gemmis feris sparguntur litora conchis,
Et cara è terris effoduntur opes.

~~Imperiumque~~

St. Tr.

EIVSDEM.

VRBANVS Latia perstrinxit arundine classis
Hispana in miseros effera sacra viros,
Et merito, misti quia nomen ducit ab vrbe,
Immites odit, nec vera sacra probat.

A

PRIMI

PRIMI LIBRI SVMMA ET ARGVMENTVM.

INTER singularia huic seculo à Deo concessa beneficia est decora, Noui Orbis patefactionem merito numerare possumus. Ac primi quidem eius Inuentoris nomen pia memoria prosequi, gratitudinis pars est. Itaq; Benzo, postquam suscepta à se illuc navigationis causas, cursum et appulsim breuiter exposuit: quia primus in eas terras nauigare ausus sit, discussis ea de re Hispanorum fabulis, aperit. Mox ut Hispani tantum Dei munus sauitia, auaritia, libidine et seditionibus corruperint: unde iniurati in Hispaniola insula, qua prima reperta est, turbines, indigenarum motus, et pradonum naufragia consequuta sunt. Inde varias Indorum de noua gente opinionones, quum Hispani se filios Dei esse passim iactarent: Barbari rem ex factis aestimantes, adduci ut crederent non possent: Inter hac transgressi in Indicam continentem Hispani, quum in-fensos inquieti ipsorum auaritia Barbaros in amicitiam pellicere non possent: eos ut insociabiles apud Regem Hispania criminantur. Itaq; ob id imponitur regio Edicto Indis seruitus, et mox abrogatur. Interca nihil secius crescere sauitia Hispanorum in eos, et eorum implacabile in Hispanos odium, quorum etiam tyrannidem vulgo quasit a morte fugerent. Ac ne ipsi quidem Praefecti Hispani satis inter se concordēs, iam tum odii, ambitione, et inuidia, omnia miscebant, donec, tragica sauitia exemplo, generum sacer securi percuteret.

In hac egressus Benzo, ad Hispaniolam reuertitur (de qua proprie hoc libro: ut Secundo de rebus ab Hispanis in Castella aurea, Nicaragua, Guattimala, Indica continentis prouinciis, gestis: Tertio, de iis qua in Peruano regno acciderunt, peculiariter agit) et eius indigenarum peruscacem superstitionem, ritus, mores, fruges: Postremo Insula ipsius situm soliq; naturam et commoda describit.

PRIMI

A

NO.

NOVÆ NOVI ORBIS HISTORIÆ, PRIMVM AB

HIERONYMO BENZONE ME-
diolanensi Italico sermone conscriptæ,
nunc verò in Latinum
translatæ,

LIBER PRIMVS.

*Qua causa Benz onem ad navigationem in Indiam
Occid. suscipiendam impulerint.*

CAPVT I.

VVM essem adolescens, annos viginti duos natus, & multorum exemplo, peragrandi orbis cupidus: præsertim visendæ eius mundi partis nuper repertæ, cui Indiæ Occidentalis, & Noui orbis nomen factum est, explere animum ipse tandem mecum constitui. Postquam igitur eo ire mihi sententia stetit, Mediolano profectus, anno M. D. XLII. Dei summi gubernatoris ope fretus, terrestri itinere Medinam campi, celeberrimum totius Hispaniæ emporium, perueni. Inde Hispalim progressus, secundo Bæri flumine ad oppidum S. Lucari de Berrameda, Lembo peruectus sum: vbi omnium nauium ex Hispania in Indiam commantium atq; inde redeuntium appulsus & portus est. Ibi forte nauim mercibus onustam nactus, soluere & in Magnam-Canariam vela facere parantem: quum breuior atq; expeditior traiciendi ratio mihi non occurreret: præterea accepissem naues vino, farina, melle, caseo, cæterisque eiusmodi rebus instructas, quæ ad eas regiones necessariæ importantur, & Canariis insulis in Indiam omni tempore decurrere: desiderii mei velociter explendi avidus, eam nauim conscendi Bimestri spatio expleto, in Magnam-Canariam peruenimus: vbi quum audiuissem celocenti vnam in insula Palma (ea vna è Canariis est) vino onerari vt mox in Indiam traiceret, protinus conscenso nauigio in eam insulam biduo trauectus sum. Inde, postea quam paucis diebus ea nauis omnibus rebus instructa est, soluimus.

*Benzoni in
Indiam na-
uigio, anno
M. D. XLII.*

A 1

PORRO

Piscu volu-
cres.
 PORRO quum quatuordecim dies prospeto vento nauigasse-
 mus, ingentem vim marinarum auium repente conspeximus: vnde
 non sine incredibili animi voluptate nos haud procul abesse terra,
 iudicium faciebamus. Nocte quoque sæpius volucres quidam pis-
 ces, longitudine palmi, in nauem nostram volitantes cadebant,
 quibus haud multo secus atque ipsis vespertilionibus species quæ-
 dam alarum inerat. Iam Nauclerus nauigatoria artis peritus Solis
 altitudinem & declinationem explorare cœperat, quæ ex linea Me-
 ridiana deprehenditur: noctu polum Arcticum seruans, aut vicinam
 illi stellam (Tramontanam illi vocant) quæ iam multum nobis de-
 pressa erat. Ad eum modum nauigantes, post duos dies, Dominica
 quadam die mane sub ortum Solis terræ conspectum habuimus.
 Ibi magister nauis mihi affirmat insulam eam ipsam esse, quam pri-
 mam inuictus Christophorus Columb, secunda sua ex Hispania in
 Hispaniolam nauigatione vidisset. Eum enim, quæ è Canariis sol-
 uens viginti quatuor aut viginti quinque totos dies nauigasset, abs-
 que vllius occurfu terræ, quum aliquam conspiceret incredibiliter
Desiderata
insula.
 arderet, protinus oculo eam insulam notasse, ac propterea Desidera-
 tam vocasse.

I s eo tractu multa spatia insulæ, quarum maximam Hispani
 Guadalupeam appellant, incolis Caribibus fere habitantur, qui hu-
 manis carnibus, id est hostium suorum, vesci consueverunt. Dum
 eas præteruchimur, lintrem, quem Indi piscatores agebant, obuiam
 habuimus: sed illi nobis conspectis aufugere nos institutum cursum
 sequuti, flexa in læuam prora, versus Æquinoctialem lineam, alias
 quasdam insulas continenti obiectas, post octauum diem conspe-
 ximus.

Cubæque in-
sula.

A D earum vnã, Cubaguam nomine, appellinatis, qua in in-
 sula tum forte erat Hieronymus Ortalus Cumanæ Præfectus. Is tan-
 to animo meo stimulos admouit, splendide me verbis & pollicitis
 onerans (sicuti eorum regionum Gubernatosib. facere solenne est) vt
 me secum manere subigeret. Quippe quum is propediem cum non
 spernenda Hispanorum manu in suam Prouinciã iturum præ se
 ferret (quam indigenæ Nautal, Hispani hodie Dorado, id est aure-
 am, nuncupant, vel eo vno vocabulo spem diuitiarum faciente) &
 nos breui ditissimos euafuros alternis prope verbis sponderet: vanis
 istis eius promissis, & multis aliis maioribus effectum est vt cum eo
 manerem, non minus videlicet rei faciundæ quam visendi Noui or-
 bis cupidus.

1. *Quædams in sua Epitoma India Occident. 15ta cap. V. lib. XIII.*
 Hist.

Hist. Naturalis, hæc de p. s. ibus istis volucris scribit: Inveniuntur (inquit) horum nonnulli adeo pusilli ut exiguam apem non superent, alij vero qui maiorum Sardaum magnitudinem aequent. Natisque, plenis velis procedentibus, videas mari emergentes, & in aerem tollentes sese magnos & mediocres horum piscium greges, ex utroque illarum latere, in quas saepe vis decidunt. Ala à branchiis procedentes, piscibus ipsis non sunt minus longe, tenues & membranacea instar alarum vesperilionis, vel ut piscium fluviatilium pinna. Singulis volatibus centum aut ad summum ducentorum passuum longitudinem emetuntur, hoc est, quamdiu humiditas aliqua in aliis superest: illis desiccatis in aquam relabuntur, tum denovo sese attollunt, aut consilium, nisi alij pisces aut anes eos persequantur: nulla enim quiete frui possunt miser isti pisces. Memini semel vela faciens supra insulam Bermudam, voluptatem capere ex alitis piscibus, & marinis avibus hos pisces persequentibus. Genus Auratarum erat summa aqua natantium, interdum etiam dorsum exerentium, & hos alatos pisces insequentium ad deorandum. Miseri hi pisces magno impetu subito ex aqua se tollebant, ut volatu periculo se subducerent, Auratis tamen natatum prosequentibus, ut in aquam recedentes occuparent. Inde sulca, mergi, & alia aves marinæ in procinctu erant, ad eos volantes excipiendum: sic ut neque in mari neque in aere tuti essent. Vix sane imago vita hominum, qui nullam securitatem in hoc mundo habent, siue in summo gradu constituti sint, siue in infimo. Atque una hac res sufficere debebat ad excitandos homines, ut aspirarent ad felicem illam & securam quietem, quam Deus præparavit diligentibus se.

Elegantissima & utilissima reuera est hæc Oviædi consideratio.

*II. Caribe lingua Indica, strenuum siue audacè significat. Et eo nomine dicuntur maiora India Occidentalis partis incolæ, optimi sagittarij, qui semper Hispania resistunt, præsertim qui insulas Borichen, Guadalupe, Dominicam, Matitino, Cibuchetra (hodie S. crux nuncupatam) & alias in eo Climâte sitas inhabitant. Solebant antiquitus hi Sagittarij Caribes, gens bellicosa, arcibus & sagittis veneno tinctis cum suis Canois siue limtribus monoxylis bello petere Hispaniola insula incolas. Arbitrantur quidam hos Caribes insulanos, alio nomine Canibales appellatos, omnes humana carne vescentes, exceptis Borichenis, originem ducere ex Prouincia quadam Continentis ad dextram Sinus Vra-
ba sita, Caribana dicta. Carabe aliud significat, ut quod nomen sit Sacerdotum aut Pseudo-
prophetarum Brasiliæ
Prouincia.*

A 3

¶ Quo-

CAPVT II.

DAVIDIS post diebus quàm in Cubaguam appulera-
mus, eòdem Petrus Errera in sula Margaritæ præfe-
ctus duobus phaselis triginta cum Hispanis applicu-
it, vt inde in aduersum traiciens mancipia aliquot e
continenti raperet. Itaque eo consilio paucis quàm
eo venerat diebus mane duabus post lucem horis inde soluens, Hie-
ronymum Ortalum & nos secum abduxit: & sub eius diei vespere
Cumanae fluiui ostium inuecti sumus. Eo loco ædificatum erat ab
Hispanis propugnaculum e materia, ad tutanda nauigia, e Cubagua
ad flumen illud aquatum commeantia. Exstruxerat quidem ante
aliud munimentum e cespite in eo littore Iacobus Castellio, quo
tempore vnionum piscatus vigeat: sed paulo post actum continuis
imbribus flumen plana camporum ad duo ferme passuum millia
ita inundauit, vt eam arcem quoq; euerteret. Ibidem erant quatuor
ferme aut quinque tuguria fluuijalibus cannis & arundinibus con-
texta, vnde (sicuti post dicemus) Didacus Ocampus trib. mil. Toletum
urbem condiderat. Iam Hispani omnem eam oram prope de-
solauerant: & ex tanta Indorum multitudine quanta olim erat, nul-
li ferme tum reperiebantur præter paucos aliquot & pauperes regu-
los, quibus Hispani pepercerant, vt iis ad operas suas pro mancipiis
vterentur. Ceteri in solitudines & deserta loca concesserant, tantum
vt Christianorum imperium fugerent.

*Tolatum ex
na Colonia
4. aut 5. tu-
guria con-
stru.*

*Indica mulier
vix inspirata
specie.*

Sed dum nos aliquot in Cumana moramur dies, eo venit In-
dica mulier præcipui eius prouinciæ reguli vxor, quæ illum patriis
fructibus plenum ferens: ceterum eo ons corporisq; habitu vt tam
deformem ac prodigiosam speciem neque ante neque post eam di-
em vidisse me vnquam meminim: neque tum rei nouæ miraculo
stupefactus eam intueno explere oculos possem. Illa vt venit, ad
Erreram præfectum ingressa, posito ei ante pedes quod attulerat
munere, tacita in scamno assedit, tali habitu ac specie: Primum pror-
sus nuda exceptis pudendis, quæ velare eius prouinciæ consuetudo
fert: vetula, virgata toto corpore ac depicta nigro, promissis ad pu-
bem capillis: præterea auriculis infimis adeo productis demissisque
vt in humeros vsque penderent, (sædum visu spectaculum) deinde
per medium fissis, ac foraminibus insertos anellos gerens, leuissi-
mos, e ligno quodam elaborato, quod eorum lingua Cacomadici-
tur.

tur. Ungues ei præter modum longi, atri dentes, os patulum, nares perforatæ inserto annulo quem ipsi Caricori appellant: ita ut monstri cuiusdam potius quam humanam speciem haberet.

B I D V O expleto, è Cumana soluimus & vsque oram legentès in Ortum per sinum Paria, ad ea litora appellebamus, in quibus Reguli fœdere & amicitia cum Hispanis iuncti erant: quumque iis fere locis egredieremur in terram, pro paululo vino Hispaniensi, pro indusio, pro cultello & aliis cuiuscemodi minimi precii rebus, quibus Præfectus illos munerabatur, ipsi nobiscum aliquot è suis clientibus & subditis mittebant, duces itinerum, qui loca & tractus indicarent, vnde capitales ipsorum hostes Indos captiuos abduceremus, quum ipsi Christianorum se amicos & socios ferrent. Itaque manente Præfecto cum octo Hispanis in Cariaco eius oræ litore, ceteri omnes iter ingressi, præeuntibus ducibus de gente amica datis, & commœtibus ferentibus, prædabundo agmine, centum ferme passuum millia terrestri itinere intransus emensi sumus: montes, valles, flumina, saltus & cetera locorum aspera multa cum vexatione transgressi, qua iter duces monstrauerant. Tandem per iniuias rupes & prærupta saxa, & foramina, quæ vulpes quoque ipsas transire dubitaturas existimem, sæpius noctu quam interdiu procedentes: ducentos & quadraginta Indos mares ac feminas, puberes atque impuberes, manu captos abduximus. Agminis nostri ductor metuens ne alimenta deficerent (tametsi ex Indorum mapalibus aliqua cibaria contraherentur) signum receptui dedit. Quum retro vnde veneramus regrederemur, mane quodam ad primam ferme Aurora forte duos ignes eminus repente conspiciamus, vnum in monte, alterum in planicie: quum utroque ire liberet, agmine in duas partes diuiso, alii in planiciem, alii ad montem contendunt. Qui in plana sese demiserant, velocius quo destinabant perueniunt: ibique reperta tantum anu quadam cum filia, quæ infantem aleret, manus utriusque iniiciunt. Illæ somno correptæ facillime oppressæ sunt, sed improviso irruentium impetu excitatæ tantum clamorem ediderunt, ut qui in monte erant procul eam vocem exaudirent. Itaque priusquam nostri ad eos peruenissent, clamorem & ipsi alte tollunt: vnde nostri pauci Indorum multitudine territi, retro sese ad suos recipiunt, ut iunctis cum reliquo agmine vinibus, vbi nos eramus, hostem propulsarent. Interea hostes iuga & aditus qua subire nos oportebat, occupare festinant: sed quum orta lux maiorem armatorum multitudinem quam quantam rati erant aperuisset, præsidio excesserunt. Nihilo scius interea abeuntes sagittis venenatis configere nostros,

*Hispani in
Indis præter
hominem
egunt.*

&

& conuiciis inceslere, latrones, canes, proditores, prædones vocando & probra alia obiectando: neque dubito quin, nisi ab amicis nostris prohibiti & fugati essent, ingens clades accipienda nobis fuerit. Ita absque vilo detrimento saltum illum superauimus, relicta anu illa quam ceperamus, quum ambulare non posset: ac biduo post ad eum locum vbi præfectus erat, peruenimus: mox inde, resectis aliquot dierum quiete corporibus, & correptis aliquot lintribus quis indigenæ vulgo vti solent, octoginta ferme milia passum eius oræ percurrimus. Indi alucis ex singulis arboribus cauatīs nauigant, quas cymbas illi Piraguas vocant, & earum maximæ quinquaginta circiter homines ferunt.

Indica nauigia monozyla.

Alie venadoras occupantur.

PORRO quum per omnem eius oræ longitudinem Indorum aliqui è montibus ad mare piscandi causa descendere consueuissent, nos eius moris minime ignari, aptis ad insidias locis abditi, vnde minime conspici possemus, totum sæpe diem opperiebamur, si quos forte in æquum degressos excipere possemus. Mox vt Indi apparuerant, tum nos subito omnes ex suis quisque latebris exorti, in eos, ceu lupi in agnos, vndique impetum faciebamus. Hac arte amplius quinquaginta mancipia, omnes ferme fœminas, cum liberis paruulis, cepimus: tandem tamen, quum ea omnia littora crebris excensionibus infesta fecissemus, à quibusdam inimicis Indis conspecti sumus. Illi vero piscantes simulac nos viderunt, ingenti clamore sublato aliis signum nostri aduentus dedere. Itaque quotquot circum ea litora erant, diffugiunt: nos vero in terram egressi nihil prædæ inuenimus, præter siccos pisces qui craticulis ex arundinibus compactis impositi lento igne torrebantur, & locustas ad solem exsiccatas, quas indigenæ vt domi reponderent, lineatim filo traiecerant.

D V X noster postquam detecta fraude prædam hominum se facere ultra non posse intellexit, retro iter flexit & ad domum pauperis cuiusdam reguli Hispanis amicitia iuncti, applicans: postquam cum muneribus, phiala vini, indusio vno, & cultellis aliquot conciliasset, blandis verbis rogat velit se deducere in locum vnde prædari mancipi possit. Regulo Christianos secum ducere in expeditionem non placuit, sed sumptis aliquot è suis abiit, & postmodum eius die reuersus, decem & sex Indos adduxit manibus post tergum reuinctis, eosque ductori nostro dono dedit. Is ei multas gratias agens promissis hominem implet spondetque se aliàs ei maioris precii res & elegantiores allaturum. His gestis, Cariacum reuertimur: die sequenti in Cumanam peruenimus: Præfectus captiuos in Cubaguam

Hispani ad capere Indos opera abutantur.

quam mittit, & Indis sociis, qui eum prosequuti fuerant, domos suas redeundi potestatem facit. Illos abeuntes in itinere inimici adoriuntur & quatuor interficiunt: reliqui in Cumanam regressi præfectum adeunt, & calamitatem suam querentes rogant ut secum Christianos aliquot armatos mittat, qui communes inimicos vlciscantur. Præfectus, quamquam vicem eorum vehementer dolere vultu & verbis præ se ferret, tamen quando præuertendum ei aliud maioris momenti inceptum esset, in præsentia ipsis consulere se non posse respondit: verum fidem interea dare, hostes non impune eam iniuriam laturos, sed simulac facultas adfuisset, se meritis de illis penas sumturum. Illi male admodum contenti & offensi abeunt, diras in Christianos & eorum rapinas iacientes, qui tot ipsis malorum autores & causæ essent.

*¶ Indi captiui quomodo ab Hispania tractentur.
Parsium mores, & arma.*

CAPVT III.

PRÆLECTVS paucos post dies cum vniuerso agmine è Cumana soluens & oram occasum versus legens ad Amaracapanam appellit. Oppidum est quadraginta ferme domuum, quod quadringenti Hispani assidue incolebant. Ii quotannis è suo corpore legebant ducem, qui dimidia militum parte attributa & multis eius finis accolis Indis quibuscum societas erat, asfurtis, per multas eius oræ prouincias prædatum discurrebat. Ibi dum moramur, Petrus de Calice trib. mil. quatuor millia mancipiorum & amplius trahens, venit: multo etiam plures captos adducturus, ni partim labore, lassitudine & alimentorum penuria, partim ægitudine animi & desiderio patriæ, parentum ac liberorum, quos inuiti reliquerant, permulti in via defecissent. Nonnullis etiam, quum agmen raptim ductum facile sequi non possent, ne ad bellum instaurandum superessent, Hispani latera & pectora ferro traiecerant. Spectaculum profecto foedum ac miserabile intuentibus calamitosum agmen illud seruorum: nuda, lacera, mutilata corpora, fame & miseria debilitatos viros feminasque. Infelices matres cerneret duos tresve filios trahentes, aut collo atque humeris gestantes, moerore & lacrymis perditas: omnium ceruices, brachia, manus, sinibus & cætenis ferreis innexa erant: neque vlla inter eos a-dulta virgo, quam prædatores non stuprassent: tam profusa libidi-

B nc,

ne, vt ea mox Hispanis in contagionem atque inde in pernicias morbos euaderet. Iste tribunus mil. amplius septingenta millia pass. à mari in mediterranea earum regionum penetrauerat, quæ sub primum Hispanorum aduentum frequentes & incolis refertæ: quum ego eò veni, propemodum in vastitatem & solitudinem redactæ erant. Hispani equites qui aduersus eos populos bellum gerunt, thoracibus gossipio bene suffultis muniti corpora, lanceisq; & gladiis armati, prælia ineunt: peditum arma scutum, ensis, ballista, tegmen quoque corporis equestri simile, sed leuius. Tormentulis verò, loricis, aut thoracibus ferreis non vtuntur, non tantum propter humidos vapores qui è palustri & vliginoso solo gignuntur, sed quia quum sæpius in campis milites cubare necesse sit, partim sua sponte abundantius humefcente terra, partim roseidis admodum noctibus, id genus armorum breui corrumpetur.

CETERVM, meo iudicio, totus ille tractus & ingenti illi sinui Parisi adiacens regio quæ meridiè spectat omnium quotquot adii Indiæ terrarum amenissima est & feracissima. Siquidè ibi spaciøsa planicies est, fertilis terra & assidue flores fundens tum suauis tum tætri odoris: arboribus velut vere perpetuo, toto anno folia durant, etsi paucæ sunt salubres & frugiferae: plerisq; etiam locis magna vis calix reperitur. Prouincia hæc in vniuersum calida est & humida. itaque multa ex eo insecta generantur: in his culices, incolas noctu plurimum infestantes, & magna vis locustarum, quæ satis perniciem inferunt. Incolæ earum regionum penem tubo è cucurbitula, ceu theca aut vagina, includunt, cetera pendere extra finentes: quondam eiusmodi bracteas, aureas & vnionibus decoras gestare consueuerant, sed Hispani hunc illis morem finierunt. Fæminæ viris iunctæ peplo aut castula (quam Pampanillam vocant) muliebria velant: virgines fascia tantum aut vitta. Regulis quam multas libet vxores ducere licet: vna tamen tantum legitima habetur, eiq; in ceteras imperium est. Plebei tres quatuorve sibi pro arbitrio iungunt: mox vbi consenuere, eas ablegant & iuniores asciscunt: & coniugum suarum virginitatem delibandam tradunt sacerdotibus quos Piacchos appellant.

CETERVM Indos non in Parisi tantum sinu, sed in aliis quoq; Indiæ tractibus piscatus ferme alit: vinum è Maizio, q; pro frumento illis est, & aliis fructibus radicibusq; moliuntur. Humana quoq; interdum carne, pediculis simiarum ritu, ranis, vermibus, & aliis eiusmodi spurcis alimentis vescuntur. Vnguentum quoddam ad confirmandos dentes conficitur hoc modo. Vnionum feraces conchas cum foliis Axi cremantur: mox cineretas modica macerant aqua, donec calcis candorem referant.

rant.

Hispani solitudinem in
India fructuosa.

Parisiæ regio
tanta fertilitate
amantissima.

Parisiæ
qua lex ma
trimonii sit.

rant. Eo unguento illitos dentes tam atros, reddunt quam carbo est, & tali remedio eos semper absq; dolore conseruant. Nares quoq; labra, aures, perforat mos illis: & corpus variis herbarum succis aliisque rubris & nigris fucis distinguere: denique quo absurdiore cultu sunt, eo sibi pulciores videntur. Reguli lectis, straguli aut toralis longioris quam latioris instar factis, vtuntur: plebei vero ferme omnes retis ad formam suos contextunt, omnes quidem pariter e gossipio, & in iis ad duo tigilla alligatis atque in aere suspensis dormiunt. Qui in campis cubant, aduersus nocturnum frigus, perpetuum ignem vna ex parte, altera lectum, habent. Atque hunc in vniuersum cubandi vsu moremque seruant earum regionum incolæ vsque ad fines ² Nominis Dei (id oppidum Panamenis Isthmi est) neque Culendi mos. alia dormendii consuetudo est in multis septentrionalis Oceani insulis.

ARMA illis præcipua arcus & sagittæ venenatæ. eas dupliciter fingunt, primum e palma, deinde arundinibus quibusdam concinnis, quas in ripis fluminum enatas, inopæ ferri duris piscium squamis aut silicibus acutis asperant, mox bitumine nigro unguunt: pestiferum id virus est e radicibus, herbis, formicis, pomis, aliisque scidis succis, permixtum, quod vetulæ cum serpentum sanie multo labore & diligentia decoquunt, donec ad exactum modum adduxerint: nec pauci interea terro vapore, qui ex dira illa colluuiæ exhalat, exanimantur. Si quis sagitta eoliquore adhuc recenti peruncta faucitur, eicorpus intumescit, vi veneni adeo rapida vt breue intra spatium rabie correptus intereat: si vero venenum aliquando ante aut dudum factum sit, maximam partem letalis efficaciam perdit. Veneni huius remedium præsentaneum est ferrum candens, inustum vulnere: & multo sego noui Hispanos, qui ea opæ sanati sunt.

PORRO omnes serui qui ab Hispanis in his prouinciis capiuntur, abducuntur in Cubaguan: siquidem in ea insula Regii procuratores resident, qui regia vectigalia colligunt, nempe vinones, aurum, mancipia, & cetera id genus, ex quibus omnibus quinta Regi penditur, id est, viginti e centum. Seruorum omnium faciei & brachiis ferro ignito, C. litera in sculpto, nota inuritur: mox præfecti & duces de illis pro arbitrio statuunt: pars quoque militibus in prædam cedit, qui eos postea aut Hispanis aliis venum dant, aut de illorum capitibus inter se colludunt. Appellentibus quoque e ex Hispania nauibus, mancipia ista vino, farina, nautico pane & aliis rebus necessariis, permutant: & quamuis Indicæ mulieres aliquæ ex Hispanis prægnantes sint, eas tamen quoque vendere nulli ipsis reli-

gio est. Mercatores eos seruos inde auectos aliò, reuendunt. Alii mancipiis magnos quosdam phafelos ad formam celocium (quas Carauellas vocant) factos complent, & in Hispaniolam insulam transmittunt. Sed præterquam quod mediterranei homines (quippe qui remotis ab Oceano terris fere capiuntur) nauigandi tædium ægre tolerantes: ad hæc conferti stipatiq̃ue in carinis sub tabulatis nauium, inter putidas sentinæ fordejs, nausæsq̃ue & reliqua excrementa corporum, ceu pecora, in fæce ac stercore computrescunt: etiam non raro, in summa maris majacia, tanta aquæ & ceteri vietus penuria laborant, vt ferme omnes siti, fetore atque æstu anima interclusa scedum in modum expirent. Quibus ex rebus hodie totus illè tractus & ora Pariensi sinui circumiècta ab Hispanis desolata est. Quum enim iam neque vniones, neque aurum ibi reperiatur, & piscatio margaritarum finem ceperit, nulla Hispanis spes quæstus, nisi ex mancipiis, superest, quæ & ipsa hodie pauca sunt. Earum enim regionum incolæ pristinæ libertati Cæsaris beneficio restituti, aliò demigrarunt.

1. AXI, planta vulgo nota in insulis & continenti India Occid. cuius fructu Indi per totum annum, pro condimento & pipere vtuntur.

2. DE primo busis colonie conditore, & cur ita dicta sit, infra huius lib. c. 22. De eius situ lib. 2. c. 9.

¶ Indi Hispanos mortales esse, quomodo deprehenderint, quum immortales esse crederent.

C A P V T III.

NUNC ad Amaracapanam reuertor, quo, paucis postquam eo veneramus diebus, Regiæ San-Dominici curiæ mandatum allatum est. Ea iubebat Hieronymum Ortalum præfectum propter delictum ab ipso commissum, corripi, & firmo cum præsidio tuto in Hispaniolam perducì. Quare expeditionem illam promissam affluere finens, spem quoque diuitiarum quam mihi sæpe fecerat, secum abstulit. Sed me præterea ex cœli mutatione, insolentia ciborum & vehementiore æstu affectum, quum adhæc male cubando multum humidi terreni traxissem morbus corripuit: ac nisi vir vnus extitisset, qui meas miseras respiceret, res meæ in perditissimo statu haud dubie erant. Is Antonius Castellanus fuit, sacerdos Gallus, nobilis, summa vir comitate ac liberalitate, quam decora & plena dignitatis corporis species honestabat, quæ res ei omnium benevolentiam

Calli ergo talium in India leguntur.

lentiam ac reuerentiam conciliauerant. Is me in Amacapanæ portu nauis impositum in insulam Margaritam misit, iussitq; ibi aduentum suum oppetiri, vbi maximam partem feruitorum suorum & facultatum habebat: moxque vt eò venit, tanta in me charitate ac beneficentia vsus est, vt si ex eo natus essem. Neque enim tantum sex menses domi suæ me dilecti filii loco habuit & curauit, sed recepta quoque valetudine inde abire volentem comiter dimisit, rebusque omnibus ad nauigandum necessariis copiosissime instruxit.

INDE quum carauella vna mancipiis onusta soluissimus, & oram legendo promontorium seu Caput Veli circumuecti, altum non sine magnis laboribus propter summam maris tranquillitatem traiecissimus, tandem Boriquenam insulam tenuimus: quæ ab Hispanis vulgo S. Ioannis dicta, etiam propter ingentem aurum & argenti vim in ea repertam, S. Ioannis de Portu-ricco, id est diuite, nuncupata est. Quum primo Hispani eam insulam subigere aggressi essent, insulares eos immortales esse pro certo habebant: eius rei periculum facere vnus è primoribus insulæ regulis aliquando constituit: dat negotium famulis vt Hispanum quendam, hospitem suum, perlatum ad flumen, tandiu pede vno retentum sub aqua mergi sinerent, donec extingui posset si mortalis esset. Illi sic demersum & suffocatum Hispanum humeris ad herum deferunt: is quum haud dubie mortuum esse videret & tali experimento iudicaret ceteros quoque mortales fore, iniuriis Hispanorum accensus, à quibus auare ac crudeliter habiti erant, in eos cum ceteris regulis coniurat. Illi in Hispanos nec opinantes vnà impetum faciunt, & centum quinquaginta trucidant, qui per insulam palati & auro legendo intenti erant: ac ne vnus quidem cladi superfuisset, nisi Didacus Salazar cum noua manu laborantibus subsidio venisset. Ex ea insula, vbi dierum aliquot quiete recreati essemus, soluentes, breui in Hispaniolam appulimus, atque in ciuitatem San-Dominici venimus. Ea prima terra ab Hispanis in illis regionibus frequentata, & colonia condita est.

*Ins. Hispani
eos mortales
esse quomodo
deprehende-
runt.*

1. *Insula Borichen, (nunc est S. Iohannis de portu diuite nuncupata) incolæ, intelligentes Hispaniolam Insulam ab Hispanis occupatam, quam non ignorabant magnam, & frequentibus hominibus habitatam, incredibile putabant, Christianos illam sibi subiicere potuisse, nisi immortales essent. Deinde cum audirent eos ex illa orbis parte aduenisse ex qua Sol oritur (est enim nostra Europa illis Orientalis) sibi persuadebant eam gentem è caelo delapsam, & Solis prolem esse, fieriq; non posse, vt vulneribus aut alia quacumq; vi ab Indiis conficerentur. Præterea conside-*

B 3 ran-

rantes, illos paulatim Infulas sibi subicere, atq; iam in suam extendisse, licet ducentorum hominum armis pradorum numerum non excederent, valde moleste ferebant suam libertatem imminui, & suam insulam occupari à tam parua hominum manu, sed memoria repetentes sibi negotium esse cum immortalibus hominibus, animus illis languescibat.

Tandem post varias sententias Reguli eius Insula conuenienter deliberaturi de hoc negotio, atq; itum est in eam sententiam, vt periculum facerent in Christiano aliquo, si quem à reliquis seunctum, excipere possent. Vnus Regulorum eius nomen Vraioan Dominus Prouincia laguata hanc in se curam recipit, & hac quidem ratione rem aggressus est. Forte adolescens quidam, Salsedo appellatus, per eius Prouinctam iter faciens, ad reliquos Hispanos contendebat. Vraioan eum humanissime in suas a des excipit, cibum prabet, & discedenti quindecim aut viginti Indos ut inuisituros comites, & ad eius impedimenta ferenda idoneos addit.

Ad flumen peruenientes nomine Guarabo, parte Insula Occidentali situm, Indi Hispanum compellunt, & an eum humeris ferre velint, ne maderet, interrogant. Annuit, nihil sinistri cogitans, & sibi admodum placens de tam frequentibus ministris. Validissimi ergo quique eum excipientes fluum ingreditur, sed quando in medium alucum peruenerunt, illum in profluentem abiciunt, atq; in ipsum omnes insilientes suffocant. Deinde illum in ripam protractum compellunt (tamen si conspicerent immobilem esse) his verbis: Surge domine Salsedo, & ne nobis vitio vertas, nam nostra culpa factum non est vt caderemus, atq; alius eiusmodi pluribus, subinde illum reuoluentes in hanc, aut alteram partem ad obseruandum an surgeret, atq; ita toto triduo apud cadauer haerunt, donec corrumpi & putrere inciperet: nihilominus tamen, eum mortuum, aut Christianos mortales esse sibi persuadere non poterant. Tandem cum animaduertent se surdo loqui, quid actum esset suo Domino denuntiant, qui credere nolens, singulis diebus alios subditos mittebat qui viderent an Salsedo se non commoueret, imo tandem ipse proficiscitur, vt oculatus testis esset: sed nec adhuc persuadere sibi poterat quin Salsedo tandem exurgeret, donec conspiceret cadauer in dies magis corrumpi. Quum igitur ipse & reliqui Reguli intellexerant Hispanos non minus mortales quam ceteros, nec sibi cum Diis negotium esse, sed cum hominibus perinde vt ipsi mortalibus: tum animose arma sumserunt, & plusquam mediam partem Hispanorum occiderunt.

2. Prima Colonia Hispanorum duce Christophoro Columbo in prima sua navigatione in Americam facta est, ad piscatio propugnaculo quodam, cui Natiuitatis nomen imposuit, & triginta Hispanos reliquit, sub Praefectura Roderici d' Arana: sed omnes ab Indis fuere caesi.

Altera

Altera navigatione urbem condidit, Isabellam nomine, in honorem & memoriam Isabelle Regina, in qua coloniam traduxit mille & quingentorum virorum, quos adduxerat. Sed hac priore non fuit magis firma: Anno enim M.CCCC.XCVIII. omnes Hispani qui inerant, eâ deferta, ad quinquaginta miliaria distantem locum alio Insula latere, nempe S. Dominicum sese contulerunt, urbem recens conditam ad flumen Ozama, à Bartholomæo Columbo, anno M. LIII. XCIIII. ut cap. XXIIX. huius libri latius explicabimus. Eam ob causam noster Auctor urbem S. Domini vocat primam Hispanorum coloniam: nam reuera illa urbs prima, in qua Hispani sedes fixerunt in eâ insula, atq; constanter porro persisterunt.

Christophorus Columbus Genuensis primus India Occid. repertor, utcumque Hispani eam landem alteri transcribunt.

CAPVT V.

NA M vero quis incognitas quondam eas terras primus aperuerit, inter scriptores non satis conuenit. Splendida scula de prima India Occid. inueni. Primum Franciscus Lopez de Gomara in secunda parte Historiæ generalis Indiæ in hanc sententiam scribit: Nauclerus quidam in Oceano nostro celoce nauigans, flante diu & vehementer Apeliote raptus, quem vento obsequi ei necesse esset, in regiones incognitas delatus est, quæ neque in Cosmographicis vllis tabulis notatæ, neque in indicibus nauigatoris extarent. Inde ægre in Hispaniam reuersus, tribus tantum aut quatuor nautis supersticibus, in ipso portu morbo extinctus est, quem ex miseria, fame, siti, ceterisq; in tam longa nauigatione perpeffis malis, contraxerat: heque vllam aut nominis aut patriæ suæ memoriam reliquit. Quamquam ne id quidem ipsius culpa accidisse putandum est, sed aut quorundam malicia, aut eius inuidia quam Fortunam vocant. Eum nonnulli Turdetanum seu Vandalum fuisse tradunt, ac tum mercaturas factitare solitum in Canariis insulis & Madera, quem ei longus ille & exitialis error obrigit. Alii Cantabrum ferunt, in Anglia & Gallia negotiantem. Sunt etiam qui Lusitanum fuisse contendunt, qui tum ad Minam (vt vocant) vel in Indiam nauigaret, aut inde rediret. quod quidem commode quadrat nomini nouis hisce terris imposto. Præterea dicunt nonnulli Nauclerum istum earuella vna appulisse in Portugalliam: alii in Madetiam,

ram, aut aliquam Hesperidum: nemo tamen ea de re certi & explorati quidquam affirmat. Omnes tantum in eo vno consentiunt, quod videlicet Nauclero illo apud Christ. Columbum extincto, penes eum defuncti hospitis aduersaria, chartæ, & indices omnes remanserint, atque in iis relatio tam longinquæ nauigationis cum designatione Paralleli & Climatis eius oræ tum primum repertæ.

Et paulo post: Principio Columbus nauiculariam exercuit, & multis annis Syriam aliasque Orientis oras obiit. Inde indices maritimos seu chartas nauigatorias conficere aggressus, atque eius artis peritiam consequutus, vnde fortunam & opes postea nactus est, Portugalliam adijt vt Australia Africa litora & quæcunque tum Lusitani nauibus perlustrabant, cognosceret, atque ita non parua accessione auctis & illustratis Indicibus suis maiorem auctoritatem preciumque conciliaret. Postremo in eo regno vxorem ducit, vel (vt nonnulli tradunt) in Madera Insula, vbi tum, opinor, commorabatur quum dicta ante carauella applicuit. Ibi ergo quum esset, nauis eius forte magistrum eò ex diuturno errore appellentem domi suæ excipit: is Columbo omnem nauigationis suæ historiam exponens, quidquid de oræ à se repertæ situ & parallelo compererat, aperit, contenditque vt nauigatoriæ paginæ quam ab eo emebat, nouæ illius terræ specimen simulque eius nomen à quo inuenta esset, adscriberet. Interea Nauclerus ille moritur: indicium & relationem eius terræ Columbo relinquit. inde Columbus primum nouæ illius Indiæ notitiam habuit. *Idem scriptor postea subiungit*: Nequid intactum prætermittam, sunt qui Columbum linguæ Latinæ & Cosmographiæ peritum fuisse affirmant. Quumque Platonis Timæum & Critiam legisset, vbi ille ingentis cuiusdam insulæ Atlantæ meminit, & obrutæ aquis terræ quæ Africam & Asiam amplitudine excederet, eo impulsus ad vestigandas Antipodum terras & autem illam Marci Pauli Cipangon. Adhuc legisse apud Aristotelem, vel Theophrastum, in libro De mirabilibus, negotiatores quosdam Carthaginenses, à freto Herculeo in Occidentem & Meridiem nauigantes, tandem multis exactis diebus in vastam quandam insulam peruenisse, desertam illam quidem & incolis vacuum, sed rebus tamen humanæ vitæ necessariis abunde instructam, & fluuiis nauigabilibus perfusam.

Mo x idem autor satis fidenter: Equidem Columbum (inquit) si suo Marte & ingenio vbi esset noua India cognosset, multo ante quam in Hispaniam veniret, de ea peruestiganda cum suis Genuensibus acturum fuisse existimo, qui tum negotiandi causâ totum orbem

bem

hem peragrabant: sed tale quid aggredi ei nunquam venit in mentem, donec cum Nauclero illo Hispano egit, quicam tempestate maris actus repererat.

SED HÆC VT fabulosa & indigna fide refellere, non magni operis est. Petrus quidem Martyr Mediolanensis, in eo quem de his conscripsit libello, Columbum ea de re cum ciuitate Genuensi egisse ante omnia testatur, simulque causam commemorat quæ cum ad vestigandas illas oras impulerit. Eius verba hæc sunt: Quum Columbus (inquit) pro suo more ac instituto, trans Gades in Portugaliam & omnem illam Oceani oram nauigaret, læpenumero animaduertit, & quidem multa cum cura & diligentia obseruans, ventos quosdam istatis anni temporibus ab occasu flare consueuisse, qui multos dies constanti & æquabili tractu spirarent. Quos quum non aliunde quam ex transmarina aliqua ora, cuius habitu gignerentur, proficisci posse iudicaret, tamdiu circa eam rem cogitando animum versauit, vt eius certitudinem quærere aliquando constitueret. Ergo annos natus ferme xl. Senatui & populo Genuensi coram sua consilia exponens sponndit se si à ciuitate aliquot nauibus instrueretur, Herculis columnas præteruectum tam diu in Occidentem nauigaturum, donec orbem circumuectus in aromatum feraces insulas perueniret. Sed eius rei inceptio tum primum audita incredibilis videri omnibus, quibus videlicet nihil tale vnquam ne somniantibus quidem venisset in mentem, & nihil tamen eorum quæ ad nauigandi artem pertinent, ignotum esse videretur. Itaque omnes hanc Columbi commentationem, ceu inanem fabulam aut somnium, respuerunt: etsi forte accepissent veterum scriptorum alicui proditum de quadam ingentis magnitudinis insula, quæ multorum dierum in Occidentem nauigatione à Gadibus distaret.

HAVD equidem dubitem eam ipsam fuisse causam qua impulsus Columbus nouas illas terras quærere aggressus sit: vnde facile æstimare licet, Gomaram multis argutis commentis veritatem permiscere ac corrumpere conati, & quidem eo consilio vt immortalẽ Christophori Columbi famam imminuat. Quippe ægrè multum patiuntur, peregrinum hominem, & quidem è nostra Italia ortum, tantum honoris ac gloriæ consequutum, vt non tantum Hispanicæ gentis, sed & cuiusuis alterius, homines superauerit.

NON alienum fuerit hoc loco quiddam narrare quod Columbo in Hispania, vti accepi, contigit, posteaquam iam Indiam repererat (etsi enim id olim quoque aliquando esset factum, recens tamen hoc inuentum, eius est) Quum forte Columbus celebri con-

C. uiuio

Christophoro
Columbo
in primis
Iudeo Occid.
mentur.

Columbus
quibus con-
siliis Na-
uar terras
deprehende-
rat.

Columbus
perduci
in
Indiam
in
genio re
perit.

uiuio cum multis nobilibus Hispanis adhibitus esset, & inter eos (vt fieri solet) de India sermo ortus esset, vnus eorum ita cum alloqui cœpit: Domine Christophote (inquit) etsi tu Indiam non reperisses, non defuisset tamen in hac nostra Hispania, qui idem ac tu tentasset, vt quæ multis magnis viris & ingeniosis abundet, Cosmographis & literatis. Ad ea Columbus nihil prorsus respondit: sed ouo affert in triclinium iusso & mensæ impo-
 21 ne: Agedum, inquit, domini mei, cum quolibet vestrum deposito in
 22 cœnam pignore certo, neminem eorum qui hic sunt facturum, ouo
 23 isto, quod ego facturum sum, nempe vt nullo nixum adminiculo,
 24 stans & erectum in pedem suo pte nutu maneat. Experti sunt omnes,
 neque vlli eorum successit: sed quum circumactio orbe ad Columbi
 manus peruenisset, ipse ouum, altero eius fastigio mensæ illiso ac
 leniter quasiato, rectè im firmumque constituit. Ea res omnium ani-
 mos verecundia pupugit, postquam vtique illis patuit quid sibi tacitis
 ambagibus vellet: Nimum, id postquam primus ipse tentasset, iam
 apertum omnibus & factu facile esse: debuisset ipsos potius principes
 India querendæ viam rationemque inire, nec se ridere qui primus id
 experiri ausus esset, sicuti ante id ceptanti mirabundi illussissent,
 quasi rem impossibilem aggredienti.

Consaluis Ouedo, Imp. Caroli V. Historicus, hanc lepidam fabellam etiam recenset, tanquam rem auditam, non tamen asserit, vt iste Gomara, qui eum sequutus est, sed modeste suam opinionem in medium adfert his verbis:

25 Sic neres sese habeat, an non (inquit) nemo asserere queat: vulgo ta-
 26 men ita circumfertur. Ego nihilominus falsum esse hunc rumorem censeo:
 27 & cum Augustino dico: Præstat dubitare de re non certa, quam pertinaci-
 28 ter affirmare rem dubiam, & quam probare non possumus.

Hæc sunt Quædam verba Gomara tamen adeo confidenter hæc affirmat tanquam præsens ipse adfussset, cum & Naucleri nomen, & vnde fuerit oriundus ignoret, aut notabilem aliquam circumstantiam, quasi iam bis mille anni effluxissent à re peracta.

2. Marcus Paulus Venetus in suo Itinerario, Cipango aut Zipan-
 gri hanc Insulam vocat, à Lusitanis primum postea obseruatam & Iap-
 on dictam. E regione Sinarum Prouinciæ ad Orientem postrema, est,
 circiter ducentas leucas à Contiente, & sexies mille leucis à Lusitania
 marino itinere, eiusdem cum Hispania altitudinis. Rigida sunt istis fri-
 gora & magni aestus pro temporis ratione. Niuës, venti, pruina, & terra-
 motus istic frequentiores quam apud nos. Incola bellicosi, laudis avidi,
 pro qua conseruanda, vel in frustra concidi præoptarint, aut se semet con-
 ficere.

ficere. *Varia est eorum Religio: nam quidam Lunam & Solem adorant, alij Cacodamonem.*

3. *Is Solon est, vnus è septem Sapientum Græcia numero, quem Plato in Dialogis Critia & Timæo sic loquentem inducit, tanquam id intellexisset à Sacerdotibus urbis Sais in Ægypto, qui scripta apud se conseruabant admodum vetusta, continentia memoriam plurimarum rerum ante diluuium, ut ipsi referebant, gestarum. Ad me quod attinet, arbitror non magis extitisse Solonis tempore, vlla monumenta continentia veram narrationem eorum qua ante diluuium contigerunt, quam nunc, præter Mosi libros. Vt tamen non est æstimandum Dei Spiritum nobis in illis scriptum reliquisse, quicquid actum est totis mille & amplius annis qui effluerunt ante arcam Noë fabricatam: sic à fide absorbum non est, liberis relictam esse à parentibus memoriam rerum quarundam particularium & singulariũ, & conseruatam inter Ægyptios, aut alias nationes prophanas. Nam exempli gratia, etiam nunc in Occidentalium Indorum cantilenis obseruantur confusa quadam vestigia historia Diluuii vniuersalis.*

Sed ut ad nostros sacerdotes Ægyptios redeat oratio; Atabant olim ingentem fuisse insulam Atlantidem nomine ad fretum Herculeum, latius patentem quam tota Africa & Asia, in qua ampla essent regna, & potentissimi Reges, qui tum temporis non modo vniuersam Insulam possidebant, sed in continentem egressi, tantum terræ in latitudinem occupauerant, quantum patet Africa in Ægyptum, & in longitudinem, quantum Europa in Tusciam. Inuasit etiam illos Reges cupidus dominandi enim appetitus non magis extingui potest, quam Auaritia) Asiam inuadendi, & in potestatem redigendi omnes eas Prouincias que Mare mediterraneum cingunt vsq; in Pontum Euxinum. Itaq; coactis omnibus viribus singulis formidinem incusserunt: Hispaniis, Gallia, Italia, nemine resistente, superatis, penetrarunt in Græciam vsq;. Sed neque in Græcia quisquam resistere ausus, præter Athenienses, iam tum temporis potentem Rempublicam, & totius Græciæ primariam urbem, ad quam reliqui Græci confugerunt. Soli igitur Athenienses totum onus belli sustinentes, prælio superarunt hos transmarinos Reges, atque hac ratione non modo libertatem Græciæ propugnauerunt: sed etiam seruitute liberarunt omnes eas nationes que cis Herculeum fretum erant.

Sed coortis paulo post præter omnium spem magnis terra motibus, & aquarum diluio, diurno & noctis spatio terra debiciente, absorpti sunt omnes illi strenui Athenienses milites: atque eodem tempore perierunt etiam omnes illi Atlantidis Tyranni, ipsa itidem Insula Mari submersa: ut deinceps totum illud mare Atlanticum adeo lutosum euaserit, ut nullaratione nauigari posset.

Verum demum hæc ita se habere. Creditu tamen difficile est, Indiam Occidentalem, Insulam illam Atlantidem esse, cuius Platomeminit. Nam licet non dubitem diluuium magnas in orbemutationes induxisse, & alius adiecit qua alius ademerat (scribunt enim quidam veterum, Siciliam Italia auulsum, Cyprum Syria, Eubaam Bæotia, atq; alias plures: rursus Insulas mari ablatas iunctasq; terris) tamē non est verisimile (tametsi Gomara non dubitandum esse censeat) Insulam qua panē Hispaniam attingebat, mille ducentis leucis ab ea recessisse: totidem enim numerantur ab Hispania in eam regionem. Ad hæc recentium Navigationibus obseruatum est, eam non esse Insulam, sed continentem India Orientali coniunctum ab una parte, ab altera, ysi terris qua utrique Polo subiacent: aut si separatur, tam angusto freto & interuallo id fit, ut propterea Insula nomen non mereatur.

4. Etiam nunc extat libellus inter Aristotelis opera & licet nonnulli aliquem ex ipsius discipulis potius auctorem censeant quam Aristotelem) cui titulus *De Mirabilibus*. Quisquis tandem auctor eius est, narrat Carthaginenses quosdam negotiatores, ab Herculis Columnis, in Atlanticum mare nauigantes, post exactos multos dies tandem in vastam quandam Insulam peruenisse siluis abundantem, & ingentibus altisque fluminibus irriguam, procul ab omni continente sitam: atque ipsos & alios præterea ubertate illius illectos, eorum cum vxoribus & liberis commigrasse, & Insulam cepisse colere. Verum Carthaginensem Magistratum, cum animaduertet ciuium suorum numerum paulatim imminui, pœna capitis vetuisse, ne quis in posterum eo nauigaret, atq; nouas isti asc olonias inde exegisse: metuebant enim (ex quorundam sententia) ne illa viribus cum tempore aucta eos tandem opprimerent.

Non desunt alij, qui de hac materia disceptantes ex coniecturis æstiment hanc nuper repertam Indiam, celebres illas Insulas Hesperides, esse adeo à Poëtis decantatas, & à Rege Hespero appellatas, ordine duodecimo inter antiquos Hispania Reges, CLXXI. annis ante conditam, Troiam, & circiter M. DC. LVIII. ante natum Christum: & eos falli qui Hesperides esse Fortunatas insulas (quas Canarias cognominantur) censent. Solinus enim postremo sua Cosmographia capite, ex veteris auctoris Sobesi assertionem scribit Hesperides ultra Gorgonas insulas (nunc de cap. Verde cognominantur) esse circiter dierum quadraginta nauigatione, & in intimos maris sinus recessisse. Tantundem scribit Plinius lib. 5. cap. 31. Atque si recte obseruemus tempus quod in nauigationem impenditur a Gorgonum insulis in Occidentalem Indiam, reperiemus conuenire cum distantia, quam Solinus ponit inter Gorgonas, & Hesperides, nempe quadraginta dierum nauigationem. Nam tantundem nunc tem-

poris

poris impenditur, interdum paulo minus, pro nauigiorum videlicet bonitate & Nauclerorum praestantia. Sed & Christophorus Columbus ipse, in secunda nauigatione, qua reperit Desideratam, Marigalante & alias in hoc climate insulas, tantundem temporis impendi. Hac est quorundam opinio. Supposito igitur hoc argumento, Hesperides insulas esse Indiam Occidentalem, concludunt, ante circiter ter milenos ducentos & triginta septem annos istam Indiam Regibus Hispania subiectas fuisse, ut nunc sunt. Sed hoc difficile creditu est: non est enim verisimile, Hispanos adeo peritos rei nauticae fuisse illo auro, ut sine pyxide nautica & Astrolabio (cuius usus non valde antiquus) sese Mari ignoto committerent, ad inuestigandas terras unde nemo redisset. Nam mille & quingentis fere post annis, Alexandri magni Naucleri, ad oceanum obseruandum missi, Indiae duntaxat oram maritimam legerunt, neq; in altum ulterius progressi sunt, quam ad Taprobanam Insulam, quinque aut sex dierum itinere a continente sciunctam.

¶ Christ. Columbi constans quarenda India nona propositum,
atque ut diu irrita spe, tandem a Ferdinando
Castella rege classe instructus,
voti compos fuerit.

CAPVT VI.

NUNC, ut ad institutum reuertar & exequi pergam quomodo haec India primum a Columbo inuenta fuerit: ut cognouit ipse ad tam praecelari operis inceptum suscipiendum in Genuensibus parum opis sibi esse, transgredi ulterius in Occidentem statuit: spe haud dubia fore ut ab aliquo principum, quorum ibi diuitiae atque opes in clytæ essent, rebus ad eas quas ardentem deperiret terras explorandas necessariis aliquando instrueretur. Itaque in Portugalliam concedens, inde fratrem suum Bartholomæum ad Henricum VII. Angliæ regem mittit, qui fauorem & naues Indiae vestigandæ peteret: promittens se breui ex terris illis incredibiles diuitias allaturum. Sed Bartholomæus inde irrita spe & sine ope rediit. Itaque cum Alphonso V. Portugalliæ rege Columbus eam rem communicat, eumque suppliciter rogat, ut sibi naues aliquot armis & com meatu instructas tradi iubeat: se vero fidem ac iusiurandum dare, tam diu in Occidentem nauigaturum, quoad ditissimas auri, gemmarum & aliarum deliciarum quibus precium est, prouincias inueniret. Verum

*Columbi dicitur
tunc peruenisse in
suo de quaerenda India
proposito.*

ficuti Columbus à Genuensibus suis pro vano habitus erat, ab Anglis ridiculus, ita tum quoque à Lusitanis pro futili & deliro circulatoris derisus est. Erant tum in Lusitania homines, qui Cosmographicam artem profitentes, nullam se eius partem ignorare arbitrantur. Itaq; superciliose Columbum despicientes, regi suadebant, ne quam peregrini hominis somniis fidem adhibere vellet. Quippe amentem esse: neque in Occidente aurum, aut diuitiarum quidquam existere posse, veluti exploratum affirmabant. Imo neminem subiectam Equinoctiali lineæ plagam transgredi posse, quin immodicis solis ardoribus torreretur, siquidem eo in spatio maiorem aestus esse vim, quâ perpetua inter duos Tropicos solis orbita & cursus est.

COLUMBUS ubi in Portugallia se ac verba sua ludibrio esse vidit, in Castellam profectus aulam Ferdinandi & Isabellæ regum adit, eisq; suas cogitationes, vt ceteris, exponit, simulq; eas quam efficacissimis potest rationibus, exemplis & testimoniis confirmat. Sed illis, etsi principia ipsa primo ariderent, incredibilia polliceri videbatur. Tandem consumtis aliquot in aula annis, quum in proposito constanter perseveraret, & tantæ rei spem exemplis & demonstrationibus euidentissimis confirmaret, ad extremum quorundam Hispania procerum ope atque interuentu aditum ad Isabellam reginam obtinuit. Itaque tempus familiariter eû ea colloquendi naçtus, adeo firmissimis rationibus eam labefecit, vt dictis suis assensum fidemque præbere cogeret: donec tandem persuasa promitteret se ea de re cum Rege acturam, omniq; ope atque opera enixuram nequid illi rei ad inceptum illud exsequendum necessaria deesset. Quamobrem breui, Deo bene iuuante, & magnanimitæ eius Regina supplicatu, Rex Ferdinandus liburnicam vnâ & duas carauellas Christophoro Columbo instructas & armatas tradit.

Primo Christoph.
Columbi in
Indiarum nau-
gatio.

IPS E, cum Bartholomæo fratre, incunte Augusto, anno M. cccc. xxi. à Palos portu vela in altum faciens, Gomeram insulam tenuit, quæ vnâ è septem Canariis est: Ibi aliquot dies commoratus, vtquam & cetera inde necessaria sumeret, cœptum iter, Occidentem solem sequutus, peragere institit.

PORRO quum emensa dierum aliquot nauigatione nondum terra vlla in conspectu esset, milites in Columbum fremere incipiunt: ille mitigatis eorum animis, trigintaquinque dies nauigando extrahit, neque vlla tum quoque terræ nota aut indicium apparebat. Itaque loci aperte Columbo minari & probra pro se quisqueingere, Genuensem impostorem & planum palam vocitantes. quippe
nescire

nescire eum quorsum tenderet aut quo appelleret, & se eius ductu in certam peniciem tuere. Hic Columbus pro virili simul rationes suas firmare, simul eos precari, orare ne animis per impatientiam deficerent: sibi spem esse, Deo bene iuuante, breui terram nouam in conspectu fore.

*Columbi in
ultraadditi-
onarij in-
patientiam
alij ani-
ma.*

HIS tum vocibus sedati, quum aliquot præterea dies nauigassent, neque vlla tellus occurreret, fremitum in nauibus redintegrant, & se reduci iubent: alioqui pertinacius vltra tendentem in mare proiecturos. quippe vltorius progredientib. non suffecturos commectus, maxime aquam, quæ in Hispaniam reuersuris necessaria foret. Ad extremum eores rediit, vt promitteret reuersuros nisi intra triduum terram vidissent, interea perspicue ostendens non suffectura ad reditum alimenta, si moderate vti vellent, sed multo etiam longius. Iraque prospere iter exsequi pergens, postridie eius dici demitti vela iubet: ac credibile quidem est, quum id diceret Columbus, haud procul terra affuisse, idque ex caeli conspectu deprehendisse, aura, & nubeculis quæ circa orientem solem in horizonte appaterent: aut certe instinctu quodam ingentis & inuicti animi.

2. NOCTE quæ eum diem sequuta est, nauta quidam Lepientis, è summo mali fastigio alta voce proclamans, Ignem, inquit, ignem prospicio. Tum euestigio excipiens adolescens quidam, Non diu est, inquit, quum mihi dominus meus Columbus id ipsum dixit. Nauta ipse ingenti læticia & spe auctus, haud dubius se, simul ac Hispaniam attigisset, tam fausti nuncii à Rege præmia laturum, quod primus visi ab se ignis è nauis signum dedisset: postquam indonatus abiit, ira & dolore victus profugit in Africam & Christi fidem exiit.

1. *Videtur nosse Auctor Petri Martyris mentem non satis affectus. Nam is de Columbi conatibus scribens, hoc non voluit, Lusitanos hanc rationem inter reliquas produxisse, vt Columbi conatus eluderent: sed duntaxat, eo tempore fuisse in Lusitania Naucleros & Nauium Præfectos adeo arrogantes, vt neminem sibi comparandum putarent in arte nautica: quia, inquit, totam Africam maritimam qua Meridiem spectat legerant, non tamen adeo in altum proiecti vt continentis conspectum amitterent. Deinde addit:*

Primi Lusitani eam Nauigationem insituerunt quam veteres tentare non sunt ausi: quia certo credebant, tantum aßum sub Aequatore esse, vt quisquis eo penetraret, illico solis ardoribus conflagraret: atq. adeo cum intelligerent inueniri qui à freto Herculeo ad mare rubrum nauigassent, & totam Africam circuiissent, pro fabula habuerunt. Ita ex

Mar-

Martyris mente hac ad Veterum opinionem, non ad Lusitanorum disceptationem referenda sunt.

2. Ipse Petrus Martyr in quadam Narratione quam Italico sermone conscripsit, ait, Columbo triduo ante quam illam terram conspiceret, mirandam in somno visionem habuisse: ut excitatus, latibundus & alacris, omnes conuocari iussit, eosque confirmauerit, breuiter tam conspecturos. Præterea, saltim semel bolide in mare, ex terra inharrente agnouit non procul abesse ab aliqua regione, ut que eo magis confirmabatur in sua opinione, quod præcedente nocte ventos obseruauerat solito inconstantiores, hanc igitur ventorum inaequalitatem non aliunde procedere indicabat, quam a terrestri vento marinum repellente.

3. Is fuit Salsedo Columbi famulus, qui nauta hac proferenti respondit: Thalassiarcha meum herus iam ante id dixit: tum Columbus famuli responsum confirmans, Verum est, inquit, iam ante dixi, nec diu est quod ignem illum, de quo est sermo, conspexerim. Atque adeo verum est, quodam die Iouis, duabus horis post mediam noctem, Columbum euocasse Nobilem quendam & irum Hispanum nomine Escobedo, Regi Hispania à cubiculo, & dixisse, Ignem video, nec procul à terra aliqua abesse, se suspicari. Itaque solum Columbum manet gloria conpectarum primum Indiarum Gonzal. Oued lib. 1. cap. 5.

¶ *Columbus noua India reperta, primo ingenti Hispanorum gaudio, mox inuidia & calumniis excipitur. Cubam & Hispaniolam detegit. Indi Hispanos amicissime excipiunt. Hispani Indos auro & ornamento, per spectem amicitia, spoliant.*

CAPVT VII.

IAM quanta omnes voluptate perfusi fuerint, postquam nouam eam terram conspexere, nemo dicendo assequi possit. Alii vix præ gaudio mentium composites, nouam oram intuendo explere oculos non poterant: aliqui perfusi lacrymis Columbum amplectebantur: nonnulli venerabundi manus eius deosculabantur, & qui eum offenderant, ignorantia petebant veniam: denique omnes se admiranda ipsius virtuti humiles seruos ac deuotos ferebant. Interea Columbus demitti scapham in mare iubet: egreditur in terram: & delecta arbore crucem ex ea factam in nomine D. Iesu

fu Christi crucifixi in litore statuit, & Noui illius mundi ius ac possessionem Regum Catholicorum nomine vsurpat. Hoc modo Columbus propria virtute atque ingenio, secundum Dei gratiam, primus Indiam nouam aperuit.

NEQVE minus tamen ex tam mirabili opere, cuius ipse autor & effector extitit, mille in eum inuidorum calumniæ exorta sunt, vti mox dicam. Primum enim Regii fisci procuratores, postquam in Hispaniam reuererat, litem ei intenderunt, iam à fratribus Pinzonibus Martino & Francisco duarum carauellarum magistris apud Regem accusato, quod, nisi ipsi à fœdo incepto deterruissent, regredi in Hispaniam ex itinere, non visa India, paraisset.

CETERVM, possessione Indiæ, vt diximus, vsurpata, quum ibi diutius morari Columbus operæ precium non duceret, quòd ea insula in quam appulerat, exigua esset: regressus in naues vltèrius prouehitur & multas alias insulas detegit. Quum in Cubæ litora exscensionem fecisset, eam Ferdinandam in memoriam gratiamque Ferdinandi regis nuncupat. Ibi haud satis libenter ab insularibus conspectus est: quumq; interea forte mare turbari cœpisset, & ipse quod in statione non satis tuta & fida nauibus esset, metueret ne tempestas nauigia ad scopulos allisa frangeret, subito soluendi signum dedit.

INDE prouectus in Haytin insulam appellit, quam Hispaniolam nuncupat: sed ibi iactis in portu ancoris, quem Regium nominavit, Prætoria nauis scopulo iccta frangitur: quotquot tamen ea vehebantur homines cum maxima commeatuum parte, duarum carauallarum ope naufragio erepti sunt. Indi complures per omnem litoris oram sparsi naues mirabundi spectabant, sed simulac egredientes in terram Christianos viderunt, correpti formidine, celeri fuga dilapsi sunt. Hispani cursu vnâ ex iis feminam assequuti ad Columbum perducunt: ille mulierem cibo potuque expletam, eleganti & mundo indusio vestiri iubet: mox signis edoctam iussamque ire ad suos eosque hortari vt fidenter & sine vllò metu ad naues venirent, dimittit. Illa abijt: Barbari feminæ circumfusi, eam inusitato cultu vestitam non sine ingenti stupore aspectabant. Illa Columbi comitatem & munificentiam in se inter populares prædicat: ceteri huius verbis adducti, præterea nouæ gentis barbatae & vestitæ videndæ cupidine, certatim in tribus suis carauellas circumdant.

IBI gaudium ingens pertentare Hispanorum animos cœpit, quum neminem in tanta Indorum multitudine viderent, cui non aurum & argentum in brachiis, collo & auribus fulgeret: mox etiam ea

D

iam ea

iam ea petere ab Indis vltro incipiunt: & illi, qui eas res paruifacerent, cuilibet liberaliter & hilariter dabant. Columbus quum tantum Indorum in nauibus videret quantum vix illæ capere poterant, in terram cum multis Hispanis euadit. Ibi quum ab eius loci Cacico (ita regulos patrio idiomate appellant) cui nomen Guacananillus, summa comitate exceptus esset, muneribus inuicem datis acceptisque ambo fidem futuræ amicitiae sanxerent. Eum Columbus indusiis, pileolis, cultellis, speculis, crepitaculis, & tintinnabulis, donauit: Cacicus contra satis magno auri pondere eum remunerans, è suis aliquot misit cum lintribus patriis (illi Canoas vocant) qui ad effendas in tetram res & onera fractæ nauis Hispanis operam darent. Quam quidem illi adeo amico animo & propenso studio præstiterunt, vt si suæ illæ res essent.

Diomedes & Gilani permutatio.

1. *Petri Martyri historia refert, Christophorum Columbum simulatq. in terram excendisset (factum autem id est in Guanabani parua Insula) in genua procidisse, atq. sublatis ad cælum manibus, suscitq. præ gaudio lachrymis, hanc ad Deum orationem habuisse.*

» *Domine Deus aterne & omnipotens, sacro tuo verbo cælum, ter-*
 » *ram, & mare creasti. Benedicatur & glorificetur nomen tuum. Laude-*
 » *tur tuam aeternitas, qua dignatus est per humilem seruum suum procurare.*
 » *vt eius sacrum nomen agnoscatur & publicetur in hac altera mundi*
 » *parte.*

Egregium Columbi factum, qui ante reliquas actiones, gratias Deo egerit & agnouerit non propria scientia aut prudentia, sed peculiari priuilegio atq. dono Dei. se primum omnium hunc Nouum orbem reperiisse, in quo ipsius cognitio fereretur. Si Hispani hoc exemplum imitati, Deo consecrassent omnes Prouincias, quas postea obseruarunt, non subsequuti fuissent adeo tragici exitus, quales infra videbimus.

2. *Tres fratres quibus cognomen Pinzones à Palos Hispania quodam portu oriundi & duarum carauellarum (id nauigiij genus) qua in prima Columbi navigatione, in eius classe erant, magistri, inuidentes gloriae Columbi acquisita ex hac noui orbis apertione, simulatque in Hispaniam redierunt, sese Columbo opposuerunt, accusantes per eum non stetitisse, quo minus non conspecta India in Hispaniam redirent: sed ab ipsis compulsum vt ultra porro pergeret: eam ob causam Nouus orbis aperti gloriam sibi deberi, non Columbo. Vt verò hac probarent, non defuerunt ipsis testes, quippe omnes quos habuerunt nauita, & illis sanguine iuncti, & ex eadem urbe oriundi. In summa, tantum suis clandestinis consiliis effecerunt, vt licet Columbus aperti noui orbis laudem auferret, & Talauiarchi officium consequeretur, implicarent tamen illum lite aduersus*
ficum

scum Regis, quae tota vita consumptus est, & Dominus Franciscus eius Filius natus maior, Patri in officio successor, prius vitam excessit, quam litium finem videret.

3. Amissa à Columbo Prætoria naue, cui nomen Gallega, plerique astitarunt de industria id factum, ut partem suorum in ea Prouincia relinquere: ut reuera aliquos istuc reliquit. Oued. Lib. 11. Hist. Ind. cap. 6.

¶ Indi de funesto Hispanorum in suas terras aduentu dæmonum oraculis moniti. Prima colonia Hispanorum. Columbus in Hispaniam reuersus præmiis augetur.

CAPVT VIII.

MIRABILEM insulares illi Indi cuiusdam oraculi memoriam tenebant, inde à patribus traditam, quo vera & futura prædicebantur: Non multis videlicet ab illinc annis venturam in eas barbaram gentem, quæ simulacra decorum terræ allideret, & filiorum ipsorum sanguinem effunderet. Hoc si certe tum illis venisset in mentem, non tam festo cum triumpho & lætitia aduenientes Hispanos exceperissent.

CETERVM quum peteret Columbus vnde metallum illud futurum nanciscerentur, illi nutibus, & signis demonstrabant, è quibusdam fluminibus mediterraneis peti, qui ex altissimis montibus decurrerent. A fluctuabat interea quotidie ex omnibus locis noua eius gentis & copiosa multitudo, vt inusitatas nostrorum hominum barbaram gestantium formas cultumq; viscerent: fructus, pisces, aurum, panem & alia alimenta, vndique afferentes: ac simiarum more vestigia, rursusque Christianorum imitantes, quoties hi genua flexerant, flecebant & illi: Christiani reuerenter oculos in cælum susulerant: Indi pariter & ipsi tollebant. denique quidquid ab Hispanis ad recitandum Ave Maria mane & vespere conuenientibus fieri solet, iudem ab istis fiebat.

COLUMBUS ipse non mediocri lætitia affectus propter nouas illas repertas terras, auri adeo & argenti feraces, quum Hispaniam repetere & alterius inuenti mundi nuncium ipse Regi ferre cuperet: cum bona Cacici gratia domum coctili laterculo exstruit. Eo loco duodequadraginta Hispanos relinquit, qui ad reditum suum res insula sedulo & accurate explorarent: præmonitos vt in omnibus prudenter & modeste sese gererent. Hæc prima domus ab Hispanis in India extructa est: Columbus cum reliquis soluit, inde secum sex

Indi quædam
quædam finis
fines tamen
aliquid præ
tari filii in
efficiant.

Prima colu
nia in India
Occid. ab His
pania conu
ta tradimen
tam.

Indos, omne aurum quod à Cacicco acceperat, Pfitracos aliquot, Maizū paniculas (quæ vna Indiarum frugum est) & alia Indiae peculiariana & noua referens. Prospero cursu & incolumibus omnibus in Hispaniam peruenit, præterquam duobus Indis qui in itinere exstincti sunt. Appulsum Rex & Regina quam honorificentissime exceperunt, confidere eum coram se iubentes : & in aula quidem Indos ab eo aduectos quod profus nudi essent, mirabundi omnes intuebantur : nec minus ipsi quoque Indi obstupecebant, quum Regem & aulicos vestitos cernerent. Rex vetò Columbum insignibus honorum titulis auctum summum Oceani Præfectum designat : (Almirantem vulgo appellant) & ei omnium regionum ex India redituum decimam attribuit. Bartholomæum quoque ipsius fratrem Hispaniola insulæ præficit.

¶ QVOD de Oraculo illo scribit, ita se habet. Cacicci & Bobitij (id est Reguli & Sacerdotes) penes quos antiqua rerum quondam gestiarum vel dictarum monumenta a patribus sine literis tradita manent, Christophoro Columbo & Hispanis narrabant, Garionexij Cacicci patri & alteri cuidam Regulo cupidinem quondam ortam sciscitandi è Zemis (id est numinibus suis) quid post sua tempora euenturum fata portenderent. Id porro, ut extorquerent ab Idolis, quinq; dies continuos ab omni cibo & potu abstinuisse, tempusq; illud perpetuo in luctu & lacrymis egisse. Ergo his ritè peractis, tandem respondisse Zemes, Quamquam fata in occulto teneri à Diis & futura celari homines satius esset, moueri tamen se ipsorum religione ut ventura panderent. Itaq; scirent venturam non multos post annos ad eam insulam peregrinam gentem : viros vestibus amictos, promissa barba, & gladiis micantibus accinctos, quibus medium hominem vno ictu secarent, qui vetera Deum simulacra solo alliderent, præfatos sacrorum ritus & ceremonias abolerent, liberoseorum vel militarent, vel libertate sublata in omne scelus genus corrumpent. Tam horribilis oraculi carmen memoria ut proderent, flebilem quandam cantionem (quam Areito vocant) velut elegiam, composuerunt : eam diebus atris & festis quibusdam tristibus lugubri & querula voce canebant. Ceterum ita postmodum euenere omnia vti prædixerant Zemes, & canebant Sacerdotes : sicuti sequentia docebunt.

¶ *Secunda Christophori Columbi in Indiam navigatio. Hispaniola sanguine Hispanorum imbuta. Isabella colonia à Columbo conditur. Indorum aduersus Hispanos tumultus.*

CAPVT IX.

OLYMBVS omnem Regi itineris & rerum ab se gestarum successum exposuerat & præterea gradu ex ea insula factò, amplissimas & ditissimas alias oras aperturam se promiserat. Itaq; Rex trium Liburnicarum & quatuordecim carauestrarum classem instrui iubet, & in eam ultra mille ac quingentos homines imponi, maximam partem mechanicarum artium opifices, & quidem earum quæ illi terræ maxime necessariæ essent. Columbus præterea equis, bobus, ouibus, suis, captis, foeminis maribusque ad propagandam eius generis stirpem: deinde hordeo, frumento, leguminibus, & omnis generis plantis ac frugibus, in nauis prouisis & collatis: secum etiam sacerdotes & monachos abduxit, qui gentes illas Christiana religione imbuerent. Postremo rebus omnibus necessariis munitus instructusque, anno M. CCC. XCII. die secunda Septembr. è portu Calicio soluit.

COLYMBVS, iam Almirans regius, in Indiam renauigans, multo alacrius quam prius secabat fluctus, quatuor Indos reuehens quos Rex baptisari curauerat: & Canarias insulas præteruectus, paulo magis læuorsum quam priore navigatione cursu in Africum inflexo, Desideratæ insulæ conspectum habuit. Ea prima (uti ante dictum est) illi à Canariis occurrit tellus: sed neque in vllam eius oram egressus, neque vllò eius portu tacto magna cum alacritate & Hispaniolæ desiderio cœptum iter persequutus est. Eam ubi classe tenuit, longe alio statu reperit quàm reliquerat. quippe omnes Hispanos ab eo depositos Indi ad vnum mactauerant. Almirans euestigio legatis ad Cacicum Guacanarillum missis, sciscitari iubet, quænam causa mortis suis hominibus fuisset. Ille nutibus atque aliis significationibus quibus mentem suam utcumque exprimere poterat, respondens, multum & grauiter conquestus est: Hispanos post eius discessum, suorum coniuges stuprare, eosque ipsos sustibus atque indignis aliis modis accipere cœpisse, neque illos tamen à suis vllò dicto factòve esse violatos: sed venisse quendam nouū Regulum, quales multos potentes haberet ea insula, qui barbatos homines sedes in suis finibus capientes atque ædi-

Hispani mactare Indiam super & latrocino. Hæc etiam suo sanguine nobilitat.

ficia molientes nactus, veritusq; ne insulam totam aliquando subigerent, omnes ad vnum trucidasset. Se quidem, quum casam Hispanorum conflagrantem vidisset, ad opem ferendam pro officio accurrisse. Sed mex vires (inquit) parum valuerunt: & graui vulnere, ictus sum, vt videtis. Simul hæc dicens, crus fasciæ bombycina inuolutum ostendit. Sed hæc simulata omnia & falsa erant, quemadmodum postea Columbus cognouit, Hispanis eo missis, qui fasciis solutis & inspecto Cacici cruce, nullum vulneris aut cicatricis vestigium vidisse se retulerunt. Atque inde illis haud dubia suspicio, Guacanarilli consilio atque opera Hispanos interemptos & casam incensam fuisse, quod illi, aurum vi extorquendo, feminas constuprando, & alia fœda faciendo, nullis verborum ac rerum contumeliis in Indos parcerent. Plerique Christophoro Columbo suadebant vt hanc iniuriam vlcisceretur: sed ille veritus ne maius detrimentum acciperet, vt qui vires atque opes indigenarum nondum penitus nosset, cohibere se maluit & vltionem meliori occasione seruare.

Isabella, colonia.

IN T E R R A Ë nauibus secundo in eam terram egressus, cum suis principium coloniæ dedit, quam in memoriam Isabellæ reginæ Isabellam vocauit: mox ad Cibauī aurarias (is locus est insulæ vnde aurum effodiebatur) arce exstructa munimento valido & ad impetus Indorum arcendos idoneo, Bartholomæum fratrem insulæ Præfectum relinquit. Ipse tribus carauellis ad nouas terras vestigandas profectus, Cubæ latus Meridionale, & Iamaicam & alias insulas, aperuit. In aliqua earum litora exscensu facto, à nonnullis populis æquis oculis visus est: mox inde Hispaniolam repetens, commodum nactus portum S. Nicolai nomine insignem fecit. In eo portu iactis ancoris Almirans constitit, tum vt suis tempestiua quieta refectis, tum vt carauellis instauratis, quæ iam omnibus compagibus multam aquam acciperent, mox inde ad delendos Caribas, & exurendos eorum lintres moueret.

S E D tum forte graui morbo correptus, eam expeditionem omittere in præsentia cogitur, & in Isabellam valetudinis causa portari: vbi multos Hispanos vita functos, alios morbis implicitos reperit, alii quibus valetudo integra supererat, Bartholomæi fratris eius imperiis parum obedienter acceptis, non paruum tumultum mouerant. Cacici præterea aliquot propter iniurias, raptus, homicidia, rapinas, cetera quæ ab Hispanis multis insulæ partibus perpetrata flagitia facinoraque, sumptis armis rebellionem cœptaerant.

Insularum in di Hispano famem relinquunt.

QV I N E T I A M maxima pars Insularium, non tantum inculca rura, nulla frugum suarum femente facta, reliquera, sed quidquid etiam

am

am in agris vsui esse poterat, id omne vastarant et corruperant, ut nudum & sterile solum Hispanis obicerent sperantes peregrinam gentem, ubi nihil victui idoneum reperisset, tandem insula excessivam: imo ipsi quoque adeo quum indignis modis habiti tam miserabilem feruitutem pati non possent, abiecta spe & omnibus vitæ solatiis, vulgo inedia seipfos necabant. Columbus, sumpto à prudentia consilio, in omnes Hispanos seditionum autores & scelerum compertos ultimo supplicio animaduertit & Cacicis ipsos quacumque ope potuit reconciliare sibi studuit. Ex ea seueritate, tantum Hispanorum in Admirantem odium ortum est, ut quum eorum flagitiis & atrociniis indulgere nollet, ne nomen quidem eius æquo animo ferrent. Quæ re factum est ut multi de eo & fratre eius ad Regem dira & atrocia scriberent; itaque Columbus simulac conualuit, in Hispaniam regressus est.

1. *Antequam ea classis solueret è portu, Catholici Reges Curso-rem Romam ablegarunt; qui suis legatis, cò profectis ut Pontificem Alexandrum VI. salutarent, Relationem exhiberet earum Prouinciarum recens inuentarum; ea videlicet de causa, ut iustiore titulo, animi cogitationes in actum deducere possent, nempe ut promouerent fidem Catholicam. Pontifex hac intelligens, proprio motu & speciali auctoritate dedit Regibus Catholicis & ipsorum successoribus quasunque Prouincias inuenire possint in India Occidentali, ducta pro limite à polo ad polum per diametrum linea centum leucis ultra insulas Acoras, & totidem à Gorgadibus, quæ vulgo de Capo verde cognominantur. Vniuersum orbem secabat hac linea, & diuidebat ea quæ erant occupanda à Regibus Lusitania & Castella, ut quidquid ultra lineam comprehenderetur versus occidentem, Regibus Castella cederet, modo non possideretur ab illo alio Principe Christiano, & quidquid cis lineam esset, Lusitania. Deinde, pactis factis Anno M. cccc. xciiii. inter Lusitania Regem Joannem eius nominis II. & Regem Castella Ferdinandum linea translata fuit trecentis septuaginta leucis ulterius versus occidentem. Sed & alia controuersia suborta inter prædictos Reges de Moluccis Insulis Aromaticum causa, quæ nondum decisa est. Ouiedus lib. 11. Historia Indica: & Gomara Historia Generalis cap. xcix. c. & subsequentibus.*

2. *Triginta octo illi Hispani à Christophoro Colombo in Hispaniola relictis sub præfectura Centurionis Roderici de Brana & sub Magistro quodam Joanne, nobili (bedurgo, maxima ex parte nauta erant, male educati & vilis animi homines. Eam ob causam, statim à Columbi discessu singuli (ut postea Colombo ipsi Incole retulerunt) eorum qui alij aliis substituti erant, si quid primis humanitatis accidisset, imperare volebant:*

lebant: itaq, inter se diuisi, bini aut terni simul iuncti per insulam vagari cœperunt, vim inferentes mulieribus & virginibus, & in summa licentia viuentes. Indi initio eorum facinora perpeſsi ſunt, quamdiu viderunt eos coniunctos: ſed per insulam deinde diſperſos omnes trucidarunt.

3. Diuiſiſſima ſunt totius Hiſpaniola Inſule metalla venæ, apud ſtamen Giamico. Propugnaculum iſtic extructum nomen à D. Thoma accepit, quia qui primi venam aperuerunt, puri auri granam ea inueniunt. Eius rei rumore ad reliquorum Hiſpanorum aures perlato, fidem non adhibuerunt, donec oculis conſpicerent & manibus tractarent. Indi porro ante Hiſpanorum aduentum iſtas venas ita contemnebant, ut niſi aurum ſupra terram ſparſum inuenirent, non dignarentur, ad illud inquirendum, terram vertere.

4. Inter reliquas calamitates quibus afflicti ſuere Chriſtiani, dum Chriſtophorus nouas regiones inueſtigat, prima fuit quatuor nantium amiſſio ſecundum Inſulam Iſabellam, inter quas fuit pratoria anno MCCCC. deinde, cum urbem Iſabellam condere cœperunt. Indi indignati ſe tales habere vicinos, qui iſtic ſedes velle figere videbantur, rem adgreſſi ſunt admirandam nec ante auditam, ut illos iſtinc abigerent. Nam ſationem ſolitam intermiſerunt, & abſumpto ſuo Mayo, iucca (genere planta illis in cibo vulgari) ſe ſuſtentabant, atq, deſerta regione à Chriſtianiſ habitata, in intimam Inſulam ſeceſſerunt. Hiſpani non animaduertenterunt quamdiu annona abundarunt: ſed illa abſumpta, dum inter Indos requirere coguntur, mirati ſunt ſe nihil inuenire. Vnde factum ut miſeri Hiſpani Iſabelle & D. Thoma urbium incolæ paulatim tabeſcentes, inedia & fame morerentur. Adhuc paſſim in agris iacebant Indorum fame extinctorum cadauera, quorum ſatore aër infectus peſtem generauit, qua maximus numerus fuit ſublatus. Acceſſere præterea lues venerea, & alij morbi incurabiles ex uſu mali ſucci ciborum. Magnum errorem admiſerunt primi illi Hiſpani, quod Incolarum animos ſibi non conciliarint, antequam eorum regionem ſibi ſubiicerent: multo enim felicius rem geſſiſſent.

5. Supplicium quo Columbus Hiſpanos affecit, præſertim Caſparem Feriæ Arragonium, quem cruci aſſigi iuſſit, reliquos ita irritauit, ut monachus quidam Buil nomine, ordinis Benedicte, è Catalonia oriundus, eò miſſus cum alijs ut Indos ad fidem Chriſtianam conuerterent, eius rei cauſa, ſacris interdiceret, & Columbum fulmine etiam feriret. Columbus contra vetuit ne quid ex ſuo penu huic monacho & reliquis eius ſodalibus, neque etiam ſacerdotibus ſubmiſtraretur. Petrus Margarita D. Thoma Præfectus, atque alij Nobiles viri iſtic præſentes rem componere ſtuduunt ſed ad tempus dumtaxat hac conciliatio durauit. Nam ſimul

simulatq; Columbus in Hispanum aliquem iuridicè agere volebat, opponebat se hic monachus, & Columbum à sacris arcebat: Columbus verò monachum à cibo. Reges Catholici ista intelligentes, eò ablegarunt Nobilem quendam virum Ioannem Agnadum regia literis suffultum, quibus utramq; partem in Hispaniam euocabat. Ouedus lib. 11. cap. 13.

¶ Inusitata vis turbinum in Hispaniola. Eius mali causam Indi Hispanorum sceleribus & flagitiis tribuunt. Columbus Hispaniam repetit. Hispanorum ab ipsius fratre secessio, & scelera.

DE eos dies mirabilis & prodigiosus quidam casus in illis terris interuenit, quem quia consideratione dignus est, non præmittam. Nonnulli existimabant humani generis hostem, quoniam sibi eripere faucibus ioc animas, quæ per Baptismum seruandæ essent, ægrè ferret, tantos turbinum furores, procellasque emisisse. Alij discordias seditionesque ex Indicis spoliis & opibus erupturas, eo ostento portendi arbitrabantur. Vulgi ferme opinio hæc erat, signo Crucis, quod in vexillum salutis erectum ibi fuerat, ex illis insulis violenter eiici, & earum gentium diuina velut possessione detrahi tartareos spiritus, quos per tot ætates bruti illi homines pro patronis suis & numinibus coluerant. Itaque dum præcipiti fuga ruerent, tantas strages & portenta edidisse.

PORRO casus eiusmodi fuit. Abortu tanta ventorum rabies coorta est, qualem nunquam antea Insulares se vidisse aut audiuisse meminerant: in primis vehentissimus quidam Typhon, (quem Hispani Furacanam appellant) tanto impetu irruit, vt cælum simul ac terras rapere secum & miscere velle videtur. Omnes improuiso malo attoniti præsentem mortem imminere sibi ante oculos, confundi elementa, & finem rerum adesse, vulgo pauidi credebant. Tum vero ingenti sono cælum strepere, & inter horrendos tonitruum fragores crebri micare ignes, aer incendi fulguribus: nox interdiu omnibus noctibus nigrior densiorque adeo vt per obscurum alius alii occurrantes, mutuo intueri non possent. Errabundos homines, defixis præformidine animis & lymphatis similes per vias perque auia discurrere passim ac petuagani cerneret. Tanta vi interea furentium & horrendo cum stridore colluctantium ventorum, vt iis ab radicibus erutæ arbores, & auulsæ montibus saxa magno cum fragore in planum prociderent: & ea ruina ingenti villarum

E mapam

mapaliumq; strage facta, multos mortales opprimeret. Solidas vero etiam cum incolis domus furiosi illi turbines sublimè correptas & absorptas dissipauere. Quib. ex malis grauis vndiq; earum gentiũ planctus & moesti clamores exaudiebantur: paucis horis ingentia detrimenta accepta, vt ne tres quidem naues quæ ad portũ securæ in ancoris stabant, eius calamitatis immunes essent. Ancoris. n. ipsi, quamquã robustis, fractis, & ancoralib. firmis nouisq; truncatis cũ omnib. nauticis profundo meræ sunt. Indi complures speluncis abditi discrimen effugerunt: inde tamen rei tam nouæ prodigio perculsi adeo & consternati ereperunt, vt vix animam reciprocate aut quidquam proloqui possent, adeo vocem inusitatus pavor incluserat. Sed vt se ex tanto terrore collegerunt insulares isti, longe aliter ea de re inter se disceptantes sentiebant ac Christiani. Quippe eius cladis causam flagitiosis fœdisque Hispanorum exemplis assignantes, cœlum infestum in eos ruere, & è suis terris illos eicere velle dicebant. Sed hæc ne vera fuerit eius rei causa, an alia quæpiam, sapientiorum potius quàm meo vel illorum iudiciũ existimandum delego.

Idi de calamitatũ causis verum quem Hispani iudicant.

QUINQUE ab illinc annis duæ aliæ eiuscemodi procellæ inciderunt, sed vltima inter paucas memorabilis, totam insulam mirabiliter conterruit. Quippe omnibus fermè satis stragem intulit, maximam partem ædificiorum & torcularia saccareâ euertit: armenta quoque propè omnia & greges fœdè interemit. Etiam Hispani fame periclitabantur, ni Deus eorum misertus naues ex Hispania opportunè adduxisset, quæ farinam, nauticos panes, & ceteros comestus abundè subueherent.

CETERVM Almirans priore illo turbine fractas Celoces ex templo refici iubet, quum eius rei peritos artifices multos & omnis generis fabros haberet: moxq; vt illæ instauratæ sunt, ipse quã strage illa ventorum, quã Indorum clade stupefactus & confusus, vela in Hispaniam fecit. Quò quum secundo cursu peruenisset, è Calicio portu per dispositos equos in Regiam profectus, Regi nouas ab se repertas terras exposuit, aurum & alia rara obtulit: & narratis quæ in Hispaniola acciderant, iudicia quoque & processus Hispanorum in quos legibus egerat, exhibuit: simul malignas obreçtatorum in se calumnias & falsò obiecta crimina diluens. Rex Columbi fide satis comperta, quòd tantum auri aduexerat, vt aliquot etiam palæ librales essent, deinde ex commentariis quæ attulerat actorum eius integritate spectata & probata, eum vltro consolatus gratias quoque pro tantis eius in se meritis atque officiis egit: monuit tamen vt in posterum, pœnarum acerbitate remissa, cum Hispanis, qui tam longinquas

ginqvas terras sui obsequii causa peterent, paulo mitius ageret.

Mox duodecim carauellas armari iubet, casque omni genere commeatus instructas Columbo ad nouam expeditionem attribuit. Ipse confestim duo ex ea classe nauigia ad Hispaniolam recta tendere iubet, & vt fratrem suum adeant edicit. Illa quum prospero cursu eò peruenissent, fortè ad Occidentalem insulæ partem appulerunt, vbi tum agebat Roldanus quidam Ximenez: quem ex vili & obscura persona luridicialem prætorem designatum, Columbus extulerat. Sed is tum multis Hispanis in partes tractis, secessionem fecerat: quum arrogantia contumaci Præfecti imperium exuisset, quo licentius omnibus legum frenis solutus latrocinia & quælibet flagitia per Insulam exerceret: quod Præfectus pati non sustinuisset. Seditionem & ciuiliam bellum in Hispaniâ tentauerat. Is appulsus eò vbi tum casu erat duobus illis nauigiis, Hispanos qui in iis erant conuenit, sollicitat, & Insularium opes obuias paratasque ostentans, docet, si secum facere vellent, liberrimè omnia barbarorum mapalia peruagaturos, atque inde, nullo impediente, egesto auro ac rerum preciosissimis breui ditissimo euafuros. Qua spe labefactatos facilè impellit vt omnem fortunæ ac rerum sortem cum eo miscere vellent. In primis ergo commeatu quem naues attulerant, auidius ipse ac ceteri se expient: inde prædabundo agmine insulam peruagantes, promiscua licentia spoliare, verberare, occidere: denique nullum genus sceleris, libidinis, auaritiæ, in indigenas prætermittere.

CACICVS quidam, Garionexius nomine, quum ditionem suam omni belli clade à Christianis vti & res suas tuorumque ante oculos suos ferri agique videret, iunctis cum alio Cacieo (Marabonesum vocabant) viribus, defendere se ab eorum iniuriis & latrociniiis statuit. Itaque sæpe cum Indorum manu, quos in societatem adsciuerat, è montibus in plana degressus, vbi Hispani statua habebant: quo scunquæ ex eis capere poterant ipse ac socii, barbara rabie excarnificantes frustillatim discerpebant.

E 2

g Co-

J Columbus tertio in Indiam nauigat. Cubaguam insulam
Vnionum detegit. Frustra Hispanorum seditiones
componere laborat. Indos per-
duelles domat.

CAPVT XI.

Columbi
firtia in In-
dian exped-
tio.

Cubagua in-
sula Paip-
non.

DVM hi tumultus in Hispaniola agitantur, Almirans è
portu S. Lucari soluens cum reliqua classe, anno M.
CCCC. XC. VIII. vigesima octaua Maii, cursum in Ma-
deram direxit. Ea vna est ex septem Lusitanorum in-
sulis quas illi Azorias appellant. Illic autem nauigare
multo tutius duxit, tum quia bellid tempus erat, tum maxime
propter piratas Gallos, qui iam fama Indicarum opum exciti, præ-
dandi spe maria illa infestabant. Inde præmissis recto cursu ad Hispani-
olam sex carauellis, ipse trib. reliquis versus Caput-viride seu Gor-
gades insulas descedens, propius Æquinoctialem lineam iter suum
direxit, & in ea nauigatione multis malis conflictatus est, tum
ob maris malacias, tum ob immodicos ardores, quos mense Iunio
media æstas intenderat. Vix tandem quum Indiam attigisset, sinum
Pariensem ingressus in Cubaguam appulit, quam ipse Perlarum in-
sulam nuncupauit. Cuius nominis origo hæc fuit. Almirans quum
eum sinum nauibus percurreret, forte quibusdam Indis qui è lintre
piscarentur conspectis è nautis suis aliquot scapha propius ad eos ac-
cedere iubet, & sciscitari quinam ii homines essent, & quas terras in-
colerent. Nautæ raptim lintrem assequuti & in eum transgressi, Indis
sefe adiungunt atq; illi nil conspectu tunc primum à se visorum ho-
minum contemiti, eos etiam, vt pulcros viros, summa cum voluptate
aspectabant. Hispani ostreas in piscatorio illo lintre conspiciunt:
quas, eduleis esse rati, quum aperuissent, plenas vnionibus reperit-
unt, vnde maior illis lætitia orta est: Peruenerant ad littus: ibi in ter-
ram egressi, mulieres Indicæ vniones pulcherrimos collo & brachi-
is gestantes conspiciunt: & illos quidem ei genti adeo viles, vt in
vulgaribus & quotidianis feminarum ornamenti simpliciter ha-
berent. Siquidem pro catino fictili, & eo quidem fracto, quem nau-
ta Hispanus Indicæ mulieri dedit, ea illum contra quatuor margari-
tarū fertis seu lineis munerata est. Ille munere lætus & diues ad naues
rediit, omnib. vniones suos ostentans. Qua ex re incredibili voluptate
affectus Almirans, clara voce ceteras naues circumuehitur, & so-
cios affatus: Nos, inquit, ad ditissimam mundi oram appulimus.

INDE

INDE propius terræ succedens, Cumanæ fluminis ostium inuectus est. Indigenæ quum viderent carauellas, tantæ molis opera & tam affabrè facta, deinde barbarorum hominum inusitatum speciem demirantes, inter se vulgò dicebant: Quinam aut vnde sunt homines? Supernè, an ex aqua? Mox quibuscunq; sciebant aut poterant nutibus ac signis, per legatos ab Almirante contendunt vt in ea litora egressus, cum ipsorum Cacico congredi velit & sui copiam faciat: quippe illum eius videndi ac cognoscendi avidum esse. His auditis Columbus et si omnia benevolentia signa atque indicia præ se ferret, doli tamen aliquid subesse suspicatus, in terram egredi metuebat. Id postquam deprehenderunt Indi, multi eorum carauellas ingressi, Almirantis potestati semetipfos vltro permiserunt, puram omnino ac sinceram amicitiam demonstrantes: neque nauigia tantùm ipsa, velut diuinæ potius quàm humanæ artis opera, intuebantur: sed ad omnia armamenta, ancoras, vela, ancoralia, & singula nauium instrumenta, defixis præ admiratione animis obstupescabant.

ALMIRANS verò ipsos postquam omni comitate excepisset, abeuntes quoq; cultellis, speculis, & tintinnabulis, cæterisque eiusdemodi minimi precii rebus muneratus, quam accuratissimè potuit sciscitandò exsequutus est, vndenam hæc baccharum & margaritarum decora peterent. Illi oram maritimam quæ Cubaguam spectaret signis indicabant, ibi se conchas vnionum feraces piscari. Itaque Almirans Hispanos aliquot egredi in terram iubet: eos Cacicus domum suam inuitatos vino epulisque more patrio apparatus, quamquam spurcis, hilariter excipit, quumq; ab illis vniones expeti intelligeret, dat magna copia, vt qui illis abundaret, nec pluris ea faceret quàm apud nos fiunt globuli illi vitrei, quos precatorios vocant. Hispani tantis diuitiis expleti, ad naues redeunt: Almirans mirificè eo commercio contentus inde soluit & Veli-caput circumuectus, mox traiecto mari breui in Hispaniolam appulit, vbi magnos motus & seditionum turbas inuenit:

IPSE vt omnia componeret, scriptis ad Roldanum Ximenem secessionis autorem litteris, monet hominem vt sub imperium præfecti volens redeat, neu delinquere pergat & prauis exemplis Indos ipsos atterere. Quippe non his factis neq; ea via sperandum esse, vt illi ad fidem nostram adduci possent: neq; amplissimam illam Alexandri VI. pontificis bullam quæ Regibus Catholicis ditioni suæ adiicere eas terras permiserit, eo spectare vt nouæ illæ gentes indignis modis habeantur: imò potius vt benignitate & honestis exem-

E 3 plis

Columbus frustra seditionis ab Hispanis excusatus compo, nere nititur,

plis alliciantur ad amplectendam sanctam fidem Christi seruatoris & redemptoris nostri.

*Colombie
Rolis in
Columbr
fratre.*

HÆC Almirantis monita & preces aspernatus Roldanus, sectæ caput ac principem se gerere perseverauit: mox etiam Bartholomæi Insulæ præfecti actiones apud Regem per litteras criminatus est, seueritiam ei & tyrannicum imperium obiectans, qui uidelicet minimis & leuissimis de causis homines in patibulum ageret: imò præfectos omnes illos suos, ambitiosos & superbos esse: neque se ab illis secessionem fecisse, nisi postquam eos tyrannos, sæuos, & sanguinis humani auidos expertus esset. Postremò Regem quoque ipsum tandem aliquando re ipsa cogniturum, suæ Maiestatis & dignitatis inimicum esse Almirantem, idque vnum moliri ut Insularum imperium occupet. Et iam aurifodinis solos eius familiares & clientes præesse: ceteris omnibus obseptum esse & clausum earum aditum. Iudicia ipsa pro libidine & gratia, non iure & æquitate, ab iis exerceri. Ad hæc Almirantem quoque de reperta Vnionum insula Regem quantum in se esset, celasse, ut clandestina præda solus ipse frueretur, & circumuento per pactum aliquod Rege, ditissimam illam insulam sibi vni seponeret.*

ALMIRANS quoque ipse contra litteras ad Regem componens, pessimam sceleratorum istorum & flagitiosorum hominum mentem & vitam exponit. Quippe istis nihil prorsus pensi esse, nisi ut quotidianis latrocinis, feminarum stupris & omni scelerum genere, libidinem, seueritiam & auaritiam expleant: perduellionis quoque ac prodicionis reos omni Dei metu ac pudore posito, per omnem insulam latronum instar vagari. Postremò duas carauellas quæ ad fratrem suum Bartholomæum ex Hispania missæ essent, cum omni comite, auertisse, ac pellectis in suam societatem nauium illarum hominibus, rapiendo & infanda omnia perpetrando certare. Ac tam foedis facinoribus commotos multos Insulæ Regulos cum maximo omnium damno defecisse, eosque etiam num pro commissis pœnas metuentes, si sub imperium redirent, pergere in infania & soluto iugo viuere.

*Columbr
Indi pro
dolis, & sub
imperii red
taverit, ele
menter tra
hit.*

DVM hæc vtrinque crimina & accusationes in Hispaniam mittuntur, Almirans fratrem cum octoginta Hispanis, in iis equitibus aliquot, mittit aduersus Cacicos perduelles. Illi sex milia armatorum & amplius in acie habebant: sed vbi ad manus ventum est, violento equorum impetu conterriti, & fusi, in densissimas sylvas se abdiderunt. Pugnatum deinde est aliquoties cum Gariornexio & quatuor aliis Cacicis: sed breui profligatis omnibus eorum copiis,

copiis, Cacici montes fuga petunt: mox tamen capti omnes in Admirantis potestatem venire. Poterò quum promitterent se amicitiam ipsius colentes sub Hispaniæ regis imperio futuros, tum vt clementiam erga eos suam commendaret, tum ne iniuriarum quas ab Hispanis accepissent, autorem ipsum fuisse existimarent, benignè illos in fidem & gratiam recepit, & rebus nostris donatos, in ditionem quemque suam remisit.

1. *Detectis ab Admirante Christophoro Columbo metallicis Pro-
uincia Cibao venis, animaduertens Indos colligentes in fluminibus au-
rum magnis cum ceremoniis: licentiam Christianis auri colligendis non
dabat, nisi primum peccata confessi essent, & ad sacram Synaxin accessis-
sent. Aiebat enim, si Indi tametsi barbari tali cum deuotione ad aurs
grumos quarendos proficiscebantur, vt etiam viginti diebus à suarum
coniugum amplexibus ante abstinere & ieiunium se macerarent, affir-
mabant enim si cum coniugibus se miscuissent, nullum aurum inuenire:
equum esse vt Christiani ab alienis vxoribus abstinere, & se ad sancti-
moniam pararent: Deo enim reconciliatos, a quibus & securius bona tem-
poralia & spiritualia adquisituros. Verum tam exacta sanctimonia
plerisq; Hispanis non placebat, atque dicebant, ad vxores quod attineret,
longius ab illis se esse semotos quam Indi essent, se enim suas in Hispania re-
liquisse: multos etiam sapius ieiunare quam vellent, quandoquidem in-
terdum extrema media premerentur, & radicibus siluestribusq; fructi-
bus per agros qua sitis vesci cogentur. Confessionem duntaxat semel in
anno, videlicet ad Paschatis festum esse mandatam: maximam tamen
eorum partem sapius peccata confiteri. Nihilominus tamen Admirans
nemini concedebat ad venas auri profectiorem, nisi iis qui peccata essent
confessi & sacram Synaxin sumpsisissent, & reliquos castigabat qui sine eius
venis metallicas venas adibant. Itaq; mirum non est si Hispani illi, ipsi
indignabantur.*

Gonz. al. Onied. lib. 5. cap. 11.

2. *Hac fuit vna ex precipuis accusationibus (seu potius calumniis)
qua ab inuidis Admiranti Columbo fuerunt intentata. Sed qui nullo pra-
iudicio occupati, & secundum veritatem indicant, aiunt Admiralem,
simulac istam Insulam detexisset, illico nobilem virum Arroial ablegasse
ad Reges Catholicos, qui hac illis nunciaret, & simul illis offerret speci-
men primarum margaritarum quas istic habuisset. Nam, quam veri-
simile est illum Reges celare voluisse tantas diuitias qua in omnium con-
spectu fuerant detecta, etiam conscia nautica hominum turba, qua omnia
effusare solet? Ab his enim hominibus originè sumpsit calumnia: quia cum
Hispani circiter tria margaritarum tum crassiorum tum minutarum à
Cubagua*

Cubagua incolis redemissent, permutatione quarundam nolarum, & aliarum vilis pretij mercium facta, Admirans metuens ne Hispani his illecebris capti, inde distrahi non possent, diutius istuc harere noluit. Nonnulli ex eorum numero qui uniones redemerant, in Hispaniam redeuntes, statim publicarunt eius Provincia opulentiam, qua fama multo excitavit ut eam adirent: atque, etiam quibusdam inuidis ansam praeiit calumniandi Admirantem, quod aduentu nauarum qui ipsum in ea navigatione comitaterant, & quorundam peculiarium literis prius ista essent intellecta in Hispania quam ex ipsius Admirantis ad Regem litteris. Sed mera erat inuidia, qua omnes Columbi actiones peruertere satagebat, licet ipsa veritas ab eo staret. Gonzal. Oued. lib. 3. cap. 6. Histor. Nat. & lib. 9. cap. 1.

3. Tum temporis in Hispaniola Insula quinque praecipui erant Cacici siue Reguli, quibus reliqui minores parebant. Horum nomina Guarionex, Beheccio, Goacanagari, Caiagoa, Caonabo. Primus occupabat planitiem in medietate Insulae, septuaginta aut amplius leucas patentem. Beheccio Occidentalem Insula partem possidebat, & Sciaragna Provinciam.

Goacanagari, siue Guacanarillo (sic enim noster Auctor appellat) Dominus erat Borealis Insulae partis: atque in eius regionem prima navigatione Admirans appulsi, & triginta octo Hispanos reliquit.

Caiagoa possidebat Orientalem Insula partem, usque ad locum in quo S. Dominici urbs fuit extructa, & Flumen Aina, ab altero latere eius possessio extendebatur ad ostia Fl. Iuna. Hic obiit paulo post quam Hispani bellum aduersus eum mouissent. Et successit in Imperio ipsius uxor, qua Christianam religionem amplexa est, & Agnes de Caiacoa nominata.

Rex Caonabo montana occupabat, & potens erat. Habebat Cacicum quendam cui nomen Vsmatex, Regni vicarium, & Polemarchum, virum strenuum, & qui suos milites adeo animosos reddiderat, ut neque vicinos Cacicos, neque reliquos Insulae habitatores metuerent. Nam interdum exoriebatur inter illos bellum, tres tamen duntaxat ob causas, nimirum vel limitum iurisdictionum causa, aut piscationis, aut cum aliarum Insularum Caribes, ipsis bellum inferebant, sed tum utcumque essent discordes Cacici, denuo reconciliabantur, ut iunctis viribus peregrinum hostem expellerent. Gonzal. lib. 3. cap. 4.

Quantum ad bellum quod cum Christianis gesserunt, ortum id est, quia Christophorus Columbus arcem nomine Dni Thoma dictam extrui curarat apud venas metallicas Cibao: cui praesererat Alphonsum Horedam cum quinquaginta Hispanis, cum ut venas tueretur, tum ut
nomen

nomen Christianis acquireret inter barbaras illas nationes. Sed simul atq; intellexerunt Admirantem in Hispaniam denuo profectum, Indi arma sumperunt, praesertim Caonabo qui eam Prouinciam possidebat, & agrè ferebat Hispanos adeo sibi vicinos, & ita oberrantem, libidineq; & omnibus sceleribus per insulam grassantes. Collegit igitur ad quinq; aut sex hominum milia, atque inter reliquos, multos sagittarios, Septentrio-nalis Insula partis tumincolas; ea voluntate ut arcem obsidione cingeret, flammis vastaret aut omnino dirueret, in ultionem scelerum ab Hispanis commissorum in subditorum suorum coniuges & filias: existi-mans se non minus facile istos oppressurum, quàm Coacanagario octo & triginta illos Hispanos, quos Admirans prima nauigatione istuc relique-rat. Obsedit ergo arcem mensis unius spatio tam arcè, ut neminem ob-fessorum egredi pateretur. Sed Praefectus Hoieda prudentior & magis uaser Caonabo, animaduertebat non vi agendum esse cum istis homini-bus furentibus, sed temporis mora illorum furorem infringendum & bilem sedandam. Ea de causa, diuturna aliquot mensium obsidione doman-dos censuit, leui eruptione interdum in illos facta, ad vires illorum peri-clitandum.

Tandem ut illos falleret, simulauit se viribus dissidere, & pacem cum illis inire velle: atque eadem opera, aliquorum Indorum amicorum ministerio per hostis castra rumore dissipari iussit Admirantem Chris-tophorum aduenire cum magno Hispanorum militum numero, ut obsi-dione arcem liberaret. Is rumor Indos iam remissiores effecit ut ipsi cum suo Rege Caonabo facilius inclinarent ad pacem: tametsi alij Cactei dis-suaderent, pollicerenturq; & milites & facultates ad exigendos ex Insula Hispanos. Grauis ergo fuit eius error, quem consequuta est etiam ipsius rumina. Nam sub praetextu fidei quam illi Hoieda sanctè iurauit, se in ar-cem cum primarius tribunus pertrahi fuit. Hispanus autem iam illum in sua potestate habens, causas praetextus cur eum non dimitteret, sed pro-ua-de retinere vellet.

Fratrem habebat hic Caonabo virum strenuum & Indis charum, qui fratrem vi liberare cupiens, & tot Christianos se capere posse existi-mans, quorum permutatione ipsum & eos qui cum fratre captiui detine-bantur, redimere posset: collegit ad septem milia sagittariorum, quos in quinq; acies distribuit, & D. Thoma arcem denuo obsidione cinxit. Ac-ceperat tum Hoieda aliquot equitum subsidium à Bartholomæo Colum-bo, sic ut circiter trecentorum hominum numerum conficere posset. Par-ua hac manu tanto impetu in Indos irruit, ut illos facile prostigare: nam cum nunquam tale pugna genus experti essent, neque equites pyxidibus igniuomis aut lanceis armatos conspexissent, attoniti sunt ista equitum

F agilitate

agilitate per medias ipsorum cohortes ruentium & eos cadentium, neque resistere potuerunt, capto etiam Caonabi fratre.

His auditis Bartholomæus Columbus, statuit consultum fore, si Caonabo cum fratre & aliquot aliis Insula primatiibus in Hispaniam ablegaret: sic enim reputabat, ipso istic in insula captiuos detinere, neque decorum, neque suo statui commodum futurum, & deterius adhuc fore si illos liberaret: nam Caonabo unum ex primariis & potentioribus insula Cacicis sine Regulis esse, & quamdiu viueret, in Hispaniola insula nunquam bellum desuturum. Itaq; statuit illos imponere in binas naues carauellas dictas, que anchoris firmatae omnino paratae erant ut velis sublatis in Hispaniam cursum tenerent.

Sed ubi Caonabo atque eius frater intellexerunt in Hispaniam ad Regem Catholicum mittendos, tantus moror eorum animos occupauit, ut frater moreretur decem aut duodecim diebus ante quam naues soluerent, & ipse Caonabo breui subsequeretur. Nam nauis impositus morore etiam contubus ante quam in Hispaniam perueniret. Hac ratione totam eius prouinciam Hispani pacifice occuparunt: & Caonabi uxor Ana Caona nuncupata, acris pro Inda, ingenij, discedens ex mariti prouincia, in Sctaragua regionem ab ipsius fratre Cacicis, cui nomen Bebecio, possidit, se contulit: apud quem summo in honore habita est. Postea Gubernator Nicolaus Onapdes anno M. D. III. illi gulam laqueo frangi iussit, qui cum aliis quadraginta Cacicis in necem (ut aiebant) conspirasset omnium Christianorum qui in Prouincia Sctaragua commorabantur.

Eodem fere quo Caonabo D. Thoma arcem obsidione premebat tempore, Cacicis Guarionex reliquos Insula Cacicis conuocat & ad quindecim aut amplius Indorum milium exercitum cogit, ut Christianos qui cum Bartholomæo Columbo erant, opprimeret: nulla enim ratione ferre volebant, ut Christiani pedem figerent in Insula, vel metuentes rerum statum ab illis immutatum iri, vel indignè ferentes suos ritus & ceremonias palam ab Hispanis ludibrio haberi. Animaduvertebant prater ea commodiorem occasionem, quam istam, sese offerre non posse. Nam pauci in Insula restabant, maxima eorum parte aut morbis aut laboribus quos pertulerant absumpta. Deinde breui expectabatur Almirans Columbus qui in Hispaniam nauigauerat, ut supplementum militum adduceret. Itaq; rebus Christianorum ita afflictis, atque illo absente, eos opprimendos esse censebant.

Bartholomæus Columbus his intellectis, censuit non esse expectandum, donec hi Cacicis Isabellam obsessum uentrent: sed ut Dux strenuus, eductis suis militibus ipse hosti obuiam procedit, nullo loco quiescens do-

nec

nec proximus illi fieret. Cum verò milites quos ducebat quingentorum numerum non excederent, & pleriq; aduersa valetudine afflicti essent, astu potius quam vi cum hoste agendum aestimauit. Annuaduerrens itaque hostes metu solutos, nullas ex ubiis circum exercitum collocasse, nunquam enim putassent Columbum noctu eos adoriturum: ista occasione usus est. Suos itaque paratos esse iubens, primis tenebris mouit, & nocte intempesta ad Barbarorum castra perueniens, facta duobus è lateribus impressione ea adoritur: illi autem dormientes strepitu excitantur, fugam capeunt: velocissimi quique noctis & tenebrarum beneficio periculum euadunt, plurimi concisi, maxima pars capta: E captiuorum numero fuerunt ipse Guarionex, cum quatuordecim alius Cacicis. Hac victoria contigit circa locum illum in quo postea extructum oppidulum Benotantumq; nomen hac victoria per eam insulam adquisiuerunt Hispani, ut incolae ex eo tempore depositis armis, Hispani se subicerent. Verum quidem eam gentem, totius Indiae occidentalis maximè imbellem fuisse. Eam ob causam animum statim abiecerunt. Ouetaea autem Brasilia, aut Caribes Veragua, non tam citò domiti fuissent.

Post victoriam, Bartholomaeus Columbus existimans se commodam occasionem nactum, ad firmandam perpetuam pacem inter Indos & Christianos, Guarionecem & alios Cacicis liberos dimisit cum maximè tolerabilibus conditionibus. Ita ut iste Guarionex Hispanos postea semper humaniter exciperet, quotiescunq; per ipsius ditionem iter facere contingeret. Quidam negant hunc Cacicum praelio interfuisse: sed suum vicarium, Cacicum Maiobanecem misisse, qui captus fuerit: eodem autem bello Guarionecis uxorem captam etiam fuisse: cuius redimenda causa ipse Guarionex pacem cum Hispanis facturus aduenerit. Sunt etiam qui dicant, hac omnia à Bartholomaeo Columbo confecta absente fratre. Alij, è quorum numero noster Auctor, ipsum Admirantem praesentem fuisse affirmant, atq; auctorem fuisse ut Cacicis humanius tractarentur. Gonz. Ouedes lib. 3. cap. 1.

Et 2. Gomara sua Historia

cap. 22.

F 2

§ Columbus

*¶ Columbus inimicorum calumniis honore deicitur. Bamba-
dilla ei succedit. Hic in Hispaniam reuertens, coorta
tempestate, cum multo auro
mergitur.*

CAPVT XII.

*Hispania-
hilo Colum-
bi in auro
non vna vi-
tata, sed ipsa
et calumnia
in eum gra-
fauit.*

VVM toti in eo essent Almirans & eius frater vt Regu-
lo, & rebelles populos in Regis fidem reducerent, e-
dem tempore literæ tum ipsius Almirantis, tum Rol-
dani in Hispaniam perueniunt: quæ res non medio-
cui dolore Regem ac Reginam affecit, quum res Hi-
spaniolæ adeo turbatas & miserum insulæ statum intelligerent. Iam
in Aula sparsus rumor auri inter nobiles, & vulgaræ opes quas ingenti
copia flumina ipsa vltro funderent, omnes auaritia incenderant.
Nemo erat ex ipsis quin talem Præfecturam obtinere ardentissime
appeteret: nemini tamen ad id petendum satis audentiæ erat, pro-
pter ingentem opinionem quam de Almirante Rex & Regina habe-
bant. Itaque alia via grassari, & optata ad eum finem cui inhiabant
perducere instituunt. Ergo isti Nobiles per omnem Aulam spargunt
Columbum & eius fratrem, iam partis opibus quæ priuatum mo-
dum excederent, Insulas vsurpare velle, & nuper repertæ oræ omnis
principatum inuadere. Idque non obscuris manare indiciis, quan-
tum ex multorum & quidem dignorum fide hominum literis col-
ligi posset: tum videlicet ex ipsa auri effodiendi ratione, tum quòd
ex eo pauculum in Hispaniam mitterent. Adhæc, quod multò peius
esset, quum Hispanos paulatim specioso prætextu alium alia de cau-
sa tollerent, quorsum id spectare, nisi vt iis de medio amotis, soli sine
arbitris destinata sua facilius perficerent: Hæc & similia frequentibus
sufutris ac rumoribus per Aulam adeo increbuerunt, vt ad aures
vsque Regis ac Reginæ deferrentur: nec deerant interea æmuli qui
hæc occultis stabellis in Regum animis accenderent, quo grauior cri-
minantium esset autoritas.

Rex ipse, ne quæ ad status sui detrimentum spectarent, lentius
accipere videretur, totius rei veritatem cognoscere & Prætozem eò
mittere instituit, qui quaereret cur tantum auri allatum non esset
quantum se missurum promississet Almirans. Cuius profecto inter-
missæ pensionis non alia causa erat, quam quod inter domesticas dis-
cordias, & sociorum defectiones atque inde exorta bella, aurum ef-
fodi non potuerat.

His

HIS ita constitutis, Rex nouo Insulæ præfecto Francisco Bombadilla designato, quæstionem de intestinis dissidiis decernit, & de causis discordiarum Columbi & Roldani cognoscere iussum, amplaque autoritate & potestate imperii instructum mittit. Is cum hac commissione & mandato Regio è Calicio portu anno M. C. C. C. X. C. I. quatuor carauellarum classe instructa soluens, in Hispaniolam traiecit. Admirans & Bartholomæus frater, noui Præfecti appulso audito, ad eum honorificè excipiendum, vt regio missu venientem reuerenter obuiam egressi sunt. In portum vt peruenerant, rati, vt sibi, sic aliis sincerum animum esse, pro amica complexus ac salutationis vice, capti fratres in vincula traduntur. Mox iniectæ utrique catenæ, & seiuncti alter ab altero, quò grauius dolerent, duabus Carauellis in Hispaniam mittuntur. Miserabilis equidem casus, ac mutationis rerum humanarum exemplum memorabile: eum qui paulo antè in maximo honoris fastigio fuisset apud potentissimum Regem; propter repertas illi propria virtute & excelso ingenio adeo nouas & diuites terras: cui, si Græcorum aut Romanorum veterum tempore vixisset, aut alterius cuiuslibet liberalis & munificæ gentis, meritò statua fuisset erecta, ac fortè, vt numini, templum & diuini honores decreti essent, eum (inquam) nunc malignitate atque inuidia hominum afflictum & vincum adduci: cuique ob tanta in Regem merita vlla satis digna gratia reddi nequibat, eum tam atroci iniuria affici vt nullo nouo beneficio expiari posset. Simulac cæces in Hispaniam peruenerunt, & nunciatum Regi tam claros viros compedibus vincetos adeo fædo ac miserabili habitu adduci, motus in misericordiam Rex cursore Calicium missio, emitti illos è custodia & leuari vinculis iubet: deinde splendido comitatu cultuque vt talibus viris dignum erat, in conspectum suum venire. Vt in Regiam peruenerunt, comiter excepti & auditi sunt, ac quum ibi obtinuisset veritas, pœnæ in noxios decretæ.

POSTQVAM gubernator nouus Bombadilla Columbos captiuos in Hispaniam miserat, Roldanus cum aliis secessionis sociis sub imperium rediit. Ibi tum rursus omnes vno consensu miseris insulares in aurifodinis demergere & immodico labore vexare: quibus videlicet nihil pensi erat, nisi vt horrendam illam auri famem quam maximè explerent & ingurgitarent. Dum ea geruntur, Rex Ferdinandus, cui hæc dudum animo cura infederat, qua maximè ratione res Hispaniolæ Insulæ turbatas, necdum bene sedatas, pace & iustitia componeret: abrogato Bombadillæ imperio, Nicolaum * Olandam Proregis titulo & autoritate, eò mittit. Is è portu S. Lucari sol-

*Bombadilla
sua potestate
aduersus Ce-
lumbum fu-
it atque im-
pugnenter in-
iur.*

*Rege His-
panie ingra-
tissime
Hispaniam
deuenit.*

*America sua
per cruciatu.*

** Quendam
alii vocant.*

*Bombadilla
provincia de
cebr.*

*In la Divina
ditta in ana-
ra & crade
di.*

uens triginta nauium, partim liburnicarum, partim celocium, clas-
se, quadragesimo demum die Insulæ applicat. Bombadilla vbi ma-
iorem potestatem & successorem adeo potentem superuenisse vi-
det, decedere illico prouincia, & iisdem illis nauibus quas Prorex ad-
duxerat regredi in Hispaniam, statuit. Ergo, imposito multo in na-
ues auro, quod amplius centum quinquaginta millium ducatorum
pretium æquaret: ac multos præterea rudis auri grumos, in iis
vnum inusitatæ magnitudinis, & ponderis trium millium ducato-
rum, quem Regina seposuerat, secum referens, vela in Hispaniam
fecit. Eum sequuti sunt Roldanus Ximenez & alii aliquot militares
duces, cum amplius quadringentis Hispanis, qui omnes auro gra-
ues & locupletes cum eo soluere. Hic animaduertere operæ pretium
est, quantum vindicandis hominum sceleribus Dei iustitia polleat,
ac sero cogitare omnes thesauros ac diuitias nostras, in quibus tan-
topere spem ac fiduciam nostram defigimus, somnia profus vana
atque umbras inanes esse. Ecce atrox in mari tempestas coorta rapit
difficitque classem: viginti quatuor fractæ naues & fluctibus ita hau-
stæ sunt, vt nemo in terram enauerit: demersus Bombadilla, demer-
sus Roldanus, & maxima pars Hispanorum periere: ipforum quoque
manubias & thesauros, ac sepositum Regi Reginaque aurum mare
absorpsit: postremo iurgia, lites, & querelæ eorum, quemcunque exi-
tum habituræ essent, mature ibi finem inuenere. Insulares Indi,
quum naufragium Roldani & aliorum Hispanorum à quibus in-
eruendo auro durissime vexati erant, pro certo accepissent, latari &
hilarescere, vulgo inter se dicentes: Enimvero isti quidem nos dein-
ceps in aurifodinis non detinebunt, neque in tantis ærumnis, quan-
tis solebamus, trahere animam cogent.

1. *Hic Franciscus Boadilla seu Bombadilla vetus erat aulicus, e-
ques ordinis Calatravani. Sunt qui dicant eum nullum mandatum Ami-
rally capiendi à Rege Hispania habuisse, sed tantum missum fuisse, vt in-
iri discundo præset, ac inquireret quibus de causis Roldanus & eius socij
sefe ab Amiralij obedientia subtraxissent. Sed vtut sit, quum primum
appulit, tres fratres Columbos, Christophorum, Bartolomeum & Di-
dacum comprehendi iussit, quos tribus nauibus separatim impositos, ac
compedibus vincetos in Hispaniam transportari curauit, vbi in manus
præfecti Cadum traditi sunt, donec Rex & Regina quid de ijs fieri vel-
lent indicassent, Acta processus eorum simul cum ipsis missa sunt, quibus
continebantur causa propter quas in vincula coniecti fuerant. Sed vera
causa non proferebantur.*

*His auditis Rex & Regina statim iussere vt dimitterentur, atq; in
aulam*

aulam veniendi facultas ipsis daretur. Vbi Amiralium Rege Reginaq̄ salutatis, ac lachrymis abortis, sese purgavit a calumniis, quibus gravabatur, veluti quod voluisset inventionem insula gemmarum suppressere & ab aliis non minus impudentibus. Statim à Regibus dignitates pristinae, reditus & stipendia, quae ab eo tempore quo in carcerem coniectus fuerat ipsi ablata erant, restituta sunt. Noluerunt tamen ut ad Indiarum gubernationem rediret, quoniam animadvertiebant nimiam esse morum ipsius cum Hispanorum moribus antipathiam. Cum enim vir esset integer, & gratiam Dei in se collatam in orbe illo ignoto reperiendo agnosceret, agere se rebat tam egregium donum libidine, utaq̄ inordinata Hispanorum contaminari, atque Indos, quos ad Christum adducere conabatur, instar asinorum & mulorum haberi.

Quod ad Hispanos attinet praequam quod illibenter imperium extraneis patiebantur, multo iniquius se rebant, si quando per insulam grassati fuissent, aut Indum aliquem percussissent aut spoliassent, se iussu Columbi aut virgis cadi aut laqueo suspendi. Reges ergo metuentes ne ex tanta natura & morum antipathia, divisio aliqua & distractio oriretur, unde illarum regionum amissio & iactura tandem sequeretur, Columbum à praefectura & gubernatione novi orbis submonerunt, atque alium substituerunt. Quae in re forte Tiberij Imperatoris consilium secuti sunt, qui cum praefectos ad prouincias Imperij regendas missurus erat, non eminentes virtutes sectabatur, & rursum vitia oderat: ex optimis periculum sibi, à pessimis dedecus publicum metuebat. Sic Reges isti Catholici Christophorum Columbum dimiserunt tanquam nimis iustum & seuerum, ac cum Hispanorum moribus, qui omnia sibi licere volebant, minus convenientem: illumq̄ Bombadillam suffecerunt, qui indulgere at eorum studiis se accommodare nouerat. Sed res illis male cecit, nam si mulac hic Bombadilla illuc peruenisset, ita sese illis accommodauit, ut breui inter ipsum & Roldanum (id est, inter iudicem & latronem) bene conueniret, totumque damnum in miseros Indos recideret, quos tum ipsi tum alij multi priuati, ipsorum exemplo, in sodinis ultra modum laborare cogebant, idq̄, ab anno 1499. ad annum 1502. quo Bombadilla ab illius insula gubernatione summotus, potestatem in Hispaniam redeundi accepit. Sed antequam eo perueniret, ultione diuina eum persequente misere periit, atque ut Roldanus ipsi in vita sic & in morte ob-eunda societate coniunctus est.

Cornel. Tac.
lib. 1. Annal.

2. Anno 1562. Nicolaus d' Oluando magister equitum Larezi, Hispaniola praefecturam suscepit, Bombadilla autem parauit se ad redeundum in Hispaniam cum Regis venia, plusquam centies mille pondo auri fusi secum deferens, simul & multi auri grana qualia reperta erant, mi-
Panda

randamagnitudinis,inter qua unum erat quodcum minerali suo 37. pondo, hoc est circiter 3600. Castilianos aureos pendebat, detractisq; tribus mineralis, quod inerat pondo 3300. Castilianos aestimari poterat. Hispani visa tali auri massa mirificè latati sunt, cumq; porcellus affaretur, unus ex eis socios suos sic affatus est: iam dudum cupivi ex disco aureo cibum sumere, cumq; hoc granum sit eiusmodi, ut ex eo multi disci confici queant, imponamus ipsi porcellum nostrum, quem esurimus. Conenserunt alij, ac porcellum de veru detractum imposuerunt diuiti illi disco, qui tantus erat, ut totum porcellum facile caperet, cumque sic comederunt.

Hoc granum auri, in mari periit cum reliquis rebus quas secum deuehebat Bombadilla, qui ex Hispaniola soluit cum classe triginta nauium tempestate valde incommoda, contra Christophori Columbi consilium. Amiralius enim Columbus, qui ex Hispania profectus erat ad quarendum sinum aliquem, quo in mare meridionale nauigari posset, (hec autem fuit quarta & postrema eius in Indiam nauigatio) illic forte fortuna appulit die vno aut altero antequam classis illa ex S. Dominico solueret. Cumq; vno tantum militari à portu S. Dominici abesset, profectus nauem ipsi obuiam misit, nuntiatum, caueret ne portum ingrederetur. Amiralius responsum tale illi referri iussit, secum ita ipsi visum sit, obtemperaturum, sed interim orare ipsum, ne sinat ut classis illa mari se committat: non enim opportunum sibi videri tempus ad nauigandum, quoad se attinet, se alium portum tutum quaesiturum, cum ille sibi denegetur. Sic Columbus bonum pro malo rependit iis qui ipsum vincitum, & compedibus constrictum in Hispaniam miserant, ingressuq; regionis eius quam repperat prohibebant.

Sed contemptum fuit eius consilium: quod male cecis illis. Vix enim octo vel decem miliaria in mare progressi erant, cum ecce horrenda tempestas oritur, ita ut ex triginta illis nauibus magnis, quatuor vel quinque tantum euaserint, perierintq; in illo naufragio plus quam quingenti Hispani. Inter quos insigniores erant perditus ille nebulo Roldanus, qui aduersus Amiralium seditionem concitauerat, item Antonius de Tordes copiarum militarium praefectus generalis, ac ipse Bombadilla cum multis alijs, qui labores plurimos in terra spolianda ad mare disandum susceperant.

Onied. lib. 3. c. 7. § 9.

§ Alphonsi

Alphonſi Ninni in Indiam Occid. nauigatio. Quanam primò fuerit Indicarum gentium de Hispania opinio. Hispani ſe Chriſtianos & filios Dei eſſe apud Indos venditant, ſed mox longe aliud reipſa & factū ſe eſſe produnt.

CAPVT XIII.

IAM multis Hispaniæ locis de vnionum diuitiis, ab Almirante in Cubagua & Cumana repertis, rumor late manauerat: & ea res multorum animos ea viſere cupientium commouerat: Id vbi cognitum Regi, expreſſo ipſe edicto, grauibus pœnis conſtitutus vetuit ne quis nauium magiſter nauclerū ſve CC. milia propius (id eſt L. leucas) oras à Columbo repertas, abſque ſuo permiſſu, nauibus accederet: liberam tamen interea poteſtatem omnibus faciens, quaſcunq; alias terras & Inſulas nondum cognitās pro arbitrio quaerendi.

ERGO pereos dies Alphonſus Ninnus, naue vnā cum triginta quatuor Hispanis, eo conſilio vela in altum dedit. Inter eos Spanos fortè nonnulli Almiranti adſuerant, quum Cubaguam reperiſſet. iraque vt Indiam attigerunt, neglecto Regis mandato, diuitiarum cupidine Parienſem inuecti ſinum, Cumanæ, Amaraapanæ & omnem eius tractus oram iam ab Almirante repertam legere inſtituunt. Ibi etiam Alphonſus cum ſociis in terram egreſſus ab ea gente comiter exceptus eſt: mox inito quoque commercio, quum merces magna vnionum copia permutaſſet, diues in Hispaniam regressus: ſed in itinere de vnionum partitione lis inter ducem & milites exorta eſt. Hispaniam verò vt videre, Hiſpalis portum fugientes, ne conſtituta à rege pœna plecterentur, quod oras à Columbo repertas tentaffent, nauem in Gallectiam dirigunt. Attamen ſimulac in litus extere, nauales ſocii aliquot eius provinciæ Praefectum adeunt, Alphonſum inſulmant, nec tantum ſpreto Regis edicto litora ab Almirante reperta circumuectum referunt, ſed peculatus quoque criminibus vrgent, quod fraudata Regis quinta, ingentem margaritarum vim interuectiſſet. Praefectus coriipi hominem & cuſtodia claudi iubet: ac tandem, vbi in caſcere maximam vnionum ſuorum partem conſuſiſſet, vincitum eum ad Ferdinandum Regem mittit.

ANTE QUAM ultra progrediat, age hic plene exponere mihi libet, quanam eſſet earum gentium de Chriſtianiſ opinio, vbi p-

G num

num eos nouis illis terris appulſos videre. In primis ergo tenendum eſt, vbi principio Hiſpani in Indiam nauigantes ad eas prouincias ac præſertim nouæ continentis oram appulerunt, quâ ſeptentrionali Oceano alluitur, Indos, quum ad eos velut ſimulacra verſi deſixis præ admiratione animis ſtarent, vulgò dicere inter ſe cõſueuiſſe: Vnde aut quibus è terris gens iſta barbata venit? Mox quum en ſes, veſtis & cultus ſpeciem, inde nauigia ipſa, vela, rudentes, ancoras & cetera nauium arma uenta, intuerentur, tum planè obſtupefacti, poſtquam inuſitatam rerum ſpeciem iterum atque iterum fixis oculis contemplando hauſiſſent, de illis pro ſe quiſque alius aliter iudicium ferebant. Nonnulli dicebant tempeſtate aliqua eo fuiſſe eiectos: alii qui bombardarum fragorem audiſſent, cientem tonitrua in nubibus gentem è coelo in terras deſcendiſſe credebant: alii denique obturato ore incerti & confuſi reſtabant, quum de tam nouo hominum genere nihil affirmare haberent. Quos quidem pleniſq; locis æquis oculis indigenæ, velut rem nouam intuebantur: alii contra haud ſatis libenter excipiebãt, quum ex ipſo vultu gentem aſperam & ferocem eſſe coniectantes, amicitiam eorum detrimento ſibi potius quàm emolumento futuram iudicarent. Itaque sæpenu-mero vt appulſi & in litus egreſſi erant, eorum locorum accollæ ſagittis obuioſ conſigebant, ſaxis etiam eos & miſſilibus violenter ſummouentes, naues repetere trepida fuga compellebant. At in eas oras quum incidiſſent Hiſpani, vbi aduentus & conſpectus eorum indigenis gratus eſſet, ſummiſſi & ſupplices vltro Reguli obuiai illis ad ſineis exibant, rogabantque per ſigna vt ſuas terras libentes inire vellent: nemo illic erat qui eos hoſpitaliter in maria ſua inuitatos appoſitis epulis ſumma cum lætitia non exciperet. Hiſpani vero coniectis in vniones oculis quos Indi vulgò brachiis & collo geſtabant, protinus concupiſcere & occulta cura incendi quomodo iis potirentur: quum que præterea Indis nares baccis onuſtas, eranis, ſmaragdis, & auro cernerent, petere tandem vltro audebant: & illi ſimplices ac parum aſtuti homines, quum & cilla vilia haberent, libenter omnibus & magna copia dabant.

Barbari hoſpites Hiſpanorum a nauibus inuitant.

splendide res ſi in & ſalte reſpondent.

DVM hæc amica commercia & congreſſus vtrinque agitantur, alii alios, vt poterant, per ſigna & nutus variis de rebus percontabantur. Indi ſcire volebant, vnde venirent Hiſpani, & qua gente orti eſſent. Illi ad hæc ita reſpondebant, Se Chriſtianos eſſe, filios Dei creatoris cœli & terræ: in eas oras miſſos à ſummo viro Caſtellæ Rege & à Papa cœleſtis ſeruatoris vicario, vt res magnas & conſolationis plenas per orbem terrarum vulgarent: ac breui vnde veniſſent reuer-

reuerſuros. Indi quum dictis eorum fidem haberent, & reuera ita eſſe crederent, rati ſe eorum aſpectu vltius non fruituros, ad eorum ſpectaculum multi quotidie concurrebant, & qui eos contingere & aliquo munere donare poterant, felices ſe exiſtimabant. Mox vero Indi, vt digreſſis illis venire alios, & iam ædificia moliri, commorari in ſuis finibus, & infanda in ſe ac ſuos facinora & contumelias edere, aurum, vniones & gemmas infatiabiliter flagitantes, viderunt: tum demum queri & dicere inter ſe: Hæc facta verbis non reſpondere, quippe illos ſe filios Dei vocaſſe: ſed apparere haud dubiè illis alium, & quidem malum, dominum ac principem eſſe: quando ab illis ipſius mandatu & priuarentur libertate, & in ſeruitutem redigerentur, & interficerentur: neque hæc eſſe opera eorum qui è cælis deſcendiſſent. Poſtremò non veros & bonos Dei filios eſſe, qui accepto beneficio maleficium redderent. Illos quidem bonis & commodis verbis vti, ſed facinora ſæda perpetrare.

ERANT etiam inter eos qui dicerent: Qualis, malum, Deus iſte eſt, qui tam impuros ex ſe filios & ſceleratos homines progeniuit? Si pater quidem ille filiorum ſimilis eſt, minimè bonum eum eſſe oportet. Hæc & ſimilia vulgò inter ſe colloquentes iactabant.

EQUIDEM ſi Hiſpani vbi primum eas terras attigerunt, perinde vt crudelitate, & auaritia graſſati ſunt, ſic iam inde ab initio benignitate & clementia earum gentium animos ſibi conciliaſſent, atque eodem tenore perſeueraffent in iſdem exemplis: haud proſectò dubitauerim futurum fuiſſe vt agreſte illud hominum genus non tantum cum ratione viuere diſceret: ſed etiam virtutis aque honoris ſtudio, & Chriſtiani nominis vtilitati animum adiungeret: neque ſequenti tempore inde tot Hiſpanorum clades, nec tantæ Indiarum gentium vaſtitates accidiffent, quantas poſtea memorabimus: ſed vt nunc implacabili odio alii ab aliis diſſident, ita ſocialem inter ſe cum mutua reuerentia amicitiam colerent.

Initio Hiſpani miſeris iſtis Indis multa abſurda perſuadere conati ſunt: atq; inter reliqua, animaduertentes illam gentem Idololatram eſſe, & Solem venerari, vt tanto melius exciperentur, Solis filios ſe proſitebantur, atq; ex ea regione aduenire, in qua ille oriretur. Quod facile perſuadebant, quia obſeruabant venientes è regione ipſis orientali, deinde eorum tormenta igniuoma eſſe.

Verum vt magis perſpecta fiat eorum (quantum ad hanc rem atinet) ſimplicitas & ignorantia: ne tadio adſciatur Lector lectione breuiſſi dialogi habiti inter Indum quendam & Centurionem Hiſpanum, miſſum abſ Domino Antonio Mendozæ a Prorege Hiſpania noua, vt

Indi de arbitrio ex fruitibus in diuina ſcientia.

Hominis vitæ & malis, vt ſera, ſed beneficio dandi ſunt.

Occidentalem Regni Menicani oram detegeret anno M.D.XL. Hac igitur sunt ipsius Centurionis verba.

Meuus (inquit) interpres intellexit eum, qui ad nos tendebat cymba vetus, reliquis dicentem: percontatum eo quinam isti sunt, vnde nam veniant, sine ne sub aqua nati, an supra terram, an cælo delapsi. Audit o eius sermone, maxima Indorum multitudo aduenit properans, tanquam admirans & attonita quod me loquentem audirent: iste autem Indus subinde ad illos ibat & cum ipsis sermones conferebat alia lingua meo interpreti incognita. Tandem renunciari misit Indo qui de nobis percontabatur, Nos Christianos esse, è procul disit a regione ad ipsos aduenire. Interroganti vero, quis me misisset: respondi, Solem, digitis innuens, ut ante, ne me in sermone variantem deprehenderet. Sed ille rursus. Qui fieri potest ut Sol te miserit, quandoquidem tam alte supra nostra capita fertur nusquam quiescens, sed nec nos, nec qui inter nos maxime senes, unquam, viros vobis similes conspeximus, nec unquam de similibus audivimus: nec Sol habet enim illos vobis similes, aut alios, ad nos misit. Respondi, verum quidem esse, Solem valde alte iter conficere, sed eos facile posse obseruare, in ortu & occasu magis vicinum esse illi Regioni in qua habitaret, præterea ex eodem semper loco egredi. Ipsum me generasse in illa ipsa regione unde exiret, ut etiam plerisque, alios quos alio ablegauerat: mandatum præterea mihi dedisse, ut hoc flumen & eius accolam miserem, ipsos compellarem, cum illis amicitiam contraberem, illisq; donarem quibus carebant: deniq; monerem, ne amplius sese mutuis bellis conficerent.

Ad hac ille. Cur Sol te ad nos maturius non misit ad componenda nostra bella iam inueterata, in quibus tot ceciderunt viri? Respondi, maturius venire non potuisse ob teneram aetatem. Ille ad meum interpretem conuertens sermonem, interrogat, an bello à nobis captus sit, an vino-biscum illum pertrabamus, an vero sponte nos sequatur. Respondit, se non cogi, sed voluptatem ex nostra consuetudine capere. Rursus interroganti Indo, cur ipsum solum circumduceremus quie eorum sermonem intelligeret, atq; quare sermone uniuerso orbi cognito non uteremur, quandoquidem filij Solis essemus, respondit interpres, se non minus Sole genitum quam nos, & ab ipso sermonem accepisse, quo ipsi ab eo intelligerentur, & ipse eos, meq; & reliquos intelligeret: Præterea Solem non latere, quod istuc habitarent: sed cum multa alia haberet expedienda, tum etiam ob teneram meam aetatem, non voluisse nisi nunc temporis me ad ipsos ablegare.

Tum Indus conuerso ad me vultu, Venisse igitur tu (inquit) ut sis noster Princeps? & debemus ne tibi inservire? Ego astimans agre latuum, si annuerem, respondi, Non eo venisse ut illis imperarem, sed ut eorum

rum

rum frater & amicus essem, communicaturus cum illis qua haberem. Ad hoc ille rursus. Genuit te Sol, ut & reliquos de quibus modo loquebaris: & an essem illi sanguine iunctus aut filius. Respondi filium esse. Ille sermonem prosequens, interrogat, an mei comites etiam Solis liberi essent, negavi: illos tamen illustri familia natos, & ex eadem regione oriundos in qua natus eram.

Tum ille sublatâ voce. Quandoquidem tam multa commoda prestare nosti. & bella nostra intestina abhorres, filiusq; Solis es, te pro Principe nostro agnoscimus, tibiq; semper inservire volumus, atq; eam adeo ob causam petimus ne a nobis discedas. Et subito conversus ad suos, refert, me Solis esse sobolem, propterea debere eos unanimi voce me pro Domino agnoscere. Hac audientes Indi valde attoniti, singuli ex ordine me contemplaturi accesserunt.

Et paulo post. Postridie mane, unus ex eorum primoribus nomine Naguachato ad me venit, oravitq; ut istic excensionem facerem: habere enim se plurimam annonam qua me donare vellet. Nec abnuis, animadvertens me tuto loco esse: simulatq; pedem in continenti fixi, senex quidam liba ex Mayzi farina confecta gestans, & parvas quasdam cucurbitas, ad me accessit. Vicinus factus, altissima voce me compellat, multas gestikulaciones brachiis & toto corpore faciens, iubetq; me faciem convertere ad magnam populî frequentiam, quæ in littore erat. Ille etiam sese ad eos convertens ait, SAGVYCA (hoc est, iste est vester Dominus) omnesque responderunt, Hv, quod eorum idiomate, Ita significat. Tum senex ille depositis humi qua gestabat, & quidpiam de singulis sumens, primum Soli obtulit, deinde tantundem mihi (licet postea mihi omnia donares) atq; consequenter omnibus qui mihi aderant.

Rurfus paulo post. Alio etiam loco, Senex ad eundem, quo superior, modum, in littore stans, mihi attulit cibaria ysdem ceremoniis quibus alter: atq; adstantibus dicebat: Hic est noster Dominus & Princeps. Et vos scitis quanto iam tempore auduerimus nostros avos narrantes, in orbe esse nationem albam & barbatam: verum eos ludibrio habebamus. Sed nec ego iam senex, nec quisquam eorum qui nunc senilem etatem attigerunt, videre meminimus nationem huc similem: quod si credere nolitis, considerate quaeso omnes eas qua secundum hoc flumen habitant. Benigne ergo illos excipiamus, quandoquidem nobis communicant qua habent: voluntarie huic Domino serviamus, qui erga nos bene animatus est, qui nos vetat mutuis bellis nos conficere & qui nos omnes amplectitur. An non conspicietis istos habere os, manus, oculos perinde ac nos ac etiam ut nos loquitur Relat. Ferdinand. Alarch.

Ista ratione excepti sunt nonnullis locis Hispani ab Indiis assumantibus

tibus illos tam sincera fidei esse atq. ipsos. Sed aliis locis in quibus iam ipso-
rum mores erant cogniti, sagittis excipiebantur, nec magis verebantur
deorare istos Solis filios, si quem nancisci poterant, quam comites Vly-
sis, eius boves. Ista ratione promontorii D. Maria incola amplexi sunt mi-
serum Ioannem de Solis & sexaginta eius sodales, & plerosq. alios aliis in
locis.

*Quarta Columbi in Indiam navigatio. Veraguam &
Vrabam Indica continentis provincias detegit.
Hispanos rebelles praelo vincit. In Hi-
spaniam reuersus moritur.
Posteritas eius.*

CAPVT XIV.

Nunc ad Almirantem Columbum reuertimur. Is
tres annos in Regia mansit, Regi ipsi acceptissimus, &
in præcipuo honore habitus. Tandem triennio ex-
acto, Rex ipsius supplicatu atque arbitrio quatuor Ce-
loces instruit, eumque nouas alias terras vestigatum
remittit, & fretum aliquod peruium, quod ad mare Australe perti-
neret: Id postea à Magellane quodam Portugallo repertum, Ma-
gellanicum dictum est. Itaque à Calicio portu soluens nona die
Maii M. D. IIII. cum fratre suo, breui in Hispaniolam appulit. Memo-
rant nonnulli eum à Bombadilla portus aditu prohibitum esse, &
ea iniuria non mediocriter offensum Columbum dixisse: Falli Præ-
fectum, si eum à colonix ab se condita ingressu arcendo, gratum
Regi obsequium præstare se existimaret.

Columbi
quartanasi-
gatio.

Guaxia
insula.

Alii portum eum intrasse referunt. Vt cumque ea se res habeat,
cursum in Occidentem dirigens, Guanaxiam insulam vicinam cō-
tinenti reperit, ingenti prouinciæ quæ ab indigenis Iguera, ab Hi-
spanis Caput-Fondurense, dicitur. Ibi ex scensu facto, benignè à Re-
gulis exceptus est: multæ ei gallinæ patriæ, panes & fructus oblatis: nul-
lum tamen ibi auri specimen aut indicium reperit, quamquam in-
uentis fodinis ditissimis, quarum nulla indigenis cura aut pretium
erat. Almirans eos solitis minimi precii mercibus remuneratus, fle-
xis tectò in Ortum prorsus, oram sequens Veraguam repetit, & appli-
catis ad insulas Zorobari nauibus, haud procul continenti, ex Insu-
laribus cognoscit, omnem eam Veraguæ prouinciam abundare au-
ro. Inde præteruectus & litora legens vsque ad finem Vrabæ perue-
nit:

nit: ubi in terram egressus, aliquot locis Australis Oceani notitiam habuit.

DU M hæc noua litora perlustrat, duas carauellas amisit: duæ supererant, multam & ipsæ aquam accipientes. itaque inde retrò abeundi signum dat. Regressus primo Cubam in insulam, mox Iamamicam tenuit, amissis aliquot Hispanis, quos ærumnæ & labores absumserant, reliquis etiam ferè omnibus ægris. Ibi Franciscus Porefius vnus carauellæ prætor, cum fratre, & maxima militum pars, commota in eum seditione & contractis aliquot Indorum lintibus, in Hispaniolam profugiunt. Insulares quum Christianos inter se discordes, & de toto exercitu quod robotis esset à Porefio abductum scirent, ceteros qui cum Almirante mansissent propè omnes ægros & imbecilles esse: non solum commeatus iis suppeditare nolle, sed de ipsis quoque interimendis consilia inter se inibant.

Hispani in
Columbum
referunt.

ALMIRANS ob hæc ingenti animi ægritudine anxius, quum hinc Indos nec gratia, nec prece, nec precio villo adduci posse videret vt cibaria exercitui præberent, nec armis ab se cogi propter infirmitatem suorum: alia via idem aggredi statuit. Atq; id cœlesti quodam instinctu ei venisse in mentem, libens equidem crediderim, prouidente videlicet Deo ne tantus vir fame interiret. Id porro ita factum est. Forte in propinquo tugurium barbarorum erat: inde Columbus affatus consilio commouit à barbaris impetrat.

Columbus Indos foras euocans, monet ac prænunciat, ipsos, ni vitæ subsidia sibi ac suis suppeditarent, peste à Deo cœlestis missa breui omnes perituros: Cuius rei id habituros signi, quòd duos intra dies Lunam sanguine scedatam visuri essent. Id quum eadem die & hora qua Almirans prædixerat conspicerentur Indi, (Lunæ autem defectus is erat) subito victi formidine, quæcumque ei ad victum necessaria fuerunt, quoad in ea Insula mansit, benigne præbuere, insuper veniam culpæ orantes, ne ipsi irasci pergeret. Ipse ægros socios paupere illo & misero victu, vt potuit, recreauit.

INTER hæc Franciscus Porefius, quum tam exiguis lintibus impetum mans eluctari & traicere frustra tentasset, in Insulam regressus est, rapturus alteram ex carauellis Almirantis, si facultas daretur, vt si qua noua ope posset in Hispaniolam transfugeret: sed vt portum attingit, vtramque depressam &mersam aqua reperit. Almirans audito eius aduentu, suos cum fratre in aciem educit: ventum est ad manus: cadunt nonnulli. multi vtrimque faucii: Franciscus Porefius cum fratre capitur. Hæc prima pugna inter Hispanos in India commissa est.

Columbus
Hispanos
fiduciosè
vincit.

E A victoria auctus Almirans, quum nullæ ipsi naues superessent

sent quib. inde solueret, postquam in ea insula menses aliquot moratus, nulla ope, nisi contracta aliqua ex Hispaniola naue, abire se posse vidit: Didacum Mendez, æconomum suum & decem cum eo Indos lintre vno piscatorio mittit, è monoxylis illis quibus indigenæ uti solent. Ipse insulares illos spe ingentium præmiorum onerat, si Didacum in columem eò perducerent: illi abeunt, & quò securitati cõfulerent periti locorum homines, circa scopulorum crepidines nauigium agendo notis sibi vadis traiciunt. Quippe pusilli illi lintres, nisi summa tranquillitate, alto prouehi nequeunt, & vel minimum verberati fluctibus faciliè subuertuntur: Ergo agrè emenso mari Indi ex Hispaniola extemplo Iamaicam repetunt, & peruectum à se atque expositum Didacum Almiranti renunciant: ipsum pedestri itinere Dominicam petere. Almirans eo admodum lætus, multas illis gratias agit, & cultellis, crotalis & crepitaculis donatos dimittit. Illi, perinde hilares ut si ingens aliquod munus accepissent, domum abeunt.

* Nicolas
Cruado s.
Hispaniola
suo Prese-
be.

DIDACVS Mendez, vbi in Dominicam peruenit, * Commendatario maiori literas ab Almirante reddidit. Ille carauellam vnam ad eum reuehendum instrui iubet. Mendez pecunia Almirantis alteram comparat: mox ambas onustas comœtu in Iamaicam traducit. Vbi cæ appulerant, Almirans cõscentia nauibrevi in Dominicam transfuectus est. Mox paucorum inde dierum quiete sumpta, quæ primæ naues soluerunt, iis cum fratre in Hispaniam traiecit, & Regi successum itineris sui & quæ nouæ ab se repertæ essent terræ, non sine admiratione totius aulæ regis, exposuit.

Christ. Co-
lumbi abi-
tæ, & post-
vita.

SED paucis post hæc diebus, Columbus, fessò agro que tot itinerum laboribus corpore, in morbum incidit, neque multo post, grauescente in dies eius valetudine, exinguitur. Quum ita honoratæ vitæ cursum clausisset, octaua die Maii, anno M. D. VI. corpus eius, ut testamento cauerat, Hispalim delatum, in cœnobio Fratrum Certosinorum humatum est. Filium reliquit Didacum Columbum, qui nobilissimam feminam, Mariam, filiam Ferdinandi de Toledo, magni Commendatarii Legionensis, habere in matrimonio singulari virtute meruit. Ortus est Almirans Columbus Cucureo Genuensis ciuitatis municipio: maiores eius oriundi Placentia erant Liguriæ vrbe, nobili stirpe Pilitrellorum: ipse prima iuuenta nauiculariam artem exercuit. Iusta statura homo, firma & habili membrorum compage, iudicio sano, ingenio excelsò præditus, læto & ingenuo vultu fuit. Acres illi & vigentes oculi, subflaua cæfaries, os paulo patentius: in primis iustitiæ studiosus erat: iracundiæ tamen pronus, si quando commoueretur.

1. FEB-

I. FERDINANDVS Magallanus Nobilis Lusitanus, post admistratam longo tempore praefecturam aliquot nauium Regiarum, in Barbaria & Oriente, ubi fidelem suo Regi nauauerat operam: regressus in Lusitaniam, petijt à Rege vt ad ipsius stipendia dimidij ducati precium in singulos menses accederet, in remunerationem suorum laborum. Rex abnuuit, propterea aduntaxat, ne illius exemplo alij idem peterent. Magallanus hac repulsa adeo offensus est, vt deliberaret de hac repulsa ulciscenda. Et hac quidem sese illi obtulit occasio. Fuit illi tum in Moluccis Insulis (vnde aromata aduehuntur) amicus ipsi etiam sanguine iunctus, Franciscus Serranus Lusitanus, Praefectus militum Regis Terrenate. Is frequentibus literis eum, (vt illuc proficisceretur) euocauerat, si rem bene gerere uellet. Magallanus hanc commodam occasionem non negligit, sed vt, quemadmodum vulgo dicitur, vna fidelis bimos dealbaret parietes, alia via, quam ad Orientem nauigatione Lusitania uisitata Maluccas petere statuit, Principis alicuius sumptibus, cui grata futura esset eius opera, & qui illum remuneraretur, atque insuper utilitatem eius negotiationis Lusitania Regi adimeret, à quo indigne se acceptum aestimabat. In Castellam itaq; proficiscitur, Cardinalem Franciscum Ximenezium, totius Regni praefectum in absentia Caroli, adit, huic, & omnibus qui Concilio rerum Indicarum praerant, exponit, Maluccas insulas (qua supra Calecutium, Malacam, atq; etiam Sinarum postremam ad Orientem Regionem sunt) Castellanos iuris esse, easq; eminenti in titulo possidere Emanuelem Regem Lusitania, praeter pactum inter utramque nationem initum. Ad id porro demonstrandum, comitem sibi adfectuerat Rodericum Falerum, insignem Cosmographum & Astrologum.

Regi etiam Carolo (qui postea Imperator fuit huius nominis Quintus) illud ipsum demonstrarunt, & significarunt, non esse sequendam longam illam viam, qua Promontorium Bonae Spei superandum est: sed sperare se Nauigatione ad Occidentem facta, fretum inuenturos in Occidentali India, per quod in mare Australe penetrare, & inde ad Moluccas peruenire possit. Ea autem via minoribus sumptibus minorq; difficultate aromata, aliaq; Orientis merces inuehi posse, quam à Lusitania.

Rex Carolus factiles aures illis praebens, ex consilio eorum qui Concilio rerum Indicarum praerant, quinque naues suis sumptibus instruit, usq; Magallanum praeficit. Soluit hac clasit Hispali 10. Augusti anno M.D.XIX. & superatis Canariis, Prouinciisq; Brasiliae maritima ora praeteruectis, ad XLIX. gradum cum semisse cursum tenuit ultra aequatorem, versus Polum Arcticum. Deinde tactis ibi anchoris, toto bimestri harenis, neminem mortaliu interea conspexit, praeter Gigantem, qui se in litore obtulit, adeo magnum, vt Hispani vix ad cingulum eius

H

pertin-

pertingerent: alterum postea cepit 10. pedes altum, qui panis biscocti cor-
 brem uno pastu voraret, & dimidiatam aqua simulam uno spiritu ex-
 hauriret. Magallanus eam Prouinciam Patagonum nomine appellauit,
 quia quos conspexit istic Gigantes, pedes ferarum pellibus inuolutos ha-
 buerunt calciorum loco, sic ut uersorum aut aliarum ferarum pedes pos-
 situs referrent quam humanos. Hac est ratio istius uocabuli Patagones,
 quam nemo (quod sciam) adhuc exposuerat.

Inde discedens, & huic loco, in quo quinque menses haeserant, Por-
 tus S. Iuliani nomine indito, ulterius uersus meridiem progressi sunt, cir-
 citer triginta leucas, usq; ad eleuationem quadragesimi secundi gradus à
 Polo Antartico, atq; tandem fretum inuenerunt centum & decem leu-
 cas in longitudinem patens, binas in latitudinem, interdum plures, cinctū
 utring praesertim montibus niue obstitis, & penetrans usq; ad alterum ma-
 re, quod appellarunt pacificum. Huius freti obseruatio Magallano tribu-
 enda est: nam reliquarum nauium Praefecti fretum esse negabant, & Si-
 num duntaxat esse censebant. Magallanus tamen fretum istic esse norat,
 quia (ut fertur) in charta marina adnotatum uiderat, descripta ab insi-
 gni quodam Nauclero, cui nomen Martinus Bobemus, quam Lusita-
 nia Rex in suo musico adseruabat. Propterea etiam id fretum appellatio-
 nem à Magallani nomine sumpsit, & Magallanicum dictum est: alij Pa-
 tagonicum cognominant: nec desunt qui Victoria fretum nominent, quia
 prima nauis qua illud obseruauit, idq; ingressa est, appellabatur Victoria,
 qua postea orbem circuiuit.

Superato eo fretu, uigesima octaua Nouembrii anni M. D. XX.
 ingressi sunt mare Pacificum, in quo nauigarunt toto trimestri & uigin-
 ti diebus, ante quam terram conspicerent. Interea absumpto pane bisco-
 cto & reliquo com meatu, euerrunt locum ubi panis biscoctus adserua-
 tus fuerat, mica usq; cum puluere & uermibus, qui frequentissimi erant,
 deuorant, etiamsi murium uinam plane resiperent. Eorum aqua adeo
 corrupta erat & fetida flauescensq; ut quoties illam biberent, oculos clau-
 dere & nares obturare cogerentur. Deniq; tam ingens fames subsequuta
 est, ut coriacea cingula, ocreas, calceos, thoraces coriaceos, parmarum te-
 gumenta coquerent & ederent, neque etiam abstinerent ab iis pellibus qui-
 bus rudentes inuoluunt. Nam licet durissima essent, quia Soli, uento, &
 pluuia semper exposita, illas tamen aqua marina macerantes per tridu-
 um aut quatrimum emollebant, deinde in fitili elixas edebant. Qui-
 busdam gingiua adeo intumuerunt, ut longissimos etiam dentes intege-
 rent, nec mandere possent, è quorum numero decem & nouem perierunt:
 Alij in tam grauem morbum inciderunt, ut nec pedum, nec manuum
 beneficio uti possent.

Tribus

Tribus illis mensibus & viginti diebus confecerunt circiter quater mille leucas, nulla interea exorta tempestate aut ventorum turbine, (quam ob causam, mare illud Pacificum cognominarunt) & nulla conspicienda terra præter binas parvas insulas desertas, in quibus nihil nisi arbores & aves conspexerunt, ideoque Infortunatas illas appellarunt, circiter ducentis leucis ab invicem discretas, una distante quindecim gradibus ab Equatore versus polum Antarcticum, altera novem. Tandem superato Equinoctiali circulo, in plurimas insulas inciderunt (quibus Archipelagi S. Lazari nomen indiderunt) in quarum aliquot excenderunt, & inter ceteras in Zubut, & Matan, in qua casus ab Indis strenuus ille Præfectus Magallanus cum aliquot Hispanis, anno M. D. XXI. April. XXVI. antequam præstare posset quod animo conceperat.

Reliqui eius comites ulterius progredientes ad Malucas perveniunt, avomatibus naues onerant: atque inde discessuri statunt, ut è duabus quæ superant naubus, magis integra, cui nomen Victoria, Hispaniam repeteret Lusitanorum via: altera, quæ aquam trahebat, in Occidentalem Indiam tenderet, ut Panamam veniret: aut aliquam Nona Hispaniam oram.

In Hispaniam redituri, à Malucis discesserunt sub finem Decembris M. D. XXI. & præterviciis multis insulas, relictaque ad dextram totius India Orientalis ora maritima, & Sinu Ormus, magnum illud Bonæ spei promontorium flexerunt (septem tamen hebdomadibus circa illud errantes, antequam illud superare possent, ob adversos ventos) atque tandem septimo die Septembris anni M. D. XXI. in Hispaniam appulerunt, & portum cui nomen S. Lucar de Barrameda ingressi sunt soli decem & octo, reliqui ex numero quinquaginta novem qui ex Malucis soluerant.

Eo appulsi, compererunt se decies & quater millenas, quadringentas, sexaginta leucas confecisse, diligenter supputatis in singulos dies quot vellet essent leucas, circuito totius orbis globo ab Oriente in Occidentem. Eam ob causam summus eius navis Nauarchus, Ioannes Sebastianus de Cano, pro insignibus sumpsit Orbis typum, cui inscripta hæc verba, Primus circumdedisti me. Octavo Septembris Hispalim pervenerunt, & explosis in signum lætitiæ omnibus tormentis, singuli, nudis pedibus, & solum subuculam induti, ardentemque faciem manibus ferentes, summum orbis templum adierunt, ad agendas Deo gratias, cuius benignitate tale iter confecerunt. Et hæc summam de Magalanici freti detectione, & tota illa navigatione. Discursus Antony Pigafeta. Ozorius De rebus Emanuelis Regis Lusitania Lib. 11.

Nemo post illum (quod sciam) orbem circumnavigavit, præter Franciscum Drak Nobilem virum, qui comitibus V. Vilhelmo V. Vinter &

Humphredo Gilbert, Equestris ordinis viris, duarum aliarum nauium Praefectus, suis sumptibus iter illud Magallani sequi voluit anno Domini M. D. LXXVIII. Humphredo, cum ad Equatorem peruenissent, in grauem morbum inciderunt quotquot eius nauis vehebantur: caq; de causa, cursum in Angliam conuertere coactus est. VVilhelmus autem VVinterus, & Franciscus Drak, iter prosequuti sunt, donec ad Fretum Magallanicum peruenirent. Consumptis istis aliquot diebus, VVinterus longioris istius Navigationis pertasus, vltius progredi noluit: sed deserto Drak, subsequente anno in Angliam reuersus est. Solut Drak in suo proposito constanter perseverans, superato illo freto mare Pacificum ingressus, experiri voluit, an, facta navigatione ad Septentrionem, fretum aliud inuenire posset, per quod in Oceanum Borealem penetraret. Verum cum ad Septuagesimi vsq; gradus altitudinem versus Polum Arcticum peruenisset, nimio frigore, quod nec ipse, nec qui eadem nauis vehebantur, ferre possent, urgente, conuertere nauem ad Equatorem coactus est, & istic in Terrenate & aliquot aliis vicinis Insulis versatus, ad lauam maiorem peruenit, ubi cum paucos dies basisset: inde soluit Martio mense M. D. LXXX. & superato Bona spes Promontorio, totam illam Africa oram maritimam prateruectus, Plemuthium sequente Septembri appulit, amissis toto illius navigationis tempore duntaxat tribus è suis: adeo felici successu magnum illud iter confecit. Reducem comiter excepit Ser^{ma} Regina Elizabetha, & Equestris ordinis honore illum affecti Martio sequente, anno M. D. LXXXI. in illa ipsa nauis qua vectus fuerat iam lacera, & in terrâ subducta ad pagum Det Sford paulo supra Gren^u vicium:

Fuerunt etiam qui ante Navigationem illam Magallani, & postea, simile aliquod fretum ad Septentrionem inuenire satagerunt, ut compendiosius iter ad Malucas insulas facerent. Inter reliquos, Lusitanus quidam Caspar Corteregalis dictus, nauis suis sumptibus instructa, cursum in Septentrionalem plagam direxit, Olyssipone soluens anno M. D. eumq; primum esse arbor qui in animum induxerit, ut qua ad Septentrionem pertinebant regiones perlustraret, licet Gomara suomore, hanc gloriam Castellanis tribuat, nullius nomine indicato. Nauigauit autem in Corteregalis, donec in flumē quoddam incideret niue plenum, cuius rei causa illud, Rio neuado, hoc est, Fluumiu inuadem nuncupauit, situm ad altitudinem 60. graduum versus nostrum Polum. Eare attonitus, & glaciae abundantia, longius progredi non est ausus, atq; in Lusitaniā redijt, contentus illa navigatione circiter ducentas leucas à Flumio illo niuali vsq; ad Promontorium de Maluas sub 56. gradu ad Polum Arcticum situm perlustrasse, & multis insulis qua sunt secundum maritimam illam oram, imposuisse.

Sequente anno nempe M. D. I. denuo ad illa loca profectus, ut qui spe-

rabat se fretum illud quod inuestigabat reperiturum: sed quid illi acciderit, nunquam sciri potuit: nec aliam sui memoriam reliquit, quam à nomine suo aliquot insulas denominatas in sinu Quadrato nuncupato ad altitudinem 57. graduum aut circiter.

Fuit illi frater Michael Corteregalis, qui amore fraterno ductus ut fratrem inquireret, anno M. D. II. duas naues instruxit, quibus in eadem oras nauigaret. Sed nec is ultra comparuit. Sic isti duo fratres perierunt, ut nobis aromata vltoris precis facerent. Restabat tertius frater nomine Vasco Ioannes Corteregalis, qui ad requirendos fratres eandem nauigationem suscipere instituebat: sed à Rege Emanuele fuit prohibitus. Osorius lib. II. Nauigat.

Anno M. D. VII. Nauclerus quidam Venetus cui nomen Sebastianus Gabottus, sumptibus Regis Anglia Henrici VII. per Septentrionalem plagam ad Cataium penetrare voluit. Ille primus Cuspudem Bacalaos detexit (quam hodie Britones & Nortmanni nauis a la coste des Molues, hoc est Afellorum marinorum oram appellant) atq. etiam ulterius vsque ad 67. gradum versus polum arcticum: sed frigora atq. densa glacies qua Septentrionale illud mare constrictum est, ipsum re infecta regredi coegerunt. Sum. Petri Martyris.

Decimosextimo post anno, celeberrime ille Nauclerus Ioannes Verazanus Florentinus, ter aut quater Nauigationem in eas partes suscepit auctoritate Regis Gallie Francisci I. atque eius matris Regni Vicarium temporis, totam illam oram à Brittonum Promontorio vsque ad Floridam legit (circiter quingentas leucas emensus) ut obseruaret, an Florida & Occidentalis India ab Hispanis habitata continens ad Polum vsque porrigeretur, an vero fretum aliquod esset per quod in mare Meridionale transiret: Sed postrema nauigatione, cum inter Canata & Floridam excendisset aliquot ex suis stipatus, ad regionem obseruandam, casus fuit. Ex eo tempore Galli studium illud fretum inuestigandi deposuerunt, atque contenti sunt ea nauigatione qua sit ad Terras nouas, equalis cum Gallia altitudine sitas, ad Afellos capiendos, Aromata tanto periculo redimere nolentes.

Anno M. D. XXV. Nauclerus Hispanus Stephanus Gomez, dictus, qui Magallano comes fuerat, inuestigauit etiam fretum illud ad Septentriones Imperatoris Caroli V. sumptibus. Sed nihil ex sua nauigatione retulit commodi, præter mancipia, qua amplam ridendi ansam præbuerunt. Nam cuiusdam Corunna Portus Hispania, intelligens Gomezium appulisse, atq. Esclauos lingua Hispanica, hoc est, mancipia aduexisse, similitudine vocabuli deceptus, & existimans illum clauos, id est Caryophylla (ut pollicitus erat) adferre, per dispositos equos in

antiam properauit, ut primus hac grata nauare ferret, ubiq; riuorem spargens Gomezium fretum inuenisse atq; magnam aromatum abundantiam retulisse. Sed triduo post re, ut gesta erat, intellecta, assatum risum est. Fr. Gomara in Hist. generali.

Tandem Martinus Forbisherus Nauclerus Anglus, duabus locis navigationem instituit ad extremum Septentrionem anno M. D. LXXVI. quo nullus mortalium adhuc penetrasset, ut inuestigaret aliquod fretum, quo transitus esset ad Cataium. Sed cum serius eo perueniret, irrita fuit ea navigatio propter frequentem glaciem. Sequenti anno Navigationem sumptibus Regina denuo instituit, & ex Orcadibus insulis soluens, cum nauigasset inter Occidentem & Thraciam ab octauo lunij ad quartam Iulij, detexit tandem continentem & canalem inter binas insulas sub elevatione sexagesimi primi gradus in quem (discussa à Fawonio & Thracia glacie, & per Oceanum sparsa) ingressus est XXI. Julij cum quinque nauibus. Vtrinq; claudabantur hæc angustia præ altis rupibus & montibus perpetua niue obstitis: in summa, verè erat Flumis Regia. Vt cumq; tamen sterilis, & penè omnibus commoditatibus, qua temperata regiones abundant, destituta illa regio esset, inuenta est ab hominibus culta, & auro abundans, præter eorum opinionem, qui omnes orbis thesauros sub Equatore concludi existimant. Forbisherus imposita nauibus magna huius aurea vena * quantitate, cursum in Angliam conuertit, quo peruenit 17. Septembris eiusdem anni.

* Merito porro fabricam de apertu istu auctorem innotis fuisse, tertia navigatione deprehensum est, magno quocumque meritorum vno credidit inuentali.

Dicitur anno LXXIX. instructa sumptibus Serma Regina XX. nauium classe denuo navigationem instituisse, ut penitus in hunc canallem penetret, & obseruet, an nauigabilis sit ad Australem usque mare. Si nauigabilis erit: iam Anglis per Occidentem in Orientem patebit iter, unde summam auri, aromatum, reliquarumq; mercium ex Oriente, Sinarum regione, Cataio & aliis locis copiam referent.

Sed quis nostrorum hominum industriam & audaciam laudibus non offerat, qui Torrida Zone æstus, & glacies superare ausi sunt, ut nos in contemplationem magnitudinis & diuitiarum orbis adducerent, saltem propositis tabulis geographicis, si ipsi navigationem instituerent nolumus? Sed illud est incommodi, quod eorum maxima pars qui huiusmodi peregrinationes adgrediuntur, (in quibus multi pereunt) nullum alium scopum sibi proponunt, aut compensationem tot laborum & difficultatum, quam caducas quasdam opes, qua centuplo pluries redimuntur quam valeant.

2. Insigne profecto & notatu dignum fuit id quod Nobilis hic vir suo hero præstitit beneficium. Nam non modo credebat suam vitam fragili ligno, quali sunt hæc Americanorum lintres, ut superaret periculosum

hoc mare, sed etiam salutem suam committebat hostibus, qui potuissent, cymbam euertere, nullo submersionis ipsorum periculo, quandoquidem natatores sunt peritissimi. Itaque Rex Catholicus hac intelligens, non modo liberaliter hoc officium remuneratus est, sed voluit ut in huius fidelitatis memoriam luntrem in suis insignibus perpetuo gestaret: proposito sane eleganti exemplo Regibus & Principibus, quorum est virtutem in quolibet non minus honore & premio afficere, quam vitia castigare.

3. Alterum etiam filium reliquit Columbus Admiralis, Ferdinandum, qui inter nobiles pueros Principi Hispania Domino Ioanni inservientes educatus, postea patrem tertio in Indiam navigatione comitatus est. Vir studiis addictus fuit, & egregie in varijs artibus versatus, praesertim in Cosmographia. Elegantem instituit Bibliothecam duodecies aut tredecies mille voluminibus constantem, quam moriens Dominicanis D. Pauli legavit Hispali. Iacobus, siue Didacus Columbus post mortem Patris vixit annos circiter viginti, ei successit filius Ludovicus Columbus, tertius India Occidentalis Admirallius.

Ovidius & Go-
mara.

¶ Mona-

*Monachi & sacerdotes in Indiam Occid. transfressi cœnobis
exstruunt. A Barbaris trucidantur. Didacus Ocampus
trib. mil. Barbaros dolo circumuentos,
supplicii coercet. Tole-
tum colonia.*

CAPVT XV.

ERDINANDVS rex (sicut ante retuli) quo tempore ab Almirante Insula Margaritarum reperta est, edicto prohibuerat ne quis propius terras à Columbo repertas CC. millia pass. (id est leucas L.) nauis admoueret: sed quum in edictis atq; imperiis suis parum momenti esse intelligeret, & quotidie multos concurrere: Quæstores & procuratores suos eo mittit, qui vectigalia regia colligerent. Hinc piscationis vnionum initium ductum est.

Eo tempore Monachi aliquot vt Indos Christiana fide imbuerent, in Indiæ continentem transfressi, quo etiam multi Hispani permutandarum cum Indis mercium causa comueuerant, cœnobis ibidem exstruxerunt. Sed Indiam tum Hispanorum commercia & dura imperia petæsi, à quibus nimirum violenter correpti fustibus & plagis assiduè ad piscandos vniones adigerentur, indignas contumelias & vim viacere statuunt. Itaque mane cuiusdam diei prima aurora in Hispanos irruunt, & eorum cruentam stragem faciunt: mox cum tripudiis & saltatu non laicos tantum (vt vocant) sed Ecclesiasticos ipsos & Fratres mandunt. Ex iis tamen aliquot, quum celocis ope quæ ad Cumanæ fluminis ripam deligata stabat, perniciem effugissent, Dominicam contendunt, & Bartholomæo in Insulæ Præfecto Cumanensium rebellionem enunciant. Ille trecentorum militum confestim manu scripta, Didacum Ocampum ducem illis præficit.

*Hispaniam
stragem.*

Hic cum suis è Dominicæ portu soluens, breui in Cumanam peruenit, & ad pelliciendos in naues Barbaros tali arte vsus est: suos omnes, exceptis focis naualibus, in aluum nauis conditos sub tabulis delitescere iubet: vt Indi, quum tam pauci Hispani apparerent, promptius subirent nauim, & persuasum haberent ipsos ex Hispania, non ex Dominica, venire. Indi, conspecta naue, ad ripam fluminis obuiam effusi, Hispanos interrogant, ynde venirent. Illi se à Castella venire respondent: simul signis eos accedere ad nauim inuitant. Indis etsi tota res suspecta esset, & Hispanos ex Hayti (id est

Hispa-

Hispaniola) venire contenderent, nonnulli tamen eorum vt feco errore exfoluerent, haud dubii ex propinquo facillime cognofci poffe vtrum ex Hispania an aliunde venirent, nauim vltro fubeunt, margaritas ferentes per simulationem commercii. Ibi Chriftianorum ab iftis paucitas confpecta errorem fecit. itaque quum iam pro certo haberent, venire illos ex Hispania, non ex Hayti, neque ad eos perueniffe famam fugae rebellionis, ac iftis fe perinde vltros vt alius vfi effent, fibi pollicerentur, taciti fecum ipsi gaudebant.

Dix Hispanus fubeuntes benigne excipit, fit permutatio vni-
onum inter eos: ille fe eorum quæ accidiffent quidquam refciffe cal-
lido difsimulat: per figna etiam rogat vt, fi commercium cordi fit,
plures vniones & ad maritimos vltus cibaria & commeatus afferant.
Inde in litus regressi, paucos fe in nauim reperiffe homines Cacico re-
nunciant: & omnes facillime à fe interfici poffe. Itaque multo plures
quam antea Indos nauem ingredi iubet: iis negotium dat vt quam
pauciffimos Chriftianos in litus exire patiantur, quo facilius desti-
nata exequerentur. Simul Hispanorum duci renunciant, eius loci
Regulum multos habere vniones, quos cum illo permutare cupiat.
Cum his male ortis & ceptis confiliis ad nauim regressi funt. Hispanus
dux quum pradam optimam in caflibus, neque maturiorem oc-
cafionem vltius expectandam effe duceret, fignum dat exeundi è
latebris militibus: illi improuifo exorti Indos partim incautos capi-
unt, partim interficiunt: pauci in flumen defilientes difcrimen effu-
gere: quotquot captiuos in potestate habuit dux, fufpendi ad nauis
antennam iuffit, quo ceteris terrorem incuteret, & his peractis in
Cubaguam reuertus est. Infulanorum eo fpectaculo fracta ferocia
est, & attonitis animis haferunt.

Mox vero Didacus in Cumanam reuertus, milites in terram
exponit, & omni feuitiæ genere graffatus, miseram illam gentem ac
prope deletam, vltro pacem petere cogit. Quæ quum ab eo suppli-
cantibus data effet, & foederis conditiones tanfactæ, Indi viginti quin-
que cafas è floreis paleisve ad ripam fluminis, ipfo iubente, fuis ipsi
manibus exftituunt. Id Toletum urbem vocat, vti iam ante dictum
est. Inde quidem rurfum frequentari Cubagua, & pifcatio margari-
tarum inftaurari cepit.

INTER hæc appulsi èo octo fratres Dominicani, duo mona-
fteria, vnum in Cumana, alterum in Maracapana, exftituunt. Mox
inde Chriftianam fidem per eas gentes promulgatum ibant, Regu-
lorum & primorum filios legere & fcribere docentes. Ex eo Indi
cum omnibus Hispanis amice & pacate viuere: finire etiam illos

I passim,

Indi fuis ma-
nibus expe-
dit fuis paleis
casis cogunt
rur.

Taletum ca-
llecta.

passim, quo fertet animus, ire: adeo vt sine vlllo metu per oram illam maritimam trecenta amplius millia passuum, aurum, vniones & alia quærentes, liberrimè vagarentur.

¶ Doctor quidam è sacerdote tribunus mil. factus, dum Indos piscandi vnionibus conuertere nititur, semetipse & suos evertit. Iac. Castellio in Barbaros sagit. Lam-pugnanius Mediolan. in piscatione vnionum naufragium fortunarum & vitæ facit.

CAPVT XVI.

DVM hæ in Cumana vicissitudines agitantur, Bartholomæus quidam de Casis, sacerdos idem & Doctor, quum fecunditate vnionum & piscatu nobilem Cubaguam esse accepisset, fertilitatis etiam earum terrarum & fauitiæ Hispanorum in eas gentes fama commotus, in Hispaniam traicit, ad Regiam contendit. Hispaniæ regnorum heres, morte Ferdinandi Regis, tum erat princeps Carolus, qui postea Cæsar designatus Caroli Quinti nomen asciuit. Eum adit sacerdos, docet nullum esse sceleris & auaritiæ genus quod Cumanæ indigenæ à militibus Hispanis palli nõ essent: ac propterea illos, quotidianis iniuriis ad rebellandum coactos, rupta fide quoscumq; Hispanos in suis terris reperissent, interfecisse. Itaque eius prouinciæ administrationem sibi dari postulat: quippe se, simulac eam attingisset, motus omnes breui compositurum: Indos vero etiam tam æquo & moderato imperio habiturum vt omnium laudem mereri posset: sed imprimis re ditus regios aucturum, spondere.

*Opæat episcopu
pu tes, pger
opæat arare
cabellu.*

DOCTOR Lodoicus Zappata, & alii qui rerum Indicarum curæ præerant, quum eum hominem vanum, ineptum, & tanto incepto minime parem, nulliusque famæ & autoritatis esse iudicarent, adhæc imperitum rerum, morumque illius gentis, tali eius proposito obnixè intercedebant. Verùm, nequicquam contradicentibus tantis viris, Belgarum quorundam procerum & aliorum fauore subnixus, in primis comitis Nansouii, qui Cæsaris cubiculo præerat, quod petebat obtinuit, quod Christianæ religionis zelum præ se ferret, audacter denunciâns se, si quisquam alius, Indos tum ad Dei ipsius cultum, tum ad Regiæ maiestatis obsequium versurum, &

vnio-

vnionum vñ magnam missuram in Hispaniam. Mox trecentos rústicos legit, qui piscandis vnionibus operam darent, ne Indos fatigari opus esset: adhæc, quo libentius eam expeditionem susciperent, Regiæ maiestati supplicat vt eos Equestribus armis atque insignibus in primis Cruce rubra, decoret, qualis equitum Calatræ ordinis esset. Cæsar hoc Doctõris studio & verbis commotus, ei quidquid peteret annuens, naues instrui, commeatus ceteraque expeditioni necessaria provideri iubet.

ILLI Hispali soluit, & in Cumanam appulsus, Didaco Ocampo ibi fortè reperto diploma regium exhibet. Is se verò obsequuturum libenter ait: sed inde decedere sibi non licere nisi commeatu ab Almirante accepto, à quo coercendis rebellibus & regendæ prouincie impositus esset, quoad mitteretur successor. Ita elusus sacerdos: ac ne ipsi quidem postea satis inter se concordēs procacibus verbis alter alterum exasperabant. Tandem Doctõr vbi Regio mandato apud Ocampum parum momenti esse videt, & se vltro ludibrio esse, Dominicam petere intendit, & de Ocampi contumacia; qui regis imperiis parere nollit, apud Almirantem conuenit. Antequam abiret, quod Tolgo vrbe ab Ocampo exclusus esset, ligneum ædificium raptim exstruit atque ibi depositis impedimentis & omni commeatu quem ex Hispania detulerat, Equites illos suos, quoad rediret, in præsidio relinquit. Inde abit: neque multo post Ocampum quoq; cum maxima militum parte decedit, quod spoliis Indorum onusti ac diuites, in præda & vnionibus diuidendis in dissensionem venissent.

CUMANÆ reguli, quum Ocampum cum maxima exercitus parte abiisse cognoscerent, neque vllos superesse simul Christianos præter eos qui à Doctõre præsidio relicti essent: ceteros palatos & dispersos per eas terras vagari vnionibus inhiantes & seminarum stupris, aliaque scæda edentes facinora, sumtis armis rebellionem ceptant. Itaque omnes pariter Dominica quadam die manè Hispanos adorti, quoscunque in Amacapana & omni illa ora maritima Occidentem versus reperiunt, trucidant: nullius vitæ parcitur: Fratres ipsi inter sacra mactari, Doctõris domus oblecta & capta: omnes prope Equites noui venenatis sagittis cõfolli miserabiliter periëre. Pauci cum monachis aliquot scapha euasere, qui cum Sacramento (vt vocant) in Cubaguam raptim transgressi sunt.

POST QUAM exercendæ in homines iræ materia Barbasis defuit, ignem iniiciunt tectis, templa & monasteria diruunt, campanas frangunt, statuas solo allidunt: postremo Crucifixi simulacrum de-

*Hispani quæ
sua vrbes
vident max
nostrat.*

iectum truncatumque in viam abiiciunt ostentui & ludibrio. Gallinas quoque & canes Hispanorum abolent: ac ne Indis quidem ipsis pepercere, quos vel monachi vel alii Hispani in ministerio habuissent: terram ipsam ferientes execrantesque quod tam dirum ac peruersum hominum genus ferre sustineret.

EA res tantum terroris ac trepidationis Hispanis iniecit, qui in Cubagua commorabantur, ut si continentis accolæ Indi vim paratam lintrium habuissent, haud dubiè traicctu in Insulam factò, quæ non plus *xxii.* millibus pass. continenti auulsa est, omnes Hispanos qui in ea erant ad interuiccionem cæsuri fuerint. Sed quum pauca nauigia essent, quanquam ingenti animo moliri cuperent, inceptum omisere.

REGII procuratores, phaselo confestim in Dominicam misso, rem vti gesta erat significant. Admirans eorum nuncio accepto, quadringentos milites scribit & iis Iacobum Castellionem ducem attribuit: in Cumanam soluunt. Doctòr audita suorum Equitum cæde, subito cucullam induens, in S. Dominici cœnobium se abdidit: quod cum facere, meo iudicio, præstitit, quam piscatum margaritas in Cubaguam reuerti.

INTEREA Castellio octauo die quam ex Hispaniola soluerat, Cumanam tenuit, & strenue cum omnibus militibus in litus egressus, totos quadraginta dies cum Indis pugnavit, & magnam eorum stragem edidit. Illi quanquam fortiter se defenderent, & Hispanorum aliquos interficerent, tandem tamen, quum neque animo, nec viribus, nec ingenio pares essent, & omnibus præliis victi discederent, pacem vltro supplices petere coacti sunt & Hispani ducis potestati se permittere: Castellio in deditos acerbe saeuit: septuaginta Cacicos suspendi iussit qui rebellionis autores fuerant: vulgus in naues imposuit, misitque onustas Indis in Hispaniolam, vbi pro mancipiis venum darentur. Inde ad tutelam nauum, vti dictum est supra, arcem Cumanæ fluminis ripæ imponit: Toletum urbem dirutam instaurat. Mox crescente Hispanorum multitudine, septuaginta domus laterculo coctili in Cubagua aedificat. Id pusilli municipij instar, nouum Calicium appellat.

APPELLVNT post hæc è Dominica quatuor Franciscani, & exstructo monasterio in Insula sistunt, quum metu Indorum traicere in continentem fugerent. Veriti scilicet ne à Barbaris, quod aliis evenisset, aliquando & ipsi manderentur. Ita de integro piscatio vnionum ab Hispanis frequentari cœpta est, & magna vis eruta. Ceterum Cubagua insula *x.* millia in circuitu patet, decem gradibus & dimi-

*Franciscani
pelluunt in
monasterio, loco
sistunt.*

dimidio ab Æquinoctiali linea distans, omni sui parte plana, sterilis, nuda arboribus, aquæ expers. Itaque tanta plerumq; humoris penuria est, quum propter contrarios ventos nihil è Cumana subuehatur, vt sæpenumero cadus vini pari aquæ cado permuretur. Cuniculis, sale & piscibus abundat.

Quo tempore piscatio vnionum feruebat, Lodoicus Lampugnanius, eius Lampugnani propinquus, qui Galeacium Mariam Sforciam, ducem Mediolani, interfecit, in eam Insulam applicuit, Cæsareo diplomate & priuilegio fretus: quo ipsi per omnem illam Cubagæ oram tantam vim vnionum, quantam visum esset, piscari absque vlla contradictione liceret. Hic homo ex Hispania quatuor carauellis profectus, omni comite ad eiuscemodi ceptum necessario instructis, qui ei à mercatoribus quibusdam Hispanis spe haud dubiè quæstus comparatus & collatus fuerat: Rastellum seu euerriculum quoddam ea forma fabricari curarat, vt in quamcunq; maris partem deiectum esset, quidquid ferè concharum esset facillime corraderet. Verum Hispani Cubagæ incolæ, omnes pariter ei obsistere, neque priuilegio velle obsequi: dicentes Cæsarem de alieno plus æquo liberalem esse. Si largiri quid vellent, de suo largus esset: se omnem eam prouinciam magnis laboribus & periculis subactam ad eam diem tenuisse, itaque se eorum laborum fructum colligere quam peregrinum hominem, multo esse æquius. Lampugnanius, postea quam priuilegium sibi concessum nullius momenti esse intelligit, cum ne Hispaniam repeteret, partim pudore irritæ spei, partim ingenti ære alieno impeditus est, breui obruentibus eius animum curis in amentiam incidit. Deniq; quum ex eo vulgo pro fatuo & infano habitus omnibus ludibrio esset, quinto demum anno in ea Insula miserabiliter obiit.

*Qui dicitur
relicto, in
piscato de
masa inci-
dunt & fer-
ræ transi-
gunt delin-
tu multa.*

*Indi Hispanorum mores perasi, amicitiam eorum respuunt
 ut insanabiles & Euangelio mini-
 me obsequentes durissima seruituti addiscun-
 tur, idq; regio edicto, & suaden-
 tibus Monachis.*

CAPVT XVII.

*Hispanico-
 rum sic apud
 Indos mo-
 rent.*

RIVS QVAM cetera exsequi pergam, res admonet ex-
 promere causas ob quas Indicæ continentis indigenæ
 mancipati & in seruitutem addicti sunt. Principio vt
 ab Almirante Columbo post insulas noua continens
 inuenta est, cõ statim Hispani diuitiarum cupidine
 confluerent, & è prouincia in prouinciam transcurrere, donec crebris
 iritionibus & concursationibus inquieti homines apud Indos tædi-
 um & odium sui mouerunt. Itaque, quum eos assiduus laboribus fa-
 tigarent tractarentq;ue acerbis, aurum, argentum, vniones & sma-
 ragdos insatiabiliter flagitantes: neque illi tam grauis ærumnas to-
 lerare diutius uellent aut possent: omnes vbique Hispanos tollere
 funditus atque extirpare è finibus suis studebant, ipsi semet exsec-
 rantes quod non omnes initio trucidassent.

HISPANI uero tum Ecclesiastici tum laici (vt uocant) quum
 morum eius gentis vsu & peritia, eos neque amicitiam Christiano-
 rum neque Christi fidem accipere uelle cognoscerent: quinetiam
 hæc ab eis derideri dicendo, Eas forte res Castellanis conuenire, sibi
 uerò minime: ob hæc transgressi in Hispaniam Dominicani aliquot
 monachi, ad Regiam contendunt, & Ferdinando regi barbaræ illius
 ac brutæ gentis morem foedaq;ue instituta referunt. Denique mul-
 titationibus, quarum exemplum infra est, ei persuadent dignius æ-
 quiusq; esse istos homines pro mancipiis uendi quàm liberos uiuere.
 Earum sententia hæc erat:

*Hispani post-
 quam Indos
 ferocem fla-
 gurâr, liber-
 tate quoque
 exserti omnes
 tur.*

INDI continentis incolæ idololatriæ & masculæ ueneri dediti
 sunt, uani, mendaces, spurci, bruti, iudicii expertes, consilio uacui,
 rerum nouarum auidi, feroces, inhumani ac saui: ueneno sagittas
 perungunt, adeo noxio vt qui illis uulnerantur correpti rabie intere-
 ant. Nudi incedunt, pudoris omnis exsortes: ne pubertatem qui-
 dem uillam aut barbam gerunt: ac si qui fortè pili erumpant, uolsel-
 lis radicitus extirpant. Humana carne, & animalium spurcissimis
 ranis, pediculis, lumbicis aliisq;ue foedis insectis, uesci apud illos fue-
 tum est. Summam uoluptatem in ebrietate collocant: neque in ma-
 trimo-

trimonis fidem aut iura vlla sancta habent: neq; ad mutandos mo-
res peruicacem gentem vlla ratione adduxeris. Nulla aduersum æ-
gros suos misericordia mouentur, & quamuis arctissima cogna-
tione coniunctos, deserunt: aut ita vt sunt ægros & semiuuos, vt
procul à conspectu amoueant, in siluas & montes deserunt & ex-
ponunt, vbi ferarum ritu miserima morte extinguantur. Postremo,
vt in paucis conferam quod pluribus exponi posset, affirmo nullam
deteriorem aut immaniozem gentem sub cælo viuere.

HIS Rex tam tetris barbaræ gentis moribus auditis, magnum
Consilium suum (vt vocant) conuocat, & in eo refert illa omnia que
Monachorum relatione ipsum accepisse diximus: rogatq; vt quid de
tam importuna & agresti barbarie statuendum sit, libere sententiam
dicant. Ibi non rei certitudine vltterius quæsitæ neq; accuratori con-
sideratione adhibita, decretum fit: Placere Indos continentis inco-
las in seruitutem addici, nisi equidem grauissimis erroribus abdicatis
Christiani esse & ab Hispanis humanum viuendi morem edisce-
re vellent.

Hoc Senatusconsultum ita factum Rex autoritate sua con-
firmat, & ob signato diplomate sancit: mox Didaco Niquefæ & Al-
phonso Hoiedæ, qui primi in eas prouincias titulo Gubernatorum
missi sunt (Niquefæ videlicet Veraguz, Hoieda Carthaginis) tradi-
dit: additis mandatis, vt priusquam bellum illis gentibus & arma o-
stenderent, sacrum Euangelium ante omnia anouciandum cura-
rent: mox etiam admonerent vt fœdissimis moribus flagitiisq; reli-
ctis, cum honestis viris compositè & pacatè viuere vellent, & Hi-
spanorum amicitiam sincerè colere. Quas si condiciones accipe-
rent, & mandata seruarent, Regem Castellæ non tantum suam illis
permisurum libertatem: sed eos quoque pro amicis & vasallis suis
habiturum. Sin minus, iubere eos capi & trahi in seruitutem: deni-
que in eorum corpora, fortunas & vitam, ferro, flamma & omni
belli clade seruire.

EQUIDEM, credo, si seruator & redemptor noster Iesus Christus,
quum sanctos suos Apostolos per Orbem ad promulgandum Euan-
gelium dimitteret, talibus eos instruxisset mandatis, nunquam tot
regna, tot gentes, tot potentissimos principatus humilitati crucis
subiecisset, quæ alioquin vltro verbo eius se summittebant, & diui-
nam eius legem toto pectore adorabant. Itaq; vel hinc exi-

stimare licet quantum sit discrimen inter
Dei iudicium & sententias
hominum.

§ Dida-

*Didacus Niqueſa & Alphonſus Hoieda primi ad Indicam continen-
tem ſubigendam mittantur. Monachi quod ſuaſerant diſſuade-
re coguntur & Indorum ſeruitutem damnare. Ea tandem
Bulla pontificia & Caſareo edicto abrogatur. Recla-
mant diuites Hiſpani. Monachi irrita-
tos malis exemplis Barbarorum
animos, fruſtra verbis
mulcere conan-
tur.*

CAPVT XVIII.

DVo iſti Gubernatores, anno M. D. IX. è Calicio portu ſoluentes, proſpero curſu Hiſpaniolam tenuere. Ibi Hoieda comparatis ſua impenſa quatuor nauibus & amplius eccc. militibus ſcriptis, è Dominica portu ſoluit, Prius tamen negotium dat Martino Ancito baccalaureo (qui regio mandatu ſummus Iuridicalis Prætor ampliffimæ illi prouinciæ impoſitus erat) vt cum reliquis militibus, equis, tormentis, & omni genere comæatus, quam ocyſſimè poſſet in ſubſidium veniret. Quum ad Cathaginem appuliſſet in terram egreſſus, Regium edictum publicè Indis per interpretem enunciat, orans vt paciſice viuere & Chriſtianorum amicitiam colere vellent, & abiectis nefandis ſuis moribus Chriſti fidem ſuſciperent. Id ſi facerent, Regem Caſtellæ illis elementer uſurum & pro amicis cariffimis habiturum ſpondebat.

*Indi Hiſpano-
rum amicitiam
repu-
ant.*

*Dari com-
matorum En-
ang.*

INDI paucis verbis reſpondent: Caſtellæ regis amicitia ſibi nihil eſſe opus. Itaque reuertentur Hiſpani vnde venerant, quippe ſè quidem in ſuis finibus bonos & manuctos aduenas ſerre poſſe: ſed cum iis qui nihil niſi male agere ſciant, nec inferendis iniuriis vnquã ſatientur, nullum ſibi eſſe commercium. Hoc tam abſciſſo reſponſo accepto, Gubernator milites omnes in litus exponit: illi omnem eam oram peruagati, quotquot Indos reperiunt obruncant.

CETERVM promulgato per omnes eas prouincias Regio illo Edicto, ne cuiquam ignotum eſſet, omnes omiſſa & ſepoſita Evangelii prædicatione, capiendis Indis quos minus obediẽtes deprehendiſſent, & mancipiis contrahendis intendere: ac quamquam ea lex ſolos Caribas, humanis veſcentes carnibus, conſtringeret, promiſcue tamen in aliis Indiæ partibus, vbi feralibus illis moribus locus non erat, Hiſpani Indis ad metallâ eſſodienda, ſeruiles operas & vſuum

vsuum necessaria omnia pro mancipiis abutebantur. ¹ Inde gliscere barbaris seruitus, & ea vsque eo progressa est, vt nisi monachi aliquot obtulissent, qui zelo studioque charitatis incensi infelicissimæ gentis libertatem procurarunt, breui genus omne Indorum interitum fuerit.

MONACHI illi Dominicani erant, qui quum in noua Hispania commorantes, quam acerbis & indignis modis Indi ab Hispanis assidue haberentur, palam ipsi cernerent, & tantas eorum iniurias tum pro concione tum priuatim vbique reprehenderent, monentes, venire aliquando ipsis in mentem debere, tantæ immanitatis, quantum erga Indos exercebant, reddendam Deo esse rationem. Itaque imponerent modum seruitutis, & Indos deinceps mitius tractarent, quo videlicet illi Euangelii iugo libentius se submitterent. Hæc (inquam) & talia quum monachi Hispanis subiicerent, parum proficiebant, vltro iridentibus illis dicentibusque, quum nihilo segnius in consueto perseuerarent, Barbaros istos esse indignos Christianissimo canes. Ita verba & monita odium non fructum pariebant.

QUARE coniuncti isti Patres, quum eorum scelerum plenam & authenticam inquisitionem egissent, eam Romam ad Pontificem mittunt per F. Rodericum Minaiam Dominicanum, eique negotium dant vt exposito Indicæ seruitutis præposito & pudendo abusu, quæque inde damna consequuta essent, Bullam à Papa ediceret, qua Indi pristinae libertati restituerentur. Apostolicam sedem tum regebat Papa Paulus III. Is causa & iniuriis Indorum auditis, veraque iis de rebus inquisitione comperta, Bullam concessit qua Indos suæ libertati reddi iuberet. Eam secum in Hispaniam Rodericus referens, cum aliis monachis Regiæ maiestati earum rerum initium, ordinem, finem, vt gestæ erant, exponit: docens, Indorum peccata ab ignorantia expressa & pura, non à militia proficisci: illos quidem creatos esse à Deo homines, non bestias: liberos, non seruos: & ad fidem Christianam adduci debere bonis exemplis, non seruitutis aut tyrannide. Itaque cogitaret regia maiestas, prouincias illas sub imperio & pedibus suis subiectas esse: ac proinde pium fore prouidere, ne intolerandis malis atque iniuriis quas paterentur ab Hispanis, breui ad vastitatem & solitudinem redigerentur. Quippe nullum pudorem esse Hispanis, miseros illos homines sub oneribus gemere & expirare cogere, terram è fodinis assidue egerere, aliisque seruilibus & parum honestis operibus illaborare: adeo vt multi eorum, tadium & miserias fugientes, dilapsi in siluas sibimet ipsi gulam desperati frangerent.

*Monachi rati
non alibi
tam ferre
conantur sed
fero.*

*Interim ser-
uitus abro-
gatur.*

CÆSAR, ea relatione audita, doctorem Figueroam in Indiam mittit, ei que mandat vt ex monachis & præfectis sedulo verum inquirat. Ille abit, mandata exsequitur, quæ cognouerit refert. Cæsar extemplo, nullo præterea adhibito consilio, Indos liberos esse iubet, grauisimis pœnis in eos constitutis qui illis deinceps pro seruis vterentur. Lex profecto sanctissima, & illustrissima, ab optimo Imperatore & clementissimo profecta.

ANNO M. D. XLIV. quum in Hispaniola essem, licentiatuſ Cæratuſ pro præſide in Inſulam venit, Ediçtum illud Cæſareum afferens: idque mox per omnes Indiæ Inſulas & prouincias, magno indigenarum ſolatio gaudioque & ſuſſimo Hiſpanorum dolore, promulgatum eſt. Nec diſſiculter in Hiſpaniola, Cuba, Iamaica, San-Ioannis inſula, & in vniuerſum omni illa ora quæ vulgo à nauticis Terra firma dicitur à Nomine-dei vſque ad Parienſem ſinum, ediçtum illud obrinuit. Sed in Mexico haud peninde acceptum eſt, ditiffimis quibuſdam viris, quorum omnes prope fortunæ in mancipiis fixæ erant, ei legi parere abnuentibus. Quippe contra afferebant, Indos à Ferdinando rege publice ſeruituti addiçtos fuiſſe, idque poſtea à Cæſare confirmatum, & illis quintæ veçtigal penſum eſſe: proinde ſi vellet Cæſarea Maietas Indos libertati reſtituere, eadem opera ſibi nummos redderet, quos in id mercium genus erogafſent. Hæc & ſimilia omnes vulgo querebantur execrantes monachos damni illius ſui autores.

*Mendozæ
ſaluti cogi-
to Hiſpano-
rum anarri-
am elidit.*

E A in re tum Antonii Mendozæ pro regis ſingularis prudentia apparuit: qua niſi opportune vſus eſſet, res haud fatis feliciter caſurę videbantur. quippe ſe quoque ei legi aduerſari & iſtis aſſentiri ingenti ſollertia ſimulans, de ea abroganda ſcribere & ſupplicare eos Cæſari iubet: vero tamen eum officio ſunçtum exituſ demonſtrauit. Neque enim Cæſar aut ſententiam mutare, aut eorum voluntati obſequi voluit, ſed debere eos diçto ſuo audientes eſſe reſcripſit. Itaque Prorex, Mexicanæ ciuitatis primoribus conuocatis, nouum Cæſariſ ediçtũ exhibet, ſed vbi locupletes dominos duriores, neque ſeruos manu mittere velle animaduertit, ne turba inde aut tumultuſ oriretur, legis rigorem prudentia temperauit, eamque omnes tali forma acceperunt: nimirum vt quicunq; ſeruos haberent, quotannis pro rata portione, viginti ex omni numero manu mitterent. Qua ex re factum eſt vt omnes Indi breui in libertatẽ vendicarentur. Equidẽ ſi Blaſcuſ Nunez Vela, quum Regiſ illiſ mandatiſ inſtructuſ, Peruanam prouinciam Prorex iniit, ad eum modum ſeſe agitafſet, nec quem vitæ exituſ natuſ eſt, habuiſſet, nec, quot poſtea exponẽtur, inde eueniſſent mala.

ANNO

M

R E

RESTITVTIS in libertatem Indis, monachi supplicat Caesar, & potestatem illo commoendi fieri sibi postulant: vt quando Indiam linguam didicissent, eas gentes benignitate alligendo, praedicationibus & concionibus conuerterent: sibi enim quidem satis esse animi, vt iuuante gratia Spiritus sancti eos ad fidem adducerent. Id concessum illis: quin etiam tum vetuit Caesar villas deinceps prouincias vi & armis subigi: sed bonis potius operibus ad Christianismum allici. Cum ea autoritate & mandatis octo monachi in Indiam profecti, ad Floridam appellunt: quatuor exiis in terram egressi concionari coepere. Indi iam antè ab Hispanis malè habiti, monachos fustibus excipiunt, & interfectos pro suo more comedunt. Duo alii ad sineis Gattimalae prouinciae appulli, ad praedicationem excederant: sed idem istos, qui & priores illos, exitus habuit. His experimentis deterriti ceteri, inceptum illud commodiori tempore resertuarunt. Verùm equidem si iam inde ab initio pro turpitudine ac flagitio conciliandis eorum animis adhibita esset benignitas, non dubito quin prosperè cessura fuerint omnia, quippe scèdas illas & atroces iniurias, veluti exempla ad male agendum non habuissent.

I. OCCVPATA Regum Catholicorum nomine à Christophoro Columbo India occidentalis possessione, incolae sua libertati reliquit: idem fecerunt nonnulli post eum Gubernatores. Franciscus tamen Bondilla, qui postea in mari perijs, Rolandus Ximenez, & quidam alij, sicut antiqui mancipijs vti ceperunt, ad colendam terram, scrutandas metallicas venas, onera ferenda & alia opera seruilia exercenda, tamen si miseri isti homines sua sponte satis promissent ad illis inferendum. Sed anno M.D.III. Caribes, id est, sagittarii illi feroces, qui Hispanos iaculis veneno tinctis conficiebant, deinde craticulis, quas ipsi Barbacois appellant, imponebant, pro mancipijs declarati, & expositi quibuscunque capere illos possent.

Ista permissio postea ad tantam licentiam peruenit, vt Hispani sine discrimine bonos & malos in seruitutem traherent. Atq; vt hac licentia legitima censeretur, Thomas quidam Ortiz, Dominicanus, & alij eiusdem ordinis, nihil aliud in suis concionibus vociferabantur: imo in Hispaniam traicentes, Discursum quendam Indiarum rerum Consilio obtulerunt, in quo vita miserorum istorum Barbarorum graphicè exprimebatur, multis lepidis rationibus adductis quibus probarent, eos ad nullam rem utiles esse quam vt mancipiorum vicem supplerent. Presidebat tum ei Consilio, Cardinalis Loaysa, summus inquisitor, Commissarius Cruciata, & Praefectus Dominicani ordinis: illi facile persuaserunt vera esse quae dicerent venerandi isti patres. Ea de Causa Impera-

tor decreto factò Madridi M. D. X. XV. sanxit, ut Indi pro mancipiis haberentur.

Postea tamen, mutata sententia, Dominicani isti debacchari ceperunt in eos, qui Indis tanquam mancipiis uterentur: sic ut denuo deliberandum fuerit, decennio post, de hac ipsa materia. Inter reliquos Frater Rodericus Minaia, allata à summo Pontifice Bulla, & frater Bartholomaeus & Casus Dominicani ordinis, valde intercesserunt pro Indorum libertate. Ita Carolus V. Imperator, voluit Consilium Indicum, ex sententia multorum Iurisperitorum, Canonistarum, & Theologorum, Edictum promulgare, quod contineret XL. Articulos: quo breuiter decerneretur, ut omnes Indi in libertatem vindicarentur, remitterentur in eas Prouincias ex quibus erant oriundi, & Christianam religionem edocerentur. Hoc edictum magnas turbas per uniuersam Indiam occidentalem, praesertim vero in Peruana Prouincia, excitauit, ut in tertio huius Historia libro apparebit.

2. Comara de instituto horum Monachorum ex euentu iudicium faciens, hanc humanitatis & clementiae viam valde damnat, ut nimis exolestam, & qua ab istis feris nationibus nihil impetrare possis. Hac enim eius sunt verba XLV. cap. sua Historia. Qui Monachorum opinionem probabant, nunc agnoscunt, operam ludere eos, qui tali via has nationes ad nostram amicitiam pertrahere volunt, multo vero minus ad nostram fidem, tametsi forsitan, potior esset.

Eiusdem sententiae erat Nunnius de Gusman Panuci Praefectus in eo Discursu, quem ad Carolum Casarem mittebat ex Prouincia Mechoacan Magna illius Hispania noua anno M. D. XXX. Nam in loco quodam sua Historia, recitatis aliquot uelitationibus aduersus Indos habitis, addit. Decurso dimidij miliaris ulterius spatio, nec ulla re obseruata: valde enim defatigati erant meus & reliquorum comitum equi, substiti, ut meos omnes colligerem. Bini ex meis famulis in eo ministerio occupati, & hac illac discurrentes, in magnam turbam Chichimecarum (populi sunt Nouae Hispaniae contermini) Indos nobis confederatos persequentium. Hac re intellecta, statim me conuertit, ut pleno cursu illos insequeretur. Praefectus castrorum & alius nobilis à me educatus, incitatis equis reliquos praecedentes, perueniunt in quendam locum, ubi latebant plus quam quater mille feminae & pueri cum impedimentis. Illi conspectis equitibus, protinus fugam cepissent, & cum eò aduentrem, eorum vestigia adhuc conspexi. Paulo ulterius progressus, quarundam seminarum & puerorum sanguine conspersum locum offendi, quos Indi nobis confederati matauerant, & sacrificauerant. Nulla enim ratione inbiberi possunt, ut ab ista praua consuetudine desistant, etiamsi corripiantur & casti-

castigentur: maxima tamen eorum pars bonos Christianos se profiten-
tur. Orto tamen V. Ma^m, ut sibi persuadeas, illos eadem nefanda com-
mittere qua prius solebant, clam nobis tamen quantum possunt. Itaque
tum ob has causas, tum ob alias iustas occasiones quas ad V. Ma^m per-
scripsi, mea sententia, non debebat illis concedi tanta libertas, sed immi-
nuenda pro vita illorum & status ratione. Alioqui praeberitur illis ma-
ior ansa peccandi, & homines sacrificandi potius, quam ullam aliam
rem: nam neq. virtute ullam neq. humanitate sunt praediti, neq. veritatis
amantes, neq. apti ad disciplinam aliquam percipiendam, aut vitam re-
formandam, sed potius in deterius vergunt. Adde, talem eorum esse na-
turam, ut sub metu contineri debeant, si quis probos Christianos ex illis
efficere velit. Atque certo persuadeat sibi V. Ma^m, me veritatem pro-
loqui.

Hac erat sententia Gubernatoris illius Nunnij de Gufman qui cru-
deliter in miseros illos Mechoacan, Xalisco, & Panuco incolae, & alios,
imperium exercuit, quamdiu istis regionibus praesuit, sed singulare cru-
delitatis & barbari furoris exemplum edidit in miserum quendam Pro-
vincia Mechoacan Regulum, nomine Caconcy: eum enim cremari iussit,
ne apud Caesarem, aut eos quos Iuri dicundo istis praefecerat, conqueri pos-
set, de latrocinio in se & suos subditos à Gufmano commissis: & hac cru-
deli morte illum affecto, causam praetextens, quod rebellionem molitus es-
set in Caesarem, & multos Indos atque Christianos sacrificasset, perinde
ut facere solebat antequam baptisaretur: & varias alias calumnias in mi-
serum commentus est.

Sed his duobus Hispanis, qui rigidum imperium laudant, binos alios
opponam, primum Hispanum, alterum Gallum, qui ipsa experientia pro-
bant, humanitate plus effici posse apud eas nationes, licet barbaras, quam
vi & crudelitate.

Primus Alvarus Nunnez, nomine, cui cognomen caput vaccinum,
in discursu quodam misso ad Carolum Caesarem, de itinere quod comiti-
bus aliquot Hispanis consecit nouem annorum spatio per continentem
India Occidentalis, à Panuco aut paulo supra incipiens usq. ad mare Au-
strale, longè aliter loquitur quam Gomara. Ego quadam in medium ad-
feram ad hanc rem facientia.

Primum habita longa narratione de regionibus quas peragrarunt
per bis mille circiter leucas, & quam humaniter ab incolis fuerunt acce-
pti, pro natura earum regionum, quia morbis medendi artem proficere-
tur, hinc inde errabundi, & requirentes loca aliqua ab Hispanis habita-
ta in qua se recipere possent: cum tandem circiter triginta leucis ab Au-
strali mari abessent, non procul abesse Hispanos intellexerunt: Itaq. addit.

K 3 His,

„ His, inquit, intellectis, Deo gratias ex animo egimus, desperaba-
 „ mus enim amplius quidquam de Christianis intelligere: tamen valde
 „ metuebamus ne isti Christiani, de quibus referebani Indi, litus illud Au-
 „ stralis maris lustrandi & obseruandi gratia duntaxat percurrissent. Sed
 „ cum nobis certiora indicia adicerent, iter nostrum urgebamus, & quo
 „ longius progrediebamur, plures reperiebamus, qui nobis de Christianis
 „ verba facerent: nos autem illis persequebamus, ideo ad illos Christianos
 „ properare, ut moneremus, ne Indos in posterum occiderent, mancipia fa-
 „ cerent, ex ipsorum sedibus eicerent, aut eis nocerent: qua de re magna la-
 „ titia afficiebantur miseri isti.

„ Multa loca inueniebamus ab incolis deserta, qui in montes con-
 „ fugerant, & istic latebant, quia ob metum Christianorum in suis adibus
 „ consistere, aut agros conferere non audebant. Magno sane dolore afficie-
 „ bamur, cum videremus adeo fertilem regionem, & limpidis riuulis, &
 „ stuuia rigatam, ita vastatam & incendiis corruptam, atque incolas adeo
 „ miseros & attonitos. Præterea fames ita inualuerat, quia miseri neque
 „ sererebant, neque plantabant quippiam, ut arborum cortices & radices
 „ quasdam rodere cogerentur. Nos etiam toto illo itinere famem perpessi su-
 „ mus, quia incola necessaria nobis ministrare non poterant, cum tam
 „ maligne exciperentur, imo inedia vitam sibi adimere velle videbantur.

„ Nobis narrabant, ut aliquando Christiani in illam Prouinciã
 „ ingressi, eam vastam reddidissent, pagos & hominum ades incendio ab-
 „ sumentes: & dimidiam incolarum, quos istic inuenissent, partem, cum
 „ vxoribus & liberis abripientes: qui elabi potuerant, in siluas & montes
 „ se contulisse. Animaduertentes autem illos esse adeo perturbato animo ut
 „ nusquam consistere auderent, neque velle aut posse serere terramve colere,
 „ sed potius constituisse semel mori, quam diutius perpeti ut tam crudeli-
 „ ter haberentur, atque hæcenus fuerant, eos quantum poteramus solaba-
 „ mur: & satis apparebat ex vultu ipsos libenter nobiscum versari. Nihilomi-
 „ nus, plurimum verebamur, ut, si quando ad eorum limites perueni-
 „ remus, qui continua bella cum Christianis exercent, in nos irruentes vin-
 „ dictam sumerent de omnibus iniuriis quas à Christianis accepissent. Eò
 „ tamen Dei beneficio peruenientes, incolas adeo mites inuenimus, ut non
 „ minus nos metuerent & reuererentur, quam illi per quos iam feceramus
 „ iter: quod summe admirati sumus. Inde facile iudicari potest, illam natio-
 „ nes bonis exemplis, & honesta conuersatione, ad Christianam fidem am-
 „ plectendam, & ad Maicstatis Casaræ obedientiam præstandam, esse pelli-
 „ ciosos: & nullam esse viam, ista magis securam.

„ Illi nos perduxerunt in pagum in summo montis vertice situm, cu-
 „ ius ascensus valde asper & difficilis. Istic inuenimus plurimos, qui ob me-

tum Christianorum eo confugerant. Miseri isti benevole nos excipientes, nobis obtulerunt qua habebant, & inter reliqua plures quam bis mille saccos Mayz in nobis attulerunt, quod miseris istis famelicis quinos eo usque deduxerant, donauimus.

Sequente die quatuor viros ablegauimus per eam regionem qui sparsos hinc inde colligerent, & quot quot inuenirent, deducerent in pagum quendam trium dierum itinere istinc distantem: Deinde postridie illinc discessimus, cum omnibus quos ibi repereramus, & semper recentia vestigia agnoscebamus in quibus Christiani illam noctem traduxissent. Circiter meridiem incidimus in eos quos ablegaueramus, qui reserebant neminem tota illa prouincia potuisse inuenire, quia omnes fugerant, & in montibus se absiderant, metuentes ne à Christianis occiderentur, aut in seruitutem abriperentur: atque nocte precedente Christianos quosdam conspexisse trabentes Indos quosdam catenis vinctos: se autem post arbores latuisse, ut obseruarent quid agerent.

His auditis, incola illius regionis qui nos comitabantur, adeo perturbati fuerunt, ut quidam ex eorum numero regrederentur, ad alios signifi- candum, Christianos aduenire: & haud dubie plures discessissent, nisi illos adnouissemus ne metuerent, quibus verbis valde confirmati sunt. Nam tunc nobiscum erant nonnulli Indiquorum habitatio plus quam centum leucis inde aberat, qui nos etiam inuitos sequuti erant, licet obnixè illos rogassimus ut domum repeterent. Atque ut magis confidentes illos redderemus, ea nocte istuc perstitimus. Postridie perreximus, & in via pernoctauimus. Tertio die quos hinc inde ablegaueramus, deduxerunt ad locum in quo Christianos conspexerant: sub noctem eo peruenientes, facile deprehendimus verum nobis retulisse. Nam ex duobus stipitibus telluri infixis, quibus alligati fuerant equi, agnouimus equites istac iter fecisse.

Certis igitur Christianorum vestigijs deprehensis, ex quibus intellegebamus non procul eos abesse, Deo gratias egimus, illum orantes, ut à tam misera captiuitate nos liberaret. Eadem nocte quosdam ex meis comitibus rogavi, ut Christianos, qui per ea loca, in quibus ipsorum vestigia deprehenderamus, iter faciebant, & tridui itinere à nobis forte abesse poterant, sequerentur. Sed omnes summam lassitudinem causati, abnuerunt, tamen si me multo iuniores & robustiores essent, & eo officio multo me melius fungi potuissent: intellectu tamen eorum voluntate, postridie summo mane adsumptis mecum Athiopo & undecim Indis, sequutus sum Christianorum vestigia, & tria loca deprehendi in quibus noctem traduxerant. Emensis eo die decem leucis, postridie mane incidi in quatuor equites Christianos, qui me conspecti tam peregrino habitu amicum,

20 *Hum. & Indos comites habentem, adeo attoniti fuerunt, ut & multo*
 21 *tempore ne verbum quidem effari possent. Ego vero illos oravi, ut ad*
 22 *suum Tribunal me deducerent. Appellabatur is Tribunus Diego, id*
 23 *est Iacobus de Alcaraz, qui, me audito, respondit, semet adeo esse attoni-*
 24 *tum, ut quid ipsi agendum esset ignoraret, quia iam diu per eam regio-*
 25 *nem vagatus erat, nullum tamen Indum deprehendere potuisset: itaque*
 26 *non perſpicere quonam se cum suis conuerteret, quia iam magna annonæ*
 27 *penuria laborare incipiebat. Tum illi significo Durantem & Castigium*
 28 *reliquisse cum magna Indorum qui eos deduxerant, turba, circiter de-*
 29 *cem ab eo loco leucis. Hoc intellecto, illico tres equites ablegauit cum quin-*
 30 *quaginta Indis ex eorum numero quos secum traherat. Illis adiunxi me-*
 31 *um athiopem, qui index itineris esset: ego vero istic perſtiti.*

32 *Post quantum diem Andreas Dorante et Alphonsus de Castiglio*
 33 *adueniunt comitantibus eos plusquam sexcentis Indis, qui, Christianos*
 34 *fugientes; ad montes se contulerant & varijs locis se abdiderant, & redu-*
 35 *centibus reliquos omnes (qui nos comitati erant ad eum vsq; locum ubi*
 36 *eos dimiseram) ut Christianos comitarentur. Tum Alcaraz orat nos,*
 37 *ut euocaremus eos qui secundum flumina habitabant, & alios qui in*
 38 *montibus sese abdiderant, tuberemusque annonam adferre: tamen si non ef-*
 39 *ſet necesse hac illis præcipere, quandoquidem ipsi sponte hac onusti adue-*
 40 *niebant. Nostros tamen cursores ablegauimus, qui quotquot potuerunt*
 41 *euocarunt. Itaque sexcenti simul aduenerunt, ferentes quidquid Mayz*
 42 *habebant in fictilibus vasis argilla tectis, in quibus illud sub terram con-*
 43 *diderant: præterea quæcumq; penes se reliqua erant: sed, reſeruatæ duntaxat*
 44 *quæ necessaria essent, reliqua Christianis dedimus, ut inter se distri-*
 45 *buerent.*

46 *Deinde altercatio nobis fuit cum nostris Christianis, quia in serui-*
 47 *tutem trahere volebant Indos qui nos comitabantur: & cum indignatio-*
 48 *ne illinc discedentes, multos arcus & sagittas quarum quinque insignes,*
 49 *cuspidem smaragdis armatam habebant & peras nobiscum sumere obli-*
 50 *ti, amisimus. Sed maxima difficultas nobis oborta, volentibus partem*
 51 *Indorum à nobis dimittere, & illos hortantibus ut nihil amplius metue-*
 52 *rent, sed singuli domum abirent atque suam sementem facerent. Sed sur-*
 53 *dis canebarunt, nec à nobis discedere cupiebant, donec reliqui etiam Indi*
 54 *dimissionem impetrarent, prout consuetudo eorum ferebat, nam metue-*
 55 *bant ne occiderentur si sine alijs abirent: in nostro autem comitatu, neque*
 56 *Christianos, neque eorum lanceas formidabant.*

57 *Hac grauius ferentes alij Christiani, per interpretes illis significari*
 58 *iusserunt, nos quidem ex eadem gente esse secum, qui iam multo tempore*
 59 *aberraueramus, vilis tamen generis & conditionis: se vero rerum esse*

Dom-

Dominos, & qui soli essent observandi. Indi nibili facientes eorum dicta, ita inter se aiebant. Magni nugatores esse debent illi Christiani, exploratum enim habemus hos ab Oriente Sole venire: illi vero ex locis in quibus Sol occidit. Præterea dicebant nos agros curare, illos autem sanos occidere: nos nudos & sine calceis incedere, illos cum vestibus & lanceis equitare: nos non esse avaros vel alieni cupidos, imo quidquid nobis donabatur, statim alijs elargiri, illos vero nihil aliud quam furari & rapere, quidquid possent, nec quidpiam alijs donare. Hac erant Indorum de nobis iudicia collatione facta cum alijs Christianis, & ita de toto vita nostra cursu discurrerent, contraria prorsus referebant de Christianorum vita, existimantes nos ex eorum gente non esse. Sed neque hac inter se duntaxat missitabant, verum sermone etiam Hispanico discrete & alia voce responderunt: & suis, communi quadam inter se lingua, significarunt. Illud idioma vulgari apud ipsos in usu est, quadringentarum plus leucarum spatio, qua nos iter fecimus, & apud quos in usu est Primbaitu appellatur.

Tandem nunquam illis Indi persuaderi potuit nos ex illorum aliorum Christianorum natione esse, qui ita regiones depradabantur: & summa cum difficultate illis persuadere potuimus ut domum repeterent, præcipientes ut cum securitate reliquos ex suis hinc inde dispersos in plana renocarent, terramque colerent qua a suis incolis deserta, iam siluæ scebat, tametsi natura sit totius India fertilissima. Nam ter quotannis sata, ubertim fructus profert: deinde elegantissimis fluminibus & alijs aquis dulcibus & potulentis irrigatur. Habet etiam venarum auri & argenti iudicia. Incola bene habito corpore sunt, & Christianis, quos habent, amicos, volunt arioministrant, & Mexici incolis longe robustiores. Brevis terra est in qua nihil, quantum ad ubertatem attinet, desiderare queas.

Discedentes à nobis Indi, polliciti sunt se nostris mandatis obsequuturos, & curaturos ut singuli suorum hominum in proprios pagos redirent, modo Christiani ipsos molestia non afficiant. Quantum ad me attinet, affirmo, nisi id fecerint, culpam in Christianos esse rejiciendam. Vix illi dimissi erant, cum nostri Christiani, me & comites, cuidam Zebbero rerum capitalium præfecto, atque tribus alijs Hispanis tradiderunt abducendos. Istic experientia didicimus, quam fallacia sint hominum iudicia. nos enim quietem & libertatem inter Christianos quærentes & illam iam adeptos esse existimantes, prorsus contrarium experti sumus. Itaque illi, ut nos ab Indis segregarent per montes & deserta loca nos abduxerunt, ne videremus quam male miseros incolas exciperent: nam tam inter se consilium inierant de opprimendis Indiis quos pacifice & cum se-

11 curitatis spe dimiseramus, quod etiam postea fecerunt.

12 Qui nos abducebant, biduo integro, per montes illos difficilima via
13 trahabant, in qua neq, aqua, neq, semita vlla apparebat, vt sibi nos extin-
14 ctos iri putaremus: nostrorum sane quinq, & plurimi Indiamici, quos
15 isti Hispani deducebant, ea perierunt. In his igitur difficultatibus versa-
16 ti, tertio die circa meridiem, aquam inuenimus; consecimus cum illis, vi-
17 genti quinq, leucas, deinde in pagum quendam Indorum pace utentium
18 peruenimus, in quo nos reliquit ille Zebrero; & tres leucas ulterius pro-
19 gressus est in pagum Guliazam, in quo commorabatur Melchior Di-
20 az, eius Prouincia Praefectus. Is audito nostro aduentu, illa ipsa nocte nos
21 inuisu, & nostrae miseria indoluit, gratias tamen agens Deo de ipsius in nos
22 misericordia, atq, Gubernatoris Nunni de Gusman, & suo nomine, ob-
23 tulit quacumq, haberet in sua potestate, inigne, vt apparebat, serens,
24 Alcaraz, & suorum in nos inhumanitatem. Et plane nobis persuademus,
25 si ipse adfuisset, neq, nos, neq, Indos tam inhumaniter fuisse excipiendos.

26 Postridie mane, istinc abire cupientes, vt Aubacan peteremus, ro-
27 gavit Praefectus Diaz, ne excederemus, in signe enim seruitium Deo & V.
28 Ma^{ti} facturos (quia regio deserta esset ab incolis, qui pagis suis desertis, ad
29 montes confugerant, nec redire volebant) si illos reuocaremus, atq, Dei &
30 Vestra Ma^{ti} nomine preciperemus, vt in plana redirent, & terram co-
31 lerent. Arduum initio visum est nobis hoc negotium, nullum enim eorum
32 Indorum qui nos comitati fuerant, & quorum opera in similibus rebus
33 vti consueueramus, amplius habebamus. Tandem tamen succurrit, vt
34 binos Indos à captiuorum numero liberaremus, qui illius regionis incola
35 essent, & cum Christianis erant, quando primum in eos incidimus, vide-
36 rantiq, magnam nos comitantium numerum, & ab aliis Indis intellexe-
37 rant, quantam existimationem & auctoritatem adepti essemus per eas
38 prouincias, tum ea, qua à nobis istuc acta essent, agros curando, & qua po-
39 teramus beneficia in eos conferendo. Cum illis igitur, etiam alios pagi
40 Guliazan incolas ablegauimus reuocatum Indos per montes dispersos,
41 & fluminis Patachan accolae, apud quod Christianos inueniamus, atq,
42 mandatam dedimus, ipsis dicerent, nos eorum colloquium expetere, eam
43 ob causam sine formidine ad nos venissent. Vt vero hi alacrius hoc iter
44 susciperent, & alij aduenirent, singulis horum tabellariorum magnam
45 cucurbitam (ex earum numero quas gestabamus) in manum dedimus,
46 magna existimationis apud ipsos indicium & signum.

47 Abeuntes igitur hi fectales, post septimam diem demum reuersi sunt,
48 adducentes tres Regulos Indos ex eorum numero qui in montes profuge-
49 rant, quos comitabantur quindecim alij Inds, qui multa monilia, gem-
50 mas quas vulgus Turquesas vocat, pennaceas cristas, & aliam pluma-
51 ceam

ceam supellectilem abunde adferentes. Fluvij vero Patachan accolarum nullum reperisse aiebant, quia Christiani denno illos erant persecuti.

Tum Melchior Dias nostrum Interpretem rogavit, ut eos Indos qui nostra causa aduenerant alloqueretur, ipsiq; significaret: nos à Deo, qui in cælis est, missos, per integras nouem annos errabundos orbem peragrassè, admonentes quot quot inueniebamus, ut in Deum crederent, & ipsi inferirent, totius enim orbis & quidquid in eo continetur esse dominum, qui bonos viros morientes ad se recipit in cælum, ubi neq; mortem amplius metuent, neq; frigore aut penuria ulla affliguntur, sed tanta gloria fruuntur, quantum nulla hominis mens capere possit. Contra, eos qui ipsi obsequi non volunt, sub terram deprimere in consortium Diabolorum, atq; in ingentem ignem abijcere, in quo perpetuo torquerentur. Deinde, si vellet Christiani fieri, & Deo seruire eoritu quo à nobis edocentur, Christianos, illos pro fratribus habituros, ipsiq; nos imperaturos, ne in posterum eos diuexarent, aut ex suis habitationibus pellerent, sed eorum amici essent. Quod si conuerti nollent, sibi persuaderent, Christianos pessime illos diuexaturos, & in exterarum regiones tanquam mancipia abducturos.

Responderunt interpreti, se Christianos futuros, & Deo seruituros. Interrogatus, quisnam ille esset, quem adorarent, cui sacrificarent, & à quo plusquam peterent ad sementem rigandam ut melius cresceret, deniq; reliqua ipsis necessaria, Responderunt, viro cuiuspiam in cælis commoranti: quo autem esset eius nomen, AGVAR. aiebant, & se credere, illum orbem creasse, & qui liquidum eo contineretur. Seseuati à quo ista accepissent: dixerunt se à patribus didicisse, & iam multis saculis talem notissimam inter ipsos esse: vulgarem, se ferre ipsum aquam è cælis demittere, & reliquas res bonas. Ipsi porro significari iussimus, eum quem ipsi AGVAR. vocarent, illum ipsum esse, quem nos DEVM appellaremus, quem si adorarent & colerent, eo quem nos doceremus, ritu bene cum ipsis actum iri Responderunt, quidquid dixissemus probe intellexisse, & id acturos. Monuimus autem necesse esse, ut montibus relictis, planam regionem habitatum redirent, suas ades restaurarent, atq; etiam vnam Deo extruerent, in cuius vestibulo crucem figerent, illi similem, quam nos istuc habebamus. Deinde, quando Christianos istuc iter facientes animaduernerent, ut sine arcibus & armis, sed cum sola cruce & labaro, sis obuiam procederent, & in suas ades deducerent, gentiliterg; exciperent. Ista ratione Christianos nunquam illis nocituros.

Concione finita, & fide ab ipsis data, sequacumque dixerantur facturos, Prefectus singulos veste donauit, laute habuit, & domum dimisit, Deo votum faciens, se nec excursions facituum in ea loca, que ab Indis

nostra admonitione reducibus colerentur, nec passurum ut alius quispiam faceret, aut mancipia inde abriperet, donec Maiestas Vestra, aut Gubernator Nunnius de Gusman, vel Maiestatis Vestra Vicarius, stauisset quod existimarent commodum ad Dei & Maiestatis Vestrae seruitium.

Et paulo post: Cum ad urbem D. Michaelis peruenissemus, aduenierunt etiam Indi narrantes, ut singulis diebus plerique montibus descenderent magna cura templum exstruerent, & cruces erigerent. Post quintum & decimum diem, aduenit etiam Tribunus Alcaraz, cum Hispanis quibus praeerat: referebant autem illi Praefecto Diaz, Indos suos pagos reparare, in planicie, & magnum Indorum numerum inuenisse, quacumque iter fecissent, etiam in locis quae ante deserta erant. Imo Indos ipsis obuiam progressos cum Cruce & Labaro, ad suas ades inuitasse, & quidquid haberent ipsis adposuisse. Ea nocte inter ipsos dormissee, valde admiratos at aemulatem mutationem. Indos autem illis significasse, non secure se uiuere, quia Praefectus Diaz, praecepisset, ne in posterum quisquam illis noceret.

Deum autem oramus, concedere dignetur V. Mai., ut ipsa uiuentia & sub protectione vestri Imperij, istae nationes reducantur ad ueram Dei agnitiohem, qui illas creauit & redemit. Quod existimamus futurum, nam non adeo difficile factu est, atque, qui existimet. Per bis mille enim leucas quas nonem annorum spatio mari & terra emensumus, & decem in super mensibus, a nostra misera captiuitate huc illuc sine intermissione discurrentes, nullum sacrificij ritum, nullam idololatriae speciem in miseris illis nationibus deprehendimus.

Hac est Hispani hominis Narratio, qui ipse eas Prouincias peragraverat, nec ullum ex mendacio compendium expectare poterat. Nunc Gallum hominem in medium proferamus, Tribunum, de Brasilia loquentem, quam primi Lusitani detexerunt, & sui iuris esse asserunt. Totis tamen septuaginta & amplius annis, quibus coeperunt eo navigare, nondum duodecimam eius partem occupauerunt, quia nimirum magis seduli fuerunt in exportandis regionis diuitiis, quam incolarum animis sibi deuiuciendis.

Itaque sic scribit: Si ~~quis~~ quis se illius Prouincia Dominos venditant, vere fuissent Christiani, & honorem Dei suo quaestui praeuolissent, dimidia eorum populorum pars iam Christiana facta esset. Multi enim ex ipsis nosse desiderant quid sit Deus, & valde sunt dociles. ~~Nonnulli tamen adhuc idololatriam seruantes, in quibusdam locis~~

Si quis autem me interroget, cur Lusitani ferre nequeunt, ut Galli Brasiliam, aliaque loca ab ipsis frequentata, ueluti Guineam, Tapprobanam,

nam, adeant, nullam aliam rationem proferre possum, quam insatiabilem eorum avaritiam in causa esse. Nam licet minima pars orbis sint, nimis tamen angustus videtur, ut eorum cupiditatem explere possit. Arbitror ipsos potionem hausisse cui inasperus fuerit pulvis cordis Regis Alexandri, qua illis tantam sitim excitavit, ut ipsis videatur se pugno posse comprehendere, quod ne vitra, quidem manu amplecti possint. Perjuadent sibi, ut opinor, Deum terram & mare ipsorum duntaxat gratia condidisse, nec reliquas nationes dignas esse qua navigent: atq; si repagulis mare claudere possent ab Artabro Promontorio, in Hyberniam usq; iam dudum mare illud interclusissent. Si navigando Prouincia alicuius maritima prateruicti sunt, illico sui iuris esse pronunciant. Sed talis adquisitio facile fieri potest, nemine praesertim resistente. Gratias autem agere possunt Francisco I. Regi Gallia: nam si licentiam dare voluisset mercatoribus sui Regni incolis, eò nauigandi, Lusitani potuissent ualedicere illi regioni. Plures enim Prouincias noui istius orbis commercia exercendo cum inquilinis, & sola beneuolentia nullam vim inferendo adquisuissent quatuor aut quinque annis, & longius penetrassent, quam Lusitani in quinquaginta fecerunt: sic ut ne vnus quidem Lusitanus tota illa Prouincia remansisset. Hac vna est ex primarijs rationibus, cur Lusitani nolint Gallos commercia ista exercere. Nam simul atq; eius regionis incolae Gallorum consuetudinem degustarunt, cum Lusitani nihil sibi negotij amplius esse uolunt, sed eos odio habent & contemtu.

Nunc Lectori liberum relinquo deligendi utram magis probabit opinionem. Ad me quod attinet, maiorem fidem tribuo experto nauis Praefecto, aut Viatori constanter asserenti qua uidit, & longo tempore mores earum quas adit nationum obseruauit, quam sacerdoti, qui nunquam eas regiones uidit nisi in tabula Chorographica, ut Gomara, aut Praefidi militari qualis Gufmanus, cui vnicus erat scopus explere suam avaritiam, & Cesari suas sanguinarias actio-

nes probare, qui tamen postea eius Prouincia Praefectura illum merito summoit.

Hoieda & Niqueſa Gubernatores ferro & flamma in Indos continentis incolas ſaniunt. Hoieda vulneratur, & ſame è prouincia eiectus, ex vulnere in Hispaniola moritur.

CAPVT XIX.

DUM circa nouam Carthaginem moratur Hoieda cum Indis bellum gerens, ecce Niqueſa ſuperuenit liburnicæ vnus, ſeptem carauellarum, & duorum phaſellorum claſſe inſtructus, & cum amplius ſeptingentis militibus prouinciam ſuam petens. Is ſocium ſuum Hoiedam infaſto quodam caſu iectum & afflictum reperit. Ille paulo ante à Carthagine XII. millia in mediterranea progreſſus, ingentis prædæ ſpe & cupidine illectus, genti cuidam inſeſta arma intulerat, quum Indis credidiſſet affirmantibus eo loco magnam vim auri reſerturum. Sed ex ea expeditione nihil præter vulnera & detrimentum ingens retulit. Eius enim populi Cacicus, haud dubius aduentare Hiſpanos, Indorum multitudine excita, paratus in armis hoſtium aduentum exſpectabat. Qui vt apparuere, tanta in eos vi irruerunt Barbari, vt Hoieda fugam capeſſere, amiſſis ſeptuaginta quinque militibus, & ad mare regredi coactus ſit.

Hiſ auditis qui ſuperuenerant, conſilium ineunt, & iunctis viribus in eius gentis ſineis impetum facere ac ſuorum cædem vlciſci ſtatuunt. Itaque ſub veſperam maxima militum pars ſilentio è caſtris profeſti, modico ac ſuſpenſo gradu medio itinere conſecto, ſub auroram Indos ſecuros & ſomno torpidos opprimunt. Illi excitati vulneribus & ad nec opinatum tumultum pauentes, in ſuper etiam mapalium incendio perterriti, præcipiti fuga velut cæci euadunt: ſed obſeptis à milite itineribus incidentes in armatos cæduntur alij, alij incendio perire quàm Hiſpanorum manibus præoptantes, in igneis ſemetipſi præcipitant. Erant ei populo centum ferme caſæ contextæ arundinibus & folijs palmarum contextæ. Omnes ſerto flamma que abſumpti ſunt, præter paucos, quos dubiæ adhuc lucis obſcuro fuga diſcrimini eripuit. Sex modo capti ſunt & Hoiedæ in ſeruitutem traditi: victores, quum frige factis cineribus aurum quærentes perpauſillum inueniſſent, eluſa auantia nec præda pro ſpe inuenta, male alacres Carthaginem regreſſi ſunt.

INDE ſoluens Niqueſa & directo in Occidentem curſu oram præterlegens, Prouinciã ſuam quærete inſtitit. Hoieda quoque &

ipſe

ipse præter oram nouæ Carthaginis vectus, ducenta ferè millia à Carthagine sinum Vrabensem ingreditur, & ibi equis, machinis, omnique commeatu in litus exposita, ædificia moliri & crebris excursionibus eas gentes infestare cœpit. Indi satis gnari quid Christiani quererent, rudis auri massas & monilia per vias spargebant: mox intentis arcibus abditis Hispanos, simul vt sese ad colligendum aurum demiserant, venenatis sagittis figebant.

*Barbari illi
Gentium a
nostrum cla
sunt.*

DVM eius provincie fincis Hispani populantur, Indi cuiusdam Reguli vxorem fortè inter ceteros captiuos abduxerunt. Is Gubernatorem adit, aliquot amicis comitantibus, vxorem se redimere velle simulans, & dare quidquid ille peteret: sed vt in eius conspectum venit, magnificè exorsus, non eum tantum contumeliosis verbis, sed se ipsa quoque violat, & sagitta venenata configit. Milites audito clamore accurrunt, & circumfusi Regulum cum coniuge & sociis obrutancant. Gubernatoris femur saucium, igni (vt fieri consuevit) medicatum est, & veneno non satis valido vt cunque sanatum.

*Magnanimi
viri concepti
& mox
barbari
tristit.*

HISPANI tantam in hostibus animi magnitudinem demirantes, & ab illis dum animosè libertatem suam defenderent, multos iam ex suis interfectos: alios ex intemperie corli vulgaris morbis quotidie interire, de Gubernatore conqueri incipiunt. Se videlicet ab eo in eum locum deductos, vbi propter impeditos saltus & densissimas siluas nequicquam arma & vires expectentur.

PER eos forte dies ex Hispaniola nauis viris & commeatu onusta eò appellens, recreandis omnibus plurimum profuit: nec propterea tamen fremitus militum & seditiosi clamores leniebantur. Quinetiam quum vehementius quam antea ardescerent, Gubernator circumiens omnium vicem consolabatur, bono animo eos esse iubens: breui Ancisum baccalaureum ex Hispaniola cum subsidiis & commeatu ad futurum. Sed verba frustra erant, & furdis hæc caneantur, metuentibus videlicet, ne tandem Indos pascere. Itaque maxima eorum pars phafelis inde fugere clanculum moliebantur.

*Indi
pascere
Indos
pascere*

HIS auditis Gubernator, tum vt seditioni obuiam iret, tum ne irritò incepto ditissimam provinciam relinquere cogere, nauem quæ venerat conscendens, legatum in sui vicem Franciscum Pizarum relquit: pollicitus breui se ex Hispaniola cum commeatu & recentium militum supplemento reuersurum: ac nisi quinquagesimum intra diem redisset, potestatem sociis faciens, vt quomodocunque visum esset, rebus suis consulere. Is fuit Pizarus, qui postea cum Didaco Almagro amplissimum ditissimum quere-

gnum

regnum Peruanum reperit & subegit. Hoieda multis conflictatus laboribus vix tandem Hispaniolam tenuit, vulnere nuper accepto admodum grauis: vnde paucos intra dies summo cum dolore moritur.

1. DE venenatis Indorum sagittis: & remedio vulnorum, vide supra hoc libro cap. 3.

2. HIC fuit Pizarrus, qui postea Caroli V. imperum noui eius orbis Peruanis prouinciis ampliauit, Atabaliba Rege capto & interempto: mox Marchionis titulo auctus & consortis impatiens, Didacum Almagrum, qui cum fortunarum & periculorum societas ei erat, Ferdinandi Pizarri fratris sui opera, de medio sustulit: ac vicissim ipse ab Almagri filio, Ioannis Radae & aliorum coniuratorum opera, Lima domi sua interfectus est, Anno M. D. XLII. De eo fusius lib. 3.

3. HOIEDA iste, postquam in Hispaniolam peruenit seu dolore vulnaris retentus, seu deficientibus ad reditum necessariis: tandem, abiecta & prouincia & vitæ spe, Franciscanorum ordinem subisse (velut Ultimorum desperatorum perfugium) & in eo cultum mortuus fertur.

Franciscus Pizarrus Hoieda legatus, è continenti India cum suis fame expellitur. Ab Anciso Pratore reuerti cogitur. Ancisus, victoria aduersum Indos potitus coloniam condit. Valboa, tractus in partes Hispanis aliquot, ab Anciso secedit.

CAPVT XX.

Hispani fame ex India continentem expellunt.

AM duo præterierant menses, nec redibat Hoieda. Itaque Pizarrus, subigente fame, cum LXX Hispanis (qui ex trecentis reliqui erant) duobus inde nauigiis soluit. Sed quum circa eius oræ litora erraret, sicunde alimenta expedire posset, mox repetendæ Hispaniolæ proposito, ingruente procelloso ventorum turbine, è duobus phaselis alter, cum omnibus qui in eo erant, id est, dimidia fociorum parte, haustus aquis perit. Nonnulli ab inusitate magnitudinis pisce eius gubernaculum frangi & excuti viderunt.

Foris, insula.

INDE Pizarrus in Insulam Forstem eiectus est, in cuius litus quum aquatum egredi vellet, etsi pacis amicitiaque signa ederet, ab Insulanis prohibitus est. Itaque desperabundus, quum super omnia fæua atque aspera, caelo ac terra infestis, fatigatos etiam sitis exurret,

ret,

ret, litus aliquod tutum quò exscenderet quærebat.

SEPIAM mitiore & mutata in melius fortuna, ecce in bacca-
laureum Ancitum incidunt, quiliburnicam vnam & phaselum
vitis commeatuq; onusta Hoiedæ subsidium ducebat. Pizarrus eo
occurfu misit: cæteris, ei primum suos casus, deinde vt quò ire vel-
lent permisisset. Gubernator, exponit. Ancifus primò non credere,
istos ob maleficium profugisse ab Hoieda suspicans: mox vt ea vera
esse comperit, ingemuit, & illos ponè subsequi iussit. Pizarrus ad
hæc supplex orare vt has infelicis exercitus reliquias afflictas & æ-
gras in Hispaniolam perducere à se sineret. Quod quum Ancifus ab-
nueret, tum infirmi milites idè precari, & Lauri libras offerre: quas
haud grauate accepisset, ni crimini id sibi verti metueret. Ergo gra-
tias agens munus repulit: ipsos utique consolatus, breui rediturus
illis vires & pristinam valetudinem, noui sui cõmeatus ope: quum
non aliunde morbos contraxissent quam ex miseris & fame. Ita
haud procul Carthagine nauis applicans, in Comagræ litus ad a-
quandum egreditur.

INDI quum nec Niquefæ nec Hoiedæ eas naues esse agnosce-
rent, aquari Hispanos, ceteraque inde sumere que necessaria essent,
multum mirantibus omnibus, permittunt. Mox inde soluens An-
cifus in Vrabam venit, vbi quum in eundem locum appulisset, in
quem antè Hoieda exscenderat, Naucleri imperitia, nauis prætoria
scopulo illisa est, & ea mox aquis hausta, equi cæteraque animalia
periere: milites ipsi ægre, nulla propè re præter vitam incolumi, eua-
serunt, quam & ipsam ne breui fame amitterent, omnes metuebant.

ITÆ Ancifus, naue amissa & haustis commeatibus, quum iam
milites herbis & agrestibus pomis, quæ in maritima ora reperie-
bant, vescentes cerneret, in mediterranea progredi statuit, satius for-
titer pugnâdo occumbere dicatans quàm turpiter fame tabescent-
es mortem expectare. Itaque cum centum Hispanis profectus est:
sed vix quatuor milia pass. progressi erant, quum occurrens sagitta-
torum agmen Hispanos audaciter inuadere & sagittis cõfigere in-
cipit. Itaq; illi subacti terga vertere, & terram ipsam & gentem, tam
lethales sagittas mittentem, execrantes trepida fuga litus repetunt.

MOX quum nulla inde alimenta expediri posse Ancifus videret,
cognouissetque è capriuis ex aduerso non procul sinu, campe-
stem esse planiciem, frugibus, fructibus aliisque vitæ subsidiis abun-
dantem, cum centum Hispanis & duobus phaelis in aduersam si-
nus partem traiecit. Indi primò aliquandiu nouam gentem & eo-
rum consilii euentum quieti spectabant. Mox vero vt apparuit illos

M   ibi

Hoc n^o
m^oca
nescieb^{at}
Indi, Ex
vno nocte
emitt.

ibi fedibus locum legere & ædificia moliri, ad eos arcendos arma capiunt. Altera parte quoq; Baccalaureus aciem instruit, nilq; barbarorum audaciã & fagittas metuens, impressionem facit, nuncupato prius voto, se sacrã ædem è Cacici domo facturũ. Manus conserunt, fit atrox pugna, vtrifq; fortiter dimicantibus: tandem Indi, quum hostium vim sustinere non possent, in fugam vertuntur. Ea res Hispanis iam fame cæcis robur & audaciam accendit: fusos hostes persequuntur, & omnia cædibus complent.

Aurinia
sagax.

Antiqua
Darienens
colonia.

Factiones
inter Hi-
spanos et
in medijs
calamita-
tibus.

HISPANI ea victoria potiti, eius gentis pagos inuadunt: vbi panis, fructuum, radicum, aliarumq; rerum copiam nacti, barbaricis cibarijs corpora strenue reficiunt. Posthæc vicini fluminis ripam sequentes, in arundineto lodices, stragulas, fistilia & lignea vasa & amplius duo mille & quingenta pondõ auri laborati reperiunt, quod Comaccus, eius populi Regulus, ne in manus Christianorum veniret, abdiderat. Neque profecto ab illis repertum esset, nisi vbi lateret, Indos tormentis fateri & prodere coegissent. Baccalaureus multas de victoria Deo gratias agens, locum Antiquam Darienis appellat: mirifice quoque lætis militibus ob tantam auri copiam repertam, quippe sine eo male alacres & parum explera cupidine reuertebantur.

INTEREA Baccalaureus missis phaselis Hispanos, quos in aduersa sinus parte reliquerat, accersit, qui vt venerant, breui in factiones discessere: quũ videretur Baccalaureus in diuidendo auro & spolijs partium magis & priuati emolumentum curam agere quam Iudicẽ deceret. Itaq; Valcus Nunez Valboa, procax homo & sediciosus, cũ factionis suæ popularibus secessit in partes, ac se Hoiedæ iurisdictioni nõ vltra subuici dictitã, licere omnib. Prefectis esse contẽdebat: nec se Baccalaureo pariturũ, qui in iure dicendo priuato magis quæstui quàm cõmuni omnium vtilitati consuleret, nihilq; præter literati nomen haberet, re ipsa vulpem astutissimam referens.

DVM Ancifus & Valboa ita inter se altercando & iurgiis tempus terunt, ex Hispaniola soluit Rodericus Colmenares, quab. carauellis nouum hominum supplementum & comæatus subuehens, Hoiedæ militibus auxilium, quos in summis rerum omnium angustijs versari acceperat. Inde cõtinentis oram tenuit ad prouinciam Carthaginis, & aquæ penuria laborans, ad fluminis ostiũ applicuit. Simul quinquaginta milites, qui nauticis aquantibus præsidio essent, in litus exponit. Illi egressi in terrã, vt si in tuto & pacato essent, veluti per iuuenilem læticiam saltare alacres & vitulari cœperunt. Sed Indi, qui carauellas fluminis ostium subeuntes con-

spexe-

spexerāt, frequentes cum arcibus & sagittis, subire filias, atq; inde in Hispanos in hœre securos ac solutos, de improviso impetum facere, tanta ac tam festinata vi, ut ne vni quidem ad euadendū quidquam spacii relinquerent. Eodem vestigio scaphas contringunt, ferociter etiam aliis qui in carauellis erant minantes, procul significant, quantopere illis potiri cuperent.

COLMENARES Indos adeo acres bellatores expertus, sitim aliquandiu pati quam Barbarorum manibus interire præoptans, sublatis ancoris, inde in Vrabam prope vela dat. Ibi, repertis tantum quibus sciam coloniam ab Hoieda positam vestigiis, multū obstupescit, ac ne omnes à barbaris laniati essent metuens: tandem ad nauis regressus, sub noctem, ut si forte alio migrassent, suum ipsis aduentum significaret, tormentum vnū displodi iubet. Quo signo edito Hispani, qui in Antiqua erant, præfectum suum adesse rati, crebris & ipsi extemplo ignibus excitatis in montium & collium speculis, se non procul abesse admonent.

ORTA luce Colmenares, qua fumum euolutum conspexit, eò stectens ad Antiquam appellit. Tum inter eos ingenti lætitia con salutatio facta, & mutuo alij alios amplexantur, diuersis vtrinq; cupidinibus, illi ciborum desiderio, hi auti fame ardentes: & (sicuti dictum est) Indi maximam colonorum partem trucidauerant: cæteri petere ab indigenis cibaria, aut procul quæritando vitum expedire non audebant, tantus sagittarum timor inceslerat. Itaque tegminibus laceris, seminudi, strictis arborum frondibus, agrestibus pomis, & herbarum radicibus, aliisq; similibus, ægre inopiam sustentabant.

1. *Vouerat Ancisus Virginis simulacro, quod sub nomine B. Maris Antiqua Hispani sacratum est, non tantum aurea argenteaq; dona è manubiis: sed se eadem quoq; illi sacratum è Cacici domo, & Coloniam mox eo loco extruendam ipsius nomine insignem facturū. Ergo voti damnatus, impositam ripæ fluminis coloniam (quod Darien vocant) Antiquam Darienis nuncupat. Ea, quum Ancisi auspiciis Hispanis colonis frequentari cepisset, paulo post pestifero paludum halitu & insalubrium aquarum potus infamis, ab incolis deserta est.*

2. *Hic postea Mare Australe (vulgo Mare del Sur) primus reperit: moxq; eius oræ Præfectus designatus, à Petro Aria, focero suo, seditionis reus peractus, & capitali supplicio affectus est. Vide infra hoc libro, capite 24.*

M 2 ¶ Dida-

¶ *Didacus Niquefa in Veraguam provinciam suam tendens aberrat à cursu, & naufragium facit. Reuectus ad suos Veraguam, et insau-
stam relinquit.*

CAPVT XXI.

Niquefa
errores.

RIVS QUAM enarrandis istorum Hispanorum discor-
diis finem faciam, Didaci Niquefae errores & casus ex-
ponere hic me necesse est. Is quum Carthaginis ora
soluens in provinciam suam tenderet, carauella vna &
duabus biremib. prauectus ceteras nauis pone sub-
sequi iussit. Sed dum nauigat, noctu coorta tempestas biremes dis-
iectas à carauella abripuit. Luce orta quum biremes in vnū cois-
fent, nec carauella in conspectu esset, & ignota regio, quo aut qua
irent, incertū faceret: tandem retrò proras vertere rectores statuūt.
Ita terrae applicant nauis, & oram praeterlegentes vsq; ad os Ciagri
fluminis, ceteram ibi classem & socios reperiunt. Vbi quum nihil
certi de classis Praefecto cognouissent, eum tandem se inuenturos
rati, omnes inde abeunt. Centum millia emensi, quū vterius pro-
gredi non placeret, iaciunt ancoras, & explorandi aditus gratia, &
qua commode terra prehendi posset, scapham ad litus & octo nau-
ticos mittunt. Sed quum forte commotum mare esset, & nauis re-
mis pertinacius euerberantes vndas superare contenderent, obruta
gurgite scapha cum septem nautis demergitur. Octauus flucti-
bus sese strenue euoluens, nando ad terrā euasit. Nauium magistri,
scapha in omnium oculis amissa, dum omni pelagi furor caderet,
expectant: mox sequenti die, aestu posito, phaelis & biremibus, e-
quos, machinas, & commeatum omnem, in litus exposuere.

*Olanum
sibi vocat.

INDE Lupo Olando, dum Niquefa rediret, summā imperij
deferunt. Is quò omnē focis spem fugae tolleret, nauis fluctuantes
temere ad litus ferri atq; allidi sinit: mox, nimis festinati consilij er-
rore animaduerso, è tractarum nauium tabulis carauellam vnā,
ad subditos & necessarios vsus fabricari iubet. Inde casās moliri,
Maiziū feminare, & aliquot eius orae loca peruagari, cœperunt: sed
omnes ferme pagos incolarum fuga desertos reperiebant. Quippe
Indi formidine in montes refugerant: & ea profecto gentes, quum
id sibi minus conducere arbitrentur, elici ad certamen nequeunt,
neq; cum nostris hominibus manum conferere curant: nuda vide-
licet ac sterili terra fatis pro ipsis aduersus aduenas pugnante, qui-
bus nihil praeter famem relinquunt.

Indi famē
quam se
aduersus
Hispanos
pugnare
valent.

DVI

DUM hæc Olandus agit, ecce tres nauæ scapha eò appellunt, qui ab Niquefa præfecto aufugerant. Illi de Niquefa interrogati renunciant, illum, carauella amiffa, in Zorobarenfem quandã infulam eiectũ, & iam tertium menfem per montes filuofos, & folitudines auias fine vlllo humani cultus veftigio, errantem, victu infelici, filueftribus pomis, & vulfis herbarum radicibus vitam trahere. Olandus extemplo biremem ad eum aduchendum mittit. ea vbi Infulam attingit, nauim confcendit Niquefa cum paucis illis qui fupererant militibus, & ad exercitum fuum venit. Ibi plurimum de Olando conqueftus, proditiõis cum infimulans, quod neglecta præfecti fui falute & omiffa eius veftigãdã cura, naues litori illi fuiffet, vt fummum eius prouinciã imperium inuaderet: mox fe ex illis fedib. excedere velle militibus denunciat. Illi haud procul abefle matritatẽ frugum quas feuerant monentes, paululũ spatij ad metendum orabant: fed ipfe frugum iacturam quã vitam facere malle refpondit, neq; diutius tam infelici terra confidere velle.

Niquefa
quam in
Veragna
pro the-
furo car-
bones re-
periffet,
inde ex-
cedit.

PLACET nonnullis ita loquutum Niquefam vt Olandi gloriam minueret: verum opinor eiuſcemodi ſcriptores, ſi eã prouinciam perambulaffent, vt à Niquefa & aliis multis, & à me ipſo quoque, peragrata eſt, nunquam fuiſſe ſcripturos eam editã à Præfecto vocem, velle ſe inde excedere, vt alterius gloriã officeret. Sed ne ſi velim nunc plenam hortiã illius & aſperimã prouinciã deſcriptionem edere, longius ab inſtituto abſtrahar, tam commodiori loco referuo. Quippe id mihi propoſitum, breuem hanc meã Hiſtoriam quam accommodate fieri poterit, pro exiguo ingenij mei modulo contexere, quo facilius res maxime memorabiles viſas à me, aut quomodocũq; cognitã, quã illis in terris accidere, ordine exſequat: tum peregrinationis meã caſus & errores exponam, quẽ mihi quatuordecim annorum ſpatio per infra ſcriptas prouincias exacta eſt. Primum enim in Infulam Vnionum appulſus, mox Patricenſis ſinus tum orientãlem tum occidentalem partem perluftraui. Inde Infulis Margarita, S. Ioannis, Spaniola & Cuba peragratis, in continentem regreſſus, ad prouinciam Carthaginis applicui: & oram ſinus Vrabenſis præteruectus, in Achlam: vnde Australi maritima Infulã Panamã (quẽ prouincia ab Hiſpanis " Caſtella aurea dicitur) & ex Nomine dei Veraguã & nouam Carthaginẽ, Coſtamarricã, Caput-Fondurenſe, Vallem Olonchiam, prouinciã Cuatimalã, & Nicaraguã adj. Poſt denuo in Panamã tranſgreſſus, regnum Peruanum ad extremum obuiã aliãq; præterea Infulas, vt quouis loco planum faciam.

Lib. 1. cap.
10. & ſeq.

Summa
Indice
peregrina-
tionis,
à Benoo-
ne con-
ſeclit.
" De eius
nominis
ratione,
vide huius
lib. cap. 11.

M 3

5 Ni-

*¶ Niqueſa Veragua relicta, Nominis Dei colonia fundamenta ponit.
 Ad Darienſibus colonis ad componendas rixas arceſſitur. Mox
 ob inconſulte iactas voces probroſe expellitur
 ab Ancifo & Valboa, ſactio-
 num ducibus. Mors
 eius,*

CAPVT XXIII.

ROSTRUM Niqueſæ ſententia ſtetit Veragua exce-
 dere, tanta militum & nautarum multitudine, quan-
 tam carauella noua & duæ biremes capere poterant,
 conſcendere iuſſa, cæteros fortunæ arbitrio permiſiſ-
 ſe, fide tamen illis data, ſe ſimulac idoneum coloniæ
 condendæ locum naſtus eſſet, illico ad eos arceſſendos miſſurū.
 Sed poſtea rebus illi vndique improſpere cadentibus, id præſtare
 non potuit.

Portus
bellus.

INDE ſoluens, portum tenuit, cui Bello, id eſt Pulchro, no-
 men eſt, ſicante ab Almirante Columbo nuncupatū, quod amœ-
 no & opportuno ſitu pulcherrimæ condendæ vrbi fedē præbeat
 ſed Indi Niqueſam eò appulſum, maxima militum parte amiſſa,
 regredi ad naues coegerunt. Itaque ad promontorium Marmoris
 prouectus, feliciorem ſibi rerum curſum quam antea promittens,
 In nomine Dei (inquit ſuis) egrediamur in terram. Inde nomen
 poſtea loco manſit, ipſe quo ſe aduerſus Indos infeſtantes defende-
 ret, propugnaculum è ligno raptim exſtruit.

Nominis
Dei colo-
niae origo.

INTEREA dum Niqueſa, circa ea loca variis ærumnis mole-
 ſtiſq; conſlietatur, inter Hiſpanos Darienſis coloniæ diſcordiæ ſtu-
 diis accenſæ indies magis ac magis creſcere, aliis ad Valboam, aliis
 ad Baccalaureum Ancifum imperiū trahentibus. Alphonſi Hoie-
 dæ milites omnia ita agitari miſceriq; ægre ferentes, priuſquam res
 ad vltimum diſcriminis certaminibus veniret, mittere in Veraguā
 ad arceſſendum Niqueſam ſtatuunt, qui imperio ſuſcepto, donec
 à Rege alius præficeretur, ſimultates Hiſpanorū & ſeditiones ſi ni-
 ret. Itaq; quamquam ne id quidem niſi ægre obtineri potuerit, in-
 tercedentibus aduerſariis neq; aſſentiri volentibus, honeſtorū ta-
 men aliquot vitorū pacifq; ac quietis publicæ amantium interuen-
 tu effectum, miſſuſq; ad Niqueſam arceſſendum Colmenares.

Niqueſa
ſiniendis
Darienſis
coloniæ
ſimultati-
bus arceſ-
ſitur.

Is duobus phafelis oram præterlegens, cum tandem debilem,
 ſqualidum, ſeminudum & victus egentem ad Nomen-dei reperit.
 Niqueſa, qui quiduis ſibi ponis euenturum quam illud auxilium
 ſperafſet,

sperasset, magnam vim lachrymarum profundes Colmenares amplectitur, & tanti benefici ingentes gratias agit: mox infelicem hactenus suam sortem miseratus, mala & ærumnas quæ consuetatus erat, exposuit. Colmenares vicissim sui ad eum itinens causam & quibus moti Antiquenses eum accirent, aperit: deinde ipse eum solatur & bono animo esse iubet: quippe ditissimam esse provinciam in quam vocaretur, ibique eum superioris temporis damna & incommoda futuri proventu facillime sarturum.

ITAQUE Niqueſa cum septuaginta quinque Hispanis, quos ex omni exercitu reliquos habebat, nauim conscendit: & dū nauigant, multa vana de Baccalaureo, de Valboa aliisque multis stolidè iacere cœpit, haud dubie præ se ferens, simulac provinciã attigisset, animaduersurū in eos, aliosque abdicaturū dignitatibus, alios auro & pecuniis multaturū, quippe id habere ipsis non licere sine tuo vel Hoiæ de permissu, qui à Rege Gubernatorū titulū atque in utramque provinciam imperium accepissent. Multa præterea alia inconsulte effudit, quæ pluriū auditu excepta, exitiū ipsi attulere. Nam ut in Antiquã appulerant, subito egressi in terrã aliquot Hispani ad Consiliū ciuitatis verba & minaces Niqueſæ in eos voces referunt. Inde maxima ferme omnium aduersus eum indignatio coorta. Itaque vix nauis egressum certatim minas probraque ingerentes præcipite Antiquã expellunt, & inhumanissime cum suis LXXXV. Hispanis, soluere cogunt. Ipse multum mœrens abiit, & eam oram præternauigans quum ad aquandum forte in litus exscendisset, ab indigenis cæcus cum omnibus focis & comestus est. Hunc Didac. Niqueſa vitæ & susceptæ in Veraguã expeditionis cum exercitu exitū habuit.

1. NIQUESA iste, lingua *Es* ira impotens, quam mala exasperauerant, Dominicam reſta petere, atque ibi apud Regia curia Iudices Vascū *Es* Ancisum de reos agere, in animo habebat. Creditur in itinere mercis suæ iibus, causam omnem *Es* sua iusta secum ad pisces tulisse. Prodere alii, quum Veraguã iterum cogitaret, applicuisse ad quendam eius ora fluuium: mox aduerso flumine inuectum *Es* in terram egressum cum omnibus focis, à Barbaris mactatum esse: atque ex eo casu in ditū flumini nomen, quod non procul Lorobarensibus insulis Fluuium Perditorum, vulgo Rio de los Perdidos, vocant. Cui opinioni causam præbuit, quod in huius fluii ripa hæc verba arbori inscripta reperta sunt: Hæc, miscro errore scissus, Didac. Niqueſa infelix tranſiit. In tanta prodentium varietate, nihil habeo quod affirmem. Sed utcumque, ea res sit, iste, cū collega suo Hoiæda, infelici exitu insigne documentum prodidit morali-bus, quantum malum sit Anaritia.

¶ Ancis-

¶ Ancifus à Valboa in vincula coniecitur. mox solutus in Hispaniam concedit. Valboa Australe pelagus detegit. Petrus Arias Gubernator ex Hispania in Antiquam mittitur.

Is auare & crudeliter habitos Indos aduersus Hispanos odio implacabilis inflammat.

CAPVT XXIII.

Hispano-
rum funda
inter se
certami-
na.

OST discessum Niquefæ, inter Antiquenses colonos renata subito scedior priore seditio est. Valboa fatis gnarus se viribus Baccalaureo superiorem esse, vespera quadam in eius domum irrumpens, hominem corripit iubet, & pecunias eius fisco addicit, Prætoriam potestatem priuato cõsilio sine autoritate regia vsurpasse in simulans. Neque Baccalaureus Regii diplomatis & mandati exemplum proferre poterat: quippe amissum inter alia quum prætoriam eius nauis in sinu Vrabensi frangeretur. Valboa vero postquã aliquandiu Baccalaureum sin custodia habuerat, tandem emisit: moxq; discessum apparantem, summissis qui rogarent, oblata summi Prætoris iuridici dignitate, retinere conatus est. Ille vero remisso stomacho se beneficio, in Hispaniã concessit, libellum accusatorium plenum querelarum in Valboã secum ferens: quem quum Indico senatui obtulisset, atrox in Valboam sententiã lata, sed cuius nulla exsequutio post sequuta est, propter mare Australe ab eo repertum.

Barbari
Hispano-
rum aua-
ritiam ca-
stiganz.

BACCALAVREVS abierat: Valboa auri cupidine in mediterranea progressus, cum aliquot regulis amicitiam contraxit: in iis cū Panchiaco quodam, à quo pelagi Australis notitiam habuit, & ab eodem illo deductus est. Eum postea, quum baptisandū curasset, Carolum nuncupauit. Is ipse Cacicus quum Valboæ grandem auri vim dedisset, ortæq; forte inter Hispanos in eo diuidendo rixæ essent, libram & lances pugno ita ferit, vt omne aurū humi dispergeret, simulq; addidit: Non parum equidẽ vos miror, Christiani, quod de re adeo vili tanta inter vos oriantur certamina, perinde vt si ea res esui aut potui esset vtilis. Verum quando vilis metalli tanta cupido vos tenet, in eum locum deducere vos volo, vbi auri sitim abunde expleatis. Secundū hæc dicta, eos ad mare Australe deduxit. Valboa ingentes in ea prouincia opes nactus, Castellam aureã ex eo nuncupauit, in qua nunc sita est Panama ciuitas.

INDE

INDE varia eius provinciarum loca perambulans, feliciter semper successu, sæpe numero per iuris speciem seu iuriam aduersum Indos auri cupidine exercens, magna cum auri & cynionum vi Antiquam Darienis regressus est, ibique decretis supplicationibus, propter repperitum ab eo ingentibus cum diuitiis Australe pelagus, festo apparatu & solenni pompa à colonis obuiam egressis exceptus. Mox nauis in Hispaniam missa & scriptis ad Regem literis, rerum à se gestarum successum simul & præsentem statum exposuit: Australe iam mare ab se apertum: proinde suppliciter ab ipsius Maiestate petere eius provinciarum præfecturam sibi concedi & mille homines mitti, quo facilius eas gentes subigere & regere possit: cæterum polliceri se breui ingentem vim opum reperturum, ut facile ex ipsis iniuriis ac documentis colligi posset. In cuius rei specimen viginti quinque ingentis magnitudinis vniones ad eum mitrit, & triginta millia ducatorum, collecti auri quintam Regi debitam, aliaque præterea munera: quum iam antea quoque magnam pecunie vim misisset, sed nauis qua ea deferebantur, cum hominibus omnibus demersa perierat.

REX munus, & vectigal quintæ & Valboæ literas, læto animo accepit, ex quibus quum intellexisset repperitum ab eo Australem Oceanum, sententiam aduersus eum latam antiquat, eique attributa noui maris præfectura, mille Hispanos in supplementum mittit. Cæterum Antiquæ Darienis Petrum Ariam Abulensem præfici: Episcopum vero designat fratrem ^{et} Gobatum, ^{to. Ca-} ordinis Franciscanorum, concionatorem suum. ^{bedò vor} Inter alia vero ^{caualii.} quæ Præfecto in mandatis dedit, diserte edixit, ut clementer ageret cum Indis, pacemque illis ante arma offerret. Denique ex præscriptis Hoiedæ & Niquezæ mandatis ageret: semperque prædam ac res quas fitas cum sacerdotibus & monachis participaret, qui ad eas gentes conuertendas comitebant.

HIS mandatis atque imperio instructus Petrus Arias, è portu S. Lucari, Anno M. D. XIV. quatuor nauibus & carauellis undecim soluit, cum mille & quingentis Hispanis. Ad Antiquam ut appulit, Valboa cum omnibus amicis obuiam egressus, cum summa alacritate excepit, & apud se in hospitio habuit. Mox quæcunque animo incepta destinabat, ei penitus aperiens, simul qui provinciarum status esset exposuit. Lætissimo animo audiuit Gubernator, maximam earum gentium partem Hispanorum amicitiam colere: itaque in Tumanama ædificia molire cepit.

N I N D I A

I N D E Ioannem costam cum quadringentis Hispanis in Comagram ad quærendum aurum duabus carauellis dimittit: is non tantam copiam nactus, quantam insatiabilis ipsius auaritia concupisceret, quotquot regulos in potestate habuit, omni genere cruciatus vexare institit: vt cogeret fateri vbinam aurum abdidissent.

Panchioli
humanitas
indignitas
gratias
credere ab
Hispanis
penatur.

Christiana
num
nomen
ob
Hispanos
male au-
dit.

Quinetiam ne Panchiaci quidem subditis pepercit: & spoliis ac manubiis in eos grassatus socij reguli animum adeo ab Hispanis alienauit, vt tantum illis in sensus esset, & quidem merito, quantum ante amicus fuerat. Præterea quum magnam eius clientium partem lapidibus obruisset, Indos rei indignitas adeo accendit, vt concursu facto & ingenti sublato clamore in Hispanos irruerent, subinde iterantes, Impiisti, scelerati, ac perfidi Christiani pereant, indigni quos terra viuos sustineat. Simul Hispanos complures trucidant. Tribunus ipse cum reliquis militibus & spoliis carauella vna imminentem pestem effugiens, Antiquam repetit, non sine maxima Gubernatoris culpa, qui tanta scelera inulta atque impunita omitteret.

I T S E postea alios Tribunos militares & duces per diuersa eius oræ litora dimisit: in iis Bartholomæum Vrtadum in Achlam, qui egressus in terram, per simulationem pacis, quotcumque Indos assequi potuit, rapuit & pro mancipiis vendidit. Fernandus Valesius in Caribanam cum octoginta militibus profectus est: sed vix in litus exscenderat, quum ecce Indiaudaciter impetu in Hispanos facto, quinquaginta interfectis, cæteros regredi ad nauim & inde excedere cogunt.

I T A Hispani, propter aduersam famam atq; opinionem, quâ de se ipsi apud omnes commouerant, tanto vbiq; odio flagrabant, vt ne eorum quidem conspectum indigenæ ferre possent: & vtrunque quidem, dum Hispani Indis libertatem eripere student, Indi eam acriter defendunt, ad extremam prope perniciem atq; internecionem ventum est. Ac, quamquam omnis eius ferme oræ accolæ humanis carnibus vesci consueuerint, ex iis tamen nonnulli Hispanorum cadauera, qui prælio ceciderant, cæteris mandentibus, à tali cibo abhorrebant: veriti nempe, ne etiam tum cæcarnes corporibus suis aliquid damni adferrent.

Barbati
Hispanis
captis, cū
fæda ex-
probatio-
ne auariti-
æ, autū
in os in-
fundunt.

Q V O S C V N Q V E capiebant viuos, militares præsertim duces, reuinctis manibus pedibusq; proiiciebant in terram: mox auro in os iacentis infuso, cum hac exprobatione auaritiæ, **E D E**, ede aurum Christiane: ad maiorum cruciatum ac probum cultellis lapideis alius brachium Hispani, alius humerū, alius crus, absce-
debant

debant, & subiectis prunis torrentes cum cantu & tripudiis mandebant: ossa verò suspendebant in delubris & principum ac Regulorum domibus, trophæum & monumentum victoriæ.

1. *Australe pelagus hic intellige, non quo recta in Austrum navigatur, aut quod polo Antartico subest: sicut nec per Septentrionale intelligi debet mare Glaciale, & quod arctico vertici subiectum est. Sed quum Indica continens duplici vtring, alliuatur Oceano: qui in Meridiem & Occidentem vergit, Australis, vulgo Mare del-Sur: qui in Orientem & Septentrionem, Septentrionalis appellatur, vulgo Mare di-Tramontana.*

Christophorus porro Columbus primus de Australi Mari intellexit, quarta sua in Indiam navigatione, cum continentis litus detexit, & fretum inuestigauit per quod in mare illud penetrare posset. Primus tamen conspectum eius habuit is Tribunus Valboa, cui ab Indo quopiam indicatum fuit hac ratione. Valboa cum irrequieti esset animi, bellum inferebat Regulis Indis, donec perueniret in Prouinciam Reguli cuiusdam, cui nomen Comogro, cum quo fœdus iniit opera alterius Reguli amici, & trium Hispanorum, qui idioma illius regionis callebant. Habebat Comogro septem filios, quorum primogenitus minime stupidi ingenii, ut solent esse Indi, patrem compellauit his verbis. Hi peregrini barbati, qui ad te venerunt, omnibus promiscue bellum inferunt, & duntaxat ex prada viuunt: itaq; expedit, illos bene excipere, & liberaliter tractare, ne tuis prabeatur vlla occasio tibi & tuis nocendi, ut illos alius nocuisse intelligo.

Hoc probato consilio, Comogro & Panchiaco eius filius, perbenigne Hispanos exceperunt: & cum animaduernerent eos supra omnia aurum expetere, miserunt Valboa & Colmenari eius comiti aurum elaboratum in vasa & monilia, ad estimationem quatuor millium castellanorum, & sexaginta mancipia in eorum usum. Dum aurum hoc pendunt Hispani, rixari ceperunt inter se, adeo ut eductis gladiis alter alterum ferire vellet. Quod conspiciatus Panchiaco, aurum cum trutinâ euerit, & per interpretem eos alloquitur: Pudetne vos Christianos, pro re tantilla rixari, & hac pocula & monilia tam affabre elaborata, sic corrumpere? Si tanta auri cupiditate ardetis (apparet enim illius solius causa vos ita vagari, & turbare vniuersi orbis quietem, relicta vestra patria, & tot difficultates tolerando) regiones vobis demonstrabo, in quibus abundantissime aurum inuenietis. Maiore tamen numero vos esse oportebit, ut Regulos quosdam potentes, per quorum regionem aperendum vobis erit iter, superare possitis, præsertim quendam, Tumanama nomine, Regem potèntem, cuius prouincia val-

20 de diues est eius rei quam maxime expetitis: qui haud dubie vobis ob-
 21 uiam progredietur. Eius Prouincia sex Solibus duntaxat hinc abest,
 22 (hoc est sex dierum itinere: solent enim Indi diurni itineris spatia per so-
 23 les numerare, non per Leucas nostro more.) Deinde vobis superandi e-
 24 runt montes illi quos conspiciatis ad Meridiem spectantes, in quibus ha-
 25 bitant feri quidam homines, Caribes appellati, ^{in quibusdam} nulli Princi-
 26 pi, nullis legibus subiecti, & in otio viuentes. Deseruerunt isti suas sedes
 27 olim, ut aurum ubicumque possent acquirere, quod cum captiuis &
 28 mancipiis commutarent, ab ipsis, si qua nancisci possent, deuoranda:
 29 intelligentes autem, aurum in illis montibus inueniri, eo profecti, inqui-
 30 linos exegerunt, & montes occuparunt. Quos autem ex inquilinis pri-
 31 marios apud se retinuerunt, etiamnum hodie cogunt aurum ex suis ve-
 32 nis eruere, deinde vel in elegantes statuas, vel pocula, vel alia opera cõ-
 33 siliandum dant suis aurifabris, qua tandem huc & in vicinas Prouin-
 34 cias permutanda adferunt, ut quod volunt obtineant. Aurum enim
 35 infectum, & qualee sua vena eruitur si adferrent, operam luderent.
 36 Nam quod ad nos attinet, non magis aestimamus aurum infectum, &
 37 non conflatum, quam terrae glebam: sed quando nobis adferunt vasa a-
 38 liqua diligenter elaborata, vel maures, aut bombicinas culcitrās, per-
 39 mutatione accipiunt vel mancipia, vel captiuos, quorum valde au-
 40 di sunt, aut panem, cuius magna apud eos est penuria, quia nullum
 41 Maissum inter illas rupes & scopulos crescit. Vobis itaque persuadete,
 42 illac transeundum, & ferro vobis iter aperiendum. Cum vero ad supre-
 43 ma montium iuga perueneritis, inde conspicietis mare, in quo sunt na-
 44 ues veis pradita ut vestra: superatis montibus, descendetis in regio-
 45 nem adeo opulentam, ut istuc non minus vile sit aurum, quam apud
 46 vos ferrum esse dicitur.

Quanta letitia perfusi fuerint Hispani, audita tanta auri & o-
 puum abundantia, nemo est qui dubitet, praesertim Valboa & Colmenar,
 quibus id in mente perpetuo versabatur, & vnus dies instar mille an-
 norum illis erat, donec Panchiaco polliceretur, semet vna duces futu-
 rum. Interea Antiquam redeunt, maioris militum numeri delectus
 gratia, & ad reliqua necessaria paranda. Quod factum est prima Se-
 ptembris Anno M. D. XIII. Nam Valboa (praterquam quod
 noctes infomnes duceret, donec quod animo destinaret, perficeret, &
 frequenter somniaret, se e summo montium illorum ipsi demonstrato-
 rum vertice mare conspiciere auro constratum) intelligens Regem Hi-
 spania, nouum successorem mittere, quae iam Prouinciam gubernaret,
 (is erat Petrus Arias, qui cum magna classe & non contemnendo Hi-
 spanorum numero adueniebat) & metuens ne is gloriam detecti Ma-
 ris Au-

ris Australis sibi usurparet: statuit nihil ulterius expectandum, sed fortunam tentandam, cum exiguo hoc, quem paratum habebat, militum numero celocem conscendit, ducens secum viginti Indicas cymbas ex unico ligno constantes, cum multis Indis confederatis, instructis, frequentibus ferris, securibus, & aliis ferreis instrumentis ad aperendam & complanandam viam in rupibus illis & densis silvis, per quas ipsius esset iter.

Inter ea porro qua Valboa in ista profectioe acciderunt memoratu digna, pratermittendum non est, quod superato & caso Regulo in Esquaragua, cum sexcentis & amplius Indiis, ingressus est pagum Esquaragua, in quo inuenit Reguli fratrem, & alios quosdam muliebris vestitu ornatos. Valde admiratus, causam sciscitatur ab incolis, qui frequentes aduenerant Christianorum conspiciendorum gratia, tanquam è caelo delapsi fuissent. Responderunt casum Regulum, & omnes eius amicos nefando illo peccato natura aduerso infectos: cuius rei causa Reguli frater & omnes eius comites muliebris ornatu essent amicti, quibus neq. arcus, neq. sagittas tractare liceret, ut reliquis viris, sed in ferulibus officii, in quibus alias femina soferent esse occupata, vitam traducere necesse esset. Quam attonitus fuerit Valboa hac audiens, non est disquirendum, & praesertim quod adeo detestabile scelus ad istos Barbaros penetrasset, montes asperos & densissimas silvas incolentes, ubi neq. vinum, neq. fructus villius precii, neq. aucupium, neq. ferina esset, neq. alia delicia, qua alioqui in aliis Indiis Prouinciis muenirentur. Corripitur inbet omnes istos Sodomitas, numero forte quadraginta, & cambus quos circumducebat, lacerandos obicit. Pagi incolae, conspecta castigatione à Valboa facta, comprehendunt quotquot huic trimini nouerant obnoxios, & illorum conspuentes faciem, ad Valboam adducunt, ipsum orantes, ut Prouinciam ea peste liberet. Inter reliquos, senex quidam sublatiis ad caelum manibus & oculis, & conuerso ad Solem vultu (quem ista nationes adorant) inquit, merito aduersus ipsos iratum esse ob nefandum hoc scelus: cuius rei causa, tam horrenda tonitrua, tam frequentia fulgetra & fulmina in eam Prouinciam iacere, tam crebras aquarum illuuias ex montibus cadere, qua ipsorum agros eluerent & Maxsum corrumpere, unde fames subsequeretur per uniuersam regionem. Nunc autem, his monstris sublatis, sperandum esse Solem iram mitigaturum, & se fruges sine noxa collecturos.

Hec oratio valde placuit Valboa, itaq. quotquot monstra huiusmodi ad ipsum adducebantur, è medio tollebat: omnes autem erant Principes aulici, nam vulgus illa labe non erat infectum. Nunc si mi-

feri isti Barbari solo natura instinctu agnoscunt Deum iuste ipsis iratum ob talia peccata: quid dicemus de nostra Europa, quae tam multis locis male audit ob infames & furentes istos amores? nihil, nisi expectandum esse caelitus horrendum aliquem ignem in ista monstra, prurientia in adeo prodigiosas cupiditates, vim natura facientes, & in eas regiones, ubi similia tolerantur: quemadmodum olim supra Sodomam & Gomorrhā.

Sed ad Valboam redeamus: is coactus in Esquaragua partem suorum relinquere, cum difficultatibus itinerum, tum penuria adeo defensorum, ut vix consistere possent, robustiores secum ducens, & aliquot via ducens, iter facit versus montium illorum fastigium, unde mare Australe conspici poterat. Cum fere eo peruenissent, suos subsistere iubens, solus in montis verticem contendit, unde in late vicinacircum loca esset prospectus, & oculos ad Meridiem conuertens, Mare vidit. Illico ingenua procidens, Deo egit gratias, quod dignatus esset ipsam vilit & abiecta stirpis homini concedere, ut primus Christianorum tam laudabilis conatus & instituti gloriam auferret. Et ter deosculatus terram surrexit, Mare salutans his verbis. O Mare Australe, Regina reliquorum marium, considerata opulentia, qua abundant tua littora, sis in meo aduentu tranquillum & placidum, ne irascaris, si tuum nomen hactenus incognitum & abditum, hodie celebre reddo supra omnes aquas, quae terra superficiem rigant. Deus pro immensa sua sapientia te reseruauit, ut nostro tempore agnoscereris, ad insigne aliquod opus peragendum, ab ipso prausum, & ipsi soli cognitum. Itaque te denuo saluto, o Mare, cui nullum est par opulentia, noue Oceane, & Rex supra reliqua maria.

His peractis, suis comitibus innuit ut conscenderent, & Mare hoc viderent. Illi non minus lati, quam si singuli Regnum adquisiuisent, certatim conscenderunt, voces alacritatis plenas & clamores usque adeo tollentes, ut rupes & montium vicinorum fastigia personarēt. Deinde ad memoriam posteritatis, ipsos primos fuisse, qui mare illud detexissent, binos ingentes lapidum acervos congesserunt, in quorum medio magnam crucem fixerunt, in ipso montis vertice. Deinde descendentes, corticibus arborum, quas inueniebant, Castella & Regis Hispania nomen cultellis & pugionibus inscribebāt, quasi titulum & possessionem illius regionis, Regis nomine capientes Petrus Martyr, & Gomara Hist. general. cap. 62.

2. Hic Arias, Segouienfis ciuis, gladiator erat, seu (ut Petrus Martyr Mediolan. vocat) hastilifer. Itaque nihil mirum, si eo lanista, ab eius legatis Indi crudelissime vexati sint, quando ne genero quidem suo pepercit.

3. Indi

3. *Indi quum infinitos Hispanos trucidarint, eos tamen efusi satis aptos negant, quippe duriore & exsicca carne, nisi trucidati tres aut quatuor dies prius macerentur. Cuius rei epistola à milite quodam ad Medicum Hispanicum è Lima in Perumissa, Anno 1568. testis est.*

Petrus Arias & Valboa disidentes, domestico fœdere conciliantur. Mox male coharens amicitia dissiluit. Valboa criminibus à focero structis circumuentus, securi percussitur. Petro Ariæ imperium abrogatur.

CAPVT XXIV.

X eo quum omnia Petri Ariæ incepta fœdum atque improperum exitum haberent, Valboæ nisi aperte & ludibrio esse: quæ res in eum Gubernatoris iram à deo accendit, vt mox in rixas iurgia erumperet. Episcopus fœda inter eos dissidia ægre ferens, ad reconciliandos eorū animos omne studium adhibet, tantumq; perficit, vt firmandæ concordie Gubernator filiam Valboæ matrimonio iungeret. Et connubij fœdere pacto, nemo erat qui pacem inter eos firmam ac stabilem fore non crederet.

PERFECTIS nuptiis, Valboa consensu foceri, cum dimidia parte Hispanorum, quos ex Hispania adduxerat, ex Antiqua in suam prouinciam concessit: neque ei per quosdam improbos homines, gloriæ ipsius inuidentes, ea diu frui licuit. Illi enim falsis in eum structis criminibus Gubernatoris aures occupant, deseruntque Valboam occulte peramicos tentare animos militum, & partem exercitus Ariæ subductam in suam prouinciam pellicere. Id ubi Ariæ cognitum, literas ad Valboam componit, quarum hæc summa erat: Vt iis visis, nulla interposita mora ad se veniret: consultandum maximis super negotiis, quæ ad utrosque pertinerent.

VALBOA, qui tum ad maris Australis oram nauigijs molientis intentus erat ad nouas vestigandas terras, his literis acceptis, cum quinquaginta militibus in Antiquam festinat: eo ubi peruenit, Gubernatoris foceri sui iussu correptus in custodiam traditur. Mox recitata accusatio, & crimina eius morte quoque Niqueste & Baccalaurei Ancisi vinculis onerantur: ad hæc seditotum, sceleratum, & aduersus Indos immitem esse obiicitur, denique reum peragit Gubernator & capitis damnat. Valboa contra obie-

ta ne-

Socer ge-
nerum, ca-
pite dila-
tum, scru-
ti percui-
rit.

éta negare, ac deierare de pellectis ad secessionem militibus falso & immerito se accusari. Itaque videret etiam atq; etiam Gubernator, quid de se statueret: se quidem, si eius rei tentata sibi conscius esset, numquam in eius conspectum fuisse venturum. cætera quoq; crimina, vt poterat, diluebat: sed vbi vis plus potest, parum in iure & ratione præsidij est. Postremo audire vltierus hominem negat se velle Gubernator, & peracto iudicio abduci cum quinque alijs Hispanis ac securi percui iubet.

FINXERE nonnulli Volboam magnum quendam & illustrem victorijs ducem fuisse, felicitate etiam armorum quolibet Romanorum Imperatorum præstantiorē, propterea quod omnium quæ cum Indis gessit bellorum semper victor extiterit. Sed immodicæ illæ eius laudes risum magis quàm admirationem merentur, quippe Romani quōdam cum bellicosissimis & ferocissimis Orientis gentibus bella gesserūt: Hispani vero in Occidente nihil præter bruta animalia & bestias subegere.

QVOD quidem eques quidam Hispanus optime intellexisse videtur. Is quum in Africa ad Argeriam Carolo V. Imperatori militaret, essetq; vna cum aliis aliquot equitibus, in ijs Ferdinando Cortesio (is est qui regnum Mexicanum aperuit & subegit, quod ab indigenis dictum Themestitan, ipse nouam Hispaniam nuncupauit) quum inquam vna esset, ac forte Maurorum globus hominum multitudine superior in eos irrueret, ipsi vero ad resistendum hosti se impares esse cognoscerent, dant sese in fugam. Ibi Cortesius clamore fugientes sistere, & hortari socios, vt in hostē versi cum strenue exciperent. Tum Hispanus ille eques, Belua isthæ, inquit, putat sibi rem esse cum suis Indis, quorū viginti quinque millibus fundendis decem equites suffecerint.

ALATO in Hispaniam de Valboa nuncio, grauius mortem eius Indicus senatus tulit, propter præclara eius in se officia ac merita, & opes Regi ac Regno Castellæ ab eo partas, reperto videlicet Australi Oceano, & inde ingenti auri & vnionū copia in Hispaniā missa. Quamobrem tū ob id, tū maxime quod Antiquenses coloni præter hæc multa ad regem in Petrū Ariam scripsissent, abrogatum ei imperium est: etsi Nominis Dei & Panamæ colonis originis suæ initia dedisset, patefacto ex altero loco ad alterum itinere.

1. *Etsi enim Niquesa primus Nominis Dei conditor fuerit, & Panamam Indi colerent: tamen vtramq; coloniam Arias Hispanis repleuit, & quinquaginta millium passus spatium, à mari ad mare iter, ante siluæ, lamis, rupibusq; riuibus obstructum, & leonibus, tigribus, vrsis & similibus infestum, primus aperuit.* § Hispania

Ferd. Cortesius factus de Indis victor.

Hispanorum praefectorum in India continenti clades. Alfingeri & Georgij Germanorum caedes. Colonia ab Hispanis in Castella Aurea condita Hispaniolenses Indis Hispanicam tyrannidem pertulsi, sibi met ipsi mortem consciscunt.

CAPVT XXV.

MULTI praeterea alij Gubernatores & duces eas Indiae continentis prouincias adiete, omnes vna quaerendarum opum & diuitiarum cupidine incensi, sed eorum nonnulli ab Indis comesti sunt, alij ab ipsis Hispanis trucidati, quod ipsorum aduersus Indos rapinis & latrocinijs indulgere nollent. Non pauci quoque fluctibus hausti, & aliqui praeterea longius à mari progressi auri fame, in mediterranea adeo sese immerferunt, vt in locis auis & vastis terrae solitudinibus deprehensi, quum eius caeli naturam & tempestatum morem ac praefagia ignorarent, quae illis in regionibus cum atrocissimis imbribus hyeme ruere consueuerunt, neque verò progredi ulterius aut regredi possent, cum omni exercitu interierint.

CAETERVM Hispani in ea ora continentis infra scriptas vrbes cõdidere, Nomen-Dei, Antiquam, Carthaginem, San-Martham, Caput-veli, Valentiolam, ditissimae prouinciae oppidum, quam Caesar Anno 1528. Velzaris mercatoribus Germanis oppignorauit. Illi primum in eam prouinciam gubernatorem Ambrosium Alfingerum misere, qui auri reperiendi cupidine crebras in eas gentes excursions, multa saeuiciae exempla, edidit. Sed eo tandem ab Indis occiso, suffecere alterum stirpis suae Praefectum, cui Georgio nomen erat. Hunc Hispani qui ei aderant, noctu per insidias incautum in lectulo adorti vulneribus confoderunt: mox excarnificatum & domo extractum, multis cum probrijs ac contumelijs per viam raptarunt: postremo eius cadauer in proximum saltum abiecerunt: donec orta luce humaretur. Verum haud ita multo post, Caesaris mandatu, noxij vt nouissima exempla meriti, exquisitissimis pœnis affecti sunt.

IAM quum breuem hanc meam Historiam quam accurate & commode fieri poterit contexere pollicitus sim, redeundum eo vnde deflexeram, & si quae de Hispaniola & vicinarum Insularum rebus supersunt, exsequenda mihi hoc loco iudico. Admirante Columbo mortuo, Ferdinandus Rex Didacum filium eius, eadem autoritate auctum, qua patrem ornauerat, Proregis titulo

O

Hispa-

*Hispani
alia in
Germani-
nos in In-
dia pere-
grinos*

Hispano-
rum in
Christi.
Columbi
filium in
gratitudo.

Hispaniolæ præfecit: sed imperium ei haud diuturnum fuit. Quippe Hispani, quum sibi imperari à peregrino pati non possent, multa in eum ad Regem scribunt. Itaque Rex exutum magistratu in Hispaniam reuocat. Ibi de suis priuilegijs multos annos cum Rege litigans, tandem pendenti adhuc lite & incerto euentu iudicii moritur.

Barbari
Hispano-
rum anno
oppressi,
vix vite
sue affe-
runt.

POST hæc alij Gubernatores, tum Ecclesiastici, tum laici, in Hispaniolam missi sunt: sed Insulani, postquam se vndique perpetuis atque intolerandis laboribus opprimi sentiunt, neque vllum finem adesse malis, aut spem recuperandæ libertatis, in planctus omnes & suspiria effusi crebris votis vltro mortem optabant. Itaque multi abiecta omni spe, abeuntes in siluas ex arboribus semetipsi suspendebant, interfectis prius liberis, dicendo: Multo optabilius esse illis semel mori quam a deo misere vitam trahere, cuiusmodi latronibus teterrimis & ferocissimis tyrannis seruietes. Fœminæ, postquam herbæ cuiusdam succo fœtus sibi ipsæ abegerant, ne videlicet Hispanis mancipia parerent, virorum vestigia sequuntur laqueo vitam finiant. Denique quum per omnes lethi vias mortem lacerarent, alius ex edito monte iacto in præceps corpore, alius in mare, alius in profluentum demersus: nonnulli etiam voluntaria inedia vitæ finem inuenere. Erant etiam qui acutissimis è siclice cultellis, aut mucronatis vallis pectora & latera transfigerent.

QUIBUS tandem malis effectum est, vt ex duobus Indorum millionibus, id est vicies centenis capitum millibus, quibus ea Insula incolebatur, alijs sua manu interemptis, alijs fœuitia Hispanorum & acerbitate operum enectis absumptisque, vix hodie centum quinquaginta supersint. Hoccine est barbaras gentes ad Christianam fidem conuertere? Nam ne quis putet cum aliarum Insularum incolis mitius actum esse, quam cum Hispaniolensibus, idem plane in Cuba, lamaica, Portu-riceo & alijs locis, contigit, imo quæcumque postea vindicandis ab solitudine insulis deportata sunt è continenti mancipia, quamquam incredibili multitudine, ad extremum tamen prope omnia ærumnis & miserijs confecta interiire. In summa hoc affirmo, quibuscunque locis Hispani vexilla sua & signa fixerunt, ibi ingentibus fœuitiæ exemplis editis, æterna implacabilis in se odij monumenta indigenis reliquisse.

g In-

*Indorum Occid. religio, Satanaq, in fascinando ipsos versutia
Sacrorum ritus. Arbusci cuiusdam accensi fu-
mo inebriantur.*

CAPVT XXVI

VOB ad Religionem earum gentium attinet, non solum in ea Insula, sed & in alijs omnibus noui illius Orbis Prouincijs, adorabant atque etiam nunc plures & diuersos Deos colunt, depictis simulacris signif. Indicard gentium pernitat idololatriam. que, quorum alia è creta, alia è ligno, nonnulla ex auro & argento, ficta sunt: & quibusdam India nouæ locis, maxime in Peruano regno, effigie auium, tigrum, ceruorum aliorumq; animalium expressa vidi: imo etiam quædam deformi specie, cauda ad pedes vsque promissa, quales vulgo apud nos pingi solent demones aut lemures nocturni. ² Ac quamquam sacerdotes & monachi omni ope conati sint & quotidie conentur ea idola abolere, multa tamen eorum sacrorum antistites defossa specubus subterraneis asseruant. Quibus clam sacrificantes assidue supplicant, petuntque qua ratione & via Christianos in perpetuum è suis finibus expellere possint. ²

QVINETIAM Deorum suorum nomine quemque proprijs inuocantes, singulis sua officia tribuunt, & huic huius rei alteri alterius procuracionem assignant: vt olim factitatum Ethnicis, qui vulgo victorijs præesse terra Martem, mari Neptunum, Esculapiũ medicinæ, Herculem diuitiarum atq; opum arbitrum esse credebant, illiq; decimam fortunarum suarum vouebant, quo cætera tueretur atq; augetet. Ad eum modum nihil ferè à suis numinibus petunt hæ gentes præter largam ciborum & potus copiam, bonam valetudinem, & de hostibus victoriam. Sæpenumero illis illudit Satan & alia atque alia specie visendum se præbet: sacerdotibus nõnulla eorum, quæ precibus exposcunt, annuens ac promittens. Ac si forte promissis successus non responderit, illique de eo conquerantur, continuo excipit: Mutasse se sententiam propter grauissimum aliquod peccatum ab ipsis commissum: ita fallaci excusatione miseros eludit pater ille mendacii.

QVVM Cacicorum Hispaniolæ aliquis præcipuo suo numini sacrum & festum diem celebrare institueret, omnibus subditis & clientibus suis, tam viris quam fæminis, diem ad conueniendum dicebat: illi vbi vndique ad tolenne illud, consueto loco,

confluxissent, omnes apte in ordinem sese disponebant. Cacicus ipse agmen antegressus, princeps templum inibat, ubi sacerdotes adorando idolo intenti erant. Ingressus ut confederat, tympanum pulsabat: mox sequebatur vniuersa multitudo præeuntibus viris, qui nigro, rubro & flauo distincta corpora, versicoloribus etiam psittacorum & aliarum auium pennis ornauerant: colla, brachia, crura, coronis, torquibus atq; armillis ex concharum marinarum testis redimiti: foeminae puro corpore & nullis pigmentis fucato, virgines quidem prostris nudæ: quibus viri erant, pepelis aut castulis muliebria velatæ, sicut in sinu Patiensis & aliis continentis prouinciis fieri solet. Tali cultu habituq; saltantes & patria quædam carmina in laudē Idoli canentes templum subibāt: Cacicus tympani sonitu ingredientibus salutabat: mox demisso in guttur bacillo vomitum ciebant: ut Idolo palam ostenderent, nihil se in pectore mali occultum gerere.

His tam absurdis ceremoniis peractis omnes complicatis pestinatim curibus humi confidentes, alios quosdam hymnos cum murmure quodam lugubri concinebant, ac tum superueniebat aliud foeminatum agmen canistra gestantium, popanis & panibus plena, & rosas floribusq; odoratis conspersa: illæ cæteris canentibus circumfusæ orationes quasdam illis infufurrabant. Alij ut inuicem responderent, sese erigebant, donec cantionibus illis peractis, mutato concentu nouam quandam in Reguli sui laudē ordirentur: postremo panem Idolo offerebant. * Eum sacerdotes acceptum & rite sacratum diuidebant inter omnes, velut sanctum aliquid, & fausti ominis reliquias. Peracto sacro, omnes admodum alacres atq; hilares domos quisq; suas reuertebantur.

CREDEBANT præterea Solem & Lunam è quodam antro prædiisse, & cucurbitam velut sacrum monumentum habebant, vnde dicerent mare & pisces profluxisse: Duo simulacra lignea colebant, velut omnis abundantiae largitores & præsidēs Deos, quorum delubra quotannis Indi peregrinabundi frequentare consueuerant. Erat insuper illis Idolum quadrupes instar canis, quod (ut fertur) quoties illi bilis commota erat, in saltus ac montes aufugeret, ipsi vero solenni pompa, sollicitè quæsitum atq; inuentum humeris in sanum reportabant.

IN hac Insula, ut & aliis noui eius Orbis prouinciis, arbusta quædam nascuntur modicæ magnitudinis, arundinum ferme speciei, folia ut nucis habent, aut paulo maiora, quæ ab indigenis (apud quos hic mos inoleuit) plurimi fiunt, & ab ipsis quoque mancipiis,

Abſurda
de Solis
& Lunæ
eſſe que
opinio.

cipiis, quæ Hispani ex Africa eo deuexere. Vbi maturum est, ea folia stringunt, & in fasciculos collecta ligataq; in fumario suspendunt, donec inaruerint: quumque illis ut volunt, Mayzi, seu frumenti patris folio reficcata folia inuoluunt fistulæ aut tubi instar: & eius capitum altero igni admoto, alterum ori inferunt, & spiritum flatumque ad se retrahunt.

Denique tantum fumi sorbent, ut ora, guttura & capita impleant: tantam interea patientiam præstantes durantesque, quoad voluptatis quam inde percipiunt non pœniteat: seque immitti illo fumo adeo inebriant, ut penitus sopito omni sensu è mentis potestate exeant. Reperiuntur etiam qui adeo atide ac furenter eum hauriant, ut tanquam exanimis in terram concidant, ibique maximam diei partem aut noctis, velut stupefactis sensibus & capti mente, iaceant. Nonnulli temperantius & hætenus tantum sorbent, quoad vertigine capitis corripiantur: neque ulterius progrediuntur. Quam pestiferum, obsecro, & noxium hoc Tartareum venenum est? Mihi quidem per sæpe vsuuenit per Guatimalam & Nicaraguam prouincias iter facienti, ut domum Indi alicuius ingrederer, qui eam herbam degustasset (quæ Mexicano idiomate *Tabacco* dicitur) & simulac fœtor acutus tetri illius & vere diabolici fumi nares meas contigisset, cogeret preptopete inde excedere, & alio migrate.

1. *Quæ noster Auctor hoc loco de Indorum Religione scribit, consona sunt cum usque, quot quot de Hispanorum in eas regiones navigatione scribunt, referunt: cum his præsertim qua memoria prodita reliquit Consaluis Ouedus, qui diu in illis Indis versatus, & qui Occidentalem istarum nationum ritus diligenter obseruauit.*

Nullam, inquit, in illis nationibus picturam aut sculpturam inuent antiquiorem, aut maiore reuerentia cultam, horrenda demonis effigie. Pingunt enim eum & sculptunt, quam horrenda possant specie, non catenis adstructum, aut supinum, ut apud nos pingitur sub pedibus D. Michaelis, aut D. Bartholomæ: sed in sua maiestate, interdum sedentem in tribunali, nonnunquam stantem, aliquando alius modis. Videat aliquos quinque aut sex capitibus, & totidem caudis præditos, oblongis dentibus, amplissimis auribus, ardentibus oculis, draconis oculorum instar, atque alios aliis speciebus, quarum elegantissima terrorem incutit aspicientibus. Est autem hoc illis adeo familiare, ut non modo similem aliquam effigiem in obscuro quodam aditum loco semper habeant, sed etiam ex auro consient, aut scammis, quibus insident, insculpant, aut aliis omnibus materiis qua sculpturam aut incisionem ferre possunt.

Eum etiam pro Deo agnoscunt, petentes ab eo aquam, solē, Mayzum, victorias, breuiter quidquid desiderant. Solent isti Zemes noctu illis apparere vt phantasmata, & persuadere quacunq; cupiunt.

Continētis incolae non modo conflatas ex auro, vel ex ligno, lapide, & terra, fabrefactas habent istas imagines Diabolicas: sed etiam hanc impuram effigiem propriis corporibus adpingunt, & ne ea pictura clui & deleri possit, puluere quodam nigro sese fricant, qui cutem penetret, maneatq; velut signum perpetuum eius rei, quam in animo sculptam habent.

Præterea senes quosdam falsos vates habent (Hispaniola incolae eos Buhiti, qui litora Vraua incolunt Tequina, hoc est, Magistros: Brasuiani Caraiibes appellant) qui se prædicere posse profitentur, & illis persuadent: Satanam, (cuius effigiem semper circumferunt) cæli & terræ esse dominum, & quæ futura sunt, nosse: ipsum pluuias, ventos & tonitrua immittere, Solem & Lunam regere, atque anni tempora, & posse etiam illos sub terram deprimere, nisi ipsi rite inferuiant. Propterea misera istæ nationes illum colunt tamquam Deum, & quidquid pretiosa suppellectilis habent ipsi offerunt, vt ne hominum quidem vita parcāt, quos ei sacrificant, imo etiam proprium sanguinem. Quibusdam locis illum placant suffumigijs odoratis, interdum etiam valde fetidis. Tametsi autem falsorum istorum Prophetarum prædictiones non eueniāt, retinent tamen pristinam auctoritatem (aliquando enim euenire solēt, prout Deo libitum est Satana dare efficaciam erroris) nam vel prætexunt peccata populi: aut aiunt, ipsorum responsa, quæ plerumq; sunt ambigua, non fuisse probe intellecta.

Ad hanc rem refertur quidpiam de Atabaliba magno illo Rege Peruana Prouincia, ex quo apparet offensum fuisse responso cuiusdam sacerdotis qui ipsum sefellerat. Nam Hispanus in eius regnum ingressus, ad oraculum, quod in templo quodam sue ditionis erat, decem dierum itinere à Caxiamalca vrbe distans, sciscitatum, an bellum aduersus Christianos gereret, an vëro eos benigne exciperet, misit. Summus eius templi sacerdos respondit, vt strenue aduersus illos pugnaret, futurum enim vt omnes caderet: idq; præceptum esse sui Dei. Atabaliba sequutus hoc consiliū, captus fuit. Aliquanto post tempore, hic sacerdos Caxiamalca venit cum duobus Cacicis, vt cum Gubernatore Pizarro agentem de redemptione sui Regis: quod intelligens Atabaliba, Gubernatorem rogauit, curaret illi catenam adferri, se enim velle plectere sacerdotem illum ob suam mendacia, cum illi consuleret, vt bellum gereret ex Dei sui mandato. Nec semel sacerdotem ipsi imposuisse. Nam dum adhuc viuus ipsius pater lethali morbo correptus esset in vrbe Cusco: in-

terro-

terrogatus quis futurus esset illius morbi exitus, responderat, bene sperandum, nec eo morbo moriturum. Allatam catenam ipse Atabaliba sacerdotis collo iniecit. Perier se nebulo, inquit, nunc te teneo, nec te dimittam, quin prius adjerri iusseris quidquid auri est in tuo templo. Volo enim id omnino Christianis dare: stat enim ea sententia, quandoquidem tuus Deus mendax est, & impostor. Non profecto, nihil ipsi, nec tibi relinquam. Deinde videbimus an tibi hanc catenam adinet, quandoquidem tuus Deus est, & illum adeo potentē asseris. Verum eam ingenii praesentiam non habent omnes Indi, quam habebat Atabaliba.

Hispaniola incola, idolum illud Cemi, (quidam Zemis) appellant: Castella aurea, Vraua, Carthaginis, & aliarum provinciarū ad littus illud sitarum accole Tuirā (imo quibusdam locis, Christianum salutare volentes, illum Tuirā vocant, existimantes se magno honore afficere, perinde tamen est, ac si quis diceret, salve domine Diabole) Canadā incolae Cudruaigny nomināt. Brasiliā, Assignā, aut Kaagerre: Peruanī, Pachacama: Patagones, ad est, qui fretum Magallanicum accoliūt, Setebos nominant. Maxicani Horchilouos, Chnemila, Qnecaaal: & aliis regionibus aliter. Sed quocumq; tandem nomine vocetur, semper est Satan, qui Dei nomen sibi attribuit, & istis miseriis nationib; vera Dei cognitione destitutis, metum incutit.

Canadenses referunt, ipsum frequenter eos alloqui, & predicere commodas & malas tempestates. Atq; cum ipsis indignatur, coniecto in ipsorum oculos pulvere abire.

Provincia Ananari incolae, Hispanis quibusdam circiter Annum 1528. admirabile quiddam narrabant, quod fortasse quindecim aut sexdecim ante annis contigerat, ut ex ipsorum iudiciis colligi poterat. Quendam scilicet virum, cuius nomen infortunium ex eorum lingua interpretari licet, erronem, & iam multo tempore per eas regiones huc illuc vagantem, brevis statura & barbatum: tametsi, ut referebant, nunquam se aperte conspicendum prabuisset. Accedente illo ad ades quaspiam, nemo tam audax & constantis animi inerat, cui comē non erigerentur, & pectus formidine non tremere: & subito titio ardens ante adium illarum vestibulum apparebat. Id iudicium erat, Herum non procul abesse, cum tedi fer praesto esset. Tum ad eum ingrediebatur vir ille, & quemcunque libuisset corripens, ter in eum aluum adigebat lapideum, cultrum sequispedem fere longum, palmum latum: deinde manum per hac vulnera in aluum immittens, intestina educebat, & inde recisum unum aut alterum frustum supra prunas torreat. Postea ter alterutrum brachium eodem cultro seriebat, ex quo multus emanabat sanguis, ut quidem videbatur. Huius peractū intestina, & tosta illa frusta,

sta, in ventrem hominis sic laceri denuo inferebat, & vulnera curabat, ita ut momento temporis consolidarentur.

Addebant praeterea, hoc phantasma frequenter ipsis saltantibus apparere, atque ipsis se commiscere, modo muliebri forma, modo virili. Numquam ades in quibus versabantur in aerem subleuare, tum cum isdem cadere facti etiam strepitu. Saepe etiam illi obtulisse cibum, sed nihil edisse: & cum interrogarent, unde veniret, & ubi commoraretur, magnum hiatus in terra ostendere solitum, sub quo domicilium eius esset.

Quibus haec referebantur, Hispani, ridebant tanquam fabulam, quod animaduertentes Inds, multos producunt, ex eorum numero, qui ab illo viro correpti fuerant, & cicatrices vulnerum acceptorum ostendant. Tum Hispani monere, pessimum illum esse virum, aut potius Satanam, ex inferis procedunt, ut illis illuderet: si crederent in Dominum nostrum Iesum Christum, ut ipsi, nullam futuram causam cur virum illum metuerent: neque adeo audacem futurum, ut ipsos molestia afficeret, neque appariturum quamdiu ipsi in ea Prouincia versarentur. Hac oratio non nihil illos confirmauit, & partem formidinis ademit. Relat. Aluar. Nun.

Brafiliani aiunt se ab Aignan (sic Diabolum vocant) torqueri, qui interdum illis apparet animalis effigie, aliquando alia forma: & eos ad eo crudeliter verberat, ut dum de ea re loquuntur, aut memoria duntaxat reperit verbera quae sunt passi, pra angustia toti sudore madescant. Si Galli qui eam regionem adierunt, dicebant se Aignan non metuere: respondebant hi miseri barbari, suam conditionem deplorantes: o nos felices, si vobis similes essemus. Lerius cap. 16.

Qui Magallanicum ad fretum illud, quod postea ab eius nomine Magallanicum nuncupatum est, comitati sunt, Gigantem in Patagonum regione, freti vicina ceperunt. Is inter alia referebat, morituro quopiam ex ipsis, decem aut duodecim Diabolos apparere saltantes circum mortui cadauer, qui toto corpore variis coloribus depicti viderentur, unum autem inter reliquos maiore corporis mole confici, valde exultantem, & in cachinnos etiam erumpentem: illum Setebos appellabant, minores autem Cheleule. Addebat praeterea, se ex minoribus illis vidisse, binis cornibus in capite pradios, & longa coma ad pedes usque demissa, ignem per os & per posticum euomentes. Ecce quomodo Satan pro arbitrio miseris illis nationibus imperat, destitutus omni Dei cognitione. Sunt tamen homines nobis non dissimiles.

In Prouincia Carthaginis, quando Taira vult incolis terrorem incutere, minatur se Huracan immissurum, hoc est Tempestatem. Et certe

certe tantas interdum excitat, ut domus transferant, arbores radicitus euellant, & montes quasi euertant. Consaluus Oniedus scribit se ista diabolica opera semel conspexisse, cum per montem quendam Indorium in continentem situm iter faceret. Erat ille mons, inquit, omnino tectus arboribus vastis & paruis altera super alteram confertim emerfis, ad uentae fere spatium, quarum nonnullae profus cum suis radicibus euulsae, tanta magnitudinis, ut reliquam arborum molem aquarent. Ideo horrendum erat hoc spectaculum, ut aspicientibus etiam metum adferret, astimantibus Satanae potius opus, quam naturale. Epitome Ind. Occid. cap. 11.

Porro testatur Petrus Martyr, omnes Indorū Cerni & reliquas illusiones disparuisse, simul ac Hispani pedem in Hispaniola Insula fixerunt: unde senior ea eius regionis iudicarent, Insulam breui sub alterius potestate futuram.

Referunt Perūanae Historiae scriptores, Satanam, qui se Pachacama, hoc est, creatorem appellabat, cuiusq; templa & oracula quatuor in urbe Lima erant, multis seculis inter eas nationes versatum fuisse, & conspiciendum se praebuisse sacerdotibus, quibus responsa dabat eorum qua petebantur: sed illico ad Christianorum aduentum disparuisse, nec eum postea conspēctum.

Non dubium est, quin ^{tantum} ~~tantum~~ boni, quod Hispani in eam regionem intulerunt, Satanae, qui ueritatem & lumen odit, quietem turbarint. Nam antea libere dominabatur supra eas nationes, tanquam in Regno tenebrarum, paulatim lumen illud quatuor ale, quod restabat in eas extinguit, omni discrimen boni & mali adimens, & illis suggerens animales & feros appetitus.

Deinde Hispani aduenientes, docuerunt eos Deimandata loquuti sunt de Iesu Christo, administrarunt illis Baptismum: nec dubium est, quin Satana, audito Iesu Christi nomine in his nationibus, ualde turbatus sit, quemadmodum Latio in densissima uetram siluis abditus, remitt commemorato duntaxat Iudicis nomine. Biblia deinde a Iesuitis eo illata, maximum metum illi incusserunt.

Quamquam autem Consaluus Oniedi tempore, cessarint aliquandiu in Hispaniola & aliis locis haec Tempestates: sitamen fides pro ipsius merito Auctori nostro adhibenda est, impuri spiritus, qui has tempestates excitant, non diu feriatii sunt. Nam cap. 10. huius libri describitur uerbis scriptis, ipso in continente India uersante, unam in Hispaniola Insula exortam esse, quae omnes fere quadrupedes occiderit, totam semetipsum corruperit, & plurima aedificia euertit. Id accidit circa annum 1548.

Præterea tristes & tragici euentus, quos tempus in iis regionibus

P

abbinc

cui mirum videbitur si colendum se præbet tanquam Deum his feris nationibus, ob leuia promissa, aut dona: Imposuit nostris primis parentibus, cum adhuc in sua integritate essent, illecebris fructus prohibiti, persuadens illis se commodi ipsorum studiosum esse: Quamofacilius illi est corruptam naturam miserorum istorum cacorum flectere quo velit, postquam ipsis persuaseris se fructus terra dare, & omnium bonorum originem esse?

Minus adhuc admirandum erit, seros istos homines adorare forma visibili Satanam, si perpendamus quale genus hominum inter Christianos hodie toleretur, ut qui toxica miscere solent, sicarii, blasphemii, Apostata, Athies, Naturalista, Libertini, Lucianista, Simoniaci, Necromantici, Incantatores, Sodomita, Epicurei, Sardanapali. Nam quem quæso Deum isti adorant, nisi eum, quem D. Paulus Deum huius mundi appellat? Et si Deus miser asistas Occidentales nationes adeo severe castigauit (qua sola quadam naturali luce in ipsis restante conuinci possunt) propter peccata illis minora: quid futurum est de Christianis, qui sic contemnunt insignes illas gratias quas Deus liber aliter ipsis largitus est?

2. Interrogata semel idola à Nicaragensibus provinciam quandam India Occidentalis ad mare Australe sitam incolentibus, qua ratione possent Hispanos ex sua Prouincia eijcere, qui adeo crudeliter eos habent, ut uxorum etiam consuetudine abhorrent, ne Hispanis mancipia parerent. Satan respondit, se facile id effecturum, si vellent, nimirum maris supra terram effusione, sed eos etiam unâ perituros. Tale autem responsum intelligentes: maluerunt Hispanorum inguin ferre, quam inundatione cum illis perire.

3. Illorum tympana è candidis arborei trunco sunt fabrefacta, pro humana, aut ea, quam ipsi cupiunt, crassitudine: cauato unâ ex parte trunco nullum corium aut pellem inducunt, sed fissuras diunt axat & foramina in trunco latere ad cauum usque penetrantia faciunt, deinde caua trunci parte & terra imposta, alteram non cauam baculus pulsant, sonum ea reddunt obscurum, qualem sepe tympana Mauritanica. Gonsal. Ouidius lib. 5. cap. 1. Hist. India Occident.

4. Qui diligenter inquisuerunt quæ ratione nationes illa, rerum gestarum memoriam conseruent, ut ad posteritatem peruenire possit, affirmant ipsos neque libros habere, neque characteribus rem aliquam significantibus uti: sed patrias tantum cantiones (quas Hispaniola incolæ arcitos nominant) posteris per manus tradere: eas illis Librorum & Historiarum vicem supplere. Eas in fistis solennibus canere solent, in quibus suorum olim Cacitorum seu Regulorum facinora recitant, viciorias quas ex hostibus retulerunt, & mortis genus quo perierunt,

atque intermifcent dicta quadam de felicibus fuceffibus aut infortunijs præteritis, imò etiam Diluvij uniuersalis mentionem faciētēs, & aliarum Hiftoriarum antiquarum, quarum memoriam perire nolunt.

5. Veteris & purioris religionis fugientia veluti quadam veftigia & imitamenta. Iuffit Deus in lege offerri fibi panes, vt eo fymboło admoneret Patres alimenta quibus fuffinetur hominum vita, facra eſſe ipſi Deo. Exod. 25. Atq; ita primi homines, tradito diuinitus ritu, è fructibus ſuis ſacrificia Deo obtulerunt, vt proſtiterentur ſe eius eſſe, & omnia illi ſua accepta ferrent. Genef. 4. Cuius rei mox adulterina imitatio etiam inter barbaras Gentes propagata eſt. Sed præter quam quod illæ erant manes abſq; fide ceremonia longè aliud eſt Deo vino, aliud idolis ſacrificia offerre.

6. Regulus quidam, Gamaretus nomine, Zemis idolum bombycinum habuiſſe fertur (Corocottum appellabant.) Hic Corocottus eſt ſummo domus culmine, ubi vinctus aſſeruabatur, ſæpenumero exire atque inter fæminas regij pagi ac totius circa vicinia, Satyri aut Incubi inſtar, oberrare, & cum iis etiam ludere familiariter, epulari & coire, conſueerat. Mox quum ab eo congreſſu fæmina partus gemina corona aut alia illuſtri nota inſignes enterentur, nemo ex Corocotti ſtirpe ortos eſſe dubitabat. Interdum etiam indignabundum delateſcere ferebant, quod à Cacicco aliquid ex quotidiano eius cultu & ſacris prætermiſſum eſſet. Alteri præterea cuiſdam Cacicco (vt ferè ſinguli peculiaria numina habebant) Zemen fuiſſe ligneum memorant, quadrupedem (Epilguanitam appellabant) qui ſubinde, quoties irritaretur, in fluuias ſe proriperet. Moxq; vt eum abeſſe ſenſerat Cacicus, multos è ſuis mittebat qui eum fluuiose conquiſitum & placatum venerabundi humeris referrent. Ita nimirum inter miſeras illas Gentes delicias faciebat Satan. Donec Chriſtiani in Inſulam aduentantibus, & iſte & ceteri Zemes auſugerent, nec quaſiti reperirentur. Quibus rebus mutationem ſtatus & peregrina gentis dominatum portendi auguratos fuiſſe Inſulares, ſcribit Petrus Martyr Mediolan.

Decad. 1. lib. 9.

*Indorum Occid. mos. Matrimonii leges.
Avaritia inde exulat.*

CAPVT XXVII.

IN Hispaniola atque alijs insulis, quum eorum medici aliquem ægotum curandum susciperent, ad fumigandum, uti diximus, ingrediebantur. Quumque eo ad fatietatem inebriatus esset, tunc præcipua curatio fiebat: donec ad se reuersus mille rerum species sibi obiectas, & se ex concilio deorum rediisse referret. Deinde illi ægotum ter aut quater circumeuntes, corpus illius, maximè renes, manibus leniter demulcebant: multiplici interea oris habitu gestuque, os lapidemve intra buccas tenentes. ea ossa & lapillos feminae, velut sacras reliquias, studiose condebant, persuasæ ijs amuletis adiuuari, puerperia. Si æger medicum rogaret, quid de futuro esset, breui ægritudine liberatum iri respondebat: si fortè ex eo morbo eum mori contingeret, non deerant excusationes, sed hæc longè omnium optima, Mortalis nempe erat. Si quis medicus omisissis illis rebus & consuetis ceremoniis ægotum inuiserret, in eum grauisimè animaduertebatur. Quascunque prouincias adire mihi licuit, quantumque intellexi, iidem medici sunt & sacerdotes: & in alijs aut earum terrarum oris ita se habere facile equidem crediderim: eos patrio idiomate Bohitios appellant, maximè ubique illos autoritatis: quorum tamen opera & arte nulli ferè, præter primores, vtuntur.

APVD illos vxorum indefinitus est numerus: quam multas libuit, ducunt: vnam tamen præ ceteris eximiam habent, quæ in ceteras imperium obtinet. Quum Regulus aliquis sine liberis moritur, in principatum succedunt sororum filii non fratrum, quum sui sanguinis haud dubiam stirpem planius constet esse quos sorores peperere, quàm hos non satis certa origine genitos. Cuius rei causa est, quòd illis parua pudicitiae cura & plerisque locis filiae & sorores inuiolatam castitatem vix retinent, quum permixti virginibus pueri, ut galligallinacei cum gallinis, nullo pudore tum humi tum suspensis in aere cubilibus, iaceant. Feminae partus enixæ, ad mare aut ad flumen deferunt, abluuntque, & deinceps sine vlla cura liberos educant.

NONNULLI istos maximè latrociniiis deditos esse, ac minima furta legibus eorum suspendii poena coerceri dicunt. Verum

P ; quis

quis credat istos furari, quando neque avari sunt, neque diuites, nihilque vilius ducunt quam argentum & aurum? quibusque si habere libitum esset, liceret quantum vellent e fodinis, velut aquam e fonte, nullo impediante petere. Quod ad cultum attinet, nudi omnes incedunt: quod ad victum, nemo est qui petenti & domum suam incunti vitro non det. In sollempnibus vero ac festis quibus conuenire illis mos est, cibaria vulgo conferunt, simulque omnes & promiscue epulantur, cantant & saltant ad ebrietatem & lassitudinem usque. Ita dum liberi essent, inuicem se his lubricis oblectabant. Quamobrem inducere in animum non possum ve credam vlla inter eos esse latrocinia, nisi forte furari didicerunt a primis, secundis & tertiis Hispanis, qui principio eas terras coloniis occuparunt. Vtinam a Deo nobis concessum esset, ne magis bonis temporalibus affixi essemus quam illi sunt: equidem Christianum nomen per omnes terras celebre & caeleste esset, si a nobis exularet Auaritia.

1. *Hi Bubi magna ex parte herbarum erant peritissimi, magnamque simplicium multorum, & plurimorum natura arcanorum notitiam habebant. Ac quoniam multos hac ratione sanabant, apud Indos Hispaniola quasi omnium sanctissimi habebantur, ut pote qui & Medici simul, & Astrologi & Pralati ipsorum essent. Atque etiam plerumque hi erant, qui suffitus illos de quibus precedenti capite egimus, hauriebant ad ecstasim excitandam & Diabolum de re qualibet interrogandum. Indi enim bellum aut quippiam aliud alicuius momenti suscipere non solebant, quin prius Diabolum interrogassent, qui per os falsorum istorum Prophetarum fumo illo inebriatorum, illis respondebat. Cumque isti ab illo animi deliquo ad se rediissent, prout immundus spiritus eis suggererat, pronuntiabant, num bellum suscipiendum esset aut differendum: an ager sanitatem recuperaturus esset necne, & sic de reliquis de quibus interrogabatur.*

Brasiliani quoque suos habent chirurgos seu Medicos, quos Pages nominant (alios tamen ab ijs quoque Carabas vocant, qui ipsorum falsi Prophetae sunt) qui locum, de quo quaritur egrotus & in quo dolorem sentit, sugunt, atque ipsis persuadent se hac ratione non solum morbum tollere, sed & ipsis vitam prolongare. Vide Hist. Brasil. cap. 19.

Idem faciunt Piacchi in prouincia Cumana, qui etiam loci illius presbyteri sunt. Nam non tantum herbas & radices cum autum & piscium aliorumque animalium adipe contusas, lignum aliisque pharmaca vulgo ignota loco affecto applicant: sed etiam voces peregrinas, quas ne ipsi quidem forte intelligunt, demurmurant, ad Diabolum ex aeri corpore, si

pore, si forte infit, expellendum: deinde locum in quo aeger dolorem sentit, languis & sugunt. Multis praeerea aliis ceremoniis utuntur, quas Gomar a cap. 83. lib. 2. historia sua generalis prolixè describit. Vbi credo eum plura quam nouerat narrare.

2. Quod ad coniugia attinet, qui cum eis frequenter versati sunt, animaduertunt in tota India Occidentali aliquos consanguinitatis gradus obseruari. Filius enim matrem, frater sororem, pater filiam in uxorem non ducit. Sed in aliis gradibus veluti Patruus & neptis, nepotis & amita, patruelis & ceteris, nullo discrimine utuntur. Quod a quibusdam abstinent, id non fit quod lege aliqua expresse inter eos constituta prohibeantur, sed tantum instinctu quodam naturali, ac quod si quis cum matre aut sorore aut filia sua coierit, eum misere periturum, pro certo statuunt, siue experientia aliqua edocti siue aliter.

Caterum Polygamia inter eos vulgaris & usitata est, praeterquam in quibusdam continentis provinciis, ubi tenuiores unam tantum uxorem ducunt nec plures. Sed eas cum uolunt dimittunt, & alias ducunt, nec magna opus est occasione ad coniuges dirimendos: Satis est, si una aut altera pars id petat, vel utraque. Veruntamen etsitam liberum sit diuortium, raro tamen co-stituntur: ac praecipua causa cur maritus aliquando uxorem dimittit, est sterilitas, quod scilicet ex ea liberos suscipere nequit.

Caciqui autem, seu reguli aliquando septem vel octo uxores habent, quot gallus gallinas. Et quamuis inter tot uxores saepe una ceteris praecat, & à marito in amore coniugali praefertur, illud tamen nullam Zelotypiam seu emulationem inter eas parit, nec impedit quominus omnes simul cubium sumant, ac sub uno tecto iuxta unum maritum pacifice uiuant sine ullo murmure vel contentione. Quod in signe est exemplum concordia, ac familia bene instituta hac in parte, in coniugio alioqui illicito: Cum rarissime accidat etiam inter Christianos, ut socrus & nurus, vel etiam duae sorores sub eodem tecto habitantes diu sine iurgio & lite simul maneant. Quid ergo fieret, si singulitres vel quatuor uxores haberent?

Pernani & Mexicani tot uxores ducunt quot alere possunt, instar Maurorum. Sed inter eas una est primaria, & quasi domus hera. Huius liberi bonis paternis succedunt: reliquarum, quae sunt instar concubinarum, liberi ab hereditate excluduntur, ac spurii habentur. Solè etiam Mexicani quibusdam ceremoniis uti, cum primariam illam & legitimam uxorem sibi despondent, quas in aliarum nuptiis non obseruant. Relat. Themist.

3. Quod ad pudicitiam mulierum & puellarum illius regionis attinet,

tinet, iam ante dictum est, circa sinum Paria, in Cumana & in aliis continentis provinciis, patres filias suas antequam matrimonio iungant, venerandis illis presbyteris quos Piacchi vocant, prostituere.

In Breslia primo obuias eas prostituere non grauantur, (sicut & in quibusdam Orientis prouinciis) tamen cum semel nupta fuerint, sedulo ipsis cauendum est, ne in adulterio deprehendantur, ne forte vel morte afficiantur, vel ignominiose à maritis dimittantur, qui utrouis modo eas puniendi potestatem habent.

In aliis continentis regionibus ubi Hispani frequenter versati sunt, mulieres non tantam sui honoris & pudicitiae rationem habent, praesertim nobiles feminae: non tamen cum quibusuis indiscriminatus coeunt, sed tantum cum iis, in quibus aliquam stirpis aut virtutis nobilitatem animadvertunt. Hinc fit quod libenter Christianis sese prostituunt, quoniam eos viros fortes & magnanimos esse conspicientes, omnes vulgo nobiles existimant, ac maxime eos, quos in alios imperium aliquod habere vident, quos magni faciunt, summiq; honoris loco habent, si se ab aliquo ex ipsis coli & amari sentiunt. Multa etiam ex illis, ex quo cum Christiano aliquo coerunt, quamuis discedat, fidem tamen ipsi seruant non secus ac in legitimo matrimonio, modo reditum diu non differat. Non sunt enim ex numero illarum, quae in viduitate diu permanere volunt, aut monialium, quae perpetuam castitatem vouerunt.

Hispani harum feminarum nobilium Indicarum lasciuia commode vsi sunt, partim ad libidinem suam explendam, partim ad multa regionis arcana detegenda, ac pauci praefecti fuerunt inter eos qui primas has regiones occuparunt, qui tres aut quatuor eiusmodi concubinas Indicas secum semper non habuerint. Vasco de Valboa unam habuit, quae proditionem quandam Indorum aduersus ipsum & ipsius copias susceptam ipsi detexit. D. Dietericus de Almagra unam etiam habuit ex Panama, ex qua filium eiusdem secum nominis suscepit. Marchio Franciscus Pizarrus ex sorore Regis Atabaliba, & ex altera quadam Cuscana liberos sustulit.

Interea Hispani non eandem ipsis fidem seruant, quam ipsa Hispanis, praesertim si in bello aut inter pradandum capta fuerint. Non enim est ipsis religio, postquam iis utrum impleuerint, eas vendere atq; à se abalienare.

Ceterum etsi hic coitus Hispanorum cum India faminis, nihil boni protulerit, tamen Europa multum illis debet, quod inde luem veneream attulerint: Flagellum reuera aptum & conueniens ad supplicium de hodierno luxu & intemperantia sumendum. Hoc accidit in secunda Christophori Columbi in Insulam Hispaniolam nauigatione, ubi Hispani

spanita intemperanter feminis illius Insula abusi sunt, ut multi inde morbum illum contraxerunt, eiusq; semē in Hispaniam attulerint, quod postea Neapoli sparferunt, unde deinceps in totum orbem disseminatum est. Gonz. Ovied. lib. 2. cap. 34.

In provinciis Colima & Quirama virgines antequam nubant, cum viris nullo modo nec versantur nec loquuntur, sed sese vel domi continent, vel agris colendis occupant. Quod si forte quapiam cum viro concubuerit antequam nuptias sit atq; id postmodum innotescat, maritus eam deserit, atq; alio se confert. Illa autem qua in eiusmodi peccatum incidit, perpetua infamia notantur, nec unquam honestarum feminarum cœtui interesse audent. Vicissim si quis maritus in adulterio deprehendatur, primores illius vicini in quo ille habitat, (qui solent esse maiores natu & generosiores) eum morte mulctant, nec licet cuiquam pliusquam unam uxorem habere, nisi forte clam id fiat.

Quod ad ceremonias attinet quibus matrimonia sua celebrant, valde simplices sunt. Qui filiam habet nubilem, per pagos & loca alia in quibus sit aliquis conventus hominū ambulat dicens: Filiam habeo nubilem, nullusne vestrum eam vult uxorem ducere? Si quis iuuenis ibi reperitur, qui eam velit, respondet, Volo. Tunc simul colloquuntur, & matrimonium contrahunt. Deinde pater eius, qui eam ducere vult, ad virginem se confert, illiq; munus aliquod adfert. Ab eo tempore, absq; ulla alia ceremonia ratum habetur matrimonium: restat tantum nuptiarum celebratio. Ad nuptias autem celebrandas, consanguinei, & affines & amici utriusq; partis in sponse pago congregantur, ubi cantant, saltant & potant toto die. Deinde vespere consanguinei sponsum & sponsum in loco aliquo, ubi nemo eos videre potest, concludunt, ac eos ambos solos ibi relinquunt. Relat. Fernand. Alex.

Bresiliani etiam in nuptiis celebrandis paucis ceremoniis utuntur. In hoc ab illis differunt, quod apud hos, qui virginem aliquam sibi matrimonio copulare voluerit, postquam ipsius consensum habuerit, ad patrem, aut si orphana fuerit, ad propinquiores cognatos eam petiiturus se confert. Si consenserint, exinde absq; nullo alio contractu, eam pro uxore habet & secum deducit. In hoc etiam differunt, quod Bresiliani tot uxores habere possunt, quot volent: Illi vero unam tantum ducunt. Hist. Brasīl. cap. 17.

Quod autem in hisce barbararum matrimoniis existimo maxime observandum, hoc est, nempe quod etsi Satan harum gentium barbararum mores & naturas mire variauerit, tum hac in re, tum & in reliquis: tamen ex eorum animis hanc legem naturae delere non potuerit, nempe, viros & feminas non debere confuse & discriminatim, inter se

Q. CORR

coire instar brutorum, sed hanc coniunctionem coniugii honestate velandam esse, atq; oportere unumquemq; habere suam uxorem, & unamquamq; feminam maritum suum, sicut à Deo constitutum est, non obstante pluralitatis abusu.

Item, quod apud has gentes Occidentales Satan id obtinere non potuerit, ut probarent adulterium, quod in plurimis earum regionum locis mortis supplicio punitur. Ita ut ad arguendos eos qui concubinatū concesserunt, prohibito matrimonio, aliis doctoribus opus non sit, quam his miseris barbaris Sibollanis aut Americanis.

Quicquid sit, tantum abest, ut Indi uxores suas Hispanis prostituant ad eorum benevolentiam sibi conciliandam (sicut inter Christianos saepe fieri videmus, ut viri uxorum suarum pudicitiam prostituant ad comparandas sibi opes vel dignitates) quin potius si quando Hispanos tale quid tentantes inuenerunt, eam iniuriam seuerissime vlti sunt. Testes sunt o primii illi Hispani, qui in Indiam cum Thalasiarcho Christophoro Colombo transfretauerant. Nam simul ac Columbus naves cōscendisset ad redeundum in Hispaniam, triginta illi & octo viri, quos in Insula Hispaniola reliquerat, feminas illius Insula rapere ceperunt. Praesumendum est id ab iis factum, ad linguam Insulae illius ab ipsis addiscendam, aut potius ad docendum ipsas linguam Hispanicam. Interea quocumq; animo id fecerint, Insulani non libenter viderunt suas uxores tam familiariter ab istis nonis amasiis Hispanis palpari, sed tam serio ira exarserunt, ut ne unum quidem viuum reliquerint.

Insigne eius rei exemplum quoq; habuimus, cap. 19. huius libri, de quodam Principe Indo, qui praefecto Hoieda, quod uxorem suam rapuisset, eiusmodi vulnus inflexit, ut ab eo tempore nunquam bene valuerit, sed tandem ex eo vulnere insanus obierit.

Ex simili facinore exorta est semel periculosa Indorum seditio in Insula Hispaniola Anno 1519. duce regulo quodam nomine Henrico. Hic Henricus baptismum susceperat, ac legendi sribendiq; artem didicerat. Quum ad maturam aetatem peruenisset, uxorem duxerat, Hispanisque inseruiebat, qui in vico quodam illius Insulae S. Ioannis de la Maguana vocato habitabant, ubi etiam nobilis quidam nomine Petrus de Vadiglio Amiralii Didaci Columbi legatus morabatur. Hic regulus cum animaduertisset, uxorem suam ab Hispano quodam amari, de eo apud legatum illum conqueritur: qui non tantum reum pro merito non puniuit, verum etiam Indum illum consumelia affecit, ac in carcerem coniecit. Dein aliquanto post tempore eum dimisit, adiunctis minis, nisi à tali querimonia abstineret. Indus ad Cu-
riam

riam Parlamenti qua erat S. Dominici se confert, & ibi suas querimonias exponit: remittitur ad iudicem suum, nempe Petrum illum de Vadiglo, cum expresso mandato, ut brevi tempore ipsi ius reddatur. Vadiglo rursus in carcerem eum coniecit, ac penus tractat, quam antea. Henricus dimissus iniuriam quam potuit dissimulavit, donec opportunitatem nactus esset omnes iniurias, quas pertulerat semel velle scindi. Quod à severe executus est, ut per tredecim integros annos, quotquot Hispanos reperire potuerit, trucidauerit cum exquisitis tormentis, nec unquam Hispani eum comprehendere potuerunt.

4. Qui cupiet scire quomodo Indi, saltem Americani, infantes suos simulac nati sunt alant & tractent, legat 17. cap. Histor. Brasiliens. sub finem, ubi Lerijs prolixè differt de iis, qua ipsemet vidit.

5. Gomara lib. 1. Historia sua generalis cap. 28 sic scribit, inter leges ipsorum (loquens de Hispaniola incolis) hac est maxime insignis, quod fures cuiuscumq; furti reos palo transfigunt. Si Gomara solus hoc diceret, vix crederem: Auctor enim ille mihi admodum suspectus est: primò quia de his rebus magna ex parte tantum ex relatione aliorum differt: secundo quia ut plurimum Indis multa imponit & affingit, de quibus ne cogitarunt quidem unquam: suos autem Hispanos fere semper extollit, eorumque vitia dissimulat: quod ab officio boni historici alienum est. Sed D. Gonz. alluus Ouiedus cum ipso consentit de furti poena, cap. 3. lib. 5. historia Indica, ubi sic scribit, Grauisimum peccatum, quod Indi istius Insulae, (loquens de Hispaniola) magis detestabantur, quodque seuerius puniebant, erat furtum: ita ut quicumque minimi furti coniectus esset, palo viuus transfigeretur, quod usitatum in Turcia supplicium esse dicitur, atque ita transfixus ibi relinqueretur, donec per se moreretur. Hoc tam crudele supplicium efficebat, ut rari inter ipsos fures reperirentur. Quod si quis in illud crimen incidisset, nec dissimulabatur nec celabatur, nec ipsi villo modo ignoscebatur: nulla consanguinitas aut amicitia cum a morte liberare poterat: imò pro crimine fere habebatur, si quis ausus esset pro fure intercedere aut procurare, ut poena ipsi vel remitteretur vel mitigaretur. Hac ille: cui si fidem adhibere voluerimus, dicendum erit, homines illos furtum non sic puniisse, quod bona huius seculi magnificerint, aut tot serras, clauas, cistas habuerint ad diuitias suas a furum manibus tuendas, sicut in his locis fieri videmus. Sed quoniam Occidentales illi sunt magna ex parte liberales, parcossi, & sordidos capitali odio prosequentes, fieri potest, ut Hispaniola incole furtum sic punierint, tanquam rem prodigiosam atq; ab auaritia pioscentem, quam natura detestantur. Adde quod furtum solet seuerius puniri inter eas nationes, in quibus nemo de altero diffidit, nec quicquam est clausum

aut intrâ ades repositum, quoniam nullus est furum metus: quemadmodum in multis Germaniae locis.

Ego tamen potius inclinarem in authoris nostri sententiam: nempe, ubi avaritia non habitat, ibi nec furtum locum habere posse, ac de hoc idem fere responderem, quod ille qui interrogabatur, qua pœna afficerentur adulteri Sparta: Nulli (aiebat ille Lacedæmonius) reperiuntur Sparta. Sed si quis reperiretur (dicebat alter) qua pœna multaretur? Tum ille daret, inquit, bouem tantum, ut porrecto ultra Taygetum montem collo, biberet ex Eurota: cumque alter ridens dixisset, fieri non potest, ut tantus bos inueniatur. Nec inquit Lacedæmonius fieri potest, ut Sparta existat adulter, ex qua delicia exulant. Sic quomodo possent fures inueniri, ubi non est avaricia, & omnia fere sunt communia?

Præterea non memini me legisse, nec in Ouiedo nec alibi, hoc genus supplicij usitatum fuisse apud Indos Occidentales præterquam hoc in loco. Ac posset hac historia poni inter eas, quas Ouiedus conqueritur a libi se certo & cum veritatis fide describere non potuisse, quod suo tempore iam valde pauci Indi restarent ex stirpe illorum veterum

Insula incolarum, ex quibus antiqui eorum mores vere cognosci possent.

¶ In-

*J Indorum Occid. fruges. Panis faciendi mos. Potus,
Pomorum & fructuum varia
species.*

CAPVT XXVIII.

HÆ gentes frugem suam vulgo *Maiz* vocant (quæ ab Insula Hispaniola, prima à Christianis reperta, conchitur) vt vinū Chichia: lintres Canoas: enses Macanas: regulos Cacicos, nominant. Ad sementes faciendas terram non arant: sed modicæ altitudinis scrobibus effosis, tria quatuorve grana in vnam dimittunt, tetraque operiunt. Singuli culmi tribus quatuorve paniculis onusti adoleſcunt, quarum singulæ grana centum & amplius fundunt. Maizij scapus hominis altitudinem exsuperat, & quibusdam in prouincijs bis in anno colligitur.

FEMINÆ pistrices, quæ Maizij coquendi curam habent, prius sub vesperam frigidam eius frugis quantæ visum est mensuræ, affundunt: ita maceratam, mane sequentis diei duobus filicibus paulatim tundunt & frangunt, quædam erecte in pedes, quædam flexis humi genibus: sedulo interea cauentes nequid pilorum aut pediculorum in opus decadat. Massâ confectâ, postquam aqua paulatim consperferunt, panes modicos aut longa aut rotunda figura vt libet faciunt, & folijs arundinum inuolutos, rursusq; leuiter aspersos, coquunt. Hic vulgaris panis est, & post duos dies mucescit.

NOBILES vero ita parato vescuntur. Maizij grana in pilis femina tendunt & frangunt: mox aqua calida macerata ita folliculis deglubunt, vt solus farina flos remaneat. Eam quo ad fieri potest subigunt, pinſuntque, & massâ confectâ atque in pastillos distributa, liba aut terracea modica conficiunt: quæ testo rotundo imposita lento igne percoquunt. Genus id testuacæ panis operosum est, quum recenti subinde sit opus: atque vt calidus, ita vetus & frigidior, parum utilis sit: medio vero temperamento salubris, quum neque nimium recens nec vetus est. Quum per earum terrarum inculta & deserta iter facerem, necessitate magistra pinſere id frugis genus didici, ne illud videlicet crudum aut totum deuorare cogeret. Sed durissimi eius grani pistura molituraq; immensi laboris est: ac quum sæpe ad fatietatem mihi non superet, Indorum nobilium more corticem non exmebam, neque vero ad

illud multum pinfendum lacerti mei fame debilitati pares esse poterant.

Cazabi,
Secunda-
nus panis
Indorum.

A L I V D etiam genus panis habent, quod Cazabi vulgo appellant. Id ex Iucca conficitur: radix est napi crassitudine, quæ nulum ex se semen fundit, sed cannas tantum quasdam nodosas & solidas, viridibus folijs, vt cannabis. Eas cannas, vbi maturitas ad est, in taleas duos palmos longas excrucant, quas in tumulos quosdam, (Conuchos appellant) digestas, terra obruunt. Ex illis intra biennium radices miræ amplitudinis crescunt: quoties vero id genus panis conficere volunt, earum radicum quantum visum est eruunt, paucas tamen vnaquaque vulsione, quia breui corrumpuntur. Mox purgatas acutis filicibus, quos ad littus maritimum legunt, velut cultellis, excrucant: ac ex iis segmentis panno inuolutis succum exprimunt (id præsentaneum venenum est, si bibatur) deinde Iuccam ita subactam inferentes foco, ingenti telæ fictili, velut libum farraceum, impositam igni tam diu torrent, quoad omnia cohæreant. Postremo inde sublatam massam ad solem exsiccant, eamque in modicos & maiores veluti pastillos distribuunt.

I N cibi genus, meo iudicio, admodum asperum atque infœlix est: si loco sicco & sado recondatur, tres quatuorve annos incorruptum durat. Sed fere quum estur, guttur humore aliquo collui necesse est: alioqui propter asperitatem fauces angit, atq; ægre deglutitur. Mihi quidem, quum eo sicco & minime humecto vterer, videbar terram mandere: si iure carniū diluatur, iucundius est, sed ne ita quidem multo melius. Omnes naues, quæ ex Hispania in eas oras traiciunt, redituæ eius panis commeatu onerantur, prætereas, quæ à Vera-cruce, nouæ Hispaniæ portu, soluunt: siquidem in omnibus Septentrionalis Oceani oris, insulis & prouincijs, quæ ab Hispanis incoluntur, ne vnum quidem frumenti granum colligitur. Nauigia vero farina & biscoctis seu nauticis panibus instructa è Mexico veniunt: atq; inde ducentorum ferme millium spacio mulis & carris variis in partes exportantur.

De eo
mari vide
supra, pa-
g. 104.

Bactas
& Haiæ
radicum
species.

D V O præterea radicum genera illis sunt, quarum alias Bactas, alteras Haias vocant, indidicreta prope specie similes, nisi quod Haiæ minores & sâpidiores sunt alteris. Porro plantantur, & sextum intra mensem fructum edunt: cæterum sapore quidem aliquantulum dulci, sed satietatem mox & fastidium inducente, exigui etiam admodum succi sunt, ventosque ac superuacuos flatus gignunt, & vulgo sub prunis coctæ edi solent. Sunt qui dicant eas
radices

radices panem facchariten (vulgo Martium seu Marzapanem vocant) aut castaneas faccharo conditas gustu repræsentare: verum mei palati iudicio, vel sine faccharo meliores sunt castaneæ.

QUANDO in eum fermonem de Indico pane incidi, haud alienum erit de eorum quoque vino agere, ac præsertim de eo potum quem ex Maizio moliuntur. Fœminæ illæ panificæ, de quibus ante, eius frugis quantum visum est pro modo vini, quod facere instituerunt, capiunt. Id ubi triuere & pinsuere, in ampla quædam vasa aquæ plena demergunt: tum illa quæ potus eius faciendi curant habent grana aliquot depromunt, & in ollam infusa aliquantulum macerant atque emolliunt: mox aliis fœminis, quibus id muneris commissum est, tradunt. Illæ ea grana in os accepta, paulatim conficiunt, cõminuuntq; deinde vi quadam & veluti tuffiendo excussa folio ad id comparato aut forte scutella excipiunt: tum in amplum vas coniecta reliquo humori admiscent, nempe quod sine hoc velut fermento nulla ei cæliæ vis insit, & tres quatuorve horas igni sufferuefaciunt: postremo inde sublatum liquorem postquam deferbit, retrixitque, linteolo colatum in vasa infundunt, ita perfectum ac temperatum, vt non minus succus ille quam verum vinum inebriet.

ALIA præterea potus genera excogitarunt ex melle, pomis, radicibus, sed quæ, vt hoc, non inebrient. Magnam etiam arborum vim habent ex terræ, quæ vvas quasdam agrestes ferant: earum acini prunorum siluestrium specie, quæ è spinis & arbutis nascuntur, nigro folliculo vestiuntur: sed quia multum illis ligni, parum pulpæ, inest, exiis indigenæ vinum non faciunt. Sunt & ibi arbores oliuarum feraces, sed insuaui odore, tum sapore etiam peiore sunt.

VARIAS fructuum species, & eas abunde habent: quales sunt Houi, Platani, Pineæ, Guaiaræ, Mamei, Guanauaræ. Houi prunorum Damascenorum crassitudine, pauca carne, grandiore ligno: vbi maturare flauescunt, subacidi saporis. Arboreum fructum ferens, magna est, folia vero modica. Platani longiores quam crassiores sunt: minores multum maioribus præstant. Arbor ipsa folia sesquipalmi latitudine, quatuor palmorum longitudine porrigit: inter quæ ramus enascitur, qui centum ac plures platanos minores fundit: sin vero maiores, viginti quinque aut paulo amplius. Tenera est hæc arbor, nec nisi semel fructum fert qui annuo spatio perficitur, & ex ipsis radicibus alij stolones fruticant. Vbi maturuit fructus, legunt: immaturum adhuc & acerbum non decer-

Gomara
1. flo Hist.
Gen

Indici potus
conficiendi ratio.

Vvæ agrestes apud
Indos.

Vvæ pomorum &
fructuum species.

decerpunt, sed excisam arborem loco calido reponunt: ibi platani celeriter maturefcit flauescuntq;. Corio vestiuntur obtusa cultelli partis crassitudine: quod superest, pulpa est, sapore in dulcedinem vergens. ¹ Pinæ arbusculis quibusdam proueniunt, flauo coloris, vbi maturerunt, iucundi odoris, & saporis longe optimi. Itaq; in deliciis sunt: mihi certe contigit, sicut & multis aliis, vt æger cæteros omnes cibos fastidirem præter hunc: &, mea quidem sententia, haud quisquam fructus alius per omnes terras hoc amabilior suauiorq; est. Demto cortice, quidquid subest pulpa est: dulcis in vniuersum sapor, subaustero aliquantulo temperatus.

Arbores
frugifera
Indica,
nobis i-
gnota.

GVATAVVS arbor Persici aut Armenij specie, folijs vt lauri, sed crassis & longioribus, celestime senescit: fructus eius, mespili similitudine, sed multo crassior, pendens in arbore maturefcit: nisi maturus decerpatur, vermes gignit. Hi fructus multa semina & grana clausa habent: purpurei candidis præstant & optimi saporis sunt. Mamei arbor est mediocris nucis magnitudine, longiore quam latiore folio. Fructus eius in Insula Hispaniola rotundi: in cõnienti vero longi & crassiores, & gustu iucundiores sunt. tres quatuorve acinos, seu interiora ligna habent: pulpa in spadiceum colorem vergente, tenui tunica, sapore aliquantulum dulci.

GVANAVANVS arbor modica & gracilis, fructum fert cordis effigie, corio viridi & subtile, squamarum in morem vestitum, introrsus candidum. Exstant etiam, paulo diuersæ ab his formæ, orbiculares eius arboris fructus, crocei coloris & prioribus illis longe meliores, omnes vero intus acinos exiles spadicei coloris gerunt.

1. *Pinæ fructus Indicæ genus, specie, odore, & sapore omnium longe nobilissimum: cardui altissimi: aut nucis pinæ figura, unde nomen accepit: mediocris melonis crassitudine. Odorem ex se fragrantissimum fundit: gustum mali cotonei, persici, & pyri muschati, simul referens. Estur sublato illo quoque, veluti strobili, squamatim compacto, (quamquam nõ ligneo) cortice includitur. Gonz. ab. Onsedus Historia Indica, lib. 7. c. 13. Eundem plane fructum esse putocum eo quem Brasilienses Indi Ananas vocant, quantum ex descriptione D. Joannis Lerii amici mei, colligo. Historia Nauig. Brasiliensis, nuper ab eo Gallice editæ, cap. 13.*

2. *Hobus, seu Houus, proceræ & pulchra arbor: umbra quidem salubritate adeo commendata, vt quoties Indi in militiam aut peregre euntes, aut greges in pecuariis pascentes, cubare sub dio necesse habent, Hobum semper, umbra tantum gratia, expectant & querant. quippe sub ea dormientibus caput nunquam grauari, vt aliarum arborum umbra-*

umbraculis, ferunt. Mirum præterea de hac arbore proditur. Si forte in squalidis siccitate campis, aquarum penuria peregre euntibus sitim accenderit: atque illi casu in Florem inciderint, ablaqueato arboris pede, è radicibus eius taleam excindunt. Mox alterum talea caput ori inferentes, velut gutti aut ampulla epistomium, altero manu elato, tantam inde humoris vim exsugunt, ut facillime sitim restinguant. Guttaim videlicet primò inde stillante aqua, mox tractim & continuo veluti filo defluente, ut quamvis sitibundos expleat: Id se expertum scribit Onedus Hist. Ind. lib. 8. cap. 2.

¶ India Occid. peculiaria insecta. Hispaniola brevis descriptio. Cerevino & tritico prope inepa sit. Sacchariferax est. Mercatura, qua hodie ibi exercentur.

CAPVT XXIX.

IN omnibus suprà memoratis insulis nullum quadrupedum animalium genus repertum est, præter exiguos quosdam cuniculos, canibus haud absimiles. Sed pestiferis insectis maximè infestantur: inter alia Niguaræ & magnitudine pulicis, citra vllum sensum inter carnem & vngues, præsertim pedum, sese immergunt, alunturque in puluere. Sæpe numero accidit vt nullus ex iis dolor sentiat, donec in magnitudinem cicerum aut lentium excreuerint: ac tum iam ingenti lentium copia fruticante, acu aut spina ægre euelluntur: atque id mali cineribus calidis sanatur. Porro Numidica mancipia, quæ Hispani in familiis habent, quòd non habeant vnde calceis pedes muniant, ea pestis peruicacissimè infestat: tantaque copia eorum pedes appetit, vt nulla cura aut arte, præterquam igni aut ferro, arceri queant. Itaque multi ex eo digitis pedum aut pedibus integris mutilatis superfuere. Ego vero etiam in ea Peruani regni prouincia, quam Portum veterem appellant, præterquam quod, propter immodicos labores terra marique perpeffos, totum corpus & crura fœda portigine obsessa ægrè trahebam, sæpe intra pedes meos tantam vim Niguarum istarum reperi, vt nec opinata ea res non parum formidinis mihi incuteret. Ac certè, nisi summa sollicitudine abluendo corpori flumina subinde adiissem, male haud dubie rebus meis prospexissem: quemadmodum plerisque Hispanis vsu venit, qui ter quaterve in die abluendi aqua corporis, & eluendæ eius pestis pigritia, exesa mox & truncata membra circumtulère.

*Indici passio-
ca, infestis &
moy.*

R I AM

*Hispaniæ
descriptio.*

IAM à me suprâ dictum est, insulam Haytin ab Almirante Columbo Hispaniolam dictam fuisse: quæ mille & ducenta millia passuum in circuitu patet. Ea portubus, fluminibus, piscibus & sale abundat: sed in ea duo celeberrimi lacus, vnus salvas, alter dulces aquas egerens. Ceterum omnium fluminum quæ ab Hispanis in ea insula reperta sunt, vnus maximè auro abundat Cibaus. Præcipua insulæ vrbs San-dominica, * est à Bartholomæo Columbo condita & ab eodem ita appellata, quòd quum litora insulæ perlustrans tutum aliquem & commodum portum appulsis eò ex Hispania nauibus quaereret, ad eum fortè locum S. Dominici die applicuit: atque ex eo tota etiam insula San-dominici nomen retinet. Sita est ea vrbs in planicie maritima, & meo tempore quingentis fociis & domibus constabat. Ædificia ibi bene structa neque aliter quàm in Hispania sunt. Ad Occidentalem eius partem * Ozonca fluiuis in mare delabitur, atque ibidem bonus & tutus portus est, ac multarum nauium capax: ibidem profundissimæ & latissimæ siluæ: in circuitu mille & ducenta passuum millia excedens, latitudine ducenta & viginti implet. Arcticus polus ei gradus 22. & dimidium: Antarcticus vnde viginti & paulo amplius, eleuatur. Longitudo eius ab ortu in occasum porrecta sexcenta circiter passuum millia patet & totius in vniuersum insulæ forma folij castanæ figuram exprimit.

* Ozonca
sij vocat.

*Generallist.
Gen. lib. 1.
cap. 35.*

NON VLLI dicunt in ea insula frumentum facile nasci, parum tamen colligi propter nimis luxuriantem vbertatem soli: deinde abundantia Maizij & indigenarum frugum fieri vt de seminando tritico non multum laborent Hispani. Verum ego dico, ibi nec parum nec multum frumenti colligi. Atq; huius rei causam quum ex Hispanis quibusdam natu grandibus sciscitatus essem, responderunt mihi, Immodicis caloribus fieri vt generandis nostris frugibus illud solum ineptum sit, atque id toti insulæ commune est. Principio quidem, quum primum ab Hispanis incolæ coepta est, coloni aliquot in montibus Cibao vicinis paululum frumenti seminarunt. Inde, quòd planis locis montana frigidiora sunt, circiter medimnos quatuor retulere: sed quia in asperis illis & montosis saxetis agricolarum cultus cum vberimo prouentu elaborare non poterat, in iis sementem facere deinceps cura non fuit. Itaque ex Hispania farinæ annonam sibi prouident, quæ folliculis & cadis conuehitur, ac si forte tardantibus nauibus panis defecerit, Cazabi Indico pane vesci Hispanos colonos necesse est, quum non multam Maizij copiam seminare soleant ob aduectiæ illius farinæ spem.

*Car Indicum
sals frugibus
nostris ineptu
fit.*

EARVM

EARVM arborum quæ ex Hispania eò transportatæ sunt, Vites in His-
pania agris
coluntur. pauca coaluerunt: Malus Punica videlicet, Aurantia, Citria, Medi-
ca, & aliquot fici duntaxat. Vites ibi plantatæ exiguas quasdam v-
uas malignè fundunt, quarum libra dimidio ducato æstimatur.
Ipsi Didaci Equitis secretarij vineam vidi multis vitibus & palmi-
tibus confitam: quam quum vel optimè coleret, vix ad 40. vuarum
libras colligebat. Ac ne ipsi quidem botri admodum iucundi fap-
oris sunt, & ferè Febuario & Martio vindemiari solent. Æstatis
enim initium à Ianuario vsque ad exitum Aprilis: Hiems incipit à
mense Maio, Decembri desinit. Neque ea tempestas anni Hiems Qualis hiems
in Hispania
est. dicitur, quia tum frigus ingruat: sed propter imbres continuos. a-
lioqui enim æstate ipsa calidior est. Quippe tum remittentibus ven-
tis, terra humidi calidiq; vapores exhalant, & multos morbos affe-
runt. Æstate contrà insulam Aquilones continuè perflant, perpe-
tuaq; cœli serenitas conspicitur.

HORTENSIA olera, quales brasicæ vulgares & capitatæ, ra-
phani, lactucae, cucurbitæ, & melones, magna copia ibi luxuriant:
sed capæ & alia vix vnquam bona euadunt. Itaque eorum olerum
vim magnam naues ex Hispania deuehunt, cum aliarum rerum
commeatu, id est fabis, ciceribus, lentibus, amygdalis, nucibus,
ficis, vuis passis, oleo, oryza, melle, caseo, ampullis, catinis, scutellis,
aromatis, pannis, sericis, aluta, vino, pane biscocto, aliisque eiusmodi
rebus quæ ea tellus non fert.

I B I D E M omne genus quadrupedum, pecudumq; ex Hi-
spania transfuectum ad propagandam stirpem, magno prouentu
sobolescit * & Hispani nonnulli sex octove millia animalium in
pecuariis atque armentis possident: Quàm multa visum est eorum
cuilibet in suum vsum macrare licitum est, modò pelles ad dominum
referat.

I N ea præterea insula magna Sacchari [†] copia fit, ac dum ibi Hispania
sacchari stu-
rav. commoraretur, triginta quatuor machinæ siue torcularia eliciendo
saccharo occupabantur. Duæ quidem hæres Saccharum videlicet
& Coria, seu pelles, præcipuæ sunt eius insulæ merces: ac mercato-
res qui hodie ex Hispania eò nauigant, redeuntés nihil ferè præter
hæc inde reuehunt. Quippe Hispani effodiendis metallis, argento
& auro adeo seruidè incubuerunt, vt vix iam granum vnum re-
periatur, & maximi precij moneta, quæ hodie in San-dominici
oppido perecutitur, quatuor tantùm marauedis valet, id est solidum Aurum iam
rarum in His-
pania. nostratem. Itaque si mercatoribus aurum & argentum compara-
re libeat, ex eo licet quod nunc tantum è Peruana & Cap-fondu-

rensi prouinciis, aduehitur à negotiatoribus qui ad equorum, mancipiorum, & mulorum mercatum in Hispaniolam veniunt: ex eo, inquam, auro possint emere, nisi intertrimentum ingens & iactura eos à tali mercatu deterreret. quippe ⁶ ducatus ex auro puro putoq; duorum alterius monetæ precium æquat. Itaque non aliis ferè mercibus quàm coriis, saccharo, casia & ⁷ Guaiacano, id est ligno sancto, nauis onustas reuehunt.

1. *Ab istis Niguis valde afflictis fuerunt Hispani primum in Hispaniolam Insulam appellentes, antequam malum detegerent, aut necessarium remedium edocerentur: ut etiam pleriq; pedum usum amiserint. Hoc insecti genus toto sere India Occidentalis continente reperitur, præsertim regionibus planis qua ut plurimum calida sunt & humida: Brasiliam Ton appellant, ut ex eorum scriptis liquet qui illius Regionis Historiam descripserunt.*

2. *Secunda Christophori Columbi in Indias navigatione, urbem cui Isabella nomen indidit, in Septentrionali Hispaniola Insula parte condidit 1493. Sed circiter quadriennium aut quinquennium post, deserta est ea Colonia, Hispanis in aliud insula latus quinquaginta leucis inde distans, sese conferentibus, quo loco Bartholomæus Columbus Hispaniola præfectus, urbem condidit D. Dominici nomine dictam. Huius mutationis causa ex tali occasione orta. Adolescens quidam Hispanus Arragnia Prouincia oriundus Michael Diaz, nuncupatus, è Gubernatoris familia, orto dissidio, alteri Hispano tria aut quatuor vulnera inflixit, qua tametsi non essent lethalia, & esset Gubernatoris domesticus, istic tamen herere non est ausus, metuens ne in vincula coniectus puniretur. Discedit itaq; comitantibus quinq; aut sex alijs Hispanis, qui huic pugna interfuerant, & Insula latus legentes Orientem versus, illam ambierunt, donec in Australe Insula latus peruenirent, quo loco urbs D. Dominici nunc condita. Isticq; consisterunt, quia pagum inuenerunt ab Indis cultum.*

Temporis successu accidit, ut versante familiariter cum Incolis Michaele Diaz, Nobilis quaedam Matrona Inda, illius amore corripere, & aliquot etiam proles ex eo conciperet. Huic vero, qua postea baptisata, Catharina nomen accepit, adeo charus erat iste Diaz, ut illius causa, reliquos Hispanos perhumaniter exciperet, & illi etiam detegeret auri metallicas venas septem leucis à D. Dominico distantes. Deinde illum rogabat, ut omnes Christianos ipsi amicos Isabella habitantes euocaret, se illis quacung; ad victum, & aliàs necessaria essent, prabituram pollicita. Illi insuper probans, tota ea Insula nullam esse regionem vel elegantiore, vel fertiliorem sua: qua ve amantorem haberes su-

ret fluvium, aut portum ad excipiendum naues commodiorem. *Nicholae Diaz*, cum ut sua amica petitioni satisfaceret, tum ut tam plausibilibus novis *Bartholomei Columbi* gratiam promereretur, iter suscipit, & Indicibus itineris ab amica acceptis, per transversam Insulam progressus, tandem *Isabellam* peruenit, quinquaginta leucis ab eo, in quo amica debebat, loco distantem.

Istic amicorum, cum quibus clam loquutus, opera *Gubernatori* se sistit cum istis novis. *Gubernator* non modo libenter illi quod actum erat remisit, sed ipsum etiam locum videre voluit. Amœnum deprehendit, quemadmodum adolescens illi descripserat, & urbi condenda valde aptum. *Ozama* fluvij, qui *D. Dominici* urbem secat, & *Portus* altitudinem exploratus, *Isabellam* rediit. Istinc omnes suos terrestri itinere, eorum autem impedimenta duabus carauellis imposita mari conduci curavit. Peruenerunt ad *Ozama* fluminis ostium s. *Augusti*, *Dominicodis*, & *D. Dominico* sacro, anno 1494. & urbis *D. Dominici* fundamenta iacere capit, non eo loco ubi nunc urbs sita est: sed in ripa Occidentali fluvij *Ozama*: iniquum enim censebat *Dominam Catharinam*, è suis sedibus, aut *Incolas Indos* eicere. Illi autem urbi *D. Dominici* nomen indidit, à die videlicet quo isthuc appulit, tum etiam ab ipsius & *Admirali Christoph. Parentis* nomine, qui *Dominicus* appellabatur.

Postea tamen commendator *Dn. Nicolau* *Ouandus*, in alteram fluminis ripam transfudit, ut in eam induceret aquam fluvij *Houcia*, tribus leucis inde distantis, quia *Ozama* aqua potui apta non est, ob maris reciprocationem qua illam salinam reddit.

3. *Noster Auitor* certo sibi persuadet, magnam istarum *Indiarum* partem, eius esse genij, ut neq. frumentum, neq. vinum in ea prouenire possit. Sed *Gonz. al. Ouiedus* longus longe aliter sentit. Nam hoc vitium non tribuit terra imperfectioni aut naturali antipathia, sed incolarum negligentia, qui in aliis rebus se occupant. Hac enim scribit 11. cap. lib. 3. sua *Historia naturalis*, amplo primum discursu facto de rebus ex *Hispania* eo translatis, ut istic multiplicarint. Deniq., inquit, si omnia quæ ex *Hispania* illuc transuecta sunt, non aucta sint tali quantitate, quam soli fertilitas requirere videtur, *Incolarum* culpa est, qui tempus impendere malunt in res maiorem quamsum ipsis adferentes, ut breui opulenti fiant, præsertim qui istic habere non cogitant. Nam hi aut negotiationem exercent, aut met. allicis venis operam impendunt, aut piscationi unio. num indulgent, aut aliis similibus negotiationibus, nihil aliud animo voluentes, quam ut in patriam reuertantur, simul ac opulenti euaserint. Hinc fit ut pauci vel triticum serant, aut vites colere velint, adde quod eorum maxima pars qui eo proficiuntur, solum illud habent in-

star Nouerca, tametsi plurimis indulgens mater fuerit. Propterea, si interdum contingat, ut neq; vinum neq; frumentum crescat hac in regione, soli vitio minime id adscribendum, sed incolis, qui in alijs rebus sese occupant, quam in terra cultura. Rem autem ita sese habere ipsa experientia docet. Nam frumentum satum egregie prouenit & etiam copiose. Idem iudico de vitibus, quas si quispiam plantaret & coleret, dubium non est, quin facile crescerent: exemplo nobis esse possunt elegantes pergula bonis & suauibus uuis onusta, in hac vrbe (S. Dominici videlicet) conspicua. Imo etiam si nulli palmites ex Hispaniis huc transfuerti essent: satis multe vites siluestres per vniuersam Insulam sponte crescunt, quæ cura & cultura mitigata, bonum vinum prabere possent: arbitror enim quotquot in vniuerso orbe sunt generosa vites, à sponte nascentibus originem sumpsisse.

Eas continentis India regiones qua ad Septentrionem vergunt, qualis est Florida, Canada, Noremberga, (à nonnullis Francia noua appellata) & alia à Gallis detecta, qui inde redierunt, affirmant valde fertiles esse & ad culturam aptas, atq; eiusdem prope temperiei & altitudinis cum Gallia.

Brasilia Prouincia calidior est, ut qua octo duntaxat gradibus ab Equatore distat versus Austrum, & protenditur ad tricesimum quintum, supponentes, illius limites esse Flumen Argentum. Propterea Galli qui sub Tropico Capricorni habitauerunt, scribunt vitem quam eo transfulerant facile comprehendisse & in multos palmites luxuriasse amplis folijs praditos, sed vnas acerbas produxisse, qua tantum absuit ut matureferent, ut potius indurata exsiccarentur. Frumentum autem & secalem, in herbam luxuriasse, sed quum spicam produxissent, grana ad maturitatem non peruenisse: Hordeum autem vbertim & ad frugem peruenisse. Eam ob causam nonnulli censebant solum illud nimia pinguedine sua frumentum & vites maturius protrudere quam sit necesse (nam apud nos antequam sua germina protrudant, diutius sub terra latere volunt quam hordeum) & cum nimium adolescunt, minus habere efficacia, ad formandos fructus: Propterea, qui vellet similia grana ad maturitatem conducere, non fore stercoreandum solum ut in Gallia solemus, sed potius frequentis seminis iniectione macrum reddendum & defatigandum. Hordeum si vbertim proueniat nihil mirum, pingue enim solum desiderat, & eius satione terra macrescit. Alii hoc vitium tribuunt partim gleba nimis putri & tenui, partim solis Meridiani calori. Vitui sit, ipsa experientia testis est, quibusdam Peru Prouinciis & alijs, qui frigidiuscula sunt (veluti in Prouincia Quito) frumentum satis felicitè prouenire, in alijs minime. Propterea concessit illis

illis Regionibus grana & fructus temperie illorum & soli qualitati accommoda.

Qui D. Thoma insulam lustrarunt sub Equatore sitam, Aphricam spectantem, eadem referunt qua de Brasilia dicuntur (sunt enim eiusdem sere altitudinis) nempe se sapius, & diuerso anni tempore frumentum seuisse, sed nunquam ad frugem peruenisse, quia tota facultas in gramen luxuriat. Idem etiam tentarunt qui istuc sedes fixerunt; sed operam luserunt: atque diligenter examinatis huius rei causis, nullam aliam dare norunt, quam solum nimis pingue esse, statimq; germen producere, non concessio stipula spatio quo semen perficere queat. Idem viuium stipulibus qua in quorundam hortis reposita sint ad pergulas vestendas (alias enim tota Insula non reperias) euenit: ut licet vnas ferant, vix tamen, cum tempestiuus est, bina aut terna grana matura in illis reperias, reliqua sunt acerba & immatura, quadam etiam vites florem duntaxat proferrunt, qui siccatur antequam in granum efformari possit. Idque bis singulis annis euenit Ianuario & Februario, deinde Augusto & Septembri: gemina enim est in ea Insula Aestas.

4. Refert Ouedus ex reliquijs animalium initium gregibus qui in Hispaniolam transfuetti fuerunt, suum multitudinem adeo auctam fuisse, ut plurimi eorum gregatim per siluas oberrarent, & ex domesticis feris essent redditi: Quod ad armenta attinet, etiam adeo frequentia esse, ut sint nonnulli istuc Hispani, qui decies sexies milena bouum capita possideant, carnemq; bubulam suo tempore tam vilis fuisse precij in vbi S. Dominici, ut Relde (ponderis genus est 32. uncias pendens) duobus marauedis (arca est moneta cuius 32. regalem argenteum conficiunt, hoc est binos batzios germanicos) duntaxat aestimarentur. Imo adeo negligi propter frequentiam, ut qui huiusmodi armenta habent per agros vagantia, septennumero quadringentos aut quingentos boues & vaccas occidant, quorum coria (abiectis carnibus) duntaxat recipiant, & in Hispaniam transfuebicurent.

5. Hispaniola & alijs Insulis occupatis, Hispani nonnulli sacchariferas harundines ex Canarijs Insulis eo transtulerunt & plantarunt. Sed primus omnium Baccalaureus quidam Iuris Gonfalus de Velosa nominatus questum ex eius cultura facere cepit, licet iam ante succum alij extraxissent. Is enim proprijs impensis Sacchari conficiendi peritos artifices ex Palma Insula euocauit, Molamq; conterendis Sacchari harundinibus idoneam fabricari iussit in ripa fluminis Nigua: deinde plures alij ipsius exemplum sequuti. Sed se de hallucinatus est, qui Gomara Generalem Indiarum Historiam, Gallicam fecit, nec Gomara mentem assequutus est.

R 4

Sed

Sed ut facilius intelligi queat quales sint ista mola siue prala: sciendum est ea esse duorum generum. Mola enim fabricantur ad fluij alicuius ripas, ut earum rota fluij labentis decursu impulsæ voluantur, non secus ac frumentacea & papyracea apud nos mola. Vbi nulla aqua commoditas: Prala longè maioribus expensis fabricantur, & difficilius tractantur. Nam opus est atbiopibus mancipiis aut equis ad rotas versandas, perinde ac fit in nostris trusatilibus molis, aut pralis ad oleum exprimendum.

Contritis & probe compressis harundinibus, succum expressum in magnos lebetes transfundunt, & coquunt, paulatim concrefcit is, salis instar quod cum muria coquitur. Colligunt deinde & in formas quasdam meta instar factas reponunt, atque in panes siue metas cogunt decem, quindecim, aut viginti libras pendentes, super iniectis cineribus quibusdam aut cretacea farina, ad purgandum, alioqui nigrum maneret, & impurum.

Harundines autem sic contritas ex quibus expressus succus, abicere non solent: sed nonnulli suis dant. Nulla autem est glans vel sanguis vel cuiusvisque alterius generis, quam avidius vorent istis harundinibus & unde magis pinguescant. Insuper isto passu caro adeo delicata & suavis redditur, ut pleriq; caponis carnis longè præferant. Propterea solet agris etiam præscribi.

Exempta porro ex suis formis sacchari meta depurata, alio loco reponuntur, ad resiccandum & conseruandum. Est autem is locus capax admodum instar horrei tectus, & undiq; ita obturatus & occlusus, ut neq; ventus penetrare, neque pluuia permeare possit: caret enim fenestris, & solam habet ianuam. In eo adificio longum tabulatum struunt septem aut octo pedes à terra subleuatum ligneis fulcris quatuor aut quinque pedes inter se disiunctis: His omnibus asseres imponunt, in quibus saccharacea meta ordine & serie collocantur: siccissima deinde ligna sub tabulatis illis reponunt, & ignem subiiciunt. Hac ligna neque fumum, neq; flammam emittunt, quia locus nullum aerem recipit, sed paulatim absumuntur instar carbonum. Hac ratione indurantur illa sacchari meta, pen. in aeris penuria qui calidus & humidus est in illis. In suis maxima anni parte, & illius regionis hiem. rite nuncupari potest, videlicet à Maio mensi in Decembrem vsq;. Nam reliquo anni tempore, quo ista assas est, nulla arte, sed solius aeris beneficio resiccantur.

Ceterum ut ha saccharo parando idonea mola summum adserunt quæsum, præ reliquis negotiationibus, ingentes etiam sunt faciendi sumptus. Nam antequam quis molam rebus omnibus instructam sibi comparare possit, dena aut duodena ducatorum millia impendere illi necesse erit.

serit, & tantundem (ut minimum) ad illam sartam tectam conferuandam. Alendi enim illi sunt perpetuo octoginta aut centena aethiopica mancipia, veletiam centena vicena, qui harundines cadant, colligant, conuehant, rigent cum necesse est, purgent, & alias ad molam necessarias operas praesent. Opus demde est vicina duo ampla stabula, in quorum singulis bis aut ter mille vacca alantur, ad tot operarum sustentationem. Demde multi carri necessarij ad conuehendas sacchari arundines, ligna, saccharum etiam hinc inde transfuehendum, & multa alia vsui necessaria. Quasus tamen impensas bene rependit. Praeterea tanta est aquarum & lignorum commoditas (qua duo maxime requiruntur) in Hispaniola Insula, ut nullam negotiationem ita exercent Hispani atque istam: & naues, qua ex Hispaniis biscocum panem, farinas, & alias merces conuehere solita vacua redibant: nunc extractis molis, onusta saccharo remittuntur, ita ut maiorem in reuehendis, quam aduehendis mercibus questum faciant.

6. Auri, etiam in illis terris, raritatem hodiernam & precium his verbis designat. Quum enim aurum prima nota (quale illud Peruanum est) ignobilioris nota moneta (qualis est nostra) non pari precio, sed fere duplo contra rependatur, nihil lucri aduentitij facere possunt mercatores ex auro illo promercali, carius videlicet emto, sicut ex aliis mercibus.

7. Guaiacan, à nostris lignum Indicum, seu lignum Sanctum, ob mirabiles effectus dictum: magna est arbor, illicis magnitudine, ramosa matrice magna, nigricante, materie quam Ebenum duriore: cortice crasso, gummoso seu pingui, & quum siccum est lignum, facile decidente: foliis exiguis & duris, flore luteo, quem subsequitur fructus rotundus, solidus, semina in se continens Nespili modo. Frequens in Insula San-dominici. Eius vsus primum ea ratione innotuit. Magnis doloribus lisis Indica (malo enim sic vocare quam, ut nonnulli, Morbum Gallicum: quando hac lues primum ex consuetudine Hispanorum cum Indicis mulieribus, mox Itatorum cum Hispanis, orta est: unde mox in Germanos quoq, & Gallos mali contagione serpsit) eo ergo morbo, quem ab Indica concubina contraxerat, Hispanus quidam torquebatur. Eius famulus Indus, in Hispaniola medicum agens, aquam Gayaci illi propinavit, qua non solum magnis illis cruciatibus liberauit: sed pristina etiam sanitati restituit: eius exemplo, plurimi alii Hispani simili morbo infecti curati sunt. Eius morbi cura Hispanis statim euulgata est, ab iis qui ex ea Insula redierunt. Hinc per totam Hispaniam & inde per uniuersum orbem, quem hac scabies occuparat.

FINIS LIBRI QVARTI.

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

UVA.BHSC

AMERICAE
PARS QUARTA.

SIVE.

Insignis & Admiranda Historia de reperia
primium Occidentali India à Christophoro
Columbo Anno M. ccccxcii
Scripta ab Hieronymo Bezone Mediolanensi
qui tunc xpi veritas diligenter curata observavit.

Addita ad singula ferè capita non contentenda Ethola
in quibus agitur de eorum etiam generibus idolostris
Aozebit præterea illarum Regionum Tabula
chorographica.

Omnia elegantibus figuris in aere incisæ expogata
à Theodoro de Bry Leodicensi civi
Præfatusque Anno dñi 1592. Ad
Invictum Rudolphum p. Rom. Imperatorem.
Cum præfatione S. C. Massiaci.

UVA.BHSC

Hieronymi Benzoni in Indiam Occidentalem I.
 nauigationis initium:

HIERONYMVS Benzonus, India, quam Occidentalem appellant, lustranda desiderio flagrans, Hispali totius Bætica celeberrimo Emporio discedit, & ad oppidum S. Lucari de Barrameda lembo peruenit: istuc nauem mercibus onustam nactus, in magnam Canariam nauigat. Inde in Palmam Insulam uehitur, ubi celocem uino onerari, & mox in Indiam trajcere debere intellexerat.

Monendum porro Lectorem censeo, Sculptorem, quum Hispaliæ urbis legitimam picturam ad manum non haberet, ex ingenio portus cuiusdam marini urbem delineatam illius loco posuisse.

The Great Western Railway
and
the
Bristol and Exeter Railway

UVA.BHSC

QUATUORDECIM dierum navigatione prospero vento peracta, noctis
 volucres quosdam pisces palmaris longitudinis, in navem cadentes capie-
 bant. Habent vero ea volucres membranaceas alas Vesperilionum fere
 instar, quibus explicatis, ad centum vel amplius passuum longitudinem su-
 pra aquas volant, nimirum ut alios pisces ipsos persequentes effugiant: de-
 inde denuo merguntur ut à rapacium marinarum avium, quæ illis volantibus insidiantur,
 periculo se subducant.

*V*n in Cumana moratur, ad Petrum Erreram Præfectum venit præcipui eius Prouincia Reguli vxor, qua fillum patriis fructibus plenum gestans, oris corporisq. habitu tam deformis & prodigiosa specie, vt rei nouæ miraculo stupefactus Benzonijs, eam intuenso oculos ex plere non posset: monstri enim cuiusdam potius, quàm humanam speciem habebat.

Crude-

IN Amaracapana ipso commorante, Petrus de Calyce Tribunus militum quatuor millia mancipiorum trahens, venit, plures adducturus, nisi lassitudine, penuria, & animi agritudine permulti in via partim defecissent: partim nonnullis, quum agmen raptim ductū, impedimentis Hispanorum onusti facile sequi non possent, Hispani latera & pectora ferro traieciissent.

B Indi

III

Copyright © 1910 by the University of Virginia

Indi volentes experiri immortalitatem Hispano- V.
rum Salsedum Hispanum in mari suffocant.

BORICHEN Insula incola, Hispanos eam subigere adgressos, immortales esse credebant: eius rei periculum vnus à Primatibus eius Insula, cui nomen Vraioan, Dominus Prouincia Iaguaca facere volens, Hispanum quendam Salsedo nomine istac iter facientem comiter excipit, discendenti comites addit è suis subditis qui eius impedimenta serant, cum mandatis, vt in sumine, quod transcendendum, mergant & suffocent. Illi mandata sui Domini strenue exequuntur: Salsedum suffocatum ad suum verum ferunt. Ex eo primum intellexerunt incola, Hispanos perinde mortales esse ac reliquos homines.

B 2

Colum-

COLUMBUS trans Gades in Portugalliam, & omnem illam Oceani oram nauigans, sæpenumero animaduertit, & diligenter obseruauit, ventos quosdam statis anni temporibus ab occasu flare, qui multos dies constanti tractu spirarent: quos quum non aliunde, quam ex transmarina ora proficisci posse iudicaret, tandem circa eam rem cogitando animum uersauit, ut eius certitudinem quarere aliquando consitueret. Quapropter & Reipub. Genuesi, & Principibus aliquot suam operam obtulit, ut illam oram indagaret: sed ab omnibus neglectus, tandem sumptibus Ferdinandi & Isabella Regum Hispania, navigationem instituit.

Handwritten text at the top of the page, likely bleed-through from the reverse side. The text is mirrored and difficult to decipher.

NOVO illo orbe à Columbo detecto, quam forte celebri conuiuio cum mul-
tis Nobilibus Hispanis ipse adhibitus esset, & inter eos de India sermo or-
tus, vnus eorum ad Columbum conuersus, sic eum alloquitur: Tameñ si
Indiam non reperisses, non desuissent tamen in hac nostra Hispania, qui
idem quod tu tentare potuissent: abundat enim ea magnis viris & ingenio-
sis. Ad ea nihil respondens Columbus, ouum inferri in mensam iubet, & omnes experiri
monet, vt faciant id nullo adminiculo sultum, stans & erectum in mensa ma-
neat: quum nulli succederet, ipse rationem qua id fieri
posset, demonstrat.

Prima

VII Columbus: cachinero y soldado en
sus libros

Prima Columbi in Indiam nauigatio. Anno 1492. VIII.

COLVMBVS nauibus à Ferdinando Rege impetratis, cum Bartholomæo fratre à Palos urbe in Gomeram Insulam nauigat. Iſtic aqua & cæteris neceſſariis ſumptis, occidentem Solem ſequutus, iter inſtituit: quum porro emenſa dierum aliquot nauigatione, nondum terra vlla in conſpectu eſſet, milites in Columbum fremere incipiunt: ille mitigatis ſemel atq; iterum eorum animis, & ſuas rationes pro virili confirmans, ſpemq; ſibi eſſe, Deo bene iuuante, breui terram nouam in conſpectu fore, nauigationem proſequitur. Sed quum aliquot dies præterea nauigaſſent, nec vlla tellus occurreret, fremitum redintegrant, & militantiur ſcilum in mare præcipitem daturos, ſi pertinacius vltra tendere vellet: itaq; poſtridie vela demitti iubet. At credibile eſt, Columbum, quum hac præciperet, haud procul terra abſuiſſe, idq; ex cæli conſpectu deprehendiſſe, auræ, & nubeculis qua circa orientem Solem in horiſonte apparent

C

Colum

THE
LIBRARY
OF THE
MUSEUM OF
COMPARATIVE ZOOLOGY
AND ANATOMY
HARVARD UNIVERSITY
CAMBRIDGE, MASS.

Columbus in India primo appellens, magnis exci- IX.
 pitur muneribus ab Incolis.

P RIMA navigatione, quum Columbus terram attigit, crucem ligneam in littore statuit: deinde prouectus in Hōyt in Insulam appellit, quam Hispaniolam nuncupat, & in terram cum multis Hispanis descendit. Ibi quum ab eius loci Cacico (regulum ita appellant) cui nomen Guacanarillo, summa comitate exceptus esset, muneribus inuicem datis & acceptis, ambo fidem amicis in futura sanxere. Columbus, indusius, pileolis, cultellis, speculis & similibus eis donauit: Cacicus contra satis magno auri pondere Columbum remuneratus est.

C 2

Colum-

University of Virginia
Library

COLUMBUS aduersa valetudinis causa, ab expeditione quam aduersus Caribes susceperat in Hispaniolam reuersus, eam valde turbatam reperit, ob rapinas, & alia per eius absentiam ab Hispanis perpetrata facinora. Is vero summo à prudentia consilio, ut his malis occurreret, in omnes Hispanos seditioinum auctores & scelerum compertos ultimo supplicio animaduertit, & Cacicos ipsos quacumq; ratione potuit, reconciliare sibi studuit. Ex ea seueritate tantum Hispanorum odium in Columbum ortum est, ut ne nomen quidem eius aquo animo ferrent, atq; etiam monachus quidam ordinis Benedictini Columbi sacris interdiceret: contra Columbo precipiente, ne quid ex eius penu monachis subministraretur. Quae ex re factum est, ut multis de eo & fratre ipsius dira & atrocia ad Regem scriberent: Columbus itaq; simulac conualuit in Hispaniam ingredi coactus est.

C 3

Horren.

Classical Library of the University of Cambridge

UVA.BHSC

11

DE n e o s d i e s m i r a b i l i s & p r o d i g i o s u s q u i d a m c a s u s i n i l l a r e g i o n e i n t e r v e n i t . A d o r t u e n i m t a n t a v e n t o r u m r a b i e s c o o r t a e s t , q u a l e m n u n q u a m a n t e a I n s u l a r e s s e v i d i s s e , a u t a u d i u i s s e m e m i n e r a n t : i n p r i m i s v e h e m e n t i s s i m u s T y p h o n (H i s p a n i F l u r a c a n a p p e l l a n t) t a n t o i m p e t u i r r u i t , v t c a e l u m s i m u l a c t e r r a s r a p e r e s e c u m & m i s c e r e v e l l o v i d e r e t u r . O m n e s i m p r o u i s o m a l o a t t o n i t i , p r a e s e n t e m m o r t e m i m m i n e r e s i b i a n t e o c u l o s , c o n f u n d i e l e m e n t a , & s i n e m r e r u a d e s s e , v u l g o p a u i d i c r e d e b a n t . T u m v e r o i n g e n t i s o n o c a e l u m s t r e p e r e , & i n t e r h o r r e n d o s t o n i t r u m f r a g o r e s c r e b r i m i c a r e i g n e s , a e r i n c e n d i s u l g u r i b u s , n o x i n t e r d i u o m n i b u s n o c t i b u s n i g r i o r d e n s i o r q , a d e o v t p e r o b s c u r u m a l i u s a l i j o c c u r s a n t e s , m u t u o i n t u e r i n o n p o s s e n t . E r r a b u n d i h o m i n e s d e s i x i s p r a e f o r m i d i n e a n i m i s & h y m p h a s i s i m i l e s p e r v i a s p e r q , a u i a d i s c u r r e b a n t p a s s i m a c p e r u a g a b a n t u r . T a n t a v i i n t e r e a f u r e n t i s s i m u m & h o r r e n d o c u m s t r i d o r e c o l l u c t a n t i u m v e n t o r u m , v t a r a d i c i b u s e r u t a a r b o r e s , & a u u l s a s a x a m a g n o c u m f r a g o r e i n p l a n u m p r o c i d e r e n t , a t q , e a r u i n a i n g e n t i a v i l l a r u m m a p a l i u m q , s t r a g e f a c t a , m u l t o s m o r t a l e s o p p r i m e r e t . S o l i d a s v e r o e t i a m c u m i n c o l i s d o m u s f u r i o s i i l l i t u r b i n i s i n s u b l i m e c o r r e p t a s d i s s i p a r e r e P a u c i s h o r i s i n g e n t i a d e t r i m e n t a a c c e p t a , v t n e t r e s q u i d e m n a u e s q u a a d p o r t u m s e c u r a i n a n c o r i s s t a r e c r e d e b a n t u r , e i u s c a l a m i t a t i s i m m u n e s e s s e n t . A n c o r i s e n i m i p s i s , q u a n q u a m r o b u s t i s , f r a c t i s , & a n c o r a l i b u s f i r m i s n o u i q , t r u n c a t i s , c u m o m n i b u s n a u t i c i s p r o f u n d o m e r s a s u n t . I n d i c o m p l u r e s s p e l u n c i a s a b d i t i , d i s c r i m e n e f f u g e r u n t .

In 1,

TERTIA in Indiam expeditione; Columbus sinum Pariensem ingressus, Cubaquam appulit, quam ipse Perlarum Insulam nuncupauit, quia quum eum sinum manibus percurreret, Indos è lintre ostreas piscantes conspexit: quas edules esse rati quum aperuissent Hispani, plenas vnionibus repererunt, vnde magna illis letitia oborta. Peruenientes ad littus in terram egressi sunt, vbi mulieres Indicas pulcherrimos vniones collo & brachijs gestantes obseruant, quos vilibus rebus redimunt.

D Colum.

Faint, illegible text at the top of the page, possibly bleed-through from the reverse side.

Faint, illegible text in the middle section of the page, possibly bleed-through from the reverse side.

Columbus cum fratre Bartholomæo captus in XIII.
Hispaniam mititur.

Rex Ferdinandus intellectis discordiis quæ oborta inter Columbum & Rolandum Ximenea: novum Hispaniolæ Insulæ Præfectum, designat Franciscum Bombardillam, eumq; ampla auctoritate & potestate instructum mittit, & de intestinis dissidiis, causisq; discordiarum Columbi & Rolandi cognoscere iubet. Is cum hoc mandato è Calicio portu anno 1499. quatuor caraveliarum classe instructa solvens in Hispaniolam trajicit. Almirans & eius frater Bartholomeus, novi Præfecti appulsus audito, ad eum honorifice excipiendum, ut Regio missu venientem, reuerenter obuiam egressi sunt. In portum ut peruenerunt, rati, ut sibi, sic aliis animum sincerum esse, pro amica complexu & salutationis vice, capti fratres in vincula traduntur, & mox utriq; iniecit catena, semetiq; alter ab altero, quo grauius dolerent, duabus carauellis in Hispaniam mittuntur. At simul ac celoces in Hispaniam peruenerunt, & nunciatum Regi tam claros viros compedibus vinclos adeo fædo ac miserabili habitu adduci, motus in misericordiam, curfore Calicium missu, illos è custodia emitti & vinculis leuari iubet: deinde splendido comitatu cultuq;, ut talibus viris dignum erat, in conspectum suum venire. Vt in Regiam peruenerunt, comiter à Rege excepti, & auditi fuerunt.

D 2 Pugna

Pugna inter Columbum & Franciscum Poresium. XIV.

QUARTA navigatione in Hispaniolam portus aditu prohibitus Columbus a Bombadilla, lamaicam insulam tenuit. Ibi Franciscus Poresius unius Caravelle Prator cum fratre & maxima militum parte seditionem in eum commouet, & contractis aliquot Indorum luntibus in Hispaniolam profugere conatur. Sed quum tam exiguis luntibus impetum maris superare frustra tentasset, regressus est. Audito eius aduentu, Columbus cum fratre suos in aciem educit: ventum est ad manus: cadunt nonnulli: multi utring, saucij: Franciscus Poresius cum fratre capitur.

D 3

Inuen-

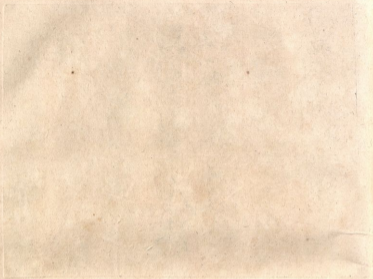

FERDINANDVS Magallanus à Rege Portugallia offensus, Carolum V. Imperatorem adit, atq; illi demonstrat Moluccas Insulas Castellanos iuris esse: sperare se, navigatione ad Occidentem facta, fretum inuenturum in Occidentali India, per quod in mare Australe penetraret, & inde ad Moluccas insulas peruenire posset: Ea autem via minoribus sumptibus, & minore difficultate, aromata, aliasq; Orientis merces inuehi possent. Carolus ex eorum sententia qui rerum Indicarum Concilio praeerant, illi naues instruit quibus eum praeficit. Is Hispali soluens, post longam navigationem tandem fretum inuenit centum decem leucas in longitudinem patens, binas in latitudinem, interdum plures, cui, ab Inuentoris nomine, Magallanicus cognomen inditum.

Hispani

Inventio Mariae Magdalenae

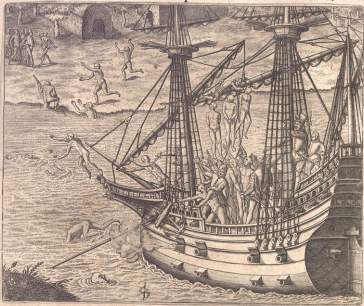
PISCATIONE uniorum vigente monachi aliquot, ut Indos Christiana fide imbuerent in India continentem transgrediuntur, quo etiam multi Hispani permutandarum cum Indis mercium causa commearunt. Sed Indis iam tum Hispanorum commercia & dura imperia perasi, mane cuiusdam diei aurora prima, in eos irruunt & eorum cruentam stragem faciunt. Ex iis tamen aliquot celocis ope que ad Cumana fluminis ripam deligata stabat, perniciem effugientes Dominicam contendunt, & Bartholomao Insula Prefecto Cumanensium rebellionem enuntiant.

E

Seditio-

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

UVA.BHSC

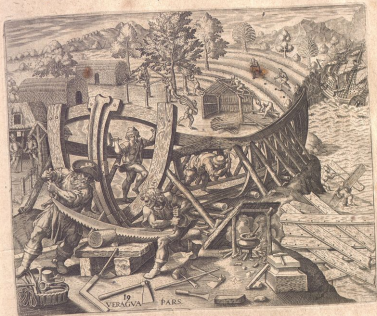
DIDACVS Ocampus cum trecentis militibus ex Dominica portu soluens breui in Cumanam peruenit, & ad pellendos in naues barbaros, suos omnes, exceptis sociis naualibus, in alium nauis conditos sub tabulis delitescere iubet, vt Indi cum tam pauci Hispani apparerent, promptius subirent nauim, & persuasum haberent ipsos ex Hispania venire. Indi quidam vltro nauim subeunt margaritae feretes per simulationem commercij. Illi Christianorum paucitate conspecta in litus regrediuntur, paucos se in naui reperisse homines Cacico renuntiant. Is multo plures quam antea Indos nauem ingredi iubet. Hispanus Dux militibus è latebris exeundi signum dat, qui improuiso exorti Indos partim incautos capiunt, partim interficiunt: quot quot captiuos habuit dux, suspendi ad nauis antennam iubet.

HOIDA à Carthagine 12. milia in mediterranea progreditur, ingenti præ-
 spe & cupidine illectus, & genti cuidam infesta arma infert, quum Indis credit
 affirmantibus eo loco magnam vim auri reperturum. Sed ea expeditione nihil
 præter vulnera & detrimentum ingens retulit. Nam tanta vi in eum irruerunt
 Barbari, ut fugam capeßere, amißis septuaginta quinq. militibus, & ad mare re-
 gredi coactus fit. Niqueßa autem cum magno militum numero superueniente, conßilium ineunt,
 & iunctis viribus in eius gentis fines impetum facere ac fuorum eadem vlcißei ſtatunt. Itaq. ſub
 veßperam maxima militum pars ſilentio è caßtris profecti, modico ac ſuſpenſo gradu tota nocte
 iter conficientes, ſub auroram Indos ſecuros & ſomno torpidos opprimunt. Illi excitati valueri-
 bus, in ſuper mapalium caduntur alii, alii incendio perire quam Hißpanorum manibus præoptan-
 tes, in ignes ſemetipßi præcipitant. Omnes igitur ferro ſtammas, abſumpti ſunt præter paucos, quos
 dubia adhuc lucis obſcuro fugæ diſcrimini eripuit. Sex modo capti & Hoida in ſeruitutem tra-
 diti: victores, quum frigefactis cineribus aurum quærentes per paucillum inuenißeßent, eluſa auri-
 ritia, nec præda pro ſpe inuenta, male alacres Carthaginem regreßi ſunt.

UVA.BHSC

NIQUESA noctu coorta tempestate, à suis abripitur. Qui centum millia de-
inde emensi ut eum inuenirent nec quidquam intelligerent, Olando, dum
Niquesa rediret, summam Imperii deserunt. Is quo omnem focis spem
fuga tolleret, naues fluctuantes temere ad litus ferri atq; allidi sunt: mox,
nimis festinati consilii errore animaduerso, è fractarum nauum tabulis
carauellam unam ad subitos & necessarios usus fabricari iubet. Inde casas moliri, Ma-
zum seminare cœperunt.

Indi

Faint, illegible text at the top of the page, possibly bleed-through from the reverse side.

INDI Hispanis offensi propter nimiam eorum tyrannidem & crudelitatem, atq; auaritam, quoscunq; capiebant vivos, militares praesertim duces, reuictis manibus pedibusq; proiecbant in terrã: mox auro in os iacentis infuso, cum hac exprobratione auaritia, Ede, ede aurũ Christiane: ad maiorem cruciatum ac probrum cultellis lapideis, alius brachium Hispani, alius humerum, alius crus, abscindebant & subiectis prunis torrentes mandebant.

F Indi

Faint, illegible text at the top of the page, possibly a title or header.

PANCHIACO Regulus amicitia cum Valboa contracta, illi grandem au-
ri vim elaborati in vasa & monilia; dat. Verum conficatus Hispanos,
dum aurum hoc penditur, inter se vicari, & eductis gladijs sese mutuo fe-
rrire velle, aurum cum trutina euerit, illorum avaritiam acerbe capiens.
Atq; sitant auri cupiditate arderent, regiones demonstraturum in qui-
bus abundantissime id inuenirent. Valboam deinde per difficilia itinera ad summa mon-
tium iuga deducit è quibus mare Australe ipsi demonstrat. Reuersus Pan-
chiacum baptisandum curat & Carolum
nuncupat.

F 2 Valboa

Handwritten text at the top of the page, possibly a title or header, which is mostly illegible due to fading and bleed-through.

Valboa Indos nefandum Sodomiae scelus com- XXII.
mittentes, canibus obiicit dilaniandos.

V

ALBOA in ista ad montes profectioe Regulum in Esquaragua superat & cedit cum multis Indis: pagum deinde ingressus Reguli fratrem & alios quosdam muliebri vestitu ornatos: valde admiratus, causam sciscitatur: intelligit casum Regulum & omnes eius aulicos nefando illo peccato natura aduerso infectos: Attonitus Valboa adeo detestabile scelus ad istos Barbaros penetrasse, corripit omnes iubet numero sorte quadraginta, & canibus quos circumducebat, lacerandos obiicit.

F 3

Indi

УВА.ВНС

Indi sæuitiæ Hispanorum impatientes sibi ipsis XXIII.
manus violentas inferunt.

HISPANIOLE incola, postquam se perpetuis atque intolerabilibus laboribus opprimi sentiunt, nec ullum finem adesse malis, in planctus & suspiria effusi, crebris votis mortem optabant. Itaque multi abiecta omni spe abeuntes in silvas, ex arboribus semetipsi suspendebant, interfecti prius liberis. Femina, postquam herba cuiusdam succo satus sibi ipsa abegerant, virorū vestigia sequens a laqueo vitam finiebant. Denique alius ex edito monte iacto in præceps corpore, alius in mare, alius in profluentem demersus: nonnulli etiam voluntaria inedita vitæ finem inuenere. Erant etiam qui acutissimis è silice cultellis, aut mucronatis vallis pectora & latera transfigerent.

VIEDVS de Indorum Occidentalium Religione agens: nullam in illis nationibus
 picturam aut sculpturam antiquiorem vidisse ait, aut maiore reuerentia cultam,
 horrenda cacodemonis effigie deformi specie facta. Eum pro Deo agnoscunt, peten-
 tes ab eo quidquid desiderant. Quum autem Cacicorum Hispaniola aliquis suo nu-
 mini sacrum & festum diem celebrare instituebat: omnibus subditis tam viris quã
 feminis, diem ad conueniendum dicebat: qui ubi ad solenne illud confluxissent, omnes apte in or-
 dinem sese disponebant. Cacicus ipse agmen antegressus princeps templum inibat, ubi sacerdotes ad-
 orando idolo intenti erant. Ingressus ut confederat, tympanum pulsabat: mox sequebatur vniver-
 samultitudo prænitibus viris, qui nigro, rubro, & flauo distincta corpora, versicoloribus etiam
 psittacorum & aliarum auium pennis ornauerant: colla, brachia, crura, coronis, torquibus atq;
 armillis ex concharum marinarum testis redimitis: samina puro corpore & nullis pigmentis su-
 cato, virgines quidem prorsus nuda: quibus viri erant peplos muliebria velata. Tali habitu sal-
 tantes & patria quadam carmina in laudem idola canentes templum subibant. Cacicus tympani
 sonitu ingredienti salutabat: mox demisso in guttur bacillo vomitum ciebat: ut Idolo palam
 ostenderent, nihil se in pectore mali occultum gerere. His ceremoniis peractis, omnes complicatis
 pectinatim cruribus humi considentes, alios quosdam hymnos cum murmare quodam lugubri con-
 cinebant: ac tum superueniebat aliud seminarum agmen canistram gestantium panibus plena, &
 rosis floribusq; odoratis conuersa: illa cateris canentibus circumfusa, orationes quasdam illis insu-
 rrabant: Alij ut inuicem responderent, sese erigebant: donec cantionibus peractis, mutato con-
 centu nouam quandam in Reguli sui laudem ordirentur: postremo panem Idolo offerebant.

1771

Richard King

VVA.BHSC

УВА.БНС

UVA.BHSC

1777
1778
1779
1780
1781
1782
1783
1784
1785
1786
1787
1788
1789
1790
1791
1792
1793
1794
1795
1796
1797
1798
1799
1800

THEODORUS DE BRY

Lectoti salutem.

IN superiore libro historiae Americanae (benevole Lector) in qua res novi orbis nuper inventi mirandae atque insignes non tantum scripto recitantur, sed & iconibus exprimuntur & representantur, dictum est eas terras Christophori Columbi Genuensensis industria mirabiliter ac praeter spem eorum omnium, quos ea de recompellarat, repertas fuisse. Quoniam autem ille Columbus vir erat cordatus magnique ingenii & animi, Rex & Regina Castiliae antequam ab illis discederet, ejus effigiem ab eximio aliquo pictore ad vivum exprimi iusserant, ut si ab illa expeditione non rediret, aliquod ejus monumentum apud se haberent. Hujus autem effigiei exemplar nuper post absolutum quartum librum superiorem, a quodam amico meo, qui illud ab ipso pictore acceperat magno cum gaudio nactus sum, cujus te quoque participem facere volui, atque in hunc finem eam effigiem a filio meo exigua forma, quam fieri

potuit,

P R Æ F A T I O.

potuit, perfectissimè in æs incidi curavi, quam & tibi hoc libro offero atque exhibeo. Et revera digna est viri virtus, cujus imago bonorum oculis obversetur. Fuit enim ille vir probus, comis, magnanimus ac moribus honestis, pacis justitiæq; amantissimus. Quod si Hispani ejus æmuli consilium ipsius secuti fuissent, tot tantæque mala in novo illo orbe non accidissent, neq; ipsi tanta rabie non solum in sua mancipia & in miseros Indos, sed in semetipsos mutuis cardibus sævissent: sicut factum esse sequens historia testatur, in qua videbis, quanto pere ambitio & avaritia geminæ generis humani pestes eos excæcarint atque trucidarint. Quorum flagitia Deus ut puniret, non tantum ipsos inter se commisit, verum etiam Gallos piratas in eos immisit, qui invidia & avaritia pariter impulsæ, eos in multis Indiæ locis adorti sunt, multas eorum urbes diripuerunt & incenderunt, multosque ex ipsis crudeliter interfecerunt. Atque ea est merita fors justaq; merces illorum, qui se Diabolo mancipant. Quis enim dubitet ambitionem & avaritiam à Satana originem suam habere, atque eos, qui illis inserviunt, Satanae mancipia esse? Ambitio enim primum fuit peccatum, quo Diabolus & se & homines in extremum exitum præcipitavit: Avaritia autem, cum teste Apostolo sit idololatria, alium authorem habere nequit. A quibus vitiis, ut nos conservet Deus Opt. Max. sedulo orandus est. Videmus enim homines hodie iis ita fascinari, ut eorum causa nihil non facinoris aggrediantur ac perpetrent, seq; animo & corpore miserè divexent & crucient, Christianos se esse dicentes, sed dicti Christi parum memores, quo monet, ut prius regnum ipsius & justitiam queramus, promittens fore, ut cætera nobis adiciantur. Cæterum si Deus mihi adhuc modicam hujusce lucis usuram concesserit, spero me tibi reliqua ad hanc historiam pertinentia propediem exhibiturum. Quod, ut fiat, me tuis precibus commendo, Deumque rogo, tibi suam gratiam largiatur, quo hæc in ipsius gloriam tuamq; utilitatem & salutem legere & contemplari queas, A M E N.

Feliciter vale & fructe.

S E C U N-

SECUNDI LIBRI SUMMA
ET ARGUMENTUM.

SUPERIORE libro repertam à Columbo Hispaniolam aliasque Indias Occidentales insulas seculis que & avaritia exempla ab Hispanis in eis edita, Benigno exposuit. Nunc ut ex insulis in continentem gradum suis fecerint, captum iam priore libro opus, pertexit. Interea obiter, quomodo non tantum avari & superbi imperium in Barbaros, sed etiam crudeliter in Negritas servos suos, extiterint: Et ipsi vicissim, alienarum fortunatum raptores, alii raptoribus, Gallis videlicet, prede interdum fuerint, exposuit. Multas præterea in varias Indice continentis provincias expeditiones ab Hispanis susceptas exsequitur (~~et quomodo non tantum avari & superbi imperium in Barbaros, sed etiam crudeliter in Negritas servos suos, extiterint~~) atque inde poenas in eos humanitas & cælitus congestas. Postremò nihil tot Hispanorum laboribus profectum esse perspicue docet: nisi ut Barbari splendida verba & doctrinam cum rebus ipsis & vita Hispanorum, et ipsorum quidem Ecclesiasticorum, componentes, Christianos omnes & fidem ad eam ipsam, summo Divina majestatis & Christi glorie ludibrio, videant & desiderint.

117

[The text in this block is extremely faint and largely illegible due to fading and bleed-through from the reverse side of the page. It appears to be a formal document or letter, possibly a royal decree or a record of a meeting, given the header and the structured nature of the text.]

NOVÆ NOVI ORBIS
HISTORIÆ
LIBER SECUNDUS.

Hispani Indiciis mancipiis consumptis, alia ex Æthiopia inde usque adferantur.

*Serviles tumultus in Hispaniola ex servitia Hispanorum
oriuntur.*

C A P. I.

X quo ejus insulae indigenæ, nimis enecti laboribus, ad miserandam cladem & paucitatem labi cœperunt, Hispani è Nigriticarum provincia quondam à Rege Portugallie subacta (vulgò Guineam vocant) mancipia sibi prospexere. Ergo magna inde servorum multitudine advecta, quum exercebantur adhuc fodinæ, illis ad aurum & argentum elaborandum operis utebantur. Verum ubi illæ finem invenire, ad multiplicandas sacchari fabricas artificiaq; se converterunt. In eo hodie sese exercent, tum in armentis ac pecuariis curandis aliisq; necessariis ministeriis operam hietis suis præbent.

*Hispani servos
non minus
quam Indios
trahunt
ad mancipia.*

Porro quando inter Hispanos non crudeles tantum, sed crudelissimi quoque nonnulli reperiuntur, quum ejuscemodi fortè aliquis in servum animadvertere vellet sive ob admissum maleficium, sive ob non lucrifactum & redditum diarium, vel quacunque alia de causa bilem illi movisset, vel ob pensum non peractum, nec eam auri aut argentei vim effosam, quantam solebat: vel peri domum revertentem, loco cenæ, exuere indulum jubebat, si quo fortè esset amictus: & in terram prostratum, manibus pedibusque revinctis transverso ligno alligabat (id ab Hispanis lex Bajonæ appellatur, quam equidem legem ab immani aliquo Dæmone scriptam crediderim) mox veste aut scutica tantisper cædebat, donec sanguis ex omni corporis parte deflueret. Sub hæc libram unicam picis fervescetæ aut olei ferventis scutellam unam guttatim in univertium illius miseri corpus instillabat, inde pipere patrio, sale & aqua temperato, pertusis infelix mastigia, tabulæ alicui superjacens, & linteo aut stragulo involutus, tamdiu relinquebatur, quoad ipsi hero reddi laboribus posse videretur.

*Hispani
non minus
quam Indios
trahunt
ad mancipia.*

Atque scrobe effossa, mancipium eò tam altè demittunt, ut solo capite abs terra exstet, & totam ibi noctem consistere cogunt. Cæterum easse medicina arti dicunt Hispani, quod terra lividum & corruptum sanguinem exsurgens, verberum

rum

rum vulnera & vibices obliterat, carnemque conservans, ne qua plaga ulceretur, celerius perlanat. Attamen si quis vehementia doloris forte moriatur (ut saepenumero accidit) non alia pœna mulctatur ejus herus ex legibus Hispaniæ, quam ut pro eo alterum Regi persolvat.

*Demetrius
pro rebus
Hispaniæ*

Or tam immanem Hispanorum sevitiã Nigritæ servi aliquot principiò è potestate Dominorum elapsi, infulam pervagari, velut desperabundi, ceperunt. Mox eandem ob causam affluentibus undique aliis, in tantam multitudinem excreverunt, ut Hispanis colonis terrorem & multa negotia facerent. Ac quia Reges & populi Æthiopiæ assiduis invicem certaminibus hostiles inimicitias exerceant, quales sunt Quinei, Manicongri, Gialopi, Zapi, Berbesi, & belli jure captos mutuo alii alios Lusitanis vendunt: idcirco in illis etiam terris intestino aliquo odio alteri ab alteris dissident, non ita tamen, ut ipsi se aliqua injuriã mutuo violent: imò si fortè ab Hispanis vis inferatur, invicem sese auxilio sublevant & alii pro aliis propugnent. Attamen singula gentes Reges suos aut gubernatores habent, qui secreta ab aliis populos suos continent: qua re fit, ut non tantum damni inferant, quantum possent, si confociatis in unum animis viribusque pugnarent.

At Præsides & Assessores infula, quum in dies magis ac magis Mauroorum fugitivorum manum multiplicari intelligerent, & quotcumq; Hispanorù in eorum manus inciderent, omni cruciatus genere ab iis lacerari atque interfici, exercitum conscribere instituunt, perq; omnes infulæ partes, quacumque commorabantur, militem spargere. Ac primo Hispanis incepta feliciter procedere: quippe Mauros aliquot, spe libertatis ac promissis electos, qui fugitivorum stativa & receptacula noscent, ducendo secum in agmine noctu incautos adoriebantur: quumque sine ullo metu hostium dormientes, & humi velut pecora fusos ac solutos opprimerent, multos vel capiebant vel trucidabant. Verum posteaquam periculis moniti excubias agere & vigili statione castra tueri ceperunt, omnibus ferè excursionibus ac præliis Hispani inferiores abiere: atque exinde aucto in immensum numero feri isti homines adeo multiplicati sunt, ut quum in ea Insula morarer, pro certo fama ferret eorum agmen plus VII. millibus hominum constare.

*Demetrius
de rebus
Hispaniæ*

ANNO quidem XLV. quum in continenti esse, auditum est Cimaronos (sic ab Hispanis alienigenæ vocantur) universos sumptis armis exitu rebellasse, raptimque omnem Insulam pervagantes nullum injuriæ aut sceleris genus, quod edere possent, prætermittere. Itaque Lodoicus Columbus Almirans & Præsides Assessoresq; Dominicæ, legatos ultro ad eos miserunt, oratum ac supplicatum ut pacificè vivere vellent: Se quidem idem pro se præstituros polliceri, neque ipsis ulterius molestiam exhibituros: imò amicitiam eorum se ultro appetere, ac si vellent sacerdotes aut monachos ad se mitti, à quibus Christiana doctrinæ capitibus erudirentur, se verò multo libentissimè missuros. Adhæc postulata ab alienigenis responsum est, Sibi quidem hæc placere, & se Christi legi credere: sed eorum amicitiam nolle, quum in eorum promissis nihil fidei collocarent.

*Demetrius
de rebus
Hispaniæ*

MULTI quidem ibi sunt Hispani, qui eam Insulam brevi ab istis Mauris & Nigritis occupatum iri pro certo habeant. Quamobrem ejus Gubernatores, quum naves aliquæ inde solvere & in alias Indiæ provincias vela dare paratæ sunt, summa cura & vigilantia cavent, ne quis Hispanus, sine suo permisso, infula exeat, etiam si

etiam si sit mercator. Attamen cum licentiatu Ceratus Præfes in eam Insulam missus est, Edictum Regium de afferendis in libertatem Indis secum in Indiam ferens: omnibus iter apertum est, & cuilibet liberè commeandi potestas facta quocumque sui quemque usus ferrent. Quinque ipse ea de re à nonnullis Dominicæ civibus reprehenderetur, ira incensus, Quando, inquit, Cæsarea Majestas Indos libertati restituit, equum mihi non videtur, ut Hispani præter Cæsaris voluntatem eos pro servis porto detineant. Itaque ex eo mandata ejus omnes exequi, & ipse in easententia esse, ut bene factum crederet, si Indi liberè, quocumque vellent, abirent.

VERUM postquam intellexit Insulam paulatim redigi in solitudinem ac deferi, in tantum unminuto Hispanorum numero ut vix mille & centum superessent: peregrinorum verò multitudinem ac vires adeo in dies augeri, ut si aliquis fortè motus aut tumultus ingrueret, non satis Hispanorum foret, quantum ad propulsandam vim esset opus: ac periculum haud dubium esse, ne simul & Insulam & vitam amitterent: Hæc, inquam, postquam ei subiecta sunt, semetipse repulsi, & velut oclusa porta solutam illam licentiam compefuit. Verum hodie ex omnibus Hispanis, qui ab Hispania in Indiam haud fati certo & explorato cursu navigant, & ad eam fore Insulam applicant, perpauci omnino reperiuntur, qui in ea equo animo permaneant, siquidem plerique omnes, qui eo trajiciunt, divitiarum spe iter suscipiunt: neque in ea Insula ejus rei copia hodie aut facultas est, sicuti olim fuit.

GUINEA (ab inæquali Guine, Genni vel Geuna vocata, aliis provincia Casage) regnum est provincie Nigritarum in Africa, regni Gualata ad Septentrionem, Tombotto ad Orientem, Mella ad Meridem, & mari ad Occidentem conterrimum. Africa cum (que una est ex tribus, vel potius quatuor arvis partibus generalibus) hodie in quatuor partes precipuas dividitur, nempe Barbariam, Numidiam (ab Arabibus Bile dulgerid vocant) Lybiam (quam Arabes Sarraim nominant) & Nigritarum regionem à Negro fluvio, qui mediam interfecat, denominationem suam sortitum. Atque hæc Nigritarum regio in quindecim regna dividitur, quorum unum est Guinea, que incipit supra caput viride ex qua parte Barbariam attingit, ac penè usque ad littus Molequetæ se extendit. Cæterum à portu Arqui qui Barbariam à Guinea separat, usque ad flumen Manicongea castella sunt quadam à Lusitanis constructa. Velut ad fluvium Comage, ad Serraloniam, atque etiam inter cætera unum juxta caput trium promontorium, quod castellum sodinarum ab eis vocatur, in quo Rex Lusitanie præsidium viginti quinque annis triginta militum posuit, tum ad custodiendam loca atque sodinarum arvi, que anno 1472. tempore Regis Alphonsi V. reperte fuerunt, tum ad negotiandam cum Nigritæ, qui ex illis superioribus provinciis aurum, ebur, Molequetam (species est aromatis gustu acris & pinguis sicut piper) & alias mercellarias regionum illuc afferunt.

2. Inter tumultus à Nigritæ in Hispania excitatos insignis est ille, qui accidit anno 1522. Nigritæ viginti magna ex parte Josofiti ulomatis, in sacchari fabrica ad Didacum Columbus Almirantem pertumente operantes, post die Natalium Domini fugientes, cum viginti alii qui in idem confugerant, eosque certo in loco constituto præstolabantur se conjungunt. Hi quadraginta fugerunt Hispanos quosdam nihil tale metuentes in agro obvios trucidant iterque suum ad vicinam Arva dirigunt. Incole Dominicæ à Licentiate Lebrone, qui tum erat ruri, de eo certiores fiunt. Almirans summa cum festinatione confesso equo, eos cum turba equitum & pedum persequitur, affe qui cupiens antequam majore numero care possent. Post

b

biduum

biduum cum ad flumen Nizao, vestigia eorum sequi pervenisset, certior fit eos per nullam Melchioris de Castro Dominica nocte in altibus desuatis trāxisse, in ea Hispanum unum trucidasse, nullā diripuisse, Nigritā unum cum duodecim mīcipiū Indis secum abduxisse, ac ulterius profectus nocte aut decē Hispanos in itinere trucidasse, ac iuxta fabricā sacchari ad Licētiatūm Zuanzum affessorē Dominica pertuente castra posuisse, ac constituisse eam sub auro aggredi, atq; cōlo vel nocte Christianos qui in ea erant trucidare, suisq; copias augere. Erant enim in ea plūquā 120. Nigritæ, qui nihil magis cupiebant. Inde constituerant vicinū Azua petere & aggredi, cumque ferro & flamma vastare, ac omnes Nigritas & fabricarum sacchari operas per totam Insulam ad rebellionem sollicitare. Quod & perfecissent, nisi obviā unum esset: Admirans enim certior factus de damnis quæ inferrebant, acque itinere, quod susceperant, constituit ibi pernoctare, ubi iam subsisterat, ad milites suos recreandos, copiasq; quæ Dominica rētores erant expectandam. Interea eadem nocte Melchior ille de Castro, cuius nullam illi diriperant ac cum eo tres alii vel quatuor, se clavis ex castris surripunt, ac postea Admiranti significat se procedere ad hostes explorandos, rogareq; ne subulium aliquod sibi mittat, quo singere vultu illiter præcedat, donec ipse cum reliquo exercitu eos assignatur. Admirans Franciscus de Arilla cum octo equitibus & quinque, vel sex pedatibus eō mittit. Hi nō expectato Admiranti & equo comitatu advenit, nec Solis ortu, hostem irradunt: metuebant enim, ne si cum aliis Nigritis, qui in sacchari fabrica illi loco proxima erant se jungeret. Melchior Diazus & Franciscus de Arilla eorumque comites lanceis in Nigritas confertos irruunt, perempunt ac per medios hostes transfrenant. Nigritæ deniq; juncti, Hispanos saxu, sagittis, sudibus perunt & aliquos vulnerant. Hispani rursus in eos furiosè irruunt, eorūque sanguine campellunt: sex aut septem occidunt: reliqui per sylvas & rupes ferociter noctis elabuntur. Admirans sub vesperam ejusdem diei illic pervenit, ac missis qui clavos persequerentur, quinque vel sex comprehendit ac suspendi iussit, ut alii exemplo essent. His sunt exitus illius seditionis Nigritarum, qui tamen non desisterunt ab eo tempore sepius similes tumultus & seditiones excitare, teste auctore nostro in hoc capite.

Vera ratio medendi ejusmodi seditionibus & rebellionibus servarum, subditarum ac populorum, hæc est, ut Dominus eos tanquam homines non tantum à Deo creatos, sed & sanguine Filii Dei redemptos trahent ac regant, memores monitorum D. Pauli: Vos Dominus equitatem & quālibet ament servū exhibete, remissis nimis, scientes vestrum etiam ipsorum Dominum esse in cælis, nec persona respectum esse apud eum.

GALLI PIRATÆ HISPANAS NAVES EX INDIA REDEUNTES

excipiunt. Hispanorum in armandis navibus parcimonia
& negligentia.

C A P . II.

QUANDO in certaminum, quibus Mauri Hispanos in India exerce-
runt, mentionem incidi, non alienum videtur huic loco ingentia da-
mna, Hispanis ibidem à Gallis terra marique illata, exponere. Non
multo post quàm hæc terræ primitivè inventæ sunt, ingenti divitiarum fama exciti
Galli piratæ complures, belli tempore Oceanum infestare aggressi sunt, & naves
ab India remeantes excipere. Neque illis incassum labor: plurimas cepere, & inter
cæteras, quas ditissimas deprædatis sunt, quo tempore inæstimabilis Peruanæ re-
giz gaza, in Hispaniam deportabatur, unam abduxere tanta auri vi onustam, ut
vel singulis navium calonibus & caculis ostingenti aurei ducati cuique in par-
tem venirent.

SED præcipua causa, cur Galli tot Hispanas naves invaserint, nulli rei magis
quàm ipsorum Hispanorum avaritiæ assignari debet. Quum enim ab Hispania
solverent, tanta & tam præceps erat magistrorum seu patronorum navium festi-
natio, cupidè de mercibus & vectonibus in naves imponendis satagentium, ut
bellicis tormentis, quantum satis esset ad propulsandum hostium impetum, si qui
fortè occurrerent, munire non curarent aut meminissent: imò ne ea quidem sal-
tem copia quanta Indici senatus consulto jubebantur. Is enim edixerat, ne naves,
nisi duobus æneis tormentis, sex ferreis majoribus, ad eam expeditionem instru-
ctæ solverent: deinde pulveris tormentarii cadorum numerum & aliarum machi-
narum definiverat. Præterea certos huic muneri Commissarios sive Inspectores
præfecerat, quorum ea procuratio esset, ut paratas ad solvendum è portu San-
lucari naves inspicerent, viderentque, an præscriptis monumentis comæatûque
jussu instructæ & perarmatæ essent.

SED magistri navium, injectis in manum aureis aliquot nummis, Commis-
sariorum fidem redimebant, perficiebantque, ut testificarentur omnia rectè atq;
ordine esse instructa. Quippe Commissarii Hispaniam reversi, in domo Indicæ con-
tractationis apud regios magistratus per Dei nomen jurabant, naves omnibus re-
bus abundè atque ita uti deceret munitas esse, adeo ut quælibet earum sola qua-
tuor Gallicis navigiis ad certamen par esset. Ad hunc modum comparatæ Hispa-
næ naves tres, interdum quatuor, simul solvebant, & quæ earum instructissima
b 2 erat,

erat, duo triaue tormenta ferrea portabat, dimidia ferè ex parte rubigine exesa, & cadiscum unum pulveris pyrii non valde boni.

In reditu aliqua earum fortè iacurrerat in celocem vel myoparonem Gallicum egregiè armatum. Piratæ Galli jam satis gnari, quàm malè & negligenter instructi navigarent Hispani, etiamsi obvia navis mille ac quingentorum aut duùm millium dolorum capax esset, intrepidè tamen eam adoriebantur: ac primùm per altum bombardæ globum unum mittentes clamabàt, Adhuc adhuc pro Rege Gallie. Verùm si illi in demittendis suppliciter velis longiorem moram facerent, tum piratæ majoribus tormētis in media ipsam navim fulminabant. Quo terrore perculli Hispani, quum nullam propugnandi sui viam cernerent, & omnes vitæ lux metuerent, Gallorum fidei ac potestati semet permittebant. Gallus ex templò Magistrum navis demittere in mare scapham, eumque ipsum cum Navarcho & Scriba venire ad se iubebat. Mox exactis ab eo rationibus auri, argenti, unionum, smaragdorum aliorumque pretiorum, quæ naves ille exportare solent: è suis mittebat, qui ea omnia converteret: deinde suis quoque in captivam navim transfiliendi potestatem faciebat, si quid fortè, præter eam, quæ redacta esset, residuæ prædæ invenirent. Illi, ut avidè transferebant, vectores nautasque ipsos spoliare, & si qua illi meliore veste amicti erant, eam lacris suis & detritis tegminibus commutare ac dicere, Hoc aptum est tibi, & istud mihi: parùmque ibi aut virtus Hispania, aut militaris scientia proderat. Quippe isti omnia ferre atque agere, serinia movere ac revolvere: denique omnes angulos scrutabantur & foraminum abdita, si quid fortè ibi auri delitesceret.

NONNULLI Archipiratæ satis habuere, si merces manubiasq; Hispanis eriperent: naves ipsas relinquebant. Sed plerique eas quoque in Galliam captivos abduxerunt, & expositis in terram Hispanis, ac veluti miseri illorum, erogatis in viaticam aliquot nummis eos in patriam remisere. Neque ulli fere sunt Patroni, Præfectique navium & Scribæ classiarum, ex iis quidem qui in Indiam navigant, qui eo, quo diximus modo à Gallis ut minimum semel aut bis capti ac spoliati non fuerint.

MITTO loqui de aliquot pagis & populis, quos iidem Galli in Insulis Canariis fortunis spoliatos atque evertos in vastitatem redegerunt: mitto etiam de navibus, quas pannis, saccharo, vino & aliis mercibus onustas involarunt. Sed ea postquam ad Senatum Indicum relata sunt, apparuitque socordiam suam malàmque administrationem tam licenter prædandi Gallis audaciam facere: is Senatus consultum ejusmodi facit. Placere uti omnes naves, quæ toto anno pluribus com meatibus ex Hispania in Indiam navigarent (erant autem eæ cum minores tum grandiores circiter sexaginta) ubi onusta instructæq; essent aliæ alias expectantes omnes una solverent, tum ut mercatores ipsi tres aut quatuor bellicas naves armarent, quæ classem usque ad Canarias Insulas prosequerentur, quia usque ad eum locum ex Hispania in Indiam com meatibus periculum est. Id si ita sedulo atque ordine curaretur, haud dubiè Gallos prædandi finem facturos.

CETERUM quod ad ea damna attinet, quæ Galli Indicis quoque populis intulere, non aliis ejus rei culpa assignanda est quàm Hispanorum quibusdam, ejus navigationis peritis, qui Gallos eo ipsi deduxerunt, vel sola malicia, vel invidia impulsii, vel injuriæ ulciscendæ cupidine. Galli quidem, primò Hispanis ducibus usi,

eos cursus ex eo adeo exactè perdidicerunt, ut Hispanis ipsi nihil cederent: quàmque initio circa Hispaniolæ & S. Johannis insularum tantum littora vagarentur, ubi ex his locis non tantum proveniebat prædæ quantum solebat, progredi ulterius, & ad alias usque insulas, ipsasque adeo continentis provincias excurrere ausi sunt. Ergo non mare tantum latrociniis infestant, sed infra scripta quoque oppida & Hispanorum colonias populati sunt. Primum in Hispaniola Portum-argenteum, Azuam, Jaquannam & Maquannam diripuerunt exinanieruntque multis inde abductis navibus feceruntque idem ipsi San-dominici civitati, nisi ars munitissima ripæ fluminis imposita & æneis tormentis validissimis munita, eorum conatus repressisset: ut eam tentare ausi non fuerint, quam duces aliqui Galli idetiam comminarentur. Itaque Hispani metuentes ne alia aliqua parte in urbem Galli aliquando irumpant, quippe nullis cinctam muris, semper tempore belli diligentes excubias agunt: imo quam ibi morantur, ei- ves aggere aut celsipitibus circumdare instituisse eam pro certo ferebatur: quod tamen Maurorum & Nigritarum fugitivorum potius quàm Gallorum metu facere velle videbantur.

1. *Quum inventis novis Insulis & mox continenti facile appareret rem operisam & magna molis suo proprio agere Consilio & magistratu, cui regiorum veltigalium & reddituum cura, cui provincialium causarum arbitrium, omnium deniq; expeditionum rerumq; Indicarum regimen & cognitio subiceretur: jam eade ab initio Ferdinandus & Isabella Catholici reges, Cameram seu collegium Hispani delectorum hominum instituerunt, quorum opera & auctoritate coloniarum & militum supplementa, commercium, ceteraque ad classes instruendas necessaria, Præfectis ac Prætoribus regis auspiciis in Indiam Occidentem navigantibus, suppeditarentur. Tam etiam apud eos negotiaretur omnes mercium, quas ex Hispania in Indiam portabant, genus & summam professi: inde quoque reversi, anri ad veltigalium ceterarumque rerum quas ex India reportarent, rationem redderent. Eam Cameram Indica contractuum dominum vulgò vocabant. Postea anno MDXXIV. Carolus V. Cæsar Indicum Senatuum, statum & solennem, publica scriptura & sigillo regio instructum, constituit, atque omnium Indicarum causarum supremam cognitionem, criminum accusationem, penarum & cæterarum discrimen: denique omnium rerum, que ex India in Hispaniam deferrentur, jus atque arbitrium sub eius magistratus ditione esse voluit.*

b 3 ANZU.

ANZULLES HISPANUS

PRÆLIO NAVALI A GALLIS FUNDITUR.

Gallia ab Hispanis capti. Avana Cubæ Insulæ colonia
à Gallis diripitur.

CAP. III.

*Hispani
Mabry.*

ANNO MDXLI. Petrus Anzules tribunus militum è colonia notinis de duabus navibus & caravella una vela in Dominicâ fecit, cum opibus quæ centum millium ducatorû precium æquarêt. In itinere cum ad Jaquannam applicuisset, comperit vix lex antè horis inde Gallicam navim solvisse, quæ depopulata civitate ignem tectis injecerat. Petrus, qui gloriæ impensè avidus esset, omni auro & argento in eo portu deposito, sublati dolonibus altum petere intendit, & Gallicam navim querere. Quam ubi adeptus est, expedire arma utrique, & magna vi infestis rostris concutere. Æquo Marte & paribus utrinque animis per quadrantem horæ pugnabatur, quum ecce in medio æstu certaminis Petrus cum nauticis aliquot ictu tormenti percucitur, Hispani, fractis duce ipso cæso animis, fugam arripiunt, brevique in Dominicæ portum se conduunt. Gallicæ navis Prætor insequi fusos negligens, cæptum iter peragere institit.

*Hispani, Galla
duo jereba
Gallia.*

ANNO supradicto, Gallicæ naves duæ usque ad Dominicæ viciniam provectæ, caravella una capta quæ onusta mercibus ad caput veli tendebat, ad Orientale Monæ insulæ latus ancoras tecere prædam aliquam expectantes. In earum una Cantabri aliquot (Biscainos vulgò vocant) vehebantur. Postquam eius rei certus nuncius ad regios Præfides, qui iuri dicundo in Dominica præerant, allatus est, liburnicas duas, quæ in portu stantes onera & discessum in Hispaniam parabant, celoces duas, & myoparonem unum armant, eisq; classicæ Carionem Trianam præficiunt. Ille solvit: Galli sequenti die Prætoriam navim, cum celoce una ceteræ classi præeantem, prospèctantes, ratiq; navim aliquam onerariam esse, quæ in Hispaniam convearet, læti admodum læse ad pugnam comparant.

VERUM ubi mox propinquior conspectus duas alias naves & myoparonem aperuit, videruntq; eas naves rectè ad se tendere, tum Cantabri, qui in Gallicarum altera erant, veriti ne de se captis, tâquam subditis Regis Hispaniæ & perduellionis proditiõisq; manifestis, grave supplicium sumeretur: quod militari amplius adhuc ab hoste abessent, & commodiore navigationis cursu uterentur, omisso omni sociorum respectu curaque, vela subrigunt & fugiunt.

ALTERIUS navis Prætor ubi se desertum à locis videt, & jamjam sibi imminere Hispanam navim prætoriam cum celoce, neque alias supervenientes procul, neque ullam fugæ viam parere, penitus consternatus deditionem facere instituit. Itaque milites ponere arma jubet, quippe amenticæ fore non prudentiæ dimicare

care

care velle: quando nulla spes esset se solum aduersus quintuplicem hostium aciem pugnantes posse vincere: deditis vero (sicut ipsi, quum vincerent, tolerent) Hispanos clementer ufuros ex mutuis belli commerciis. Hæc Prætoris verba iracundè repulit Tormentarius quidam, Enimverò sibi quidem, in quaens, deditioem non esse faciendam, sed pugnandū videri: & eundem, suo iudicio, ceteris esse animum. Equidem malle fortiter dimicando mortem honestam oppetere, quàm tradentem se ulterò in manus inimicorum vitam in glotium trahere. Si paveret Prætor, cur ad bellum iret: etiamsi quintuplices hostes essent, & ipse solus, se tamen ipsos ne pili quidem facere: quippe Hispanos in us oris militarium artium maxime in navalibus præliis, planè rudes atque imperitos esse: in primis tractandarum machinarum haud satis gnaros. Itaq; fidenter spondere se quatuor tormentorum ictibus prætoriam eorum navim perfractam demersurum: neq; dubium, quin ea depressa ceteræ fugam caperent. Certè si Prætor huic Tormentario fidet atque auctoritatis aliquantum præliare sustinuisset, ipsorum rebus melius consultum foret. Quū enim iudicassent omnes magnifica hæc ejus verba rebus ipsis & factis comprobanda esse, jamq; Gallicæ navi imminens Hispana, discolo tormento, clamaret, Adhuc adhuc pro Imperatore, veluti jam capta insulcans: illi extemplo tam horrendo tormenti fulmine responsum est, ut parū abfuerit, quin perfringeretur.

GALLICÆ Prætor, à pugnandi animo alienus, confestim è foris desiliens, ignem è tormentarii manu abripit, alterum fulmen jam displodere parantis. Equidem si tum ignem tormento ille immisisset, globumq; perinde periculoso hostilis navis loco, ut primum, intulisset, Hispana prætoria, uti dixerat, haud dubiè demergebatur. Imo nisi & ipse Hispanus præfectus movendis scrimis albisq; oneribus intentus, foramen à globo factum stipare atq; explete properasset, credo vel uno eo ictu perituram fuisse, multa jam accepta aqua. Itaque sine certamine capitur navis Gallica, & Dominicam abducitur, tam effusa civitatis lætitia, ut si ipsa Gallia capta esset, Galli in custodiam traduntur, maxime qui rerum maritimarum periti erant: Prætor ipse in Almirantis domo propè alfidus erat: navim tormentis, rudentibus, velis, ancoris, cæterisq; armamentis sponhata & provecam in altum, Hispani injecto igni cremarūt. Ipsi mihi quum amicum quendam meum, qui in vinculis erat, inviserem, cum Gallis illis sæpe sermo erat. Illi verò Prætores suū probris & ditis lacerabant, qui turpem adeo deditioem fecisset: unde duriter & inclementer habiti gravissima incommoda paterentur. Paulo post divisi navis quæ ex India solvebant, & in Hispaniam missi sunt: in itinere quinque eorum, qui Caravella una vehebantur, conjurant in Hispanos, eosq; de improvviso adorti in altum præcipitant. Ita positi caravella, onusta saccharo & quindecim millibus ducatorum ex vèctigalibus regniis, cum tam opima præda in Galliam aufugiunt.

ANNO MDXXXVI. in Cuba insula, portum Avane invecus myoparonus Gallicus perexiguus (à Gallis vulgò dicitur *Paray*) qui tempestate à Prætoriana navis disjectus & eò delatus fuerat, oppidū ipsum cepit. Hispani quod eius oppidi domus ferè lignæ & pelæatantum tectæ essent, metuentes ne id Galli incendèret, septingentis aureis ducatis, incolunitatè municipii ab illis pacti sunt. Galli eo precio contèti, abeūt. Post tridie cum tres maiores naves è nova Hispania profectæ eò appulissent, Johannes de Roias Præfectus eius oppidi eas aurum, argentū & quæcunq; alicuius precii essent, in terrâ exponere, Gallorumq; vèctigia subsequi iubet.

IIIæ

Ille confestim singulæ ordine portu egressæ præcunte. Prætoria scaphis ad puppes religatis, haud procul oppido, in flexu promontorii cuiusdam, ad ostium vicini fluminis Gallos assequuntur. Prætoria navis in Gallicum myoparonem sola inveni non ausa, impetum sustinebat, donec cæteræ naves adessent. Galli ubi hostem cunctari vident, neque illi fatuisse ad læssendam pugnam animi, aliquot tormentorum globos displodere incipiunt. Inde Hispanis tantus terror injici, ut nulla defensione tentata, turpiter in fugam versi, & scapha etiam amissa, milites permittis nautis ingenti cum tumultu in terram evaderent. Aliarum navium una, quæ non procul sequebatur, ubi à Prætorie navis militibus effusam fugam fieri videt, proram vertit & ipsa, & qui in ultima erant deinceps fugiendi exemplum sequuti sunt. Ita Galli primò territi certi captivitas, repente fufis præter spem Hispanis, summa cum voluptate tres eorum naves corripunt: ac denuò ad Avanam regressi, quum nummorum alterum tantum, quantum prius, ut parcerent oppido, à civibus extorsissent, inde porro abiere.

Ex eo Hispani domus è lapide struere cœperunt, arcemq; imponere portus littori adversus incurfiones Gallorum bombardis & machinis ingentibus munitam. Situm est id oppidum in planitie mari vicina qua orientem spectat: domus instar, cujus porta optime clausa cetera omnia circum nuda atque aperta sint, nullis cinctum muris, ut cuilibet, quacunq; velit, eò pateat aditus. Itaque ejus arcis quam Hispani in ore ipsius portus immobiliter erant, certiores facti Gallis ad ostium Chiocrae fluminis (id sex millibus passuum ab urbe abest) applicant: & circiter mediam noctem in terram egressi, de improvviso sub primam auroram magno tumultu urbem invadunt. Hispani nec opinatu hostium adventu & fremitu excitati, desiliere è cubilibus, & qua quisque poterat alius in alia porta in sylvas diffugere. Ita Galli ædificatam ab Hispanis in ea insula coloniam diripuerunt.

1. *MONA* insula inter Hispaniolam & insulam S. Johannis de Porto-drate 17. gradibus ab Æquinoctiali linea Septentrionem versus, abest: exigua, depressa & plana: sex millibus passuum, id est, tribus leucis, circiter in circuitu patet. Pauci Christiani & Indii habitantur. Piscinis abundat, aqua dulcis & cæceris optimis. Est & alia Mona insula Britanniæ proxima.

2. *Avana*, Cuba insula colonia & portus, in Septentrionali ejus litoris sita.

HISPANI

UVA.BHSC

UVA.BHSC

HISPANI PER SPECIEM COLLOQVII GALLOS CIRCUMVENTOS

trucidant. Galli eorum perfidiam ulciscuntur, & Hispanicas
colonias in Cuba, San-Johannis & Jamaica
Insulis diripiunt.

C A P. IV.

ANNO LIV. flagrantibus inter Carolum V. & Henricum Gallia Regem bellis, Gallica una navis ad San-Jacobum, Cubae insule caput, cum octoginta militibus, appellens, civitatem diripuit & exinanivit. Atque inde e vestigio ad Avanam tendens, expositis ad Chioceram militibus, hora una ante lucem oppidum ingressi Galli, aliquot Hispanos spoliarunt: alii fuga se proripuerunt, Galli singulas municipii domus irrumperentes, opinam se praedam inventuros rati, manibus prope vacuis reversi sunt. Quippe Hispani quum saepius jam Gallorum populationibus vexati essent, veriti, ne idem quoque deinceps accideret, facultates omnes suas in praediis & villis habebant. Interea vero, dum Galli scrutandis & exhauriendis domibus intenti sunt, duo Hispani à senatu Coloniae ad eorum Praetorem mittuntur: primum qui quam multi illi essent, per speciem legationis propius explorarent: deinde pretio cum illis paciscerentur, ne oppido ignem injicerent. Quum de redimenda colonia & captivis, qui in Gallorum manus venerant, inter eos ageretur, Gallus praetor sex millia ducatorum pretium statuit & flagitat. Hispani se inopes esse dicere, & omnes suas facultates ejus summae pretium aequare non posse. Itaque ea de re sibi adeundos & docendos esse magistratus, sine quorum & senatus ipsius sententia nihil transigere ipsis per se licitum esset. Quare potestate abeundi à Praetore impetrata, fideque data se postera die cum certo responso reversuros, urbe excedunt.

LEGATI ad suos reversi, rem ad Johannem d' Oriens ceterosque civitatis gubernatores referunt. Illi multitudine hostium cognita & quantam pecuniam summam peterent, in diversas sententias abiere. Major pars, enimvero pactionem omnem cum eo hoste abnuere: Gallos scito potius, quam auro arcendos: nec pecunia, sed hastarum & tormentorum ictibus explendos esse praedones istos pridem novissima exempla meritos, qui latrocinis tantum & rapto viverent. Neque multitudine formidabiles esse, neque ut altero tanto plures essent, vel teruncio esse aestimandos: ac vel paucos illos equos, qui sibi superessent, ad eos proterendos sufficere. Alii contra sentiebant, Tutius videlicet esse,

M. J. J. J. J.
M. J. J. J. J.
M. J. J. J. J.
M. J. J. J. J.

c

esse,

esse, levienti necessitati summittere animos & servire tempori, quam sese ac sua omnia fortunæ arbitrio permittere: qui aliter censerent, facile eo imprudentiam suam prodere, quòd hostem contemnerent. Quamobrem placere iterum mitti legatos ad Gallum prætorem, qui certius de pecuniâ ipsius voluntatem explorent: quod si de pecuniâ imperatæ summa nihil profus remittere velit, atamen obligatæ fidei liberatione utique illi satisfactum iri. Postremò, ubi hæc ita præstitissent, nisi conditiones placerent, tum alio consilio, quodcumque optimum visum esset, non intemptivè usuros. Sed multorum inconsulta opinio plus quàm paucorum prudens consilium valuit. Itaque aciem instruunt, & familias, id est, Numidica servitia, armant Hispani, centumque & quinquaginta circiter militum manu collecta, noctu apud Gallos omnia soluta & sopita inventuros rati, in urbem irrumpunt, vociferantes 1, San-Jacob, San-Jacob, & emissis pilulis plumbeis, quatuor Gallos interimunt, in iis Prætoris ipsius nepotem. At ceteri Galli, nihil defixis aut percussis pavore animis, stratis excussis pedibus sese excipiunt, & raptis confestim armis animosè propugnant. Nec tulere impressionem ex adverso factam Hispani, sed ad primum glandium plumbearum nimbum, quem Galli effudere, turbati vertunt terga & sylvarum latebris sese sepunt.

PRÆTOR ipse Gallus totam eam noctem, statione circa urbem disposita, in excubiis pernoctavit, ita supra modum incensus propter cædem suorum ac sui maximè nepotis, semetipse ultrò inculans, quòd Hispanorum fidei & promissis credidisset. Ut illuxit, à militum suorum parte, quicquid picis reperiri posset, colligi jubet (erant autem in oppido multa picis capsula: eò ex Hispania convectæ ad ferruminandos navium textus) eaque inungi domuum portas, fenestras, laquearias, denique ubicunque materia & lignei operis aliquid esset: mox ignem testis injici, & parietes ipsos solo æquare, atque à fundamentis erui. Jamque domus conflagrare coeperant, quum ipse ad templum profectus, ne ei quidem pepercit. Id spectaculum flagrantis urbis eminus è propinqua sylva Hispanus quidam conspicatus, equo utique fretus, Gallorum ducem suppliciter ac demisè adiens, Fortissime Prætor, inquit, non te satis habuisse ad explendum animum tuum universam civitatem solo æquasse, nisi templo Deitiam ignem injiceres? Ad hæc verba Prætor arroganter respondit, Homines, inquit, quibus nulla fides est, ne templo quidem indigent. Tandem verò dirutis domibus omnibus, arcem quoque ipsam directam solo tenus dejiciunt: & dux, navem portum inveni, omnemque egestam ex urbe prædam eò stipari jubens, ferocitèrque Hispanis pestem minitans, inde excessit. Paucos post dies, quam hæc acciderant, ipse eum portum ingressus, deformes adeo ruinas illas conspexi, ut vix ulla tectorum vestigia & situs dignoscere posset.

SAN-GERMANUM colonia est in insula S. Johannis de portu-divite extructa. eam quum mari vicinam Galli sæpe diripissent, Hispani translatam ex eò loco in sylvam quandam sex millia passuum procul à littore introfusus in mediterranea tetraerunt, ita se nimirum tutiores & extra periculum faturos rati. Sed necne quidem ipsi satis deliquerunt. Id enim ubi rescivissent Galli, ad sylvæ stem usque illam nidum progressi sunt. In 2, Jamaica insula Hispalim seu Sevilleam, viginti quatuor

Ubi prætor
ipsum
Gallum
interimunt

Prætor
ipsum
Gallum
interimunt

quatuor ferme tectorum oppidum, octo passuum milliaria distantem à mari, dirupuerunt.

PER eadem hæc tempora Carthagine (ea est urbs & provincia Indiæ continentis) Judex quidam fortè nautam, cui aliqua de causa infensus esset, virgis cædi iussit. Ille mox liberatus in Hispaniam atque inde in Galliam transgressus, contractis quinque navibus postmodum Indiam repetiit. Jactis que in Carthaginensis portus ostio ancoris, centum milites in scaphas navium transgressos in litrus exponit. Illi una ante lucem hora egressi in terram, Hispanos omnes lapidos opprimunt, domusque vi irumpentes, que partim lignea, partim ex arundinibus contexta sunt, omnes palmarum foliis contexta, omnia tumulta & clamore miscent. Nauta cum aliquot Gallis Judicis domum ingressus, qui ipsum virgis cædi iusserat, eum repetitis sicca ictibus confodit: alii alio ad prædam discurrunt. Hispanorum maxima pars fuga sese proripuit, nonnulli interempti, alii captivi facti sunt. Ita direpta est & incensa Carthago nova, unde Galli ex manubis & pretis captivorum amplius centum & quinquaginta millia ducatorum tulerunt.

ALIAE naves Gallica: ante & post hæc omnem illam oram præterlegentes San-marthæ & capitis veli colonias, & alia loca dirupuerunt. Postremò, ut aliquando de his Gallorum gestis agere desinam, quo tempore in Cubagua unionum piscatus florebat, Gallica una navis eò fortè applicuit. Hispanica profecta & agnita, litres duos patrios quinquaginta Indis onerant, eosque arcibus & sagittis armatos, adversus eam navim mittunt, persuadentque, qui in ea erant, pædicones esse, quos nisi perdere occuparent, egressuros in terram multosque eorum captis, tanquam feminis, ad nefandam venerem abusueros. Indi profus ita esse rati, nihil intermittunt, donec navim assequantur.

GALLI sine ulla periculi suspitione aut metu, nudos homines otiosè contuebantur, rati fortè, opinor, illos spectatum eò & sui visendi gratia confluere, aut ad commercium unionum. Sed ut navi propinquarunt barbari, pro margaritis sagittas in Gallos emittere, & eorum aliquos transfigere. Galli, qui unionum, qui ibi capiuntur, peritiores essent, quam venenaræ illius herbe, cujus succo Indi sagittarum aculeos tingunt, postquam se saucios & lethales esse eas sagittas animadvertunt, nulla interposita mora sublatis velis abeunt. Neque deinceps, quantum intelligere potui, navis ulla Gallica eo applicuit. Ea arte atque astu Hispani jam pleni formidinis infestas Gallorum manus effugerunt.

1. SAN-JACOBUS, primaria Cuba insule colonia & Episcopatus sedes: tuto & tranquillo portu nobilis.

2. JAMAICA insula, ad Orientem Hispaniola, XXV. ab ea leucarum intervallo discreta, XVII. gradibus ab Æquinoctiali limite distat. Ejus caput nova Hispania, & titulo Abbatie primaria sedes: cujus primus Abbas fuit Petrus Martyr Mediolanensis, si cujus extant tres de rebus Oceanicis Decades.

c 1 CAR.

CARTHAGINENSIVM ET

SAN-MATHENSIVM INDORVM MORES,
& commercia. Hispani smaragdos & aurum ab illis extorquent:
& pro beneficio, bella, servitutem & rapinas
reponunt.

CAP. V.

VNDECIMO post adventum meum in Hispaniolam mense, navim in Indicam continentem vela facere parantem conscendens, è San-dominici urbe solvi. Sexto post discessum die, nivosi San-marthæ montes nobis sese aperuere, brevique inde ad Carthaginem appulimus, quam 2, quòd insulam ipsi portus faucibus objectam habeat, ut Carthago nova in Hispania, ita Hispani nuncuparunt. Hæc insula octo millia passuum in longitudinem, tria in latitudinem patens, quo primum tempore Hispani eas provincias artigerunt: tota Indici piscatoribus habitabatur: nunc verò vix ulla mapalium reliqua vestigia extant. Neque id mirum ulli esse debet: quando & aliis omnibus in provinciis tum maritimis tum mediterraneis, quas Hispani transcurserunt, vix miseræ illæ Indicarum gentium reliquæ reperiuntur. Tanti mali causa est, quòd illi populi, quamdiu vires suppeditarunt, Hispanorum amicitiam accipere nunquam sustinere, propter intolerabilem eorum savitiam atque atroces injurias in se ac suos ab istis editas.

Ind. Hispan. non regit.

FRUCTUVM, piscium, rerumque aliarum vitæ tuendæ necessarium copiam habent. Pudenda bombycino velo contegunt. In bellis non minus feminæ 3, quam viri præliantur: sagittæ venenatæ, tela sunt: hostes captos & caesos mandunt, & multos quidem Hispanos eo modo carnes & frusta fecere, ceterisque omnibus ita, si possint, utuntur. Solennia sua olim celebrantes, quam maximè festo & pulcherrimo cultu poterant corpus ornantes, bullis armillisque ex auro, unionibus & smaragdus, brachia, crura, faciem reliquasque omnes corporis partes impediabant.

PRÆCIPIUÆ eorum merces, sal, pisces, piper 4, quæ in ea continentis loca deferunt, ubi ea deficient, & aliis rebus permutant. Prosperis suis quondam temporibus pulcherrimos & nobilissimos frugum, fructuum, bombycis seu gossipii, pennarum, monilium, auri, multiplicium unionum, smaragdorum, mancipiorum, aliorumque suæ terræ commodorum, mercatus instituebant: ac mutuo inter se commercio, quibus quisque egebat, ea capiebat sine ulla cupiditate aut avaritia,

Indicorum non regit.

ritia, & Cape, aiebat alteri, hoc, & tu invicem mihi istuc dato. Neque quidquam ferè magis apud eos in pretio est quàm esculenta & cibi, quamquam hodie major pars earum gentium, quod à nobis hausit, jam temporalia quoque hæc bona carissima habere & venerari didicit. Sed vel in hæc corruptela non pauci reperiuntur, qui non ea tanti nunc, quanti paulò ante faciunt.

Hic quod mihi aliquando uluvenit referam. Quum fortè esuriens in domum cujusdam Indi incidissem, petiissemque ab eo, an pullum gallinæcum venalem haberet: respondit ille, Se verò habere, sed quid vellem contra ipsi dare, petiit. Ego monetæ nummum unum offero (Regalem vulgò vocant) ille nummò è manu mea sumto, quærit, quid pullo facere vellem: Comedere, inquam. Indus me contra in faciem intuens, Regalemque inter dentes tenens, velut demorsurus, Christiane (inquit) si tu me vis dare tibi, quod edas, præbe tu mihi vicissim, quo ipse vescar. nam quod tu hic mihi das, nullius usus est. Quod si nolis, recipe tuum Regalem, ego verò pullum meum commedam. Ita elusus ab isto, alterius domum me contuli, qui mihi pullum dedit.

INTER Carthaginem & S. Martham ingens & rapidum flumen occurrit, quod tanto impetu instar torrentis in mare devolvitur, hieme præsertim, ut retro-actò æstu præterlabentes illac naves, facile inde aquam dulcem capere possint. Gonzallus Ximenez Doctor, Petri Lugæ ejus provincie Præfecti legatus, quum ditescere cuperet, cum XLV. Hispanis & myoparonibus duobus flumen illud subire adversum aggressus, dum per circumjectas ripas gentes vagatur, smaragdos aliquos reperit: quumque ex ipsis intellexisset, unde illos fumerent, progredi ulterius statuit, neq; prius finem facere, quàm cautes aut fodinas reperisset, quæ eas opes gignerent. Tandem quum aliquot provincias peragrans emensus, in Bagottam principem ditissimam (ex falso vulgi Hispanorum judicio) incidisset Doctor partim gratia, partim rapina magnam auri vim ab eo extorsit, mox petiit, unde smaragdos fumerent. Bagotta Christianorum immodicam avaritiam deprehendens, ut eos suis finibus expelleret, illòsque à se amoliretur, in valle Tunia effodi eas respondit. Hoc audito Doctor cum suis ab eo digressus, superatis montibus quibusdam, quos Indi obtinebant in vallem Tessucam pervenit. Ejus provincie regulus erat Simandocæ, is quum Hispanos modestè & sine ullo detrimento per fines suos iter facientes videret (quippe veterat Doctor severè, ne quis quidquam sine permisso indigenarum capere aut attingere auderet, idq; ut gratiam & bonam famam inter eas gentes sibi conciliaret) ille, inquam, eos nihil transitu prohibere conatus, hospitaliter etiam & comiter excepit. In primis verò Doctor ab eo de smaragdorum fodinis sciscitatus est Regalis, peramicè cum ad locum deduxit. Vingtiquinque circiter millia passuum ab ipsius ditone aberat tumulus editus, arido & nudo herbis atque arboribus solo. Ibi magnam vim gemmarum à suis subditis effodi jubet, easque cum aliis opibus atque auro Doctori largitur, nempe qui ea parvi faceret, pluriusque duceret falis lancem unam quàm aurum omne & totum illum smaragdorum montem.

Cum hoc pulcherrimo & ditissimo munere ad San-marthanam coloniam Doctor reversus, nuper inventæ provincie famam spargit, quæ adeo auro & smaragdis abundaret. Omnes visendi cupido incelsit: in primis Petrus Lugus ceteris avidior, arma, navigia, equos, ceteraque ad eam expeditionem necessaria compa-

Disertissimi
admirandi
historici lib.
6. cap. 20.
p. 10.

parat: quúmque paucos circa se haberet milites, Carthaginem ad delectum habendum mitit. Ut libitum instructus, quam ad Bagotæ finium limites pervenisset, & ad illum viciniosque regulos Christianorum adventus fama perlata esset, fecerúmque ac facinorum quæ ubique nefanda ederent, sumtis armis illi arcere vim advenarum & libertatem suam propugnare properant. Sed ubi ventum ad manus, barbari omnibus ferè præliis vincebantur. Itaque quum & jam multis ipsorum cæsis res ad internecionem gentis spectare videretur: Christiani verò nova subinde auxilia Carthagine & San-martha summitterentur, felsisque ac laucis recentibus succederent: spem omnem pellendi eos à suis finibus exuunt, victique metu ne cladibus attriti ad vastitatem tandem redigerentur, abijciunt arma & pacem exposcunt. His artibus Hispani maximam ejus provincie partem subegere.

PETRUS Lugus levibus aliquot præliis Indos expertus, & transcursus gentibus multis omnia igni, ferro, latrocinis, quacumque ibat infesta faciendo, cum magna auri & smaragdorum copia San-martham reversus est. Hæc provincia ab Hispanis granatæ-novæ regnum dicta est, & Georgius Robledus Tribunus militum, quum ibi coloniam condidisset, Carthaginem eam nuncupavit, propterea quod omnes ferè ejus oræ perdomitores ac coloni, qui ibi erant, quum ipse eo applicavit, Carthagine nova Hispaniæ ubi orti erant. Illi magnam inde smaragdorum copiam effoderunt, & porro etiã nunc effodiunt.

1. SAN-MARTHÆ portus in continenti India, undecim tantum gradibus ab Æquinoctiali linea in Septentrionem distat, sub altissimis montibus, qui, morum dicti, inter tantos ardores, opaci fide igne nervibus, prami nautis ex alto prospectantibus ea litora aperunt.

2. MOX sub finem ejus capitis aliam ejus nuncupationis rationem videtur reddere. Sed hic loquitur de ipso portu seu tota ea ora, quam obyctum insula situm Carthaginis novæ, que in Hispania est, referentem, sic vel Columbarum vel prami Hispani nominant. Illic verò agit de colonia, que à Carthagine Hispanici eribus, in novæ Granatæ provincia XL. passuum milibus à San-marthensi portu condita est. Porro obyctam Carthaginensem insulam Barbari indigenæ vocant Cadejo, uti Carthaginenses Hispani suam siombriam appellant. De cujus situm vide T. L. X. Annal. lib. 26.

3. ANNO MDIX. Martinus Ancus adversus Zenenses ejusdem oræ accolæ bellum gerens, vitam cepit 20. annos natam, que vixenti octo Christianus sua manu interfecerat. Gomara Hist. Gen. lib. 2.

4. Toto continenti tractu in quo Nova Carthago, etiam in novo regno, magnus est usus piperis cuiusdam oblongi, quod majore acrimonia præditum Orientali, magisque aromaticum & incensivorem odorem spirat quam Axi seu Capsicum, id est, Piper Indicum vulgare. Nic. Monard. de simpl. medicam. Indiæ Occid.

5. Quod liquidus apparcat, quanto in contentu drachmarum vixant Occidentales Indi, hic ex Johannis Leoni, amici mei, libro quem unper Gallicè de suis peregrinationibus edidit, bona fide transcribam ipsius cum Brasiliensi barbaro colloquium: Mirantur (inquit) non mediocriter nostri Teroupinambaulti (de quadam Brasiliæ gente agit, quicum Gallis societas erat) quum vident Gallos aliosque advenas è procul remotu terris venientes, tantum laboris suocere ut Arabontano suo (id est, Brasilio seu coccineo ligno) naves onustas revehant. Itaque magno metu quidam ex barbaris huic in modum me super ea re aliquando interrogavit: Quid sibi vult,

inquit,

inquit, quod vos Mair & Petros (id est, Galli & Portugalli) tam procul petatum ligna veniatu? Nullane vobis ligna ad focum tellus vestra suppeditat? Tunc ego: Suppeditat verò, inquam, & quidem magna copia: sed non ex eo genere arborum, quales vestrae sunt: Brasiliam imprimis, quod huc vestri non ad urendum, ut tu existimas, sed ad tingendum exportant: sicuti & vos ex samcalos vestros bambycinos, pennas, aliaque rerum inficitis. Hic ille protinus excepit: Verum tantae ejus ligni copia vobis opus est? Enim verò, inquam, quum enim (ut hominibus animam admiratione suspendere) apud eos vel unus mercator plures coccineos pannos, plures cultellos & sarfices (nota ipsi & sambaria exempla subjiciens) plura specula possideat, quam quanta huc ad vos unquam adata sunt: solus ille omne Brasiliam coemet, quo plures huc nares onusta redeunt. Abi (inquit Barbarus) mira plane mihi narras. Mozorum, que audiret, memor percontari ultra perrexit: At, inquit, vir ille adeo locuples, quem tu referis, non moritur? Moritur, moritur (inquam) ut & alii homines. Ibi tum ille (ut isti Barbari commentari amant, & captum sermonem nulli interruptum deverticulis, ad finem usque band absurde perrexit) querere ex me: Ergo, inquit, eorum, quae iste mortuus bona reliquit, quis heres est? Liberi ejus, inquam, si habet: si non habet, fratres, sorores, aut proxime ejus adgnati. Quomodo hac dixisset, Equidem, (inquit meus ille band sane ineptus senex) facile hunc animadverto vos Mair (id est, Gallos) esse insigniter situos; Nam quid trahendo mari tantopere vos fatigari necesse est, in quo superando (sicuti nobis quidem huc appulsi dicunt) tantum malis exauritis? nempe ut liberi vestri, aut superstibus cognati, opes queratis. Tellus que vos aluit, non illis quoque alendis sufficit? Nos quidem, & liberos & propinquos habemus, eosque, ut tu vides, summa caritate amplectimur: sed quum confidamus fore, ut post mortem nostram terra, quae nos aluit, eadem & illos quoque enutriet, in eo acquiescimus.

Hactenus ille.

GERMA:

GERMANI ALIQUOT HISPANORUM EXEMPLIS EDOCTI, INDOS

vexant. Illi injuriarum pertasi, quæ sita morte intereunt.

Valle-tunienſium religio, arma
& mores.

CAP. VI.

Bartholomæus
liber 1.

MELZANI (id est, Velzarorum, ii Germani mercatores sunt, procuratores seu mancipis) audito tam ingenti lucro oblato, è Valentiola profecti & ipsi, ac terrestri itinere alpeſtima loca & nivoloſos San-marthæ montes, ducibus Indis gnatis locorum prætergreſſi, tandem in Smaragdorum provinciam perveniunt. Inde excuſionibus factis & direptis aliquot gentibus, ſpoliis onuſti in ſuam provinciam retineant. Sed Indi ubi le aſſiduis injuriis vexari & undique opprimi à peregrina gente animadvertunt, perteſti rot laborum & miſeriarum, diis execrantes & blaſphemantes Chriſtianum nomen, vulgò ſylvas ingreſſi informem exitum deligebant. Fœmina pariter ac viri certatim eò confluenteſ ſuſpendia quærebant, & quibus frangendæ gulæ laquei deerant, ut in gente plerumque nuda alii alios adjuvanteſ, deligati ad ramos arborum comiſ, jactoque in præcepſ corpore, acerbiffimis lamentis hortendo cum ſtridore atque ululatu cælum & terram implebant, donec miſerrimæ vitæ finem tandem invenirent.

Ad rivos
ſylvæ quæ
Hispānicæ
provinciæ
profundior
ſunt.

Bartholomæus
liber 1.
capitulum
11.

VALLIS-TUNIE & finitimorum locorum incolæ i, Solem, ut præcipuum numen, colunt. In bellicis expeditionibus, pro vexillis & ſignis, clarorum hominum & bellico aliquo facinore illuſtrium oſſa arundinibus alligata circumferunt, quo cæteri ad eorum virtutem imitandam, & pugnam cum hoſte alacriter capeſſendam accendantur. Arma eorum & tela, lanceæ è ramis palmarum, & enſes lapidei. Reguloſ ſuos cum aureis monilibus, ſmaragdis, pane & vino ſepeliunt: & in multa ejuſeomodiiſſima ſepulchra incidere Hiſpani. Accolæ ingentis illius ſuprà memorati fluminis, 2, Caribes ſunt, ſicut & San-marthenſis oræ indigenæ, herbarum ſueco venenato ſagittas inſiciunt: & ante adventum Hiſpanorum capitales cum Bagotta inimicitias & aſſidua bella exercebant. Strenui ſunt, feroces, ultionis cupidi: ad bella Chiappem numen ſuum, velut victoriæ arbitrum, ſecum deferrebant, eique priuſquam expeditionem inirent, lætæſ humanas victimas vel ex captivæ alicujus ſceminæ liberis, vel ex hoſtibus captis, maſtanteſ, pluribus ſacrificiis litabant: totumque ipſius ſimulacrum ſanguine oblinenteſ, carneſ iter ſe ipſi epulabantur.

Si victoriam domum referrent, effusa cum lætitia cantantes, saltantes, & se se ad ebrietatem usque potu invitantes, hostium sanguine, quos bello captos ad-
 ducerent, Idolum similiter ungebant. Victi verò, mæsti & confusi novis sacrificiis Chiappen placare studebant, ut deinceps propitius ac volens adesset ipsis & victoriam daret. Multa præterea alia à me de earum gentium moribus referri pos-
 sent: sed ne fastidium legentibus pariam, ad sequentia propero.

*Memoria in
 dno dno
 Jo. Bapt. Car-
 tano p. 100
 pag. 100.*

1. SOLEM usque adeo venerantur, ut eum contra intueri non audeant. Lunæ verò et-
 iam, ut Solum, divinos honores tribuunt. Gomara Hist. gen. lib. 2. cap. 72.

2. Caribes proprie dicebantur quondam, Boriquena, Dominica, Martini, Cibiobeari (hodie
 S. Crucis) insularum incolæ: qui canois, id est, litribus monoxylis velis, Hispanulensibus bo-
 dia bellum inferebant. Creduntur Caribes illi insularem originem duxisse à Caribana, Urabensis
 fluminis orientalis ora, in continenti Indis Occidentalis. Caribes autem homines strenui &
 fortes, Indico idiomate appellantur. Vulgè hodie omnes areu & sagittis infestus
 Barbaras Indis à continentis accolas, et a nuncupant. Caribes verò
 apud Brasilienses, sacerdotes seu rates
 dicuntur.

d INDIAE

INDIA CONTINENS MULTIS LOCIS DESOLATUR. INDI HISPANICAM

servitutem præsidio & difficultate locorum effugiunt.

Hispanis agrè commeatu præbent.

Pecuniam aspernantur.

CAP. VII.

EAM, ut ad meam peregrinationem revertar, quum ad Carthaginem applicuissim: quòd navis, qua vectus eram, multam aquam acciperet, nec inde solvere maturè posset, necesse me fuit aliam opportunitatem ad traiciendum expectare. Quadragesimo quarto demum die myoparonem ad Nomen-Dei tendentem conscendi. Nos oram semper præter legentes primùm in Urabensem sinum, mox in portum Achlæ inveci sumus. Oppidum id est, tantum à mari remotum quantum balista telo bis adigi potest: ac tum ibi fortè octo erant domus Hispanis habitata: quamquam initio, quum eo in loco condita colonia est, plures viginti erant: Sed ut res eorum non semper prosperum exitum sortite & in pejus lapsæ sunt, atque etiamnum labuntur, quòd mutuis cladibus & Indos & seiplos attriverint: major ferè pars ad meliores sedes quaerendas alius aliò dilapsi sunt. Ac propè idem Antiquæ Darienæ & alius ejus oræ coloniis accidit, unde ab Hispanis vulgò demigratum est.

Octo antequam portum illum Achlensem attingerem, diebus, eò appulerat una navis, quæ onusta mulabus San-Dominica ad Nomen-Dei vela fecerat. Ea quum ad oram continentis applicuisset, nec regionem calleret navis Gubernator, pro certo habens se inferius ad fines Veraguæ esse, signum solvendi dedit. Quumque rarus se Nomen-Dei versus navigare Carthaginem tenderet, ad os portus Achlensis applicuit. Gubernator quum, nec quo iret, neque ubi esset, fecerit, & suspensus animi terram prospiceret, fortè accidit, ut Hispanus quidam illac propter litus inambulans, navimque in portus faucibus stantem conspicatus, aberrasse eam à cursu regionis ignorantia suspicaret. Itaque confestim domum recurrens arreptum mantile hastæque alligatum è litore sublimè erigit. Qui in navi erant, signo conspecto, portum intrant, mulasque in litus exponunt.

CETERUM mercatores, si eas rursus in navim imponerent, penuria pabuli & inculti haud dubiè perituras rari, navem ad Nomen-Dei mittere, & ipsi mulas terrestri itinere Panamam deducere, instituunt. Ergo sese comparant, comeatu

mentus provident, quantum ad iter sufficere videbatur. Interea me rogant, ut comitari se vellem: discedimus præeunte nobis Hispano quodam non admodum perito duce itineris, & viginti Æthiopiis mancipiis, quæ ex mercatorum familia erant. Singulis securis: manu apertendo itineri erat: quippe absque eo nulla transeundi spes, quum densarum arborum rami alius alio implicati & coeuntes ut perpetuam sepem obicerent.

JAM XIV. dierum spatium emensi eramus, vix dum dimidia itineris parte & paulo amplius confecta, neque ulla earum gentium vestigia comparebant, quibus ex terræ antea frequentibus habitari consueverant, quum prosperis rebus itererentur. Jamque mercatores, deficiente annona, mulam unam ad vescendum mactare constituerant, quum ecce vesperi sub occasum solis è vertice montis cinguldam, summa cum omnium voluptate, ingentem fumum evolvi prospicimus: dux viae Indici alicujus mapalis id signum esse monuit: sibi tamen haud testandum vident: sed secundam noctis vigiliam expectandum esse, qua Barbari, nec opinantes & sopiti opprimi possent. quippe (ajebat, optima ratione quod dixerat confirmans) si nos evestigio rectè ad illos iter capessimus, simulac nos conspexerint, nihil ulterius cogitantes, quàm nos eò venisse, ut ipsos in servitutem redigamus (uti fieri solebat priusquam ex Hispania Edictum Cæsaris de eorum libertate allatum esset) fuga se pronipient in sylvas: nos vero, unde commearis inopiam sublevemus, ad peragendum iter non habebimus. Sic dictum, sic factum: atque ut tutius lateremus, digressi è summis jugis usque ad medium montis magnam ibi noctis partem substitimus. Mox egressi latebris ad mapalia tendimus, quatuor erant, & quidem permodica: quæ ut ingressi sumus & Indi tumultu irumpentium excitati nos agnoverunt, horribili cum ululatu vociferari incipiunt, *Guauci, Guauci.* Id genus quadrupedis est apud eos, quod noctu illic vagari & raptò vivere assuevit, Eo nomine Christianos scilicet vocat.

Nos inerevit ingressi omnes ferè, qui in mapalibus erant, comprehendimus, & ibidem perpetuam eam noctem pernoctavimus. Id verò mihi affirmare licet, numquam me talem planctum vidisse, aut audisse, qualis ea nocte ab illis, maxime à feminis editus est. Quam enim pro certo haberent, nos eò venisse, ut omnes in servitutem abduceremus, desperabundos caput Manadam ritu agitanter cerneret, tum inter se fiebles voces & questus miscentes: mox capita terræ allidere, ferire manibus: dentibus etiam, instar ferarum frendentes morsu panos appetere, ad despuere in faciem. Denique, nisi furorem eorum cohibuissimus, haud dubiè nonnulli sibi vim attulissent.

TANDEM luce orta & finitis horrendis illis clamoribus, quam commodissime fieri potuit spiritus eorum mitigavimus, signisque & nutibus docuimus, non aliam ob causam ad eorum mapalia venisse, quàm ut alimentis repertis ad alterum mare cum mulis perveniremus. Neque vero etiam in posterum illis de servitute esse metuendam, siquidem edicto venisse Castellæ regem, nec ulterius pro mancipiis abducerentur. His aliisq; multis ejuscemodi à nobis auditis recreationali quantum & acquiescere visi sunt, fraudem tamen subesse aliquam semper utiq; suspicantes. Itaq; ab illis pane, piscibus, fructibus & aprigna carne (Apri autem illi Indici, seu agrestes sues, umbilicum in dorso gerunt) donati, vicissim illos cultellis aliquot, & salis paululo, remunerati sumus: quumque in super illis nummos

ad magis
ante pra
nam, s
que.

aliquot ex eorum specie, quos regales vulgò vocant, dare vellemus, noluerunt accipere, dicentes eos sibi nulli usui fore.

¶ **INDI**, quum dierum quatuor quiete recreati essemus, abeuntes nos Indus unus vitro comitatus, tamdiu prosequutus est, quoad nos in rectam viam fisteret. Quum ab eo percontati essemus, num quæ Indorum præterea mapalia aut pagi in itinere nobis occurrerent. Nulli prolius, respondit. quippe Guacci, inquit, partim populationibus, partim cædibus omnia hæc vassa fecerunt. Hoc edito Indus domum suam repetit, nos octavo demum die maximis cum laboribus Panamam pervenimus.

1. *EANDEM esse hanc feram, puto cum ea quam in Nova Hispania Tecoani appellant, quam tamen illius provincia indigena usque adeo non expavescunt, ut nos in ingredientem domos nil arcessati, nihilque timidius ad eius conspectum eloquent, quam Tecoani, Tecoani, deligere etiam ex omni familia, quem velut, ad passum sinant, felicemque cum existiment, quem illa corruperit. Opinam autem maxime quemque illa est pinguissem ferè puzerari consuevit. Id ex Hispano quodam olim in Mexicana provincia Episcopo, postea vero ad veram religionem converso, auditum à præstantissimo viro accipi.*

2. *Idem confirmant, qui in Nova Hispania agrestes suos videri, Idem de Nicaraguensi bus apria scribit Gamara Histor. gener. lib. 3. cap. 204. Neque dispares Brasilienses sunt, quos Barbari Tajaïou vocant, de quibus Lerius Navig. Brasil. cap. 10. agit.*

PANA

PANAMENSIS ET VENETI

EMPORII COLLATIO. QUÆ MERCATURÆ

ab Hispanis in India continenti exercentur.

Hispanorum cum Italis
duellum.

C A P. VIII.

DICUNT nonnulli ejus urbis, Panamæ videlicet, emporium & negotia-
tiones penè tantas esse, quantæ sunt in clytæ civitatis Venetiæ. Ab-
surdè id aded, ut ab istis scriptoribus illustriſſimam & magnificam civi-
tatem Venetiam nunquam viſam esse existimem: quæ quidem neque opibus, ne-
que imperii majestate, neque mercatu, neque divitiis, neque justitiæ splendore
ulla earum civitatum quascumque sol ambit, inferiore est. Atque haud dubie de-
cem tantum mercatores Veneti mercibus omnibus quocumque toto anno Pa-
namam importantur, coëmendis, ipsaq; adeo solida etiam civitate, facillè suffece-
runt. Porro ne quis me id elevandæ gloriæ Hispanorum dicere ac per invidiam pu-
tèti ejus emporii integram descriptionem, simulque Nominis-Dei proderè volo.
Sita est hæc civitas in septentrionalis Oceani littore, vulgò mare Tramontana
nominant.

PORRO quotannis ferè quatuordecim aut quindecim naves, majores & mi-
nores, ex Hispaniâ ad Nomen-Dei commeare solent, quarum maxima mille &
octingentarum amphorarum est. Alia aliis onustæ mercibus, quales ferè hæc sunt
vinum, farina, panis biscoctus, oleum, panni, sericum, denique alia res quascum-
que tum ad usum domesticum, tum ad tuendam vitam, ferè solet Hispania. Ac
nonnunquam usvenit, tantam earum copiam eò importari, ut vel major in ipsâ
Hispania non reperiat. Ipse quidem vidi nonnullos, qui convectas eò merces,
ut olivas, ficus, uvas passas & alia ejusdemmodi, quum nullum earum pretium re-
perirent, pro nullo & vectura Magistro navis relinquere. Sæpe numero contra
tantam rerum omnium penuriam ibidem esse accidit, quod naves à commeando
metu Gallorum impedirentur, ut omnia contra auro æstimarentur & venderen-
tur, ut vulgò dici solet.

CETERUM appullis ad Nomen-Dei navibus, Mercatores onera & merces
per flumen Chiaram exiguis litribus mittunt in locum, cui Crux nomen (is xv.
millibus Panama abest) ibique omnia Hispano cuidam consignant, qui rerum
advectarum custodiæ præest, donec à mulionibus Panamam devehantur. Atque
inde aliis navibus ad e, alterius illius maris oram stantibus, major pars merces in-

d 3 Perua-

Peruanam provinciam, atq; in omnes ingentis illius regni civitates Hispanis hodie habitatas, dimittunt. Si verò Panamæ simul & Nominis-Dei civium & inquilinorum censum agere numerumque inire liceat, vel vix, ut quum maximè abundarunt multitudine, quatuor millia capiturum unquam habuere. Ex quo lectoribus facillimè colligere est, an merito Panama emporii & mercatus amplitudine ditissima & illusterrima civitati Venetiæ æquare se possit.

Sed in his provinciis Hispani reperiuntur nonnulli adeo vaniloqui & gloriosi, ut summe laudandi nullum finem faciant, si præsertim qui Italiam viderunt. Nonnulli dicunt se hanc aut talem arcem expugnasse: se singulari certamine congressos ex hoste victo semper decus tulisse. Alii solertia sua atque astu ingenium & celebrem civitatem captam ac direptam fuisse: Unum Hispanum quatuor Germanis, tribus Gallis, duobus Italis, contrà valere. Quingenti certè illorum haud dubiè, Venetus deperditæ capiendæ facillimè suffecerint, perinde ut si ea casale aliquod esset e stipulis aut lignis compactum, viginti quinque aut triginta forte calas seu mapalia continens, quales ferè sunt maximam partem civitates & colonie ab illis in India ædificatae. Præter hæc plerisque eorum ex Hispania transgressi non modo in has Indiarum oras, sed & in alias provincias quascumque sub imperio tenent vento rimidi iactant se ex stirpe Gothorum, Gulinannorum, & Mauritorum originem ducere: mox verò ut parvit veritas, deprehenduntur in Hispania aut in subulci aut opitiones fuisse.

Hic locus admonet, ut Hispani cuiusdam (Montanensis nomen erat) insignem historiam referam. Hic, quum paulò ante memorabile ad Ravennam committitum prælium, Senis, magnifica Hetruriæ civitate, esset, ac fortè in circumloca multorum inter se confabulantium, cum nobilitum tum ex plebe hominum, incidisset, magnifice superbeque virtutem effere Hispanorum, ac ex teros præ illis despiciere atque obtorere coepit: inter alias quidem raras eorum dotes, non alios mortaliū rotandi ensis peritia ante Hispanos esse. Hæc verba paulò arrogantius facta adolescens quidam Romanus (Julianum vocabant) Patronensis urbis regione, in medium processit excepit, & si libet, inquit, tibi o Montanensi, singulari certamine & paribus armis mecum congredi, faciam, ut cognoscas nullam externum militem, nec bello meliorem, nec valentiorē Italio esse. Hoc responsum generosum & modestè factum omnes, qui aderant, una voce approbant.

Convenit inter eos, ut succenturiam sibi quisque militem & socium legeret, & ad certamen solo gladio Hispanico & chlamyde vice clypei uterentur. Montanensis socium sibi adlegit juvenem quendam Cordubensem sibi notum, qui gladiatoris artis & tractandi ensis peritissimus erat. Romanus non desuit Tractata Castellanus, adopratus ab eo & amice invitatus ad participandum Italico nominis decus. Ubi dies dicta aderat, ad præclarum illud spectaculum tora propè Hetruriam concurrunt. Senensis magistratus liberum certaminis locum concessit, celeberrimum urbis campum, ei rei aptum, & ad theatri similitudinem factum. Ibi tantis utrinque animis concursum est, tantisq; huic vel illi parti faventium studijs res celebrata, ut publicum decus ita præpropere ac temere in privatiorum manibus collocasse propemodum pœniteret. Hispani tandem, veterum gladiatorum ritu dimicantes, priores defatigati & victos se lassum sunt, jam decem & septem ingentibus

bus vulneribus tum in facie, tum aliis corporis partibus acceptis, exlangues:
quum Italis novem duntaxat imposuissent. Hæc ludicra pugna non letis tantum
passim vulgi sermonibus celebrata, sed & doctè à Poëtis decantata est, quorum
semper in Hetruria magna copia est.

I. FRANCISCUS Pizarus, qui ditissimum Peruanum regnum subegit, & Marchio
fuit primum pro spurio expositus, ac vix tandem à patre agnitus, suus puer quondam in Hispania
parit. Almagri vero, qui socii, natales adeo obscuris fuerit, ut ejus ad huc ignoretur pater.
An autem hic Benzo falso vanitatem ementienda stirpis & nobilitatis in Hispanis reprehendat,
sestari possunt, qui in regno Siculo & Neapolitano primum adventantes Hispanos videre,
cum calceis, aut sculponeis è sparto, reticulato opere confectis, sentos squalidos & planè albos, ut
inquit ille, pedibus. Postquam enim degustatis Italiane deliciis & vestiti serico, repente velut
Carceo poculo in albos mutati, se subulcos aut opulentes fuisse obliti sunt, que sitis
titulis, Dom-Diego & Dom-Fernando vocari
se jubent.

P A N A.

PANAMÆ ET NOMINIS-DEI

HISPANICARUM COLONIARUM SITUS,

Æthiopes fugitivi, Hispanorum negotiationes
infestant.

CAP. IX.

NUNC ut Panamam, unde deflexeram, revertar, sita est ea civitas in planicie permodica ad Australis Oceani oram, mari adeo vicina, ut plenitudo æstus in domos, quæ in eam partem versæ sunt, facillimè restat. Ea ferè partim arundinibus, partim materia compactæ & propè omnes tegulis contactæ, quum ibi essem, centum & viginti numerum non superabant. Commodum & tutum portum habet, sed exiguum: estu affluente, naves portum ingrediuntur: remeante exeunt, levis tamen onusta, ne videlicet tenuiori aqua destituta in vadis hæreant. Cæterum ita mare reciprocit, aquis in suum fretum recurrentibus, ut duorum amplius milliarium spacio paulò antè profundo salomerso æstuarium reddat detegatque, & crebras tantum alluvies & stagna relinquat. Paulò longius navestuta in anchoris stant, & scapharum ministerio ad merces accipiendas aut exonerandas utuntur.

ILLO autem mari ea ferè Panamam advehuntur: Maizium, farinæ non nihil, quod ex Peruanis provinciis eò deportatur: gallinæ & mel. Vaccarum verò, suum, aurantium malorum, limonum, brassicarum, ceparum, lactucarum, melonum, aliarumque hortensium herbarum ibi summa copia est. Hæc provincia Panamensis multi: Indiciis populis habitari & frequentari quondam solebat, ejusque omnia flumina aureas arenasolvebant: sed omnia ab Hispanis exhaulta & consumpta sunt.

E Panama ad Nomen-Dei usque terrestri itinere L. milliarium spatium est. Primo die iter satis facile & commodum reperias: mox verò excipiunt sylvæ, quæ usque ad Nomen-Dei pertinent. Medio fermè viæ intervallo flumen intercedit, quod propter multiplices meandros & tortuosos flexus vix trium horarum spacio transiitur. Hispanis verò etiam aliquot evenit, ut hyberno tempore deprehensi in medio ejus fluminis alveo, quum repente fulo ingentibus procellis imbre exerevisset, neque illi locum opportunum, quo se reciperent, haberent, aquis haurirentur. Hispanum quendam ipse cognovi, qui in trajectu illius amnis quum jam imbre auctus intumesceret, neque illi quidquam ad trajiciendum superesset præter ultimum curipium, seu brachium fluminis, malam inequitans, & anto-

moni-

monilibusque quatuor millium ducatorum precii onustus, prærapida profuentis celeritate abreptus est. Fortè tamen quum ad ramum arboris adhaesisset, ipse incolumis ad terram evasit, rebus omnibus amissis, & solo thotace vestitus Nomen-Dei venit.

HÆC civitas, porrecta ab ortu in occasum longitudine ad mare posita est, in umbilico ingentis sylvæ: insalubri & pestilenti solo, hyeme præferriam, tum ob ingentem calorem & humorem terræ, tum ob paludem qua ab occidentali parte cingitur. Ergo colonorū ibi crebra funera: domus quales Panamæ, quumq; in ea provincia essem, in ea urbe habitabant quindecim aut viginti negotiatores magnarii, qui mercimonia in solidum vendebant: cæteræ domus & tabernæ propolis, aromatariis, nauticis, cauponibus, aliarumque aliquot artium necessarium opificibus, occupabantur. Omnes mercatores, qui Nominis-dei domum habent, habent etiam Panamæ, ibiq; tam diu commorantur, quoad divites evaserint.

*Nomen-Dei
vici de San
Francisco*

IN Septentrionali ejus urbis parte portus est multarum navium capax. E rebus ex Hispania eò translatis pestilens illud solum has producit: limones videlicet paucos, aurantia mala, raphanos caudæ muris crassitudine, brassicas, lactucas, sed eas perexiguas, perpaucas, nec admodum bonas. Cætera ex Hispaniola, è Cuba, Nicaragua provincia, eò importantur, Maizium nempe, Cazabi panis caro salita, porci, battatz radices: è Panama vaccæ, quum non ferè aliunde carnis recentis illis copia sit, cætera, uttante dixi, ab Hispania subvehuntur.

NON procul Nominis-dei, ad Orientem, sylvas tenent aliquos fugitivorum Æthiopum populi, qui multos Hispanos à Præfectis provinciæ in suam perniciem missos trucidarunt. Illi quum ad ripas fluminum, quæ sylvas illas interficiunt mapalia Indis habitata fortè reperissent, cum illis fœdus atque amicitiam pepigerunt. Veneno tinctis & ipsi sagittis utuntur, multique eorum iter quod Panamam fert obsidentes, quoscunque Hispanos capere possunt, omnes barbarum in morem lacerant & necant. Adhæc quum hyberno tempore propter resantes ventos lintres, quibus merces per flumen Chiaram deventi solent, ad Crucis stationem tardius sæpe perveniant, mercatores moram petentes, terrestri itinere mercimonia aliqua mittunt: ubi si obtigerit (ut sæpe fit) agastones in Æthiopia illos fugitivos incidere, tum illi mercibus omnibus ereptis, Numidas servos, qui mulas agunt, intactos abire sinunt, si sese ipsis adjungere noluerint. Hæc infamiam negotiatio est, hoc commercium emporii Panamæ & Nominis-Dei.

*St. Miguel
Arroyo, sylvæ
de Hispania
occident.*

St. P. 176

JAM verò, quum superius asperitimi & sævissimi soli Veraguæ provinciæ descriptionem exequi promiserim, reddi commodè hoc loco puto: idq; ut judicent Lectores, quantum interfit aliqua de re ex ore & judicio alieno, an propria experientia, differere.

St. 177

1. ÆTHIOPICOS servos designat, quos Hispani è Nigritarum provincia in Indiam devexere. Si enim iniquis laboribus & intoleranda Hispanorum servitute oppressi, tum in Hispaniola aliisque Insulis, tum in Continenti tumultus adversus Hispanos morerent. Nonnulli etiam Barbari juncti in totum Hispanicum jugum excussere. Vide supra hujus lib. cap. 1.

e VERA-

VERAGUÆ ASPERRIMÆ PROVINCIAE DESCRIPTIO. DIDACUS

Gottierez Præfectus eam inire audeat. Ejus regulos beneficis detulcet. A militibus famelicis deseritur: alios Nomine-Dei accersit curat.

CAP. X.

Novo Salutis nostræ MDXL. Didacus Gottierez Mantuæ Carpetanæ civis (Madrinum vulgò vocant) à Cæsare Carthaginis novæ, provincie ditissimæ, Gubernator dictus, ex Hispania solvit. Appellus ad Nomen-Dei, phaselo per 1, emissarium seu alveum lacus Nicaraguam petit ad electum militum habendum, quibus stipatus provinciam suam iniret. Ejus oræ Præfectus erat Rodericus quidam Contieras: ibi propter simulacres inter eos exortas Didacus duos circiter annos tempus frustra terit. Tandem interventu Episcopi reconciliata inter eos amicitia, quum Roderico sermo apud Didacum institutus esset de ipsius Præfectura, monet horribilem illam regionem propter alperrimas sylvas & inaccessos montes nulla ratione posse subigi: neque equis tantum imperviam esse, sed pedites quoque ipsos intolerabili cum labore vix eâ iter facere posse. Omnes porro duces ac præfectos, qui eam intrare ausi essent, partim fame absuptos, partim ab Indis trucidatos 2, omnes ferè Hispanos, qui eorum auspicia sequuti essent, destituisse. Itaq; si eo ire sententia ipsi stare, consulere se ut c. Hispani statim ad mare positos ter quaterve in anno per æstatem modò in hanc modò in illâ partè populabundi excurrerent, prædasq; agerèt ex iis populis, qui auro omnes abundarèt. Se verò fidem suâ jurejurando obligare, si in manubiârum partem veniret, ipsi exercitusque ejus res omnes ad victum necessarias suppeditaturum, qualis in India institui solet. Ad hæc verba Didacus respondet, Enimverò eam provinciam à Cæsare non ea lege sibi attributam, ut eam exinaniret latrocinis, sed ut coloniis impleteret: quòd si aliis fortuna adversa fuisset, sperare, Deo favente, eam sibi fore propitiam: inceptum quidem omittere non esse sui animi, multò verò etiam minus cum quoquam labores participare aut societatem coire velle.

Hæc ita constitutis, iter apparat: Maizium, sale, suillas carnes, mel, gallinas, & alia coemit: rebusque omnibus satis instructus cum sexaginta Hispanis, duabus myoparonibus Granata solvit, & secundo emissarii lacus alveo per quem venerat

venerat defluens, brevi ad mare pervenit. Inde L. millium spatio oram præterve-
ctus ad orientem. Suere flumine adverso subiens, provinciam suam ingreditur.
Sex millia progressus inde à mari, ad ejus ripam fluminis mapalia aliquot desolata
& semirutæ prospiciens in terram egreditur, & ut ejus loci ac temporis necessitas
ferebat, præsidium & hospitium sibi molitur.

Huc obviam ei progressi Indorum reguli, ignobilioris notæ aurum, quod
septingentorum ducatorum pretium æquaret, offerunt. Gubernator eos multa
cum comitate & benigno vultu excipit: quumque neutri alteros intelligerent,
variis nutibus significat, se eò venisse, ut salutis animarum iter rationemque ipsos
doceret. Mox illos sphærarum precatoriarum ex vitro linea una sen ferro, cro-
talis, tintinnabulis, & aliis ejusmodi minutis, muneratur. Inde sciscitando ex-
f:quitur, unde aurum peterent: illi longinquis è regionibus sibi peti respondent,
i nique inter arenas fluminum ex asperissimis montibus decurrentium legi. Hoc
e lito responso dimissi & ad suos reversi, subditorum aliquos interdum cum pisci-
bus, fructibus, carne aprugna fumo durata, ad Gubernatorem mittebant.

IPSE multis jam diebus elapsis, quum propter incommodum anni tempus
(hyems enim erat) ulterius progredi non posset, & Nicaragua subvecti commea-
tus jam deficerent, cœpit à Cacicis illis petere, ut se Maizto ad dies paucos juvare
vellent: se enim propediem ulterius progressurum. Illi, quamquam nihil vehe-
mentius cuperent, quum cogitarent non aliare magis Christianos quam alimen-
torum penuria & fame è suis finibus ejici posse: amicitiam tamen Gubernatoris
sibi cordi esse simulantes, Maizium, sed quam parcissimè, ei summittebant. At
militibus, quibus suo arbitrio vesci non licebat, tam anxie & miseræ vitæ pertæsi,
noctu omnes ex composito fugiunt, quumque terrestri itinere propter litus ad
emissarium lacus Nicaraguentis pervenissent, post biduum phaelos fortè reper-
tos, qui à Nomen-Dei veniebant, conscendunt, & Nicaraguam reperunt.

GUBERNATOR desertus à suis militibus, nec quoquam comitatus præter-
quam uno suo nepote, quatuor famulis & remige uno cavo in terram factò, de-
fossa ibi vasa salis & mellis plena superaggesta humo obruit. Mox phaelum con-
scendens ad mare pervenit. Nicaraguam petendi animo: jamque oram solvebat,
quum ecce tribunus Bariensis myoparone uno comœatu vitisque onusto in-
vehitur, qui è Nicaragua in ipsius subsidium veniebat. Hoc novo supplemento
auctus Gubernator restitit: myoparonem verò Nomen-Dei petere iubens, ei Al-
phonsum Pisanum nepotem suum præficit: cui traditis muneribus, quæ à Caci-
cis acceperat, mandat, ut quam maximè multos milites conscibat & adducat.

ILLI, ut ad Nomen-Dei pervenit, de cuius provincie diviciis despera illico
fama viginti septem milites conscibat: quumq; per eos dies forte in ea urbe essem,
corum unus esse volui, quanquã ab Hispano quodam iam profecta ætatis viro ea
de re correptus. Is quum Carthaginensem provinciam, S. Martham & alia eius ore
loca permelius quindecim annorù usu calleret, monebat, ne eam ad expeditionem
ullo modo abduci me sinerem: neq; ipsius adeo Præfecti verbis ac pollicitis persua-
deri: quippe illis mœtiti & fallere nihil pensi esse dum res suas agant. Sin mihi eundi
staret animus, saltè in aliud tempus differrè: interea rebus ipsis patefacturum in,
quorùum ea incepta evaderè. Apud me, qui tum iuvenis & vivido ingentis animi
vigore plenus essem, tum ditascendi cupidus, parum fidei atq; autoritatis ea verba

habuo-

habuere: itaque proficisci statui. Abimus, & quarto inde die ad ostium Sueris fluminis appellimus. Sed quum mare intumescens subire nos alveum fluvii sine preloso periculo non sineret, retrorsum vela dantes Zorobasenses in insulas perlegimus, quæ in confiniis Carthaginis novæ & Veraguæ provinciæ jacent. Quum verò illa provincia aspera solo sit, hæc multò etiam pejor est. Hæc insula exiguae sunt & deserta ab Indis, qui in montes ex adverso in Continenti sitas profugerunt.

Idcirco propter contrarios ventos (quippe tum mensis erat Junius, iis locis initium hyemis) septuaginta duos dies morati, toto illo tempore vix quatuor horas solem conspeximus: cum assiduis ferè & maximi imbres, tonitrua, fulgura, aërem adeo perturbarent, ut cælum ac terras misceri ac ruere crederes. Fulgetri radius in myoparonem delapsus, Æthiopem unum & duos Hispanos exanimavit, ceteri afflati & attoniti restiterè. Prætor myoparone ad continentis littus applicari jussit, tantisper progredi statuit, quoad in loca Indis culta & habitata pervenisset, unde alimenta expediri possent. Sed cum totos octo dies per sylvas, paludes & montes adeo præruptos, ut vel solo aspectu viatoribus horrorem incuterent absumisset, peractum jam spatium telegens, terrestri itinere prout littus ipsum ire instituit. Ea via summis cum laboribus (quum nullo cibo propè vesceremur, præterquam cochleis, & agrestibus pomis, quibus cercopithecii aluntur, assidue in illi sylvis ex arbore in arborem defultantes) tandem nos ad eum locum tulit, ubi erat Gubernator.

VIGESIMO die postquam eò veneramus, myoparo noster portum subit: eum Gubernator illico in Nomen-Dei remittit ad plures milites advehendos: nos interea aliquot dierum quiete corpora refecimus. Inter hæc multas testudines insitatæ magnitudinis cepimus, quarum ingens copia quatuor mensium spatio per ea littora diffusa est: quippe illæ in terram egressæ in arenis pariunt ova, ut crocodili solent: quæ mox vehementi solis calore maturantur. Nos detracto earum corrice & sublato adipe, quum eo ingentia fictilia vasa implevissemus, carnis quoque aliquantum salvimus: sed ea brevi cor, umpebatur: quia recens quidem saluberrima & esui jucundissima esset.

1. NICKRAGUENSIS lacus ab Australi oceano x. aut xii. tantum passuum millibus distans, in mare Septentrionale, à quo e. leucarum spatio abest, navigabili alveo sese exonerat. Quidam ex voce Hispanica Desaguadero, qua Emissarium sonat, fluvium vel solo nomine terribilem, Xaguatorem, fecit.

2. XAGUESA primus infeliciter eam tentavit, de quolib. 1. Philippus Gutierrez Madricensis, quum eam provinciam cum quadringentis amplius militibus inisset, anno 1536. omnes partem fame partem venenati herbarum succis, consumptos amisit. In quibus 2 viri & semiviri duo à fociis fame in rabiem versus, mactati & comesti sunt. Anno 1546. Christophorus Peza à Lodovico Columbo Almiraute, ad deducendas colonias eodem missus, nihil miutiores exitum habuit. Itaque Hispani eam provinciam ut insensam & indomitam reliquerunt. Gomar. Historiar. gen. lib. 2.

capite 16.

DIET-

DIET-GOTTIEREZ

REGULOS SUERENSIS PROVINCIAE

primò verbis delinit, mox vinculis onerat, & aurum
ab eis extorquere nititur. Cacicus unus
custodiæ clauditur.

CAP. XI.

VO primùm die portum ingressi sumus, Gubernator benignè me mentè suæ adhibuit: quùmque summa cum voluptate mecum confabularetur, maxima pars ipsius sermonum de auro & argento erat: tum de bellis ac cladibus, quibus misera Italia attrita fuerat, ac Mediolanensis civitas maximè: sed quum deprehendisset me haud satis libentet hæc audire, ex eo me abhorruit, ut conspectum meum ferre non posset. Cæterum his, quæ ante dixi provisus, Gubernator inde solvens cum omnibus militibus phaselo suo, & quatuor Indicis lincibus adverso flumine subvectus, circiter xxx. millia procul à portu, brevi in Sueri fluminis fines progressus est. Hospitium ei præbuit casa, quam ejus provinciae Regulus amernitati dicaverat, quum piscatum ad flumen ventitaret. Hæc casa ovi figuram referens, longitudinem XL. passus patebat, circumplexa arundinibus & palmarum foliis contracta, quæ singulari opere nodis in semetiplos implicatis intexta erant. Erant & ibi mapalia, verùm haud sanè à vilioribus vulgaris quæ abhorrentia. Gubernator hunc locum civitatem S. Francisci nominat, quòd eo die fortè illò appulisset.

Mox ei obviam venere Sueræ & Chiuppæ Cacicus, aliisque minores reguli, & fructus tantum nonnullos ei obtulerunt. Ipse comiter eos excipit, multum tamen demiratus, quòd nihil auri attulissent: ac per interpretem Hispanum, qui cum Indis aliquamdiu versatus erat, & eorum linguam mediocriter didicerat, significat se eò venisse, ut rem summæ ipsis consolationi futuram aperiret. Porro quum prandii horra adesset, eosque vesci secum vellet, mensæ adhibentur cum sacerdote & interprete. Sed quum ibi nihil appositum esset præter gallinas & suillam salitam, neque Indorum regulis is cibus satis gratus esset, parèe admodum comederunt: ac plerique eorum cibaria, ut adposita erant, servis suis humi recubantibus porrigentes aspernari: quæ mox & ipsi per ludibrium objiciebant canibus.

PERACTO CONVIVIO, Gubernator sermonem de fidei rebus injiciens, in hunc serè modum exorsus est: In has terras vestras, fratres & amici mihi carissimi, veni, ut Idololatriam expellerem, quæ ad hoc usque tempus blandis Dæmo-

e 3 num

*Exemplum
de
...
...
...
...*

num illecebris vincēti ac constricti fuistis. Deinde ut verum & ad salutem animarum vestrarum ferens iter perspicue vobis exponerem. Nempe Jesum Christum Dei Filium descendisse cœlis in terras, ut genus humanum redimeret. Neque aliam ob causam equidem sacerdos hic mecum usque ab Hispania profectus est, nisi ut vox Christianæ religionis rudimentis imbueret. Quamobrem ut Divinæ legis obsequium, & Caroli Quinti Caesaris, Hispaniæ Regis, ac totius orbis Monarchæ, imperium subeatis, animos & studia parate. Indici Reguli hac oratione audita, ne verbum quidem respondere, sed demittere caput, quasi ad omnia tacite se assentiri annuerent. Ita è mensa confurgentes, domos quisque suas repetunt.

*His fides
est in
rebus,*

SEQUENTI die Gubernator Hispanum unum duobus stipatum Indis mittit ad duos Cacicos, qui in adversa fluminis ripa manebant, ut illico fide ipsius freti, si ve ulla formidine ad se venirent. Ut illi, quanquam ægrè, venerant, Gubernator in cellam penariam intromissos, catena quemque propria onerat: mox in cubiculum deductos ad lectum suum properè alligari jubet: ubi humo substratis foliis cubile, ligneo trunco pulvini usum præbente, ut ipsis mos est, somnum caperent. Hi duo Cacici, illi ipsi erant, qui, quo tempore primum Gubernator provinciam intrat, septingentos ducatos aureos ipsi obtulerant, uti superius diximus. Inde ab illis sciscitando exsequitur, ubi essent ea fides & mellis vasa, quæ ad mare descendens defossareliquerat. Quippe quum misisset, qui quærerent, vacuum locum repererat. Illi se nescite respondent, neque iis certe indigere, quibus ipsi abundarent. Sed Gubernator hoc responso nequaquam acquiescere, imò utrique minarimalum, ni profus ipsi satisfacerent. Itaque junior (Camachiren vocabant) ei amplius duo millia ducatorum, nempe auri massas, quamquam ignobilioris notæ, in formam suam, tigrum, piscium, avium, & aliorum animalium elaboratas dedit.

*Ut fides
est in
rebus,*

GUBERNATOR parvam auri copiam cernens præ ea quam spe ac cupiditate præterperat, ingentem ignem accendi jubet, adductoq; in conspectum solo Camachire, grandem cistam ante pedes poni. Mox illi severe interminatus, ni quatuor intra dies tantum auri adferret, quantum sexies implenda ciste sufficeret, forte, ut igni cremaretur: à misero illo regulo, oblato præsentis mortis metu, promissum extorquet. Is ergo, quum id se facturum recepisset, servos suos ad comparandum pretium dimittit. Ceterum per omnem Indiam indigenis bis terve in die ab lui aqua mos est, quem morem, quum quotidie servaret Regulus captivus, forte accidit, ut Gubernatoris famulus, cui deducendi illius ad flumen lotum cura incumbebat, domum reductum non satis fidelis custodia includeret: itaque noctu, quæ eum diem sequuta est, evadit. Hinc Gubernator doloris vehementia ægritudinem contrahit, & quoties cistam illam videbat, dicere consueverat, vice auti, quod sperarat, stercore implendum & peracandum esse.

*Ut fides
est in
rebus,*

ALIi Cacici Suezæ & Chiupæ, quum Captivos socios ita male accipi à Gubernatore intelligunt mapalibus ignem injiciunt, frugiferas arbores fruticesq; cædunt, fruges & grana è campis in tuta loca deferunt, & vastatis agris, ut hosti solitudinem facerent, in montes perfugiunt.

In hoc rerum statu Gubernator, etsi morbo aliquantum impediretur, nihil tamen propterea intermittere, quo minus alterum Cacicum, qui adhuc in vinculis su-

lis su-

lis supererat flagitando uerget, dictitans se ab illo certam auri summam expectare. Sed quamvis illum diu multumque omnibus machinis oppugnasset, minareturque saepenumero se occisurum, ni ab eo aurum acciperet, Cacicus tamen cum sibi aurum non esse affirmasset, in eo ad extremum ulque constanter perseveravit. Tandem Gubernator ira incensus, nisi aurum adferri sibi maturè procuraret, raptari se illum & canibus objici iussurum, apertè denunciavit. Ad hæc Cacicus intrepidè, Mirari se, ait, Gubernatorem adeo vaniloquum & mendacem, quando toties cædem ipsi minatus, re ipsa nondum patrasset. Sibi quidem mori optabilius esse, quàm ita in vinculis anxiam vitam trahere. Se fidei ejus credentem, ultro in potestatem ejus venisse, cum ab eo comiter se acceptum iri, nihil verò minus, quàm ita foedè cruciari, speraret. Ad ultimum addidit, se non posse imaginari, quot genus hominum Christiani isti essent, qui tot ac tam nefanda scelera per omnia quæcunque adiuissent loca ederent, mirari se, quomodo tellus adeo patienter tam immanes belluas alere & ferre sustineret. His verbis Gubernator percussus & ab ingenti iracundia defixus in silentium, nihil respondit, nisi Jure captum illum à se custodia attineri, ut, sublato sale & melle, furti compertum.

Argues de
magistrat
devenit à
Cacicus ad
enph.

D I D.

DID GOTIERREZ REBUS
PARUM EX VOTO FLUENTIBUS,
paulatim contabescit. A Barbaris interficitur.
Indis equitatus formidabilis.

CAP. XII.

*Indis
ad
rebus
dicitur
pro
venerunt
scilicet.*

INTER has rerum vices Gubernator sex Indos scapham ad mare miserat ad quandam suum clientem, ut ab eo balistas, clypeos, aliisque sarcinas acceptas adveherent. Illi rebus omnibus acceptis & scaphæ impositis, cursum avertunt, neque postea aut visî, aut de iis nunciatus ullus ad Gubernatorem allatus est. Ipse scapha amissa, Cacicis fuga ereptis myoparone non remeante, quum etiam penuria commeatu major pars militum fugam spectaret, anxius mœrore & tristitia contabescēbat. Postremò quum nihil jam melioris spei aut remedii superesset, velut amens & consiliis innops in mediterranea progredi statuit. Itaque quum militibus iter pronunciarî iussisset, & quicquid frugum supererat, quod exiguum erat, inter omnes divisisset, infirmos & aegros ad mare dimisit, ac cum iis unum ex domesticis suis, qui Alphonsum Pisianum mœneret, ut simulac ad portum myoparone applicuisset, ipsum sequi maturaret. Se verò, ut ille præeuntem vestigiis consecrari posset, crucibus per intervalla dispositis itinera signaturum.

JAM verò omnibus ad expeditionem accinctis, Cacicus ubi intellexit se cum aliis suis Indis & impedimentorum parte à Gubernatore abduci onustum ludibrio atque ostentui: tantum ex ea re mœrorem animo accepit, ut puerilem in modum crebros gemitus & planctus ederet. Tandem à Gubernatore precium pro libertate paciscens, si solveretur, intra quatrimum magnam auri copiam pollicetur. Gubernator ei libenter vincula exemisset, nisi à familiaribus quibusdam prohibitus esset: quum illi dicerent eum ab Indo deludi & pollicitationibus vanis laetari, ac si quatuor præterea dies discessum differret commeatu ad iter desore. Semper illi tore sui redimendi copiam, in præsentia verò præstare expeditos milites, hac ipsa nocte ad diripiendum ejus populum mittere, quam promissorum ejus fidem operiri. quippe ita & alimenta exercitus provisorum, & Indica mancipia ministeriis apta capturum. Id consilium Gubernatori displicuit, metuenti videlicet, ne Hispani, si quos mitteret, eo deserto aufugerent.

ERGO iter ingredimur, vixque è tabernaculis egressi eramus, quum præfatiens ego, quid nobis tandem fieret, Hispanum quendam his verbis affatus sum:

Nos

Nos ad lanienam proficiscimur. Ille verò mihi respondens: Tu, inquit, unus eorum es, qui volebamus isti vel invito Principatum unum acquirere. Quum quinque aut lex dierum iter emensis per sylvas & montes essemus, nullo humani cultus vestigio nec tugurio reperto: atq; inter ceteros montem unum superassemus xv. miliaria passuum admodum in altitudinem, in descensu abruptum, adeo iniquis & arrectis faxis, ut virgula & radices arborum circa eminentes saepe retinere necesse esset, ne fallente instabili gradu in præceps devolveremur: tandem ad ingentem amnem pervenimus, & ad ejus ripam casus aliquot desertas invenimus, quas venatoribus hospitium præbere consuevisse, repertis intus ossibus & capitibus cervorum, tigrium, aliorumq; animalium, coniecimus. Ibi Gubernator biduum moratus, ac reperta magna copia eorum fructuum, quos vulgò Mamei vocant, & propter exiguum flumen multis ejusmodi radicibus, quales sunt in Hispaniola ex, ex quibus conficitur secundarius ille panis, quem Casabi vocant: optimi tamen illis saporis, & quæ sub prunis incocta stomachum non læderent, his, inquam, alimentis repertis strenuè famem expulimus.

*De his studiis
Sagitt. 141*

ULTERIUS progressi, post triduum in bivium incidimus: quumque Gubernator in eo viarum divortio hæeret, utram eligeret dubius, Indum unum ex iis, quos secum captivos ducebat, interrogat, Ultra certius rectiusque ad aliquem Indorum pagum ferret. Is quum se nescire respondisset, Gubernator eum ab Æthiopicis suis mancipiis abstrahi ad capitale supplicium jubet. Illi eum, ut erat imperatum jugulant, dicendo, Malos homines hunc in modum tractari. Quum idem à Cacico percontatus esset dixissetque & ille se nescire: ab Æthiopicis corripitur hominem, & alterius exemplo interfici jubet. Ille ubi eos tendere ad se videt, deposito quod ferebat onere, caput mirabili eum tolerantia ad mortem inclinat. Barbari hominis constantia victus Gubernator, pœnam ei se remittere & vitam concedere, dixit.

*Nulli de tali
mentis mori,
quod non
prohibet nisi
dum.*

Eo loco tres Hispani fame adeo debilitati, ut stare non possent, relicti: postea ab Indis trucidati sunt. Sub ejus diei vesperâ Gubernator animadverso nobis nihil ad vescendum superesse, quum eorum alimentorum, quæ ipse reliqua haberet, nihil cuiquam impertiri vellet, canes mactari & inter omnes dividi jubet. Ego tamen partem meam paulò post alteri dedi, quod ex illis carnibus vermes efferverescerent. Inde Gubernatorem adii, sperans fore, ut aliquid ab eo obtinerem, sed ille me ad radices arborum delegans, iis me vesci iussit. Itaque Hispanus quidam eò responso cum aliis audito, Domine Gubernator, inquit, quando prosperæ & ad veritæ fortunæ sortem nobiscum subire non vis, solus bellum gerito. His verbis Gubernator, simul tribunorum precibus permotus, etiam malè libentior, casei tribrem quadram in triginta quatuor partes dissectam inter omnes distribuit: ita vesperam illam utcunque transegit.

*Signat mal.
in libro 141.*

EADÈM illa nocte Gubernator coquo suo mandaverat, ut frustum unum suillæ carnis coqueret: quumque excubiarum agendarum circa gallicinium mee vices essent, illac fortè præteriens, ad ignem accedo. ubi quum dormientes omnes & sopitos offendissem, arreptum confestim lignum cultello exacuo, demersumq; in ollam veruculum illud ligneum in suillam desigo: extraho, & in peram meam recondo. Mox ad stationem meam & vigilias revertor, multò lætior, quam si in ingentem aliquem thesaurum incidissem. Gubernator ut rescivit, quamquam

Exmo Sagitt.

f admo-

admodum iratus, nihil tamen gravius eloquutus est, quàm scilicet id tempus esse ollæ sine custodia relinquendæ: ego verò valedicens radicibus arborum, tuillam comedi, etsi paulò lassior esset.

BIDUO inde quum ad sylvam quandam pervenissemus, in ipso ingressu Indum repente conspicimus ponè arborem stantem. Speculator is erat, qui simul ut nos animadvertit, mirabili pedum pernecitate cervum æquans, ad provincie Regulum adventum nostrum significatum abiit. Itaque sequentis diei summo mane Indorum agmen repente in nos ingruit.

*Regulorum
Dum certam
non piam.*

Fortè Gubernator illa hora naturæ requisitis parens, ab ea parte erat qua hostes advenere: itaque primus ab illis interfectus est. Illi factò ulterius gradu, horrendis cum clamoribus, terribili strepitu buccinis & tympanis excitato, omnes purpureo & nigro distincti corpora, pennisq; coruscantibus insignes, & monilibus ac torquibus colla circumdati (qui mos bella ineuntibus Indis est) tumultuose in nos erumpunt.

EGO quum enses & clypeum arripere vellem, ad galeam cujusdam comilitonis mei offendi, quam sub foliis latentem ille accipere non meminerat: eam casu ita repertam capiti meo impono: atque ejus quidem præsidio, per Dei gratiam, illius prælii discrimini ereptus sum.

*Indorum de
H. J. J. J. J.*

Quum enim nos Indi lapidum nimbo obruerent, eam galeam crebris ictibus adeo signarunt, ut fabrilis malleo contusam diceret. Quum utrinque semiquadrantis horæ spatio æquo ferè Marte pugnatum esset, tandem multis interfectis Indis, ceteri terga vertere.

Sed quum recentes alii subsidio fessis venirent, novus de integro labor nobis objicit: & nostrum magna pars inedia magis, quàm prælii labore confecti, furentiumq; hostium tantæ multitudini impares, brevi factis sudibusq; macati, & palmeis contis in utrumque latus transverberati sunt.

Ipse quum Tribuni nostri lateri hærens, eum saxo percussus extra sylvam & moribundum ad terram collabentem vidissem, jam solus post arborem delitui. Ibi quum recenti clade confusus & consili plane inops stare in, duo Hispani cruore oppleti ad me veniunt, & Quid hic facis Mediolane, ajunt: quando nostri omnes occubuerunt, quin iter, quæ venimus, retexentes vitæ nostræ consulimus? Progreditor ipse & alii, ac per medium viginti quinque amplius Indorum agmen erumpimus. Omnes ii Reguli aut primores erant, quibus lancea tantum in mana erat, amictus nodo ex humeris dependens: corpora, ut cæteris, nullis coloribus picta. Eorum unus telum mihi in guttur adigit: sed irritò ictu ob thoracem bombe sustulit, quo indutus eram. Tandem evadimus, nec procul inde in vertice montis sacerdotem nostrum reperimus, qui eò cum duobus militibus sub initium pugnæ aufugerat.

DUARUS inde post horis Alphonsum Pisanum tribunum militum obvium habemus, qui cum viginti quatuor Hispani Gubernatorem vestigiis persequeretur. Inter hæc amplius centum Indi nec opinantibus nobis superveniunt, gladiis, clypeis & balistis, quas nostris eripuerant, armati: circumfusiq; saltando ac tripudiando ex his nonnulli Hispanica lingua clamabant, Accipe aurum, Christiane, accipe aurum. Ubi tamen nos haud spernendo numero esse viderunt, terga vertere

*J. J. J. J.
- J. J. J. J.
- J. J. J. J.*

eum locum deducturos, unde aurum magna copia sumeret. Jam duodecim dierum iter peregerant, nec ullum auri vestigium aut indicium exstabat. Itaque elusus Gubernator & multum indignatus, truncatos manibus dimittit.

HAUD ita multo post, quam unus ex principibus ejus provinciae regulis ad Gubernatorem visendum venisset, munera ei Plittacos duos & cristas pennarum afferens, sciscitatus ex eo est, quis esset, unde domo, quidve quaerens venisset in eas terras tot ac tam foeda facinora perpetrans. Gubernator per interpretem respondet, id quod ferè alii omnes duces & Praefecti, Se Christianum esse, Filium Dei creatoris caeli & terrae venisse eò, ut divinis ipsius legis notitia eas gentes imbueret. Ad haec regulus: Si Deus tuus (inquit) jubet, ut alienas tetras latrocinando, urendo, trucidando, nec ullum scelèris genus praetermittendo, perambules, tibi mature denunciavimus, fieri non posse, ut vel ei vel ipsius legi credamus. Hoc responso sepe recusatus Gubernator abiit, & modo in hanc modò in eam partem errans, spe ditissima alicujus fodinae reperiendae omissa condendae coloniae cura, quingto demum anno sanguinis profluvio perit. Ita miser vitam patitur & auri sitim amisit, & quicquid è regia Attabalipae Peruviani principis gaza manubiatarum collegerat.

PAMPHILUS Narvaez cum sexcentis Hispanis ad Fluvium Palmarum tendens (qui in eadem Floridae ora, centum millibus passuum septentrionalior Panuco est) cum dimidia parte exercitus in litus ignotum egressus: postquam aliò se appulsum, perit alicujus naucleri penuria, quam quo sperabat, intellexit, neque ibi ullum auri specimen invenit: Coloniam instituere neglexit. Interea quum ad vestigandum fluvium Palmarum naves & alteram militum partem misisset, ingenti infortunio ictus est. Naves tempestate ad prominentia litorum elise: Hispani prope omnes, hausti fluctibus: pauci aliquot ejeti in litus, aliquot annos per easoras lititabundi oberrarunt. Ad extremum 3, duodecim ex iis fame in rabiem versi, alii alios morsu dilacerarunt. Denique è sexcentis illis Hispanis, quos duxerat, vix decem reduces annotati sunt. Isti cum Mexicum pervenissent, publice dicebant se in egrorum tantum ora insufflantes, plurimos sanasse, & quod majus, 4, tres mortuos revocasse ad vitam. Sed mihi, quae so, ignoscat eorum sanctitas: ego facilius crediderim necatos ab illis quatuor vivos, quam vel dimidium mortuum suscitatum.

JAM quid dicemus de Ferdinando Cortesio: qui quum novam Hispaniam subigeret, ubi Mexicum regis ipsius sponte ac voluntate ingressus est: atque inde frangendis Pamphili Narvaez conatibus obviam ire necesse haberet (qui cum nongentis Hispanis ad Veracruce coloniam appulerat: Didaci Velasquis Cubae insulae praefecti missus & mandato, ut eum opprimeret vel expelleret è provincia, quod Velasquis rerum à se ipsius auspiciis gestarum & nuper inventae orae rationem non reddidisset, ut legatum par erat à summo praefecto ad eam ipsam rem suscipiendam missum) quum, inquam, ipsum Cortesium Pamphilo adventanti occurrere oporteret, Mexico egrediens Petro Alvarado tribuno militum ducentis & quinquaginta Hispanis praesidium civitatis & collectarum manubiatarum custodiam committit.

QUUM forte incidisset, ut plures Indi & plebeis permisti nobiles, festo quodam ipsis die, canentes carmina cum tripodis & solenni saltatu per urbem irent, accurrunt ad pompae celeberrimum spectaculum Hispani. Ibi simulac auro & variis mo-

f a milibus

Indi à christi-
anorum, quibus
M. Cortesius
vixit ab
indis.

Amazilia
naucleri.

Pamph. Nar-
vaez, quibus
in ad Fluvium
Palmarum.

Alvarado mor-
tus è Cortesio,
de solenni
saltatu.

Pet. Cortesio
festum in
per urbem
in Hispaniam.

nilibus fulgentes cives conspicari sunt, victi effreni avaritia milites, victus & ipse Alvaradus, pudore omni pessundato, hostili rabie in pompam irruunt & turbam inermem promiscue cedentes, multis vulneratis, multis interfectis, omnes omnibus illis ornamentis spoliati. Sed mox ab Indis tam indigno facinore ad rebellio- nem & ultionem accensis, maxima pars eorum Hispanorum caesa est.

Hic parum latus nuncius ad Cortesium allatus, cum debellato Pamphilo, Mexicum properè reverti coëgit: unde brevi, non sine maxima Hispanorum clade, ab Indis eiectus est. Illi postquam Montezumam Regem ipsum suum, qui Cortesii partes fovebat, lapide graviter ictum interfecerunt, Regem alium nomi- ne Quatimoc creant. Cortesius postea multis exhaustis laboribus, multisque subactis populis, novo Hispanorum subsidio auctus, & ingens Indorum agmen secum trahens, Mexicum obsidione cingit, & tertio demum mense urbe ponitur. Eminēbat inter cetera, summa militum alacritas, pro certo habentium se ingen- tibus thesauris diutinam aurtifamam abundè expleturos. Sed hiantes eorum cu- piditates Barbari eludere. Illi enim omne aurum argentumque ex publico priva- toque collatum, desperata urbis tutela, in lacum, in quo urbs sita est, proje- cerant.

Itaque Hispani spe irrita confusi & frendentes, plerosque civium ira in ra- biem versa, torquere crudeliter incipiunt, subinde quaerentes ubinam animum ef- fet. Sed illos, non verbera, non ignes, quamquam multi inter dolores expirarent, aut dissolutis membris mutilarentur) pervicere, quin constantè se scire negarent.

CORTESIUS ipse, nihil auri argentine ac ceterarum rerum, quas urbs ex- cēdens reliquerat, comparère vehementer miratus: nec ipsam adeò regiam Monto- zumæ gazam, quam ingentem esse fama tulerat, nec quæ ad ornatum templo- rum & cultum deorum dicata fulserat: postquam ea ubi essent, nulla vi ei primum à plebeis nobilibusve indigenarum posse comperit: Regem ipsum & Regiam scribam corripit ratusque impares dolori aliquid de thesauris certius fastuos) tor- mentis subijci jubet. Sed illi quoque tortorum manus constantia fatigari cogit, quicquam ab eis extorqueri potuit: donec ipse Scriba, quum lento igne tor- retur Christianorum favitiam increpans, miserabili cum gemitu sex ultra horas vitam inter cruciatus finiret.

CORTESIUS quum regem quoque ipsum obstinato animo & superante patientia dolores mortem potius appetitum quam quidquam proditum cerneret, tormenta removeri iussit. Verùm haud ita multò post, quum cæcis oculum per varias provincias aliquamdiu, velut ad spectaculum circumdaxisset, ei laqueo gulam frangi iussit. Proditum fama est indicio Indi cuiusdam atque ac- cusatum, clam sollicitasse Regulos quosdam ut manu facta Cortesium & Hispa- nos omnes nec opinantes trucidarent. Tradunt alii Cortesium, ut se ejus custo- diendi sollicitudine liberaret, jusse interim: cumq; is apud Cortesium tanti cri- minis argueretur, ille reum lætæ Regiæ majestatis videri eum dixit & iudica- vit, quòd suos ad eadem ipsius atque Hispanorum clanculum conscivisset. De tormentis verò sic apud eum exculavit, id nimirum à se præter morem ac natu- ram suam, Quæstorum regionum postulatu factum, quod intellexisset ei cogni- tum esse, ubi Montezumæ gaza asservaretur. Et Quæstor ipse Regius, qui aderat, adiecit. Id non à se alio consilio factum, quàm ut Regia vectigalia augetet.

No s inde intolerandis cum laboribus & periculis vix tandem ad mare erepsimus: duo illi Hispani, qui mecum prælio exceserant, quum propter vulnera vix laborem ferre non possent, fessi ad radices montis cuiusdam sublittere. Venerè postea duo adolecentes, qui in iis sylvis, ubi prælium commissum fuerat, tandem delituerant, donec Indi abiissent.

Egressi referabant se rei præsentis intuitu comperisse, Indos caput, pedes & manus Gubernatoris truncatas, simulque duorum Æthiopum, extulisse, cæteros spoliatos nudatosque in præterlabens illac fluentum abjecisse: atque omnes manubias & ipsolia legisse præter saporem & oleum. E nostris xxxi v. Hispani & duo Æthiopes cecidere, sex tantum superfuimus: ex hostibus multo plures cæsi sunt.

QUA TUOR ferine millia Indorum erant in acie, quantum æstimari potuit: ignavi tamen illi & timidi adeo, ut si quatuor tantum equos habuissimus, numquam nos illi aggredi ausi essent. Indi enim ferocissimum illud animal vehementius formidant, quàm omnia Hispanorum arma: neque illud occultum habent, imò palam dicunt, non Christianorum virtute, non armis, tormentis, hastis, gladiis aut ballistis, se victos & subactos esse, sed equorum ferocia & furore perterritos. Idque adeo experientia ipsa & præsens rerum effectus docet. Quæcumque enim loca pedestres adiere Hispani, quò equi penetrare non potuerunt, in iis semper ab Indis victi sunt.

In Mexico quidem, cum primum ea provincia ab Hispanis tentata est, hominem equo insidentem unicum & indiseretum animal esse Indi vulgò credebant.

1. IN DIS Occidem usque adeo formidabiles sunt equi, ut & molossi, quum videlicet metuunt, ne ab illis vorentur, mille eorum pedites à tribus equitibus in singam vertantur. Relat. Non. Guffman, occupatam à Ferdinando Cortesio Mexicanam provinciam, Barbari quum præterentes illac Hispanos equites honorifice exciperent, tum maximam curam eius equis diligentiam studiumque adhibebant. Primum enim, ingenti hydria plena aquæ equo adposita, non vulgari pabulo, sed Maris cum viridi tam sicco implebant præsepe: mox equis multa herba conftrato, rosas de super & alios flores spargebant: idque non tam benevolentia quàm metu, quem iam inde ab initio conceperant, quum à Cortesio domus suam accipere coacti fuerant: cuius res ipsi præcipuam causam equis magis quàm Hispanis tribuerent.

f 2 HISPANI

HISPANI QVO CONSILIO EXPEDITIONES IN INDIAM SUSCEPERINT.

Ferdinandi Sotti & Pamphili Narvaez infausta expeditiones,
Ferdinandi Cortesii in Mexicanos sevitia
& perfidia.

C A P. XIII.

AM EXIIS, quæ diximus, colligere possunt Lectores, quò animo consiliove Indicas eas gentes subactas Hispani sub imperium egerint. Et si enim ferè in historiis, quas edidere, virtutes suas laudibus in cælum ferant, scribantque se assidue in illis terris pro Christiana fide pugnascentes tamen ipsa perspicue demonstrat, eos, in illis maximè provinciis, sola avaritia incensos tot expeditiones & bella suscepisse. Id verum esse argumento est Præfeكتورum & Gubernatorum, qui eò traiecerunt, varietas. Ubicumque enim aurum & opes non invenerent, ibi morari noluerunt. Ejus rei exempla aliquot afferam.

Ant. Sotus expeditionem fecit.
PRIMUM Antonius Sedegnus sinum Parientem invecsus cum amplius septingentis Hispanis, & auri famam sequutus, postquam diversas provincias per triennium pervagatus, divitias pro spe ac cupiditate sua non reperit, ibi habitare noluit. Ad extremum adversa valetudine cotreptus brevi desperatione magis, quàm morbo extinctus est: & ex tanto militum numero, quos secum circumduxerat quinquaginta quinque tantùm ad sinum regressi sunt.

Ferd. Sotus Floridae expeditionem.
FERDINANDUS Sottus cum quingentis Hispanis in i, Floridam cum imperio & Gubernatoris titulo missus est. Hæc provincia à Johanne Pontio Legionensi primùm inventa erat: eoque nomine ab eo insignita, quòd eò Resurrectionis die appulisset, quem vulgò Pascha floridum appellant. At Sottus simul ut provinciam attingit, per varia loca discurrere, & incertis vagari sedibus, quò pro certo haberet se ingentes gazas & thesauros reperturum. Ita oberranti quum aliquot Indi aureis bullis redimitti occurrissent, sciscitatusque esset, unde aurum sumerent: responderunt se ex longinquis regionibus petere. Ille ratus eos ita dicere, ut eum sinibus suis arcerent, jam satis gnaros quid Christiani per eas oras quaesitum irent: eruciare aliquos cepit, & tormentis fateri subigere ubi nam aurariz essent. Inter alia sevitiz exempla ab eo edita hoc unum insigne est. Quindecim Cacicos captos jam in potestate habebat, nisi locum, unde aurum sumerent, indicarent, minatur se omnes crematurum: miseri illi metu mortis oblato consternati, secuti de facilitate credentis: nec quid dicerent satis scientes, promittunt se intra octiduum in eum

JAM utrum hæc, quæ nunc edidi, & innumera ejusmodi alia, quæ à me proferri possunt, sine hominum pro fide Christiana pugnantium officia & facinora, annon, nemo à deo habes est, qui facilimè judicet.

1. FLORIDAM primus invenit Johannes Pontius Legionensis, tamque hoc nomine insignem fecit. De eius expeditione vide infra in nostro de Gallorum in Floridam navigatione libello cap. 1.

2. Pampolus Narvaez is est, quem Didacus Velasquez, Cuba præfectus, cum noncentis circiter Hispanis in novam Hispaniam misit, ut inde Cortesium vel verum vel mortuum expelleret. Anno M D. X X. Sed ut, ut provinciam attingit, fallacibus verbis à Cortesio circumventus, & præter spem in Cempooja urbe captus: dum resisteret ac se manu defenderet, alterum oculum, & mox exercitum amisit. Dum in custodia habitus, ac tandem liberatus, anno 1527. ad Flavii Palmarum provinciam expeditionem instituit, infelici exitu.

3. Fortè in ea ora adeo facta tempestas & intoleranda & frigora incidere, ut Indi, quibus Hispani ad radices erigendas & piscandum utebantur cibaria expedire non possent. Itaque Hispani fame ad tantas angustias redigi, ut quinque eorum in Xamo ejus ore littore, consumptis omnibus alimentis alijs mandarent. Neque ex eis ullus, præter unum supervixit, quum non haberet, à quo manderetur. Digni & scriptoribus, quorum nomina præderentur: Sierra, Didacus Lopez, Gonzallus Ruiz, Coral & Palacios: quanquam ut tam horrendum nefas premerat Gomara suo more, ab ipsis Indis comestas scripserit. Eo quidem adeo conturbatos offensosque ipsos Barbaros fuisse constat, ut si id mature cognovissent quotquot ibi erant Hispanorum cæde tam execrabile facinus expiaturi fuerint, Relat. Alvar. Nun.

4. Id scribit de seipso Alvarus Nunez in sua Relatione: Indum videlicet quendam, quem multis signis ferè mortuum esse constaret, à se & sociis suscitatum. Penes autorem fides esto.

5. Didacus Velasquez, Cuba Gubernator, Ferdinandum Cortesium ad novam Hispaniam, à Grisálva nepote suo nuper repertam, occupandam miserat. Cortesius, jam continentis parte subacta, munera sibi commisso Velasqui rationem reddere neglexit: sed rectà ad Casarem Relationem seu Commentarium provincie reperte & rerum ab se gestarum cum multis & preciosis numeribus misit. Id ubi renunciatum Velasqui, Cortesio, perduellionis damnato, magistratum abrogat, & Narvaen ad eum provinciam expellendum mittit.

O V A

OVA CROCODILORUM EDULIA. IGUANÆ LACERTARUM GENUS.

Manati pisces. Suerensium mores. Animal gemino utero
insigne Vespertilionum dirum
genus.

CAP. XIV.

QUANTUM ARTHAGINEM novam redeo, unde in hæc oratio diverterat. Postquam ad mare, eò quo supra dixi modo, pervenimus, ibi nos aliquot dies adversa tempestas & tumidum mare detinuit. Sed dum ibi moramur, parvares, sed jucunda auditu, mihi cum milite quodam intercessit. Ille canem forte ad mare relictum, quem Gubernatorem in mediterranea progredientem sequeremur, inedia subactus mactaverat: quumque ejus partem igni torruisset, me ad prandium invitavit, quòd ipsi de quadra casei (quam ab Alphonso Pisano tribun. militum emeram) defectam particulam liberaliter paulò antè elargitus eram. Sed quum accubuissem eoque cibo ita jucundè vescerer, ut nihil unquam suavius edisse viderer in vita, ille repente quæ ante me posita erant tollere & dicere, Frater mi, tu nimium comedis: ego vetulus sum & infirmus, tu juvenis & ætate integra. Abi hinc sodes: oh nolo te meo cane ulterius vesci. Hic ego, quamquam non satis æquo animo, patienter tamen demissis auriculis abii.

TRANQUILLATO tandem mari solvimus, & ad emissarium Nicaraguensis lacus vela fecimus, ibi Lusitanum quendam assequuturi (Francisco Calato nomen erat) quem Gubernator noster, ob acceptos ab eo mutuò ter mille & quingentos ducatos aureos, legatum suum & Propratorem designaverat. Sed per contrarios ventos, qui ad Nomen-Dei navigantibus afflabant, ibi ultra bimestre spatium summis omnium rerum angustiis & fame oblessi sublittimus: ac nisi ova Crocodilorum nobis summa copia supeditassent, quæ ad ea littorain arenis reperiebamus, certè maxima pars nostrum inedia miserè contabuisset. Ea ova, anserum ovis magnitudine paria, si saxis allidantur, contunduntur quidem, nec tamen franguntur. Itaque cultello ea recludi necesse est. Sapor eorum qualis Muschi semiputridi, & principò, quum ab eorum esu abhorrerem, necellitas & penuria me ad aliorum exemplum imitandum adegit.

ANIMALIUM præterea genus quoddam quadrupes venabamur. *Iguanæ* vocant, lacertulus nostris forma haud absumiles: quibus palea quædam è mento velut barba dependet, vertice etiam capitis cristis, instar gallinacæ, insigni: in dorso eminentes pinnas quædam, velut spinas, subrigunt. Fœminæ masculis præstant

præstant: ova earum carniū saporem vincunt: & ancipiti victu non magis terræ quàm aquæ assueverunt.

IN Nicaraguensis lacus alveo multi & grandes pisces sunt: in iis unum eorum genus, qui ab Hispaniolæ indigenis vulgò 2, *Manati* appellantur. Neq; enim dicere possum, quo nomine eum notent ejus quondam loci accolæ Indi. omnes enim propter nefandas injurias, quas ab Hispanis perpetiebantur in vicinas sylvas se abdiderunt. Hic piscis Lutræ propè formam referens xxxv. pedes longus. xii. crassus est: capite & cauda bovem referens: exiguis oculis, pelle dura & pilosa, coloris veneti, pedes duos elephantinis similes habet: feminae ejus generis, ut vaccæ, catulos pariunt, eosque gemino ubere alunt.

EOUM piscium aliquot ipse vidi in perexiguis quibusdam insulis, tum etiam in cæcætis ingentis hujus fluvii: in urbe verò Nominis-Dei sæpe eorum carniibus usus sum, salitis videlicet: earum sapor ut suillæ est. Scribunt nonnulli carnem ejus piscis gustu vitulinæ quam simillimam esse, unde è duobus alterum existere necesse esse colligo, nempe aut Hispanum istum eam carnem tam avidè appetuisse, ut multò Suavior quàm esset videretur: aut certè vitulinam nunquam degustasse.

Quod ad mores Suerensium Indorum attinet, à supradictis parum differunt, nisi quòd humana carne non vescuntur: eorum lingua: discentibus facilis: Terram *Ischa*: homines *Cici*: morbum *Stafa*: aurum *Chiaruehla*, vocant. In ea provincia aëtorum montanorum, & ferocissimorum tigrum ingens copia reperitur: leones etiam, sed timidi, qui viso homine fugiunt. Serpentibus quoque abundat in usitatæ magnitudinis, sed veneno carentibus: & cercopithecis. Aliud quoque ibi est animal (quod ab indigenis 3, *Casem* dicitur) nigri porci specie, pilosum, durissimo corio, exiguis oculis, auribus patulis, unguibus fassis, brevi promusci de munitum, ut elephas: barritu adeo terribili, ut homines obsurdefaciat: cæterum carne ad esum suavi.

PRODIGIOSUM præterea ibi aliud 3, animal vivit, cujus ventri natura alterum ventrem marsupii instar affinxit. quoties demigrat, catulos in eum loculum recondit & gestat. Id animal corpus & rostrum vulpis: manus ac pedes cercopithecii: aures vespertilionis habet. Ibi etiam pavones, phasiani, perdices & alia avium genera varia visuntur, sed longè à nostris discrepantia.

VEPERTILIONUM quoq; dirum genus eam provinciam infestat, qui noctu dormientium corpora motu appetunt & rostro pertundunt: neque usquam alibi per omnem eam oram quàm longè patet usq; ad sinum Parientem, infestiores sunt eæ volucres quam in ea Provincia. Mihi quidem aliquibus ejus oræ locis, Nomine-Dei præferim usavenit, ut ejuscemodi striges nocturnæ dormientis pedum digitos adeo leviter pungerent, ut nihil perferenscerem: manè verò culcitram & toralia sanguine foedata perinde mirarer, ut si ingens aliquot vulnus accepissem: sed in hac provincia nunquam me rostris foderunt, quin sensu vulneris excitares, & duabus tribusve post horis graviter ex plaga dolerem.

Quinetiam alis sæpe ora everberantes, si pedibus calcatis quiescerem, manus ipsas rostro feriebant. Itaque quum arcendæ illi pesti nullam commodiorem opem reperirem parata semper in cubili ligamenta & fascias vulneribus habebam: & simulac rostrum deligi in me fenseram, vulneratum locum fasciis invol-

g vebam:

vebam: is nullo præterea adhibito remedio triduo aut quatruiduo sanabatur. Atque hæc hæctenus de Didaci Gottieris gubernatione.

1. *IGUANA* seu *Juana*, commune terra & aquis animal, non tantum immergit se fuerit, sed etiam in arbores erepit. Horribile visu, is qui ejus naturam non norant: sed adeo mite ac tacitum, ut nec stridens, nec ingenscens, nec unquam strepitum ullum aut clamorem edens, decem modo viginti dies sine ulla cibo permaneat. Carne gusti & esu suavissima, ac præterea in deliciis, nisi quod qui luc Indica laborarunt, si ea vescantur, recrudescens & rebelantes pristini morbi dolores sentiunt. Serrata ei in dorso pinna medi: cauda prælonga, in tenuitatem desineus, & implucans se superius orbibus.

Ova quadragena aut quinquagena singulis factibus edit, rotunda & nucis crassitudine, lacteo alboque cutis varia, qualis sunt gallinarum, eaque edulia: sed que in sarrabagine non olea aut butyro, verum sola insusa aqua vice olei frignantur. Lacerti speciem habet hoc animal: itaque serpentibus annumeratur, sed innocuus. *Ovidius Histor. natur. Ind. lib. 13. cap. 3.*

2. *Mamati* piscis, ab Hispanis, sic in Hispaniola nuncupatus, quod pinna ad caput & veluti bouas manus habet. Animal id gemino in aquis & terra vivit, & amicum hominis, ut tali experimento patuit.

Caramat acinus *Cacicus* parvulum unum quondam captum XXVI. annos in Guinabo lacu suis adibus vicino, velut in ruario, pauci fragmentis aluit. Hic adfectus piscis adeo cicur evasit, ut *Delphinus* veterum scriptis celebratos vinceret. Nam quocumque dies tempore ut clamatus ab regali domesticis, *Matto, Matto*, (ea vox Indis magnificentium aut generosum sonat) velut ad familiare signum ex uno adrolabat, passimque è manu præbebat ascensuro dorsum: adeo ut egressus in ripam passum in ades ventitaret, & cum pueris colluderet. Si qui fortè animi gratia lacum transfrangere vellet, decem nonnumquam dorso exceptos in defessus transferebat, & ludicro dum oblectati sunt Indi: donec injuria frogatus, per aliquot dies hominum conspectu caruit. Quom enim Hispanus quidam, experiri volens, an corio tam duro esset, quàm vulgo fama ferret, seu per lascrnam, jaculum in eum intorsit. Piscis etsi ab situ imperforatus mansit, profectam tamen sensit cuspidem: & ex eo simulac barbatas homines aut vestitos morte nostro animadverterat, frustra vocasset: nec vocatus, nec invocatus veniebat. Tandem cum fortè *Atribonicus* fluvius in insolitam altitudinem crevisset, & extra ripas effusus *Guinabo* lacu sese immiscuisset tunc ab eum secutus fuerit ille & sociabilis *Matto* mare & natales aquas repetuit. *Martyr. Ocean. dec. 1. lib. 9. & 2. lib. 9.*

3. De utroque hoc animali agit *Petr. Martyr. Ocean. dec. 1. lib. 9. & 2. lib. 9.*

FRAN-

FRANCISCI FRNANDIS ET FRANCISCI MONTEGII IN JUCATANAM

expeditiones. Jucatanensium de Hispanogum dominio quærelæ.

Fondurensis provinciæ desolatio, & indigenarum
implacabile adversus Hispanos odium.

CAP. XV.

Nos è Nicaraguensis lacus alveo egressi, duabus præterea comitati ce-
locibus, quæ è Nicaragua onustæ commearu decurrebant, decimo quin-
to die ad Nomen-Dei appulimus. Ex ea civitate in occidentem navi-
gantibus & eam oram præterlegendibus, quæ tota deserta est, mille fermè milli-
arium spatio, provincia Fondurensis occurrit: & trecentis millibus ulterius, in ea-
dem illa ipsa ora, Jucatanæ provincia aperitur. Eam Hispanorum ducum primus
reperit Franciscus Fernandes Cordubensis, qui vix dum in terram egressus, pessimè
ab indigenis acceptus est. Ergo viginti duobus vulneribus perfoctus, & multis
Hispanis amissis, ad San-Jacobum Cubæ metropolin spe irrita reversus est.

NOX ita multò post, anno videlicet M D X X V I I. Franciscus Montegius,
audito Jucatanam ditissimam & quæstuosissimam esse provinciam, è nova Hispania
solvit, cum titulo Gubernatoris. Is, ubi primum suæ provinciæ littus attingit,
cum quingentis Hispanis, multis equis & copioso commearu: convenere eò ve-
lut ad eum visendum aliquot Reguli. Illi, quum amicitiam ipsius appetere simula-
rent, diu apud eum manserunt: donec occasione exequendi facinoris oblata, eor-
um unus dereptum è latere armigeri Ethiopis acinacem in Gubernatorem
strinxit. Interfecissetque, ni ille raptò properè ferro strenuè vim propulisset. illi
nullo alio neque accepto neque illato damno ad suos sese proripiunt. Abeo Gu-
bernator instructa suorum acie, pluresque in manus dispersa, Indos pluribus si-
mul locis aggredi & quæcunque caperet igni ferroque vastare. Indi quoq; & ipsi
fortiter pro aris & focis pugnabant.

Sed ad extremum, postquam continuis novem annorum cladibus attritis,
jam propè omnes Regulos & duces amiserant, fractæq; cum animis vires erant,
tandem arbitrio & potestati Hispanorum semet permitrunt. Itaque Montegius
provinciam perdomitam & pacatam, juxta mandata Regia, inter suos distribuit,
& unicuique eorum, quorum ope Indos debellaverat, Indicæ unius gentis jus ac
ditionem assignat. Inde ad condendas colonias conversus, Hispalim, Emeritam,
Salmanticam & alias urbes, extruit, quarum maxima viginti quinque aut triginta
fermè domibus habitatur.

g. 2. 1. 1. His

His ita compositis, partim sua, partim militum opera Gubernator quum fortè cum Cacico ejus provincie quodam congressus (1. Alquinotepis erat centum amplius ac decem annos vitæ egressus, qui tamen baptizatus esset, sæpe tamen crebris suspiriis & planctu testabatur, quantum ex eo dolorem caperet, quòd patriam Hispanorum armis subactam cerneret) Is ergo in familiaribus sermonibus cum Gubernatore instituto. Montegi, inquit, quondam me juvene, pestifera quædam lues has terras invasisit adeò levia, ut vulgò homines incredibilem vim lumbricorum evomerent. atq; eam calamitatem tanta pestilentia exceperit, ut neminem nostram cladi super futurum crederemus. Præterea non multo ante adventum tuum tempore, nos cum Mexicanis cruenta duo prælia commisimus, quibus amplius C. L. millia hominum cecidere. Sed hæc levia fuerunt præ intolerandis sevitæ & avaritiæ exemplis, quæ tu ac tui milites in nos edidistis.

Hispanorum
a civitate de
de quatuor milia
voluntatis
gratias.

Ea regio aspera & ferè saxosa est, fertilis tamen, & piscibus, fructibus Maiziò- que abundans. Humanis victimis litant, earum tamen carnibus non vescuntur: apud eos nullæ auri aut argenti fodinæ repertæ sunt: vulgò magna apum examina alunt: bombycis seu gossipii copiam habent: eo penulas sindonum aut linteorum instar texunt, & subuculas sine manicis. Id præcipuum vestigal patronis & principibus suis pendunt: ejusque generis merces Hispani in Mexicum, Cubam insulam, Fondurensis provinciam, aliasque Indiæ regiones distrabendas disteptiunt.

Hi præcipue
sunt in his
partibus
in Indis
noti.

Porro provincia Fondurensis (ut paucis eam absolvam) cum primum Hispanorum armis tentata est, quadringentis amplius Indorum millibus habitabatur: quum verò ibi ego essem vix octo mille supererant. Nam ab Hispanis partim cæsi in præliis, partim in servitutem abducti & venditi, & intolerandis laboribus in fodinis exhauriendis consumti, & propè in solitudinem redacti sunt. Pauci quoque illi, qui hodie supersunt (ut & ab aliis gentibus, quæ Hispanis servant, ferè fit) ubicumque locum aliquem asperum, ad habitandum utcumque commodum, invenerunt, tamen in agrè, eò translatis rebus suis omnes commigravèrè, ut Hispanorum declinato conspectu quam minimum ipsis oculi doleant: tantam illi earum gentium gratiam & benevolentiam sibi conciliarunt.

In ea provincia quinque colonie ab Hispanis conditæ sunt, quæ omnes simul vix centum & viginti domus continent, easque maximam partem compactas arundinibus, storea & palea contextas, maleque & infrequenter habitatas, quæ colonos allicerent. Caput earum Trugilium seu Turris-Iulia est, Episcopatus sedes, colli modico imposita, vicina mari, quæ Septentrionem spectat. Centum millibus inferius Portus est, quem vulgò Porto de Cavalli appellat. Ab eo portu diei unius itinere abest San-Petri civitas in plano sita, montibus vicino, nec procul inde flumen Ullua, & lacus, in cujus medio tumuli quidam terrei, insularum instar, herbis & virgultis consiti, spirantium ventorum arbitrio modo huc modo illic vagi & stabiles setuntur.

Octoginta millia passuum ulterius Comajaga & Gratia-dei occurrunt, duæ colonie à se invicem amplius centum millium intervallo discretæ. Is ager frigore aliquantulum temperatus, frumenti mediocriter ferax est. Inde pulcherrima & amoenissima: sed jam defolata, vallis Olanchiana sequitur: in qua Hispani San-Jacobum urbem condiderunt. ea viginti circiter domus easque male habitatas complectitur.

Hic

Hic ut legentium animis cogitandum subjiciam, quam æquis oculis ex-
gentes nos intueantur, hic rem, quæ mihi cum Indis quibusdam intervenit, lu-
bens referam. Comajagua fortè comite uno Hispano egressus, ad modò dictam
civitatem tendebam: jamque quadridui iter confeceramus, nullo humanæ habi-
tationis aut cultus reperto vestigio: quum consumitis cibariis omnibus, quæ fe-
rebamus, ad exiguum quandam Indorum pagum pervenimus. Ibi quum amicus-
libus fieri potest, eos rogamus, ut comiteu aliquo nos juvarent: sed neque preci-
bus, neque gratia, neque pecunia ab illis impetrari potuit, ut hospitaliter quid-
quam nobis facerent aut darent: sed diras imprecantes nobis, quum etiam velut
conspectum nostrum abominati in terram despuerent, ut abiremus, denuncia-
bant. Ita excepti discessimus, & eadem die sub vesperam in urbem pervenimus.
Ubi quum nullum diversorium esset, in ipsius colonia ingressu casam desertam
nacti eò succedimus, & incognati substratis pro cubili arundinibus ad capesien-
dam quietem vertimur.

Mos habebatur in illis regionibus (quo tempore Hispani pro arbitrio, vel
potius sine arbitrio & ratione viverent, priusquam Indis sua reddita edicto esset
libertas) Hispanos colonos triumphantes atque exultantes gaudio, quum videli-
cet perpetuam eam temporum ac rerum felicitatem sibi desponderent, obviam
ultrò egressos viatorum adventum opperiri: simulque ut peregrinum aliquem
adventantem prospexerant, concurrere omnes ad eum certatim, & de eo excipien-
do pugnare. Nemo erat, quin eum comiter salutatum, sexcentis benevolentia si-
gnis editis, in domum suam deducere & hospitio accipere cuperet. Nunc verò,
longè alia rerum & hominum facies, quoniam non is Indiæ status qui esse con-
sueverat, Ubi aliquem peregrè venientem conspexerint, abdunt se in propinquas
sylvas: aut certè jubent dici, Se domi non esse.

ENIMVERO Hispanos quidem etiam reperias, non tantum in ea urbe, sed &
in plerisque aliis, qui quamquam clientes & vasalos sibi habeant subjectos, ad eas
tamen angustias redacti sunt, ut vix vel panè ad vescendum habeant. Quum enim
Indi nullum vectigal pendant patronis & senioribus suis, nisi ex earum rerum ge-
nere quas possident: si quis fortè Hispanus populum suum cogere vellet, ut aliud
aliquit præter ea pendat, aut subditos duriter haberet, ilicò à Gubernatoribus,
subditis illis suis & omni in eos jure privaretur.

1. Idem scribit Gomara *Histor. lib. 1. cap. 14. nisi quod pro Alquisotep Alquispectum vo-
cat, & quidem ejus pagi Antisitem, in quem postea ab Hispanis Emerita colonia deducta est.
Porro pessiferam eam luem, pestifera autè adventum Hispanorum annis, per eas terras in ho-
mines grassatam, tanta vi exundantibus lumbricis ut viscera ventrisque ad exitum rum-
perent. Bella autem hæc quadraginta antè annis accidisse: atque ob id maxime læves illæ eas
calamitates visas præ Hispanorum imperio, quòd eos è finibus suis aliquando excessuros mi-
mè sperarent.*

INDUS QUIDAM MORES

HISPANORUM DEPINGIT. CUR HISPANICUM

jugum Indi acceperint. Nicaraguensis provinciae descriptio.

Ejus incolarum potus. Salandi ratio,

Mons flammivomus.

CAP. XVI.

GRESSIS è provincia Fondurensi, & ea via peragratis Chiuluteccæ fo-
dinis, subit provincia Nicaragua, ad Australis Oceani oram versa. Eam
regionem cum primùm peregrinabundus obii, apud unum è primori-
ribus ejus oræ Regulis in hospitio fui. Gonzallus is vocabatur, annos jam septua-
ginta natus, & Hispanicam linguam apprimè callens. Is matutino quodam, cum
ipsi fortè assiderem, defixis in meum os oculis, his me verbis affatus est: **C**HRI-
STIANE, quidnam rei sunt Christiani? Flagitant Maizium, mel, bombycem, pe-
nulam, Indicam mulierem ad concubitum: aurum, argentum petunt. Christiani
operari nolunt, ludificatores sunt, aleatores, pravi & blasphemæ. Quum ad Mis-
sam audiendam templum ineunt, de absentibus detrahunt: & alii alius plagas &
vulnera imponunt. Ad extremum eò evasit, ut concluderet Christianos minimè
esse bonos. Quumque excepissem, malos, non autem bonos, ea facere: tum ille,
Ubinam sunt illi boni: inquit. quippe ipse quidem nondum ullos, nisi malos,
cognovi.

Incolæ de
Hispania
sunt.

Incolæ de
Hispania
sunt. Incolæ
de
Hispania
sunt.

TANDEM finito ea de re sermone, sciscitari cœpi ex eo, quomodo & quam-
obrem Christianos in suos fines ingredi passî essent. is mihi in hanc sententiam
respondit: **V**TA bone (inquit) de eo sic habeto: Quum sparsa de Christianorum
sævitia, per has provincias fama, quique cunque adiuissent loca cordibus, incendiis
& latrociniis infesta facerent, ad nos quoq; pervenisset, & eos in fines nostros ir-
rumpere velle audivissemus: convocato omnium amicorum nostrorum & socio-
rum concilio, sociatisque consiliis omnes una voce decrevimus, potius mortem
strenuè pugnando oppetere, quam pati nos à Christianis sub jugum mitti. Eo
constituto, hastas, lapides, sagittas, & quæcunque alia possumus, comparamus.
Quumque jam Christiani finium nostrorum limites pulsarent, ultro illis armati
obviavi, & bonam diem partem fortiter pugnavimus.

AD extremum tamen plerique nostrum impetu eorum perterriti, in fu-
gam vertuntur. Itaque legatos duos ad Christianorum ducem mittimus, veniam
& pacem orantes: neque id tamen alio consilio, nisi ut instaurandis viribus quies

&

& oecium suppeteret. Ille nos in amicitiam accipit: nostrum inde complures, dif-
 simulo vero animo, cum cantu & tripudiis, pro iure amicitiae Christianis fami-
 liariter assuefcere, invifere, & multa auri aliarumque rerum munera illis ferre inci-
 pinus: Inde, iis ita inefcatis, domos nostras regressi, intra triduum manufacta in
 Christianos de improvifo irruimus. Sed brevi, ut primo, nostri terga vertere.

ITA de integro, eadem mente & consilio, quo prius, pacem denuo petimus.
 Qua impetrata, gentium omnium nostrarum indicto conventu, communi con-
 silio decernimus, Prius occumbendum esse omnibus, quam ut Christianos domi-
 nos acciperemus: ejusque sine ulla venia aut gratiae spe caput morti devovemus,
 qui ex acie fugeret. In hujus consilii effectum rursus arma & rela adversus Chri-
 stianos comparamus & acimus. Verum conjuges nostrae, hoc nostro proposito
 audito, lacrymis perfusa ad nos veniunt, supplicesq; rogant, ut Christianis servire
 mallemus, quam ita fcede occumbere. Sin nobis sententia staret, consilia nostra
 in rem vertere, ut ipsas primum cum parvulis suis liberis interficeremus, ne orba-
 ta viris in barbarorum istorum & crudelium hominum potestatem inciderent.
 Haec uxorum nostrarum mixtae lacrymis preces fregere omnium animos. Itaque
 victi ultero arma ponimus, & rapacissimis Christianorum manibus nos nostraque
 permittimus.

MOX tamen propter injurias & indigna exempla, quae in nos quotidie ede-
 bant, aliquot populi in eos rebellionem moliri ausi sunt: sed tam graves ejus poe-
 nas Christiani ab ipsis expetiverunt, ut ne infantium quidem aetati parcerent. Ne-
 que eo contenti, alios etiam quamquam infontes, captivos factos, pretextentes ni-
 mirum illos quoque adversus se rebellionem ceptare, cruciabant & pro manci-
 piis sub hasta vendebant.

NOs per ea tempora neque conjugum nostrarum, neque liberorum, neque
 ullius rei nostrae domini ac possessores eramus. Itaque multi rerum taedio, filios
 ipsi necare, alii laqueis semet suffocare, alia abstinentia cibi ultero vitam fugere.
 Donec edictum a Rege Castellae factum, quo nos in libertatem restituti sumus,
 tot ac tam intolerandis miseris arumnisq; finem tandem imponeret. Hic Caci-
 cus ille institutum sermonem clausit.

NICARAGUA regio non ita ampla, sed fertilis & amena est: ceterum in-
 tolerabili aestu adeo flagrans, ut aestate fervido & fabuloso exurente vestigia solo,
 nemo nisi noctu iter facere possit. Sex ibi continui menses pluvii, a Majo pluvia-
 rum initio facti: reliqui sex menses planè siccis sunt, diesq; aequales noctibus. Mel-
 lis, cereae, balsami, gossipii, sativae ferax tellus, & suorum fructuum: in quibus pomi
 quoddam genus ei regioni peculiare est, neque Hispaniolae, neque ulli alteri Indiae
 parti concessum. Pyri nostri specie ferme est: ligno interiore rotundo, nucis cras-
 situdine, & dimidio amplius: optimi & jucundissimi saporis. Arbot ejus generis
 procera, exiguis foliis vestitur. Paucæ vaccæ & suum copia est, ex iis quæ ex Hispania
 propagandæ stirpi transvectæ sunt. Multi ibi Indorum pagi sed exigui, casae
 arundineas stipulae pertas, modicæ amplitudinis habent. Nullius illic metalli: fo-
 dinae sunt: quamquam sub primum adventum Hispanorum indigenæ auro, sed
 eo ignobilioris notæ & aliis e provinciis allato abundarent. Incredibilis ibi mul-
 tudo Pittacorum, semibus infesta: ac ni Priapeia quaedam terricula, quæ Indi
 ex arundinibus fabricantur, & excussi fundis lapides adsterrent eas aves, multo
 plus detrimenti adferrent.

HISPA

HISPANI quum primum eam provinciam subegerunt, propter uberrimam omnium rerum ibi repertam copiam, eam Paradisum Mahumetis nuncuparunt. Duo inter cætera fert hæc tellus, nulli præterea Indiæ regioni concessa, exceptis Guatimalæ, Fondurenſis provinciæ & Mexici finibus totòque novæ Hispaniæ tractu. Unum, Pavonum quoddam genus est, qui in Europam translati, vulgò Gallinæ Indiæ vocantur.

Alterum, id quod *Cacavate* vulgò vocant, quod monetæ usum illis præbet. Id fert arbor modicæ magnitudinis, nec nisi calido loco & opaco vivit. Simulac sole tactum est, contabescit. itaq; ferè in sylvis umbroſo & humido loco feritur: neque id satis, sed juxta ejus generis arborem, aliam editiorem plantant: quæ simulac adoleſcere cepit, ejus cacumen ita concinnant aprantque, ut adulta ea arbor Cacavatum inumbret defendatque ita ab æstu, ut solis radius lædi non possit. Fructus amygdalorum speciem referens, siliquis quibusdam, velut cucurbitis, includitur, crassitudine & longitudine cucumeris: annuo spatio matureſcit. Maturas eas ubi legère, excussum folliculis fructum super floreis expansum ad Solem exponunt, donec humorem exsudaverit.

POTUM ex eo confecturi, in testa fictili ad focum exsicant: mox lapidibus quibus pinsitur panis contusum & commolitur, fufumq; in pateras (quæ cucurbitæ speciei è certis arboribus per omnem Indiam enascuntur) paulatim aqua temperant, atque interdum paululo pipere, quali vulgò utuntur, condiunt, eoque in potu utuntur.

Quum eam provinciam peragrarem, plusquam integrum annum ab tali lora abhorruï: & cum pagum aliquem prætereuntem Indus me forte aliquis ad bibendum invitaret, ego verò aspernarer, multum mirans, ridensq; abibat. Sed cum mihi vini copia non esset, ne semper aquam bibere cogeret, alios imitari didici. Ea cælia sapore aliquantum amaro, satiat & refrigerat corpus, minimè tamen inebriat. Hæc præcipua & carissima merx earum regionum est: neque quicquam aliud Indi majore in precio habent, ubi quidem in usu est.

HÆCUM gentium mores à Mexicanis nihil propemodum differant: humana carne vescuntur: penulis & subuculis sine manicis vestiuntur: duorū lignorum mutuo attritu ignem accendunt, & hic mos per universam Indiam inolevit. Etſi illis cææ copia esset, nullius tamen ad rei ministerium ea uti noverant: & ad nocturnum lumen tedas è pinu agresti recisas urebant. Quatuor eorum provinciarum sunt idiomata: sed Mexicanum imprimis elegans, cujus usus amplius mille & quingentorum millium spatio pater, & facilimè omnium discitur. Regulos & principes (Tutruane) appellant, Panem (Tascal): Gallinas (Totoli): & (Occomaja) valet, Expecta paulisper: Morbum (Mococova): Salate, Mitote.

SALTANDI potro hic illis ritus & ratio est. Confluunt in unum, ducenti, trecenti: nonnunquam etiam ter & quater mille homines, pro modo & amplitudine provinciæ, & pro indigenarum vel modico vel magno numero: tum ut convenire, campum in quo saltaturi sunt, vertunt & quam mundissimè perpurgant. Mox unus eorum progreditur & chorum ductare incipit, plerumque retrorsu corpus inflectens: interdum circum agens: ceteri omnes, inconditos illos motus imitantes, præfultorem ordine terni & quaterni sequuntur. Choraulæ quæ tympanorum sonitu interim ludum incendunt, carmina quædam & cantos pa-

trios

trios ordiuntur: choragus primus responder, mox exceptum ab aliis carmen per omnes in orbem decurrit.

Alium flabellum manu gestantem, alium cucurbitam lapillis plenam, alium caput reditis & pennis decorum, alium brachia cruraq; concharum lineis & corollis redimita cerneret. Illi hoc, alii alio modo corpus variè circumagunt: nonnulli crura attollunt, aliiq; brachia: alius cœcum, alius sursum effingit: ridet alii, alii plangunt. Cum his aliisq; variis gestibus & motibus corporis, interea sese illo suo Cacavate largè irrigantes, totum diem & sæpe noctis partem tripudiantes, solennes illos choros exercent.

NAVES, quæ per mare Australe Nicaraguam petunt, angustum fluminis cuiusdam alveum in vectæ (spatio viginti quinque millia passuum ad quendam pagum appellant (Reallegio eius nomen est) Ibi duodecim circiter mapalia sunt, ex cannis contexta, & Hispanis habitata: eò autem divertunt naves, propter opportunitam stationem & lignationem commodissimam. Ab eo loco in Orientem dici unus itinere abest civitas Legionensis, Episcopatus sedes, ad lacus ripam posita. 2. Franciscus Fernandes eam condidit, sicuti & Grahamam, quæ L. ulterius millia ad eisdem lacus ripam sita est, non procul ab illius emissario seu alveo, quo se lacus in Septentrionalem oceanum exonerat. Hæ duæ urbes simul octoginta domibus constant, quæ partim materia, partim laterculo coctili extractæ sunt.

TRIGINTA quinque millia intervallo abest Legione 3. mons flammivomus, qui per ingentem craterem tantos sæpe flammarum globos eructat, ut nocte latissimè ultra centum millia passuum incendia reluceant. Nonnulla fuit opinio intus liquefactum aurum esse, perpetuam ignibus materiem. Itaque Dominicanus quidam monachus, quum eius rei periculum facere vellet, abenum & catenam ferream fabricari curat: moxque in montis jugum cum quatuor Hispanis ascendens, aheno in caminum demittit. Ibi ignis ferore ahenum cum parte catenæ liquefactum est.

Monachus non leviter iratus Legionem recurrit, fabrum vehementer incensans, qui catenam tenuiorem multo, quam iussisset ipse, esset fabricatus. Fabet aliam multo crassiores excludit: Monachus montem repetit: catenam & lebetem demittit, res priori incepto similem exitum habuit: nec tantum resolutus lebes evanuit, verum etiam flammæ globus repente è profundo exiliens, propemodum & Fratrem & socios absumsit.

Omnes quidem adeo percussi, in urbem reversi sunt, ut de eo incepto exsequendo numquam deinceps cogitarent.

IX ea ipsa civitate cognovi Sacerdotem, qui Quæstoris Regii interventu à Rege Hispaniæ per literas petiit, ut sibi ducentos servos dari juberet pollicitus perfosso illorum opera aureo illo monte, ingentes se inde divitias eruerum.

Illi Rex telcipsit, montem, si vellet, suo sumtu aperiret. sibi enim non esse mancipia, quæ ad eas fodinas mitteret. Ita inceptum illud omissum est.

1. *BALSAMUM* (ut inquit Plinius lib. 12. cap. 21.) aus terra Judæ concessum, pridem perisse creditur. Nunc vero, quod ex India Occidentali adfertur, primum in Hispaniola inventum est, Indicæ mulieris indicis. Arbor unde hoc liquor elicitur, Goacoxæ ab indigenis vocatur. Orvid. histor. natal. Indic. lib. 10. cap. 3.

Elcitur quoque hodie in terra Hispaniæ ex arbore Punica malo majore, cujus folia

h
urina

urtica similis serrata & tenuis sunt. In d. Xilo vocant. Elicuntur autem duobus modis. Primum multo incisorio & valuerato arboris cortice.

Altero ramis & truncis ejus arboris assulatis & minutim concisis, & in lebeti amplissimo servati: mox oleo supernas ante collecto. Id priore ignobilius est. Monar. de simplic. medic. Indic.

2. Is est, qui Jucatanam primus aperuit. Suprà hujus lib. cap. 10. Quam postea Petrus Arias Abulensis, post Castellæ auræ imperium abrogatū ob Valboæ mortem, Nicaraguz Gubernator, capitali supplicio affectus, quod clandestino facere cum Ferdinando Cortesio invito, occupatam sponte ipsius, provinciam armis retinere vellet, Sed oblato falso crimine insontem oppressifervens est, sicuti & generum suum antea, ut sublato emulo, vacua provincia solus potiretur.

3. Montis illius flammæ pennis nomen Gomara Masanum, Dominicani F. Blasium de Ynvestra, edit: scribitq; novum istum Empedoclem & præterea duos Hispanos scienda ejus rei causa aridos semetiplos tribus coribus in Vulcanum illum craterem demisisse, quoad ejus fieri potuit: atque inde lebetem catena ferrea revinctum, ad centum & quadraginta ulnas dejectum, tandem ubi ad flammam pervenit liquefactum esse cum aliquot catenæ annulis. Illos stupefactos tali natura miraculo, irruo labore inde profuisse. Ceterum anno M D L I.

Johanni Alvarez Doctori & Decano à Rege concessum esse, ut recluso eo monte metallum erueret. Gomar. histor. gen.

lib. 1. cap. 203.

PETRI

PETRI ALVARADI IN PERUANUM REGNUM EXPEDITIO. EJUS MORS,

& conscientia in morte dolor. Uxor ejus Deum ipsam
inrepan, miro ejus judicio
absumitur.

CAP. XVI.

NICARAGUA in occasum tendentibus, tercentum millia à Legionem, numquam longius ab ora maritima abscedendo, quam ut ipsum mare conspici possit, pervenitur ad Guattimalam. Eam urbem Petrus Alvarus, postquam eam provinciam subegerat, interdutos montes condidit, è quibus se semper fumus evolvitur: ac duas præterea, San-Michaëlem videlicet & San-Salvatorem, quæ centum millia passuum inter se distant. Jamque hic Alvarus, perdomita & divisa ea provincia, eaque urbe condita, cum magna pace ac tranquillitate in constituta à se ditione partis opibus fruebatur, quum nuncium accipit, Franciscum Pizarrum & Didacum Almagrum, in Peruanum Regnum transgressos, incredibiles sibi divitias repertiisse.

His permotus, per amicos literas à Casare & potestatem transmittendi in illud Regnum, ac cujuscumque vellet ejus partis, quam modò alii Hispani non infedissent, in ditionem redigendæ colonis que occupandæ impetrat.

INDE anno MDXXXIV. septem navium armata classe è provincia sua solvens septuagesimo quarto die ad oram Peruanam appellit. Mox in littus Mantæ egressus, ad eam oram, quæ ab Hispanis post Portus-vetus dicta est, ducibus Indis regionis peritis assumptis, ulterius in mediterranea progreditur. Tandem superatis montium quorundam frigidissimis jugis & perpetua nive obrutis (ubi multi Hispani frigore diringerunt, alii penuria victus cælis equis famem toleravere) in provinciam Quinon pervenit.

ID ubi Francisco Pizarro allatum, extemplò Didacum Almagrum cum CL. Hispanis adversus eum mittit: qui, si posset, vel eum aditu prohiberet, vel exercitum, quem ille adduceret, precio ab eo licitaretur. Almagrus Tombesium pervenerat: ibi audito Alvaradum numero militum multo se esse superiorem, hostiliter eum invadere non ausus est. Ambo ad Limbambam flumen conveniunt: ibi Licentiarum Caldera pacem inter eos & amicitiam concilians, jubet Alvaradum tradere, quas adduxisset copias Pizarro & Almagro: illos verò vicissim dare Alvarado centum millia aureorum ducatorum, ea lege ac conditione, ut ipse ex eo Regno excedens, numquam deinceps eò regrederetur. Hæc pactus Alvaradus cum quatuor famulis Peruo decedit, & successu lætus Guattimalam revertitur. Paulò

h 2 post

post perlustrandæ ejus oræ in Occidentem, & novas terras quaerendi consilium capit: & eo decem liburnicas, myoparones quatuor, instruit.

Eodem ipso tempore, quo Alvaradus classem adornabat, venire Mexicum Dominicani quidam monachi, peragratis ad Occidentem terris mille amplius milliarium spatio: qui ut ex longinquo reverent, de illis regionibus mira narabant. Vulgarunt inter alia, Sibollam provinciam aliasq; terras fertiles, divites, auro cyanis, vulgò Turquinis, gossipio, aliisque dotibus, abundare. Ea relatione moti Antonius Mendoza novæ Hispaniæ prorex, & Ferdinandus Cortesius eodem in regno summus Præfectus militiæ, fuscipiendæ per se aut per legatos ejus expeditionis consilia inter se agitant: sed discordibus invicem animis, quò neuter alteri satis fideret, diversi satis aliò abiere. Cortesius Hispaniam petiit: Prorex Petrum Alvaradum è Guattimala arcessens, quam celerrimè posset, cum suis copiis venire ad se jubet. Is brevi solvens ad Trinitatis portum appellit: & terrestri itinere Mexicum profectus, de fuscipienda in Sibollam expeditione cum Prorege transigit. Inde, septingentis militibus conscriptis, armisque, equis, & aliis ad iter necessariis rebus provisus, Mexico ad naves tendit.

Is itinerenunciis ei affertur, Indos Xalisci provinciæ incolas adversus Hispanos rebellasse: itaque inde cum maxima copiarum parte ad ferendam suis opem festinat. Ut venit Petrum Zunicam Hispanorum complurium ex decemto confusum & tristem ibi nactus, ambo ad collem editum, Quem Indi munitum manu infederant, obsidendum properant. Munimentum id erat ejusmodi: totas arbores ramis invicem implicatis & cœuntibus cum ingentibus saxis colligatas, quodam veluti nexu continenti opere juncto, perpetuam sepem hosti objecerat. Simulque ut Hispani erigere agmen in collem & ferociter discurrere cœperant, Indi horribili clamore sublato, cæcis arborum ramis, compagen operis solvant. Tum verò prorutis arborum & lapidum cumulis, omnia ingenti cum fragore in præceps deserti, & ingentis magnitudinis saxa per montis prona devolvi tanto impetu, ut maximam labeuntium Hispanorum partem obtulerent. Alvaradus provoluto in eum equo præceps datus, duos intra dies viva concessit. Petentibus à decumbente quid ei maxime doleret, Anima, inquit, vehementer mihi dolet. Mediocri homo statura fuit loquax, perfidus, sævus adversum Indos, beneficiorum immemor atque ingratus, usque adeo, ut vulgò etiam de eo sui dicant, Eum nulli amicorum fidem unquam præstitisse. Postremò incestis nuptiis infamis, quam duas simul sorores in matrimonio habuerit.

ALVARADO mortuo, brevi, Proregis missu, Mexico ad eam expeditionem abiit Franciscus Velasquez Coronatus cum octingentis militibus iisque equitibus plerisque, cum navibus ad eam provinciam subigendam & habitandam ire abnueret. Ut eò pervenit, pro omnibus divitiis nivis copiam & commeatus penuriam reperit. Itaque multi equi, & Indicorum servitiorum plerique fame absumentur. Dux ipse, quum se majores opes inventurum speraret, progredi ulterius statuit. Jamq; CL millia passuum emensus, animalium genus quoddam medicis magnitudinis, vacæ forma reperit. Hispani ite eorum animalium armenta irruentes, multa maciant & famem expellunt. Inde Velasquez multo frustra ejus oræ peragrato spatio, postquam levibus aliquot præliis indigenas expertus esset, libertatem suam acriter propugnantes, eorum aliquot incensis ac directis pagis tandem

randem spe irrita fatigatus, probrâque ac diros in monachos illos jaciens, qui de ejus provincia opulencia tam lætam fumam vulgallent, multis amissis Hispanis, pauper & nudus Mexicum regressus est.

Nunc, ut ad Alvaradum redeam, postquam ejus mortis nuncius Guattimalam allatus est, Beatrix de Cueva uxor ejus, scemina equidem animi impotens, vana & superba, quam Dei Opt. Max. omnipotentiam cum gratiarum actione agnoscere, & immensum ejus bonitatem laudare deberet, in blasphemias voces erupit, dicens, Nihil pejus graviusq; à Deo mali inferri sibi potuisse, quam quod viro orbata esset. Simul atrari edes & nigro pingi jubens, non cibum, non somnum capere, non solatia ulla admittere sustinuit. Ad hæc laceratis crinibus humi corpus abjicere, multaque alia dicere & facere, quæ mentis compotem non decerent. Inter hæc tamen magnificas & pompæ plenæ exequias viro duxit: neq; luctu aut funebribus lamentis impedita est, quo minus primorum civitatis cætu convocato, se eorum suffragiis Gubernatricem provincie designari curaret, omnesque sacramento in verba sua adigeret.

Sed paulò postquam ea gesta erant, ecce die 8. Sept. qui Virgini vulgò sacer est anno MDXLI. imber ingentibus procellis effundi incipit: adeo ut circiter secundam noctis horam, quæ alterù ab eo diem sequuta est, Indi quidam Episcopum provincie adeuntes (Franciscus Maroquinis vocabatur) ei significarent, se ad radicem ejus montis, qui urbi proximè immineret, terribilem quandam sonum & insolitum fragorem auribus accepisse. Episcopus obiurgat eos, Non vos sæpe (inquit) monui, ne cuiuscemodi rebus aures præberetis: Jam paulò ultra medium nox processerat, quum repente magna vis aquarum ex eo monte tanto impetu & violentia, torrentium instar erupit, ut saxa ingentis magnitudinis devolveret, quæ mox incussa subiacentibus petris, maiore vi, quicquid obvium esset, proterebant.

Si aut. audiebantur per aërem lugubres ululatus & stridores horrendi: & furvæ quandam vaccam multa inferentem damna, & ea loca pervagantem, supersunt, qui viderunt.

Inter multas ædificiorum strages, quas ea eluvio aquarum dedit, primâ Gubernatoris domum rapuit: & ea clade perit Beatrix ipsa Gubernatrix eiusque omni- bus, quæ cum illa orandi causa (ut fertur) in abdolum conclave seu sacrorum aliquod penetrale concesserant. Ad eum modum brevi submersa & concussa repentina vi tota propè illa civitas prostrata est.

Centum circiter ac viginti Hispani utriusq; sexus eo casu periere: nonnulli, qui sub initium ruentis tæpeltatis urbe cesserant, perniciem effugerunt. Luce orta, postquam procœla conquieverat, vicinis urbi campis Hispani nonnulli debilitati, pleriq; obruti, alii brachiis, alii cruribus fractis, jacentes reperti sunt: inter cæteros puellula quædam illa sæ & sine ulla noxa, sublata est, quam ex Indica muliere Alvaradus susceperat. Neque ex ea stirpe quisquam, præter istam, remansit. Post eam ruinam Guattimala in modica planicie, ubi nunc sita est, instauratur, trium mill. spatio à veteri distita, ad Ortum: constatq; septuaginta quinque aut octoginta domibus laterculo coctili exstructis, quæ magnam partem tegulis contectæ sunt.

Itæ ea provincia frequentes existeret terramotus experientia ipsa didici. Quum enim fortè aliquando essem in cænobio, veteri Guattimale vicino (locus vulgò Almolongadi Basilo appellatur) & cum monacho colloquerer, super exiguo

h 3 quodam

INDICARUM GENTIUM

COLOR: VINUM ET FERRUM IN PRECIO

habent. Legendi & scribendi in nostris peritiam mirantur.

Hispanicum jugum excutere cupiunt.

CAP. XVII.

QUOD ad colorem Indicarum gentium attinet, in universum ferè ce-
reo aut buxco, & fusco seu ravo, quàm alteri propior est: omniumq;
quoscumq; in amplissimis illis provinciis videre mihi licuit, pulcherri-
mi sunt partensis sinus accolæ & Valentiole provinciæ indigenæ: si nempe qui
in mediterraneis opaca montium incolunt. Cujus rei causam eam esse arbitror,
quòd ea loca minus solis vapore torreatur quàm plana: siquidem maritimæ ora
accolæ sub fusco, & velut carnis sole flagranti ambulant, colore sunt.

CETERUM omnium rerum, quas Hispani in Indiam transtulerunt, nulla
Indis gratior acceptiorq; exitit quam vinù: & quantum ipsi è Maizio atq; aliis
rebus factitia vina & potus moliantur, uti supra diximus, vulgò tamen dicunt non
ita his, quæ ipsi faciunt, villis ali vires vigoremq; animi, recreari spiritus, ventrem
excalefieri, nec somnos ita dulces suavès que conciliari, ut illo Castellæ. Ferrum
præterea ad ipsos inlatum carum habuerunt: quum nihil ferè olim fabricarentur
præter æneas secures, & cultellos è filice. Sed super omnia, noster legendi & scri-
bendi usus, Indis miraculo fuit. Itaq; quum Hispani literas Indis ad aliquem per-
ferendas dabant, nusquam cogitando assequi poterant: qua ratione charta alba
nigro distincta eloqui posset.

CETERUM omnium gentium ac provinciarum, in quas Hispani subactas
hodie imperium obtinent, frequentissimæ & hominum multitudine abundan-
tissimæ hæ sunt, Nova Hispania, & ab ea Jucatum, Guatimala, Nicaragua, & non-
nulli Peruvani regni tractus.

PORRO quum novum illum orbem quatuordecim annorum spatio, ut su-
prà dixi, perlustraverim, ac legerim historias, quas Hispani de rebus à se in illis re-
gionibus gestis & suis adversus Indos victoris scripserunt: plerisque in rebus il-
los laudibus suis enarrandis modù egressos fuisse exploratum ac compertum ha-
beo. Atque in eo maxime, quum jactant se summa laude esse dignos, quod omnes
à se subjectos in India populos converterint, & Christianos fecerint. quod quum
dicunt, illos nempe populos à se factos esse Christianos, perinde esse videtur, ac si
quis exempli gratia dicat, Panem à pistore bene esse coctum. Attamen cum Chri-
sti

Prove di-
stos quæ
di-
nata
re.

And Aguil
& J. J. J.
sive m.
tan.

Historias
de rebus
scripserunt
probatum.

Illos, quæ
sunt, quæ
sunt.

sti Domini nostri & Servatoris doctrinam attentè considero: equidem compertio plurimum interesse inter nudum nomen & rem ipsam: id est, Christiani tantum nomen gerere, & Christianum reipsa esse, latè inter se differre.

Quo magis id credamus, vel Barbaros ipsos ea de re sententiam ferentes audire operæ precium est. Namin Peruano Regno aliisque multis locis, quantumvis Hispani passim vulgarent se Christianos esse, Dei ipsius & parentis cælestis filios: tamen ob intoleranda sevitia exempla, quæ adversus Indos ediderunt, nulla ratione unquam effici aut extorqueri potuit, ut id nomen Hispanis tribuere & agnoscere vellent. Ea nimirum gens multo acriore ac folettiore iudicio, quam qualibet aliæ Hispanis subiectæ dotata est.

Mexicani quidem & finitimi alii populi, ex quo Hispani primùm in eas terras transgressi Christianos se esse dixerunt, eos quoque & ipsi semper ex eo hoc nomine nuncuparunt. Id verò ut faterentur & dicerent, numquam adduci potuere Peruani, sicut ante dictum, & suo loco fusiùs exponetur.

Quare, quum extra controversiam sit, quamlibet nationem peregrinæ gentis imperio subiectam, si semet in libertatem vindicare possit, id verò cupidissime & sine ulla dubitatione facturam: ita Indi haud dubiè, Mexicani præsertim, assiduè dissimulantes excubant, sedulo semper aspectantes, an solitæ naves ex Hispania veniant.

Ac si quid casu Hispaniæ infortunii accideret, sicuti fieri potest (quippe Imperia omnia quantumvis magna & potentia, omnes gentes, populi, civitates & regna, humanorum casuum varietati atque inconstantia, quam vulgò Fortunam vocat, obnoxia esse in perspicuo est) si clades, inquam, aliqua memorabilis Hispaniam affligeret, nec naves commeare in Indiam possent, ut solent: universa quam latè patet India, iugo excusso, rebellaret, atque omnibus Hispanis mactatis solenne agitatetepulum: atque ut à quibusdam monachis accepi, illi ipsi Fratres primi omnium funebre istud convivium suo sanguine imbuerent, quòd perveris indigenarum moribus perpetuò adveniant.

Id verum esse unius rei exemplo probasse sufficiet. Anno MDLIII. quum Guattimalæ essem, eo ipso tempore, quo Galli cum Hispanis bellum gerebant: nec ob metum piratarum, per omnem eam oram spatio quatuordecim mensium appulissent ullæ naves, præter phaselos duos (Galeones vulgò vocitant) Alvari Bazani, quorum alter ad Nomen-Dei, alter ad Villam-riccam, Novæ Hispaniæ portum, applicuerat: jam Hispanorum animos vehemens formido incesserat, ne Indi ad res novandas spectarent, quòd jam ex Mauris audivissent Gallos cum Hispanis bellum gerere, multaque jam illis damna intulisse.

Ipsè quidem per eosdem hosce dies, quum in eo loco, quem Almolongam vocant, mulo infra Guattimalam, ubi quondam sita erat vetus Guattimala, cum quibusdam Indis colloquerer: sciscitari ex me unus cœpit, An Galli haberent equos, & ea, quæ faciunt Tau, Tau, quum vellet quætere, an Gallis essent bombardæ, nec possent.

Tum ego excipiens, Habent verò, inquam. Ibi ille suspirium ex iuno pectore petitum ducere: & Deo notum est, quid tum haberet in votis. Certè, tamen si monachorum assiduus vocibus illorum aures circumsonent, monentium nequid novate aut movere aggrediantur, quia videlicet Cæsar è Castella innumeram vim

Christia-

Peruani Al.
dono pro
Christiani
et alio die
apostolice
sunt.

Indi Hispani
sunt quæ
venerunt
peruani.

Indi Guattimalæ
sunt in die
di una regali
sunt pro
peruani et alii
sunt in
sunt.

Christianorum adversus ipsos emissurus esset, à quibus multò inclementius, quàm antea unquam, haberentur: attamen ne hīs quidem toties iteratis & inculcatis minis impediatur, si idonea & opportuna occasio sese obtulerit, quo minus omnes Hispanos & suis finibus, si modo possint, exterminent.

1. *THEOPHILUS* principio persuasus erat, epistolas, quas Hispani mutuo ad amicos mitterent, animatas esse & loqui. Cujus rei lepida[m] historiam narrat Gomara.

Mittebat Hispanus quidam ad amicum duodecim Hattias (id est, cuniculos Indię Occidentalis peculiare) affas, ne estu corrumpentur. Indam, qui desererat, quum vel obdormisset sessus de viâ, vel interquisset, divitius morantem in itinere fames corripit: tres Hattias absumit. Revertitur, literas ab amico illo ad herum referens, quibus ille de novem Hattias ad se missis gratias amico agebat. Hispanus perleto literis irascitur sermo: ille duodecim reddidisse affirmat. Sed quum epistola iudicio proderetur, rabore persuasus verum aperit, & suas ea de re populares commouet, ut sibi à foliis & chartis ejusmodi loquacibus caverent.

Nec dispar est, quod de Brasiliensibus scribit Lælius: Quum primò (inquit) in eas terras venissem, verba & sententias aliquas, ut sermone eorum assuescerem, scribebam, eaque mox coram ipsis legebam. Illi praestigias id esse rati, invicem hīs verbis alii alios alloquebantur: Non mirum istum, qui heri ne usum quidem verbum idiomatis nostri callebat, nunc tu & ope hujus chartæ, quæ idam nostræ eloqui docet, ita peritè ea sonare, ut à nobis intelligantur? Navigat. Brasil. cap. 14.

Ceterum apud aliquos Indorum Occidentaliū populū literarum usum esse, allati inde libri prodidere. Jurisperitus quidam Covales, Darienensium prator urbanus, ad Regem Catholicum scribens, inter alia retulit. Ad se adductum Indum quendam, qui ab heri fuerat ex interioribus Continentis terris versus occidentem. Is legentem aliquando literas Pretorem conspicit, sed è foliis arborum simul consatus compactis, cujusmodi à Cortesio è Collnacana in Hispaniam missi sunt. Petr. Mart. Mediol.

Ocean. dec. 3. lib. 10.

i IND I

INDI CHRISTIANORUM
JUDICES. SACERDOTES ET MONACHI IN
India Occidentali avaritiæ dediti. Indi Hispanorum consuetudine
detiores fiunt, & Christianam Religionem
Iudibrio habent.

CAP. XIX.

MNUM ejus gentis rerum, quas maximè in India laboravi, ut scirem, id inprimis intelligere conatus sum, quid nimirum de Fide nostra illi sentiant. Itaque quæcumque ea de re tum ex publicis Monachorum & Sacerdotum quorundam sermonibus didici, tum ex iis, quæ ipse vidi & ab ipsis Indiis audivi, ea nunc exponere operæ precium duco: ut Lectores inde sibi subjiciant, quantum mala nostra opera exemplaque scandalorum apud illos pariant. Prudentes verò ac sobrios Lectores ante omnia rogo, ut æquum huc & attentum animum afferant, sciântque se verè aurea dicta sententiasque in primis memorabiles summaq; admiratione dignas hinc audituros.

INDORUM plerique ac potissimum Regulorum & principum filii, qui legere & scribere didicerunt, atque adeò Præcepta ipsa Dei, i, quæ bona esse fatentur, adcirco plurimum mirantur, nos ipsos, à quibus hæc habent, ea non observare, & vulgò ita loquuntur: **H**UUS tu Christiane, Vetat Deus, ne quis per nomen suum in vanum juret: at tu omni & quidem levissima de causa, absidè juras & pejeras. Jubeat Deus, ne falsum testimonium dicamus: vos verò Christiani nihil ferè aliud facitis, & alii aliis detrahitis & maledicitis. Jubeat Deus, ut proximum tuum tanquam teipsum diligas: eique sua debita remittas, ut tua tibi metipsum condonaris: vos verò planè contrafacitis. nam & à vobis malè tractantur, qui minus opibus valent, & si quis quid debeat vobis, vos eum in vincula trahendum & conciliendum curatis: ac quanquam facultatibus careat, tamen ut persolvat, urgetis, & rigidè eas vestrum exigitis. Si inter vos sit pauper aliquis Christianus, ne de vestris facultatibus illi erogetis, remittitis eum ad casas nostras, ut ei elemosynam largiamur.

SUNT præterea etiam Indi, qui immodicam avaritiam nostram & furiosam cupiditatem pertæsi, aureum numisma aut bracteam in manus capiant & dicant: **E**N Deum Christianorum: propter hoc è Castella in terras nostras venire: propter hoc nos subegerunt, vexarunt, pro mancipiis vendiderunt, & multa alia in nos nefanda ediderunt: propter hoc bella & prælia inter se agitant, & alii alios mutuò

Indi, qui
per se ipso
adcirco
Christiani
vident, &
consequen-
ter.

Indi, qui
per se ipso
adcirco
Christiani
vident, &
consequen-
ter.

Sacerdote conspersum. Isti tales, simul ut Sacerdotem aliquem aut Monachum venientem conspiciunt, tum confestim obviam accurrentes, Pater, inquiunt, irrorate mihi caput aqua, quia volo esse Christianus, etiam si jam aliàs baptizatus fuero. Ita initio ab uno factò, cæteraplebs, quo pergat ignara, univèrsa concurrat. Id fere adventu in locis, ubi Indi pauci & pauperes sunt, & inter quos nulli nec Sacerdotes nec Fratres resident. Cæterum inter monachos nonnulli etiam reperti sunt, qui istos baptizare nollent, quum dicerent, Perinde esse Indum baptizare, ut brutum aliquod animal. Alii è Castella in Indiam transgressi, ibique moribus & exemplis tum Hispanorum tum Indorum inspectis, utroque pariter miserantes, retro in Hispaniam ad sua cœnobìa reversi sunt.

Quod facile inter omnes constat, omnium propè Indorum Occidentaliùm maxime ab humanitate alieni sunt Brasilienses barbari. Quæ tamen sit eorum de Deo notio, quæ laudum & præceptorum Dei admiratio, ex Lero nostro cognoscere opera precium est. Is ergo de Torvompianambandus America gente agens, ita scribit: *INTRA cætera (inquit) dicebamus illis nos credere in unum Deum creatorem cæli & terra, qui, ut orbem & quæcumque in eo sunt, condidit, ita omnia pro arbitrio gubernat. Illi, ubi hæc audierant, alii alios intuentes, & in hæc vocem (quæ admirationis nota ipsis familiaris est) erumpentes, The, deflexi & stupefacti hærebant. Et paulo post: Quum forte aliquando, inquit, cum aliis Gallis aliquot in quodam barbarorum pagossem, (Ocarentin ipsi appellant) & in aperto & præcipitulo cœnarem: confluentes Barbari ejus loci incolæ, majores natu præsertim, cum multo benevolentia signis, circumfusi, neque vel minimo verbo dicentes interfati, nos attentè & tacitè intuebantur, donec peracto convivio, magno natu quidam, quum observasset nos ab hymno cælium auspiciatos, hymno quoque cæniis clausisse, accedens, ita inquit: Quid sibi vult hic ritus, quo vos modo usi estis, quum sublatis pileis omnes, præter unum, qui loqueretur, silentium tenuistis? Ad quem pertinebat ea oratio, quam ille habuit? Vestramne præsentium ad aliquem: an ad absentem? In i ego opportuni oblatam eam occasionem arripens, ut apud eos de vero Dei cultu loquerer: quum præter ejus pagi amplitudinem & frequentiam, Barbaros etiam solito attentiores animadverterem: rægarè inter præteritum nostrum, ut suis verbis mecum illis sermonem, quo ad capere ipsi possent, explicaret. Tum à questione sensus exorsus, Preces nostras ad Deum dirigi respondi: tumque, etsi sub ipsius conspectum non caderet, non tantum liquide audivisse nos, sed etiam quicquid pectore occultum habereamus, id perspicue cognoscere. Inde ad creationem mundi delapsus, in primis laboravi, ut dicerem, hominem nobilissimum inter creaturas à Deo esse conditum, ut eò magis celebranda officii sui gloria studeat. Ac nos quidem, quod ipsum coleremus, ejus manu infinitè periculosis longissima navigationis in tam vasto mari eripi: ejusdemque ope fretos, ab omni prorsus Argenti metu (Dæmonem ita appellant, à quo subinde vexantur) tum in hac tum in ventura vita esse liberos. Quare si Carabum suorum imposturas, & barbarum mandanda humane carnis morem, abjicere vellet, eadem prorsus Dei dona consequuturos, quæ nos habere cernerent. Multa præterea de humani generis labe ac ruina, ut eorum animos ad Christum præparemus, subjicimus: quas ad ejus fieri potuit accommodatis ad eorum captum rationibus & exemplis, quæ in præsens sensus exsequi superseco. Illi cum nos ingenti cum admiratione duas amplius horas perattente auscultassent: tum unus ex eis auctoritate & ætate prævix, in hunc modum disseruit: *Alia aequidem, optima & nobis non ante audita, hic dixistis. Ac vestra quidem oratio mihi in memoriam rediit, quæ nobis sæpe avos nostros narrantes audivimus: nempe jam inde à præcæta temporibus & tam multà abhinc Lunâ, quot jam meminisse non possumus (quippe**

illi Lunarem numero aut rivicibus, non menibus atque annis, temporum spatia definiunt) re-
 misse in has terras quendam MAIR (id est, Gallum, seu quolibet alia e gente advenam) vestro
 more vestitum & barbato. Adtque eum, ut ipsi sub Dei vestri obsequium duceret, eade
 oratione apud eos esse usum, qua nos hodie affamini. Sed ut nobis quoque a Patribus per votum
 traditum est, eos illius rivi si sulca adhibere noluisse. Itaque mox successisse alium, qui Eusem,
 symbolum male ditionis, illi traderet. Inde sequuta inter nos bella, neque ex eo mutui casibus
 alii in alios serare desistimus. Nunc vero, postquam ducum usibus assuevimus, si nunc repe-
 te apud nos morem exerceamus, apud vicinas gentes ludibrio & derisui essemus.

Hic nos summa contentione ac rebermentia testari, tantum abesse ut finitimorum ludi-
 brii moveri eos oporteret, ut contra, si summum illum caeli & terra opificem feris colerent, de
 omnibus qui ob id ultra molesti essent, victoriam referrent. Postremo tam rerbis efficaciam ad-
 didit Dominus, ut non inulti tantum Barbarorum, ad eam quam ex nobis didicissent legem de-
 inceps vitam composuerint, nec caesarum hostium carnes ultra esturos se promitterent: sed secu-
 dium hoc Colloquium, positus humi genibus, nobiscum Deo gratias agerent. Ea oratio, quae ab uno
 e nostris clara voce in medio eorum caetu ad Deum concepta fuerat, mox illis per interpretem ex-
 posita est: nos ab illa in pensita è bombyce cubilia, dormitum deducimur. Sed nondum nos so-
 minus corripuerat, quam ecce istos cantantes & conculcantes audimus, Sumendam de hostibus
 ultionem, & plures quam antea esse mādendos. En inconstantia miseri huius populi, & huma-
 nae naturae triste exemplar. Nihil tamen equidem persuades, si Vlagagno nunquam à vera Reli-
 gione deservisset, & nos diutius in illa terra morari essemus, fore, ut aliqui tandem Christo lucrif-
 fuerent. Hactenus ille. Unde perspicue apparet, semen aliquod Religionis inesse illis gentibus, sed

ea à Principibus illis naturalibus ad absurdissima commenta & sceleratos mores partum
 insita vanitate, partim malis Christianorum exemplis,
 facillimè desicere.

I 3 INDO-

INDORUM PERTINAX

IDOLOLATRIA. DIDACI LOPEZ EPISTOLA,

Ecclesiasticorum & Iudiciorum Hispanorum in India

Occidentali mores ac vitia graphicè
depingens.

CAP. XX.

QUUM Guattimalæ essem, ac sepe in S. Francisci monasterium com-
mearem, amicitiam cum quodam Monacho contraxi (Franciscus
Betanzus is vocabatur, experiens homo, & multo omnium earum
provinciarum usû, tum Guattimalæ tum Novæ Hispaniæ, peritissimus, qui etiam
duo Indica idioma apprimè calleret & loqueretur. Quum ab eo aliquando
suam ea de gente opinionem percontarer, præsertim in iis, quæ ad vitam nostram
spectarent: mihi respondit, Eorum ferè tum natu grandes, veteri suæ idololatriæ
pertinacissimè esse adhuc, tum maximè Sacerdotes: ac sexenumero se suosque
collegas supervenisse illis victimas & sacrificia diis suis facientibus. Itaque neces-
sariò eorum filios, ut temporis spatio religionem nostram imbiberent, a parenti-
bus atque avis suis segregandos esse, & ab eorum consuetudine quam diutissimè
removendos: ne illos postquam ex ephelis excesserint, præposteris moribus suis
imbuant. Postremò addidit, eos quoque qui baptizati essent, nihil ferè habere Chri-
stiani præter nudum nomen.

EXINDE quum inter commentandum (ut sit in penitiores de specialibus re-
bus sermones paulatim delapsi essemus, & ex eo multa tum de moribus Hispano-
rum, tum de earum provinciarum regimine percontarer: atque ille me in rebus
Indicis investigandis curiosum animadverteret: epistolæ eujusdam exemplar, le-
gendum mihi tradidit. Eam Baecalaureus quidem ipsius familiaris, Didacus Lo-
pez de Zunega, ad Episcopum, Præfidem & assessores Guattimalæ conscripserat,
durius nimirum ab istis coërcitus & malè habitus, quod eorum vitia & flagitiosos
mores verbis libentius perstrinxisset. Quum verò eam apertam misisset, descripserat
ex autographo Monachus, à quo & exemplum infra scriptum desumpsi. Ejus
autem sententia hæc erat: Ex quo me fortuna per orbem terrarum agitare cepit,
Regna aliquot & provincias peragrando emensus sum, & nusquam non novi ali-
quid & inusitati conspexi. Verùm ex quo fors mea permisit, ut in has Indici regio-
nes, quæ Auræ appellantur, & virtutis omnis expertes sunt, trajicerem: tot tan-
tisque nequitia exempla vidi, ut neque eis enarrandis lingua mea, nec cogitatio-
ne com-

Hic sunt 15.
Epistolæ
prole 1682.
Epistolæ
de Indis pro-
p. 1682.

ne complectendis animus meus, par esse possit. In iis ferè pessimum hoc animad-
 ti, quòd inter vos nulla iusticia, nulla virtus, nulla bonitas, nulla castitas superest:
 quin omne ævum vestrum studis partium, simularibus, perfidia, vanitate, rapi-
 nis, dissidiis, invidentia, odüs, aleis, iustis, blasphemis, intestinis bellis, luxu, ava-
 ritia aliis que pessimis libidinibus, miserè consumitis. denique qui vestrum opti-
 mus habetur, quanto se is cæteris præstare putat, tanto est omnium deterrimus.
 Summa quidem cura notavi ac comperi maximam partem vestrum, quocumque
 in Indiam venistis, tales esse, ut non dico cælum atque Angeli, sed tetra & Dæmo-
 ne: ipsi vos exosos invidiosque habeant. Ac pro certo habete, quemadmodum tyr-
 rannica multa facta per vim perpetrastis, ita Christum permisurum, ut servi o-
 minium per jus evadatis.

Ejus rei exempla & clara documenta si quaeritis, historias Græcas Latinasque
 evolvite, Romam caput ac decus orbis considerate, Athenas & Spartam, bona-
 rum omnium legum ac morum lumina, intuemini, multasque alias civitates & reg-
 na, quorum vix hodie vestigium ullum, ac ne memoria quidem ulla superest. Si
 tantæ civitates perire, tot opibus ditibusque florentes, ac tantorum Principum
 mentibus viribusque administratæ vobis scilicet talibus, velut eximii, Deus pe-
 pererit? An putatis Dei bonitatem ac patientiam passuram, ut per omne ævi
 tempus tantis inditi vitiis, & tot sceleribus demersi permaneat? Nonne iudicis
 admodum obæsis & obcæcati estis? Scilicet creditis Indos Christianos futuros,
 si vos ipsi non estis, nisi fortè nomine ac titulo tenus? Frustra id quidem. Nam
 multo efficacior (mihi credite Domini mei) ad brutas illas gentes fuerit vel unius
 diei honesta vita & bonum exemplum, quam continuè integri anni lectiones &
 doctrina. Quid enim refert odoriferas rosas ad plebem ore & lingua spargere, si
 mox spinosis malorum operum aculeis illam pungitis & vexatis?

Barbari loci
 vestro quibus
 remota
 tanta magis
 nocent.

NONNULLI dicunt, quod Vestra Sanctitas Diæ Episcopo, satis boni facit: sed
 videte, ut bene etiam illud faciatis. quippe reperiuntur, qui, & quod alioqui bo-
 num est, malè faciunt: & Vestra Sanctitas ex eo grege est. Nam quos vestire debe-
 batis, eos spoliatis: quod amarum est dulce, quod dulce est, amarum dicitis: men-
 daces & falsos diligitis: eos, qui vera loquuntur, odio habetis, aspernamini bonos,
 & turpes probrososque honore afficitis: viciolis favetis, & vexatis honestos. De-
 nique de alieno valde liberales estis, de vestro verò parcissimi. Quid dicam am-
 plius? Nempe hoc, vos multò ad remigandum intremi aliqua, quam ad id mu-
 nus gerendum, aptiores esse: idque affirmare ausim, Vestræ Sanctitati plus esse: vi-
 rium ad tractandum remum, quam virtutis ad gubernandum Episcopatum.

ALII dicunt, quod Vestra Dominatio multo honore decorata atque hone-
 stata est. Sed mementote Senecam dicere, Scultorum laudem à sapientibus haberi
 pro argumento infamiz: quia quicquid stulti cogitant, vanum est: quicquid lo-
 quuntur, falsum: quicquid damnant, laudabile: quicquid approbant, malum: &
 quicquid laudant, infame. denique quicquid agunt & moluntur, nihil nisi amen-
 tia est. Sed laudari & honestari ab iis, qui ipsi honore digni sunt, is demum verus
 honos est: summum verò & præcipuum decus, placere Jesu Christo.

CÆTERUM accepi à nonnullis, patientiam, quam in tolerandis ærumnis
 meis adhibui, Vestræ Dominationi plurimum admirabilem fuisse: sed, ut inge-
 nuè dicam, Vestra admiratio mihi plurimum admirationi fuit. Nam rerum per-

peram gestarum penitencia & dolore sapientia oritur: sed bene & honestè factorum inmodica admiratio, non aliunde manat, quàm ab exiguo iudicio & innoce usu. Quippe vos id fugit, Nos cum Christo crucifigi oportere, quantum ad hunc mundum attinet, si velimus in futuro unà cum eo aeterna gloria perfrui. Vos ignoratis luculentam illam Pauli Apostoli sententiam in posteriore ad Timotheum epistola, Omnes, qui piè vivere volunt in Christo Jesu, in hoc seculo persecutionem passuros. Nescitis, quod corpori damnosum est, id animæ esse utile; nescitis regnum caelorum non acquiri cursu taurorum, non lusu arundinum, non arca inclutorum nummum & auri copia, non servorum fodinas exercentium in gentibus familiis (quales Vestra Dominatio multos adhuc habet) non doctis, non astu, non mendacis: verùm persecutione, infirmitate, carcere, vinculis, paupertate, fame, siti, infamia, ingratis, exiliis, tormentis, variisque artumnis, quæ assidue vitam mortalium obsident & exercent, eò perveniri. Eas verò res, si Vestra Dominatio ignorat, quod facillè equidem credo, annumerare vosmet potius bestiis, quàm hominibus potestis.

MULTA præterea sunt, quæ à medici possent, tum de Vestra dominatione, tum de ipsis etiam Præsidibus. Sed ejuscemoditerum tanta est copia, ut verear, ne me de his scribere aggressum tempus ipsum & charta deficerent. Quare verbum non amplius addam. Data Trugilli, 10. die Maji. Anno M D L I I.

Didacus Lopez de Zunegua.

CERA.

viam Deo rem esse quam si idipse perpetrasset. Pictavi esse opus non servitiae, justitiam facere.

potior est.

FINIS.

VVA.BHSC

VVA.BHSC